c.2.n 16. Como se cuenta el tiempo d
los tres años, l.2 c.2.num.14.17. Si
puede nombrar otro hasta que lo
cumpla, l 2.c.2 n.17. Que juramento
deven hazer, l 2.c.2.n. 17. Si ausentes
pueden ser nombrados, l.2.c.2. nu 1
Calidades que deven tener, lib.2.c.
n.18 Si son inmediatos à los Capita
nes, lib.2 cap.2. n.16.19.57. Si fuer
bien que hiziessen pleito omenage,
2.c 2 n.57. Que insignia deven traer
l.2.c.2.n.17.

ALGARBE pena de los que arribarē alli,
y Factor que solia aver por la Contra
tacion, l.2 c.1.n.56.c.20.n.9.

ALGVAZIL mayor de la Casa què of
cio es, de quien, y con que preeminen
cias, l.1 c 15 n.1.2.c.28.n.1.3.

ALGVAZILES quien los nōbra, y apru
ba, l.1.c.15.n.3. Si dan fianças, lib. c
28.n.5. Que requisitos deven tener,
c.28.n.7. Como deven salir fuera
Sevilla, l.1.c.28.n.8. Como à los re

n.2. Si se le pagava algun derecho, y porque no se le paga, l.2.c.7.n.17. Al de Indias si se le deve algun derecho, l. 2.c.22.n.2.
ALMIRANTES de Armadas si tienen la jurisdicion q̃ en lo antiguo, l.2.c.1.n.2. Los de Galeones, y Flotas quien los nõbra, l.2.c.1.n.3.4. Que juramento hazen, y adonde, l.2.c.1.n.6. Que fianças dàn, l.2.c.1.n.8. Desde quando les corre el sueldo, l.2.c.1.n.60. Si deven assistir a las carenas, l.2.c.4.n.42. Si deven zelar el registro, y los passageros, l.1.c.29.n.7. Como deven navegar, l. 2.c.1.n.21.58. Que deven hazer si falta re alguna Nao, l.2.c.1.n.21.55. Quãtas vezes deven hablar cada dia al General, l.2.c.1.n.21. Si puede passar muestras, l.2.c.1.n.12. Si deve concurrir su voto para apartarse Naos, lib.2 c.2.n. 28 Si para cargar mercaderias q̃ sirvã de lastre, l.2.c.17.n.8. Si tienẽ parte en las presas en q̃ no se hallan, l.2.c.26.n.

INDICE DE L[A]

QVE EN ESTO

DEL NORTE DE LA

DE LAS

SE TRATAN, Y CO

POR EL ORDEN DE

La l. ſignifica Libro, la c. C

A

ABERIA. Veaſe Haberia.

ABINTESTATOS q̃ ſe deve hazer dellos, lib.1.cap.12.num.21. 22.23.

DE DVPLICI
COPIA VERBORVM AC RERVM, COMMENTARII DVO,

DES. ERASMO ROTERODAMO AVTORE. damnato

opera omnia cautissimi caute legenda tam multa in insunt correctione digna ut vix omnia expurgari possint

autoris damnati opera caute lege.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

de la libreria de loreto

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1546.

Autor Damnatus

shi bon es dada que aqui sera
si quis de un prrecepto
sobr falto penafins

si fortuna volet de Rethore
consul si volet eque adem
fies de consule Rethor

centenia ciceronis

DES. ERASMVS RO TERODAMVS IOANNI CO- *leto, Decano sancti Pauli apud Londinum,* S. D.

NON *possum equidem non uehementer laudare,* COLETE, *singularem istam, uereq; Christianam animi tui pietatem, qui conatus tuos omneis, omnia uitæ studia semper huc destinaris, non ut tuis priuatim commodis consuleres, sed uti patriæ, ciuibusq; tuis quàm plurimum prodesses. Neq; minus admiror iudicium, qui duas præcipuè res delegeris, quibus id cumulatißimè consequi posses. Videbas enim amplißimum charitatis fructum in eo situm esse, si quis aßiduis concionibus, sacraq; doctrina, Christum popularium suorum animis inserat. Quo tu quidem in negotio iam annos complureis uersaris, non dicam quanta cum laude, quam tu adeò non spectas, ut nec admittas, sed certè magno cum fructu. Quo nomine Paulus ille tuus alioqui modestißimus subinde gloriatur, ac se sancta quadam insolentia iactat. Deinde quod proximum existimabas, ludum literarium longè pulcherrimum ac magnificentißimum instituisti, ubi sub electißimis ac probatißimis præceptoribus, Britannica pubes rudibus statim annis, simul & Christum & optimas imbiberet literas: nimirum grauiter intelligens & in hac ætate uelut herba spem Reipub. positam esse, & quanti referat in omnem uitam, protinus ab incunabulis optimis imbui. Iam uerò quis non adamet etiam genero-*

ſam iſtam animi tui celſitudinem, ac ſanctam (ut ita dixerim) ſuperbiam, qui utrunq; hoc in patriam officium ita gratuitum ac ſyncerum eſſe uolueris, ut nec ex tot annorum laborioſiſsimis concionibus uel teruncio factus ſis ditior: cumq; tua ſeminaris ſpiritualia, nullius unquam carnalia meſſueris, & ſcholæ ſumptus, tam uidelicet ingenteis, ut ſatrapam quoque deterrere poßint, ſolus omneis ferre uolueris. Et cùm uulgus hominum nulla in re libentius ſocium accerſere ſoleat, tu patrimonium, tu cenſum uniuerſum, adhæc domeſticam etiam ſupellectilem profundere maluiſti, quàm ullum mortalem in iſtius gloriæ partem admittere. Quæſo quid iſtud eſt aliud, quàm in uniuerſos tuorum liberos, in uniuerſos ciues animum plus quàm paternum gerere? Teipſum ſpolias, ut illos locupletes. Teipſum nudas, ut illos ornes. Teipſum laboribus conficis, quò tua ſoboles uegeta ſit in Chriſto. Breuiter totum te impendis, ut illos Chriſto lucrifacias. Nimiùm profectò ſit inuidus, qui talia conanti non impenſiſsimè faucat: impius, qui reclamet & obſtrepat: hoſtis Angliæ, qui non pro ſua uirili, adiumenti aliquid conferre ſtudeat. Ego ſanè non ignarus, & quantum Angliæ debeam publicè, & quantopere tibi priuatim ſim obnoxius, officij mei ſum arbitratus, literarium aliquod munuſculum in ornamentum ſcholæ tuæ conferre. Itaq; duos hos nouos De copia commentarios, nouæ ſcholæ nuncupare uiſum eſt, opus uidelicet cùm aptum pueritiæ, tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis, quantum'ue ſit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorum eſto iudicium. Illud uerè mihi ſumere poſſum, argumentum hoc

à me

à me primùm & excogitatum, & proditum fuiſſe. Nam quòd Iulius Pollux Græcus & antiquus autor, ſingularũ rerum uocabula per locos digeßit, & ſynonyma quædam ac finitima uelut in aceruos congeßit, quis non uidet, quàm id ſit à noſtro inſtituto alienum? Neque enim Iſidoros, Marios, aut Philiſcos libet commemorare, homines in tantum alienos à copia, ut ne ſemel quidem quæ ſentiunt, Latinè poßint efferre. Iam uerò libellus ille, qui Ciceroni inſcribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis ſtudioſo ex illius ſcriptis collectum arbitror) quæſo quid aliud habet quàm tumultuariam paucarum uocum congeriem? Nos formulas quaſdam copiæ, ceu fontes oſtendere ſumus conati, ſic ut à generalibus per gradus ad particulares deueniremus. Quanquàm & fateor, & doleo huic operi iuſtam curam defuiſſe. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus temere congeſſeramus, ad quam expoliendam plurimis uigilijs, plurimorum autorum lectione uidebam opus fore. Itaque non admodum erat in animo edere. Verùm cùm intellexiſſem quoſdam his commentarijs inſidiari, parumq; abfuiſſe, quin incaſtigatißimos etiam ediderint, coactus ſum, utcunq; emendatos in lucem emittere. Nam id malum uiſum eſt leuius.

Bene uale, Colete optime. Londini,

Anno M. D. XII.

III. Cal. Maias.

DES. ERASMI

ROTERODAMI DE VERborum copia Commentarius primus.

Periculosam esse copiæ affectationem.

CAPVT I.

VT NON est aliud, uel admirabilius, uel magnificentius, quàm oratio, diuite quadam sententiarum, uerborumq; copia, aurei fluminis instar exuberans: ita res est profectò, quæ non mediocri periculo affectetur, propterea quòd iuxta prouerbium, Non cuiuis homini contingit adire Corinthum. Vnde non paucis mortalibus usu uenire uidemus, ut diuinam hanc uirtutem, sedulò quidem, sed parum feliciter æmulantes, in futilem quandam ac deformem incidant loquacitatem, dum inani, citraq; delectum congesta uocum & sententiarum turba, pariter & rem obscurant, & miseras auditorum aures onerant. Adeò ut literatores aliquot hac ipsa de re, si dijs placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud assecuti uideantur, quàm quòd copiam professi, suam prodiderunt inopiam. Quæ quidem res nos commouit, ut partim è medijs artis rhetoricæ præceptis ad hoc institutum idonea deligentes, partim quæ diutino iam dicendi, scribendiq; usu sumus consecuti, uariaq; plurimorum autorum lectione obseruauimus accommo-

dantes, utraq; de copia rationes aliquot, mox exempla, deniq; formulas complures proponeremus: non id quidem conantes, ut libro rem omnem absoluté complectamur: sed edito ueluti commentariolo, doctis & studiosis uiam aperuisse contenti, quasiq; syluam quandam operis futuri subministrasse: siue quòd solo iuuandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non inuidemus, si penes alium sit uel tota gloria, modò à nobis ad studiosam iuuentutem aliqua manarit utilitas: siue quòd grauioribus studijs addicti sumus, quàm ut in his utilißimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, uacet permultum operæ collocare.

A' quibus inuenta, & à quibus exercitata copia. CAP. II.

PORrò ne quis hoc inuentum tanquam neotericum, ac nuper domi nostræ natum aspernandum existimet, sciat hanc orationis uariandæ rationem, ab homine doctißimo pariter & diligentißimo. Quintiliano locis aliquot *Lib.10.cap.1.* leuiter attingi, & nobiles aliquot sophistas in compendium contrahendi sermonis uiam ostendisse. Quod facere nequaquam poterant, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri extarent, aut si quod admonuit Fabius, ad plenum tradere uoluisset, non admodum futurum erat opus ijs meis præceptiunculis. Accedit ad huius negotij commendationem, quòd neutiquam piguit uiros omnis doctrinæ principes diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem extant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experientiæ de speculo, de fluuio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis

cœlestibus. Idem satis indicat apologus ille Aesopicus de Vulpe & Coruo, quem Apuleius mira uerborum parsimonia perstringit, & eundem plurimis uerbis quàm fusissimè explicat, exercendi uidelicet ostentandiq; ingenij gratia. Sed age quem tandem possit posthac huius studij pœnitere, qui Ciceronem uideat illum omnis eloquentiæ parentem, adeò huic exercitationi indulsisse, ut cum mimo Roscio familiari suo solitus sit contendere, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus effingeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronuntiaret?

Apuleius in libro de Damonio Socratis.

Autores quemadmodum luserint ostentatione copiæ. CAP. III.

Quid quòd ijdem autores non in palæstra solùm, uerùm etiam in opere seriò nonnunquam ostentanda copia luserunt, dum rem eandem nunc ita cohibent, ut adimere nihil queas, nunc ita locupletant, dilatantq;, ut nihil possis adiungere. Homerus, teste Fabio, utraq; iuxtà re mirabilis est, tum copia, tum breuitate. Quanquàm in præsenti animus non est exempla persequi, tamen unum atq; alterum ex uno Vergilio proferemus. A' quo quid breuius dici potuit, quàm illud: Et campos ubi Troia fuit? Paucissimis uerbis, ut ait Macrobius, ciuitatem hausit et absorpsit, ne ruina quidem relicta. Rursum hoc ipsum audi quàm copiosè:

Macrob. libro Satur. cap. 1.

Venit summa dies & ineluctabile fatum
Dardaniæ, fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit, incensa Danai dominantur in urbe.
O' patria, ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.

Quis

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut posit lacrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus quot hic urbis inundauit? Verùm hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui uidetur. Lusit & uerborum luxuriæ, cùm ait:

-Superat'ne, & uescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine taxatus sit, quòd in copia modum non teneat. At taxatus à Seneca, cuius totam dictionem damnant Fabius, Suetonius, & Aulus Gellius. *Fab.li.10.c.1. Suet. in Calig. Aul. Gel. lib. 12. cap. 2.*

Quibus uitio data immodica copia.

CAP. IIII.

NEq; quicquam mea refert, si quibus uel immodica uel perperam affectata copia uitio data est. Nam in Stesichoro Quintilianus notat nimis effusam & redundantem copiam: sed ita notat, ut uitium esse fateatur non admodum refugiendum. Aeschylo probro datur in uetere Comœdia, quòd bis idem dixerit ἥκω καὶ κατέρχομαι. Interdum Seneca uix fert Maronem eundem sensum bis aut ter accinentem. Et ne frustra longum catalogum recenseam, non defuerunt, qui M. etiam Tullium, ut Asianum ac redundantem, nimiaq; luxuriantem copia damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidem non quomodo scribendum aut dicendum sit præscribo, sed quid ad exercitationem faciat, ostendo: ubi quis nescit omnia iusto maiora esse debere? Deinde adulescentiam instruo, in qua Fabio non displicet orationis luxuries, propterea quòd *In Ranis Aristophanis. Id est, Venio & postliminio redeo. Vide Gell. lib. 13. cap. 24. Lib. 11. ca. 4.*

facilè, quæ supersunt, iudicio resecentur, quædam etiam ætas ipsa deterat, cùm interim tenuitati atq; inopiæ nulla ratione mederi queas.

Eiusdem artificis esse breuiter & copiosè dicere. CAP. V.

Id est, non multiloquus.

IAm si qui sunt, quibus usq; adeò placet Menelaus ille Homericus ὁ πολύμυθος, rursum displicet Vlysses fluminis instar hybernis aucti niuibus ruens, si quos impendio Laconismus ille, & breuiloquentia delectat, ne hi quidem nostro labori debent obstrepere, quippe quem nec ipsi sint infrugiferum experturi, propterea quòd ab eadem ratione proficisci uideatur, ut uel breuißimè dicas, uel copiosißimè. Siquidem quemadmodum argutè Socrates apud Platonem colligit, eiusdem hominis esse scitè seu mentiri, seu uerum dicere: ita non alius artifex melius ad breuitatem arctabit orationem, quàm qui calleat eandem quàm maximè uaria supellectile locupletare. Nam quantum ad uerborum attinet breuitatem, quis constrictius dixerit, quàm is cui promptum sit ex immenso uerborum agmine, ex omni figurarum genere, statim deligere, quod sit ad breuitatem accommodatißimum? Rursum quantum ad sententiæ breuitatem, cui magis in manu fuerit rem quàm paucißimis expedire uerbis, quàm qui cognitum ac meditatum habeat, quæ sint in causa præcipua, quasiq; columnæ, quæ proxima, quæ locupletandi negotij gratia sint ascita? nemo certe citius, certiusq; uidebit, quid citra incommodum poßit omitti, quàm is, qui quid, quibus modis addi poßit, uiderit.

In Hippia minore, seu de mendacio

De stultè affectantibus uel breuitatem uel copiam. CVP. VI.

Quòd

QVòd si casu uel huc, uel illuc ducimur, periculū est, ne nobis usu ueniat, quod quibusdam Laconismi κακοζήλοις uidemus euenire. Qui cùm pauca dixerint, tamē in ipsis paucis multa supersunt, ne dicam omnia. Sicut è diuerso imperitis copiæ affectatoribus eucnit, ut cum immodicè loquaces sint, tamen parum dicant, multa nimirum dictu necessaria prætereuntes. Nostræ igitur præceptiones eò spectabunt, ut ita rei summam quàm paucißimis complecti poßis, ut nihil desit: ita copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumq; tibi sit cognita ratione, uel Laconismum æmulari, si libeat, uel Asianam illam exuberantiam imitari, uel Rhodiensem mediocritatem exprimere.

Id est, malis affectatoribus.

Duplicem esse copiam. CAP. VII.

PORrò duplicem esse copiam non arbitror obscurum esse, uel Fabio declarante, qui inter cæteras Pindari uirtutes præcipuè miratur beatißimam illam rerum, uerborumq; copiam. Quarum altera consistit in Synonymia, in Heterosi, siue Enallage uocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Isodynamijs, reliquisq; id genus uariandi rationibus. Altera in congerendis, dilatandis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, similibus, dißimilibus, contrarijs, atq; alijs hoc genus modis, quos suo loco reddemus accuratius, sita est. Hæ quanquam alicubi sic coniunctæ uideri poßunt, ut haud facilè dignoscas (ita alteri inseruit altera, ut præceptis potius quàm re atq; usu discretæ uideantur) nos tamen docendi gratia ita separabimus, ut neq; superstitionis in secando, neq; rursum negligentiæ meritò damnari poßimus.

Quas ad res conferat hæc exercitatio. CAP. VIII.

Nunc

NVnc quò studiosa iuuentus propensioribus animis in hoc studium incumbat, quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principiò quidem in totum ad phrasim illam non parum adferet momenti hæc uariandæ orationis exercitatio. Peculiariter autem conferet ad uitandam ταυτολογίαν, uitium cùm fœdum, tum odiosum. Ea est eiusdem uerbi aut sermonis iteratio. Neq; rarò usu uenit, ut idem nobis crebrius sit dicendum. Vbi si destituti copia, aut hæsitabimus, aut κόκκυγ@ in morem eadem identidem occinemus, neque poterimus sententiæ colores alios, aliosq; uultus dare, pariter & ipsi ridiculi erimus, nostram prodentes infantiam, & tædio miseros auditores enecabimus. Est ταυτολογία peior ὁμοιολογία, quemadmodum Fabius ait, quæ nulla uarietatis gratia leuat tædium, estq; tota coloris unius. Quis autem est auribus usqueadeò patientibus, ut uel paulisper ferat orationem ubique sui similem? Tantam ubique uim habet uarietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squallere uideatur, citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel in primis uarietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animus circunspectat, in quod se ueluti nouum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tædio protinus auertitur: atque ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantum malum facilè uitabit, cui promptum erit sententiam eandem in plures formas uertere, quàm Proteus ipse se transformasse dicitur. Neque uerò mediocriter contulerit hæc

hæc exercitatio ad extemporalem uel dicendi, uel scribendi facultatem: præstabitq́;, nec subinde uel hæsitemus attoniti, uel turpiter intersileamus. Neque difficile fuerit, uel temere cœptam orationem commodè ad id quod uolumus deflectere, tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis autoribus, in uertendis ex aliena lingua libris, in scribendo carmine, non parum adiumenti nobis attulerit. Siquidem in ijs, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut multi deniq́;.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur. CAP. IX.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est, ut paucis admoneamus. Præceptis diligenter memoriæ mandatis, sæpius ex industria sententias quasdam sumamus, easq́; uersemus quàm numerosissimè, quemadmodum monet Fabius: uelut eadem, inquiens, cera, aliæ atq; aliæ formæ duci solent. Is porrò labor uberiorem adferet frugem, si complusculi inter se conflictentur uel uoce, uel scripto, proposito in medium themate. Tum enim mutuis inuentis adiuuabuntur singuli, & uelut ansa præbita, plura quisque inueniet. Deinde totum aliquod argumentum pluribus tractabimus modis. Qua quidem in re conueniet Milonis illius Crotoniatæ solertiam imitari, ut principio bis, deinde ter, deinceps sæpius ac sæpius uertendo, ad eam facultatem proficiamus, ut iam sine negotio centies ac ducenties uariare possimus. Adhæc, uertendis Græcis autoribus non mediocriter augebimus sermonis copiam, propterea quòd hæc lingua

gua rerum, uerborumq́; ditißima est. Fuerit autem utilius interdum paraphrasi quoque cum illis certare. Profuerit plurimum carmina poëtarum oratione prosa retexere, rursum orationem solutam numeris astringere, atq; idem argumentum in aliud, atq; aliud carminis genus transfundere. Magnopere iuuabit & illud, si eum locum, qui maximè uidebitur scatere copia, ex autore quopiam æmulemur, & eum nostro Marte uel æquare, uel etiam superare contendamus. Præcipuam autem utilitatem adferet, si bonos autores nocturna, diurnaq́; manu uersabimus, potißimum hos, qui copia dicendi præcelluerunt: cuiusmodi sunt Cicero, Aul. Gellius, Apuleius: atq; in his uigilantibus oculis figuras omneis obseruemus, obseruatas memoria recondamus, reconditas imitemur, crebraq́; usurpatione consuescamus habere in promptu.

Prima præceptio de copia. CAP. X.

HAec quasi præfati, superest, ut ad præceptionum traditionem accingamur: tametsi & ipsa quæ diximus, præcepta quædam uideri queunt. Videmur autem non absurdè facturi, si præceptiones hinc auspicemur, ut præmoneamus, copiæ candidato, in primis esse curandum, ut apta, ut Latina, ut elegans, ut pura sit oratio: neque quicquam existimet ad copiam pertinere, quod abhorreat à linguæ Romanæ castimonia. Elegantia partim sita est in uerbis receptis ab autoribus idoneis, partim in accommodando, partim in compositione. Exemplum primi fuerit, ut si quis pijßimum dicat. Quod uerbum (teste

Philip. 13. *Cicerone) Latinis auribus inauditum est. Quanquam & hoc reperitur apud autores haudquaquam reijciendos.*

In

In huius igitur locum substituere licet quoduis uerbum barbarum aut solœcum: ueluti si quis dicat, auisare pro præmonere. Barbaries autem etiam uitiosa scriptura aut pronuntiatione committitur: ut si quis dócere sonet prima acuta, aut Christum dicat Cristum, aut percam, parcam, aut légo priore producta. Secundi exemplum fuerit, si quis ita loquatur, Dedit mihi licentiam abeundi, pro eo quod est, Fecit mihi potestatem abeundi. Hic nulla est uox non Latina, sed in abusu uitium est. Potestas enim generale nomen est ad omnem facultatem: licentia uergit in malum. hic igitur peccatur in perperam accommodando uocem, ueluti si quis dicat compilare, pro colligere. Latina uox est compilare, sed in alium sensum: significat enim furto spoliare. Horatius: Serui fugientes compilant dominos. Item: Ne me Chrysippi scrinia lippi Compilasse putes. Tertium genus huic simillimum est, quum uoces bonas malè connectimus: ueluti si quis eodem sensu dicat, Iniuriam dedit, quo damnum dedit. Nam dare damnum, eleganter dicitur: Facere autem iniuriam dicitur qui lædit, non dare iniuriam. Dare malum, Latinè dicitur: dare iacturam, aut dolorem, non rectè dicitur. Facere iacturam emendatè dicitur, qui damnum patitur: facere infamiam, qui infamia afficitur, non rectè. Facere iniuriam qui lædit, Latinè dicitur: facere contumeliam M. Tullius Latinis usitatum esse negat: quanquàm hæc sermonis forma apud Plautum, Terentium, aliosq; probatos autores reperitur, & fieri potest, ut ætate Ciceronis abierit in desuetudinem. Accepit iniuriam, probè dicitur, qui affectus est iniuria: accepit contumeliam, non ausim dicere. Facere æs alienum dicitur, qui

qui contrahit debita, ut Facere uorsuram, qui creditorem mutat. At non rectè ad eum sensum diceretur facere inuidiam, aut simultatem, qui eam conflat sibi. Aedes uitium fecerunt, quæ ex sese corruptæ sunt. Rimas fecerunt, non ausim dicere, quum Rimas agere Latinè dicatur. Sic facere stipendium rectè dicitur, qui militat stipendio. Facere salarium, non item. Fecit sui copiam, rectè dicitur: dedit sui copiam, non ausim dicere, quum tamen eleganter dixerit Vergilius, Et coràm data copia fandi. At fecit spem, ac dedit spem, utrunq; Latinè dicitur. Interdum uox non in loco posita uitiat orationem. Quod genus: Quid sibi uult hic homo? rectè dicitur. Quid sibi uult hic mortalis? ineptè diceretur. Sed ad rem: quod est uestis nostro corpori, id est: sententijs elocutio. Neq; enim aliter quàm forma, dignitasq; corporis, cultu habituq;, itidem & sententia uerbis uel commendatur, uel deturpatur. Itaq; plurimùm errant, qui nihil arbitrantur interesse, quibus uerbis quæ res efferatur, modò utcunq; posit intelligi. Neq; diuersa est commutandæ uestis, & orationis uariandæ ratio. Sit igitur prima curarum, ne uestis aut sordida sit, aut parum apta corpori, aut perperam composita. Nam indignum fuerit, si forma per se bona, uestis sordibus obfuscata displiceat. Et ridiculum sit, si uir muliebri amictu prodeat in publicum. Et fœdum, si quis ueste præpostera atq; inuersa conspiciatur. Quare si quis copiam affectare uelit, priusquam linguæ Latinæ munditiem sibi compararit, is meo quidem iudicio non minus ridiculè fecerit, quàm si quis pauper, cui nec unica sit uestis, quam sine magno pudore posit induere, subinde mutato ue-

ſtitu,alijs atq; alijs pannis obſitus, in forum prodeat, ambitioſè mendicitatem ſuam oſtentans pro opibus. Hic quò ſæpius id fecerit, an non hoc uidebitur inſanior? Videbitur opinor. Atqui nihilo minus abſurde faciũt iſti quidam affectatores Copiæ, qui cùm ne ſemel quidem poßint id, quod ſentiunt,mundis uerbis efferre, tamen perinde quaſi pudeat eos parum balbos uideri, in balbutiem ſuam alijs atq; alijs modis reddunt balbiorem, quaſiq; certamen ipſi ſecum ſumpſerint,ut quàm poßit barbarißimè dici, dicant. Volo ego multijugam eſſe domus opulentæ ſupellectilem, ſed totam elegantem eſſe uolo, ne mihi ſalignis, ficulnis,ac Samijs uaſculis omnia ſint referta. Volo in ſplendido conuiuio diuerſa ciborum genera proponi: ſed quis ferat, ſi quis centum apponat eduliorum formas, quorum nullum ſit quod non nauſeam moueat? Hæc non temere pluribus uerbis admonui, quòd exploratam habeam plerorumq; mortalium præcipitem audaciam, qui præteritis fundamentis, ſtatim & illotis (quod aiunt) pedibus, ad ſumma malunt feſtinare. Neq; multò leuius peccant, qui ſordida miſcentes elegantibus, purpuram pannis deturpant, ac uitrea gemmis intertexũt, Atticisq; bellarijs iungunt alliata. Nunc uariandi formulas proponemus, eas nimirum,quæ ad uerborum pertinent copiam.

Prima uariandi ratio per Synonymiam.

CAP. XI.

PRima igitur ac ſimplicißima uariandi ratio, in his uerbis ſita eſt, quæ diuerſa cùm ſint, eandem omninò rem declarant, ita ut ad ſignificationem nihil referat, hoc an illo malis uti. Quæ quidem Synonyma grãmaticis di-

 cuntur

cuntur, contraria his quæ dicuntur Homonyma: illa quidam audent dicere æquiuoca, hæc uniuoca: licet hæc cognomina iuxta dialecticos magis congruant rebus ipsis, quàm uocabulis: nam uoces diuersas rem eandem significantes rectius dicemus ἰσοδυναμούσας, & his contrarias πολυσήμους. prioris generis sunt, ensis gladius, domus, ædes, codex liber, forma, decor, pulchritudo. Horũ itaq; maxima uis undecunq; è bonis autoribus contrahenda, uaria comparanda supellex, & (ut Fabius ait) diuitiæ quædam extruendæ, quibus ubicunq; desideratum erit, poßit nobis cõstare uerborum copia. Neq; sat erit huiusmodi uocum mundum copiosum ac penum diuitem parasse, nisi non solum in promptu, uerum etiam in conspectu habeas, ut protinus uel non quæsita sese ostendant oculis. Qua tamen in re illud in primis cauendum, ne, quod quidam faciunt, citra delectum uelut ex aceruo quicquid primum occurrerit, quolibet loco dicamus. Primũ enim uix usquam duo uerba reperies adeò ἰσοδυναμοῦντα, quin aliquo discrimine dißideant. Nam quid tam idẽ significat, quàm homines & mortales? Et tamen qui paßim omneis mortales, pro omneis homines dixit, Græco isto notatus est prouerbio, τὸ ἐν φακῇ μύρον, id est, In lenticula unguentũ. Et alicubi literæ & epistola rem eandẽ significant, alicubi diuersas. Tum ut demus in significatu nihil omnino discriminis esse, tamen sunt alia alijs honestiora, sublimiora, nitidiora, iucũdiora, uehemẽtiora, uocaliora, ad compositionem magis cõcinna. Proinde dicturo delectus adhibendus, ut ex omnibus optima sumat. In promẽdo iudiciũ requiritur, in cõdendo sedulitas. Vt iudices, præstabit diligenter

Id est, in lente unguentum. Vide Eras. Chiliade prima, cent. 7. prouerbio 23.

ter obseruata sermonis elegantia, proprietasq́. Vt quàm plurima recondas, omnis generis autorum assidua lectio dabit. Siquidem alijs uerbis multa eloquuntur poëtæ, alijs oratores. Sunt & ætatibus ac seculis sua quædam peculiaria uocabula. Qui ijdem etiam scriptores rem eandem sæpenumero diuersis modis efferunt. Primũ igitur ex omni scriptorum genere, uerba quàm optima seligenda. Deinde qualiacunque erunt, tamen in congeriem addentur, neque uox illa reijcienda, quæ modò apud scriptorẽ non omnino pessimum reperiatur. Nullum enim uerbum est, quod non alicubi sit optimum: Proinde quantumuis erit humile, inusitatum, poëticum, priscum, nouum, obsoletum, durum, barbarum, ac peregrinum, tamen in suo ueluti grege nidoq́; reponatur, ut si quãdo uenerit usus, tum accersatur. Quòd si uerebimur, ne uerbi uetustas aut nouitas aures offendat, rectum erit Fabiano uti cõsilio, ut meminerimus προεπιπλήττειν. Id fiet ijs fermè rationibus: Cato librorũ heluo, si tamẽ eo uerbo fas est uti in re tam præclara. Ipsissimus, ut Plauti more loquar. Cur enim non utar Ennianis uerbis? Nam Horatiano uerbo libenter utimur. Sic enim isti neoterici loquuntur. Agnoscis castrense uerbum, ut poëtæ loquuntur, ut prisci loquebantur, ut dicam antiquè. Si sic loqui licet, si mihi permittis uulgato more loqui, dicam enim Græce, quo dicam melius. Idem faciundum in his uerbis quæ uocantur κακέμφατα, hoc est, quæ uergunt ad obscœnæ rei significationem.

Id est, præcastigare, & uelut occurrere, si quãdo uel obscurius, uel durius uidebitur.

SORDIDA.

Sordida igitur sunt quæ humiliora uidebuntur, quàm pro rei dignitate: ueluti si quis amicum ac familiarem,

congerronem appellet, literarū auidum, heluconem. Nam acetum, spongia, pulegium, demiror quur Senecæ uerba sordida uideantur. Mihi rectius sordida uidentur, quibus ipse usus est in quadam epistola, pilicrepi, botularij, & crustularij. Huiusmodi ferè sunt, quæ à sordidis artibus, ac opificijs sumuntur, uelut à balneis, à culinis, à coriarijs, à popinis. Quibus tamen necessariò utimur, si de talibus argumentis sit disserendum. Siquidem chirurgi, ac medici coguntur interdum uti uerbis aptis potius quàm splendidis. Et Plinius iocatur in uerba castrensia. Et Turbercinandi uerbum latronum sodalitia nobis dederunt. Quædam autem per se sordida sunt, alia ad argumentum, ad personas, aut alias circunstantias relata. Veluti stercus, & stercorare non est sordidum uerbum, si apud agricolas de agricultura loquaris: secus si apud principem de Republica habeatur oratio.

INVSITATA.

OLim plurimum ius erat consuetudini publicæ, quemadmodum testatur & Horatius: Multa renascentur quæ nunc cecidere, cadentq́; Quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus. Nunc quoniam loquendi ratio non à uulgo, sed ex eruditorum monumentis petitur, non est eadem cōsuetudinis autoritas. Inusitata tamen uideri possunt, quæ rarius occurrunt apud eos autores, qui frequentius teruntur ab eruditis. Et hodie danda est opera, ne molestè loquamur, longeq́; recedamus ab istorum studio, qui rectè loqui putant inusitatè loqui, quod in L. Sisenna uiro alioqui docto notat M. Tullius: quiq́;, quòd elegāter dictum est à Diomede, ita demum sibi uidentur ingeniosi, si ad intelligendos

gendos ipsos opus sit ingenio: Denique qui malunt scribere, quæ mirentur homines magis, quàm intelligant. Nec uno tamen modo fit, ut sermo sit insusitatus, quod ex his quæ sequuntur fiet perspicuũ. Si quis exemplum requiret. Insusitatè loquetur, qui passos senes dicat, pro rugosis: interduatim & interatim, pro interdum & interim. Titilliuitium, pro re nihili. Vagorem, pro uagitum.

POETICA.

SVnt & apud poëtas, quibus parcius est utendum, præsertim in oratione libera. Cuiusmodi sunt apud Horatium: eliminare, pro efferre foras arcanum: quo tamen usus est M. Tullius pro eijcere. Iuuenari, prò iuueniliter lasciuire, quæ uox ad Græcã efficta est, νεανίζειν & νεανιεύειν. Furiare, pro in furorem agere. Clarare, pro illustrare, Aeternare, pro sempiternæ memoriæ tradere. Inimicare, pro inimicitias concitare. Pauperare, pro damno afficere. Cinctutis, pro cinctis. Inuideor, pro mihi inuidetur. Et apud Vergilium, Agmen, pro actu, seu ductu: Leni fluit agmine Tybris. Indomitum fuerit, pro indomitè. Acerba tuẽs, pro acerbè. Sperare, pro timere siue expectare: Hunc ego si tantum potui sperare dolorem, Et perferre soror potero. Similiter Terẽtius: Nam quod speras, propulsabo facilè. A` qua tamen sermonis forma non abhorruit M. Tul. in epist. fami. Et mobili in me, meosq; esse animo non sperabam. Græcis mira felicitas in componendis dictionibus, quam interdum imitantur poëtæ, quum idem non perinde succedat oratoribus Latinis. Quod genus sunt, Vulnificus, tristificus, tabificus, fatidicus, laurigeri, caprigenum pecus, ueliuolum mare, uitisator, aliaq; id genus innume-

ra. Vitilitigatores ausus est Cato dicere: Alius officiperdam. Ad poëticam licentiam accedunt Historici.

PRISCA.

PRisca gratiam addunt, si modicè & aptè uelut emblemata intertexantur. Quod genus sunt expectorare, pro eo quod est, expromere uerbis quod est in animo. Actutum, pro quàm primum. Antigerio, pro ualde. Oppidò, pro eodem. Creperum bellum, pro dubio. Hostire, pro pensare. Hostimentum, pro pensatione. Vitulantes, pro gaudentes. Iumentum, pro uehiculo. Perduellis & perduellio, pro hoste patriæ. Duellum, pro bello. Cluere, pro pugnare. Temetum, pro uino. Emathia, pro Thessalia.

OBSOLETA.

INusitata sunt, quorum rarus est usus. Prisca, quæ ex scriptis ob antiquitatem relictis à posterioribus decerpta sunt, uelut è XII. tabulis, ex Ennio & Lucilio, Næuio & Pacuuio. Obsoleta sunt, quæ prorsus in desuetudinem & obliuionem abierũt. Cuiusmodi sunt bouinari, pro tergiuersari. Apludã edit, & floces bibit: pro furfure uescitur, & fæcem bibit, quæ meritò deridet Gellius. Hostem pro hospite ac peregrino dixit antiquitas. Nunc ridiculus sit, qui tentet ad eum loqui modum. Obsoletis non uideo quis sit locus, nisi per iocum & ironiam: Veluti si quis ineptum antiquitatis affectatorem ita notet: Hic profectò dignus est, qui apludam edat, & floces bibat. Hic non solum habenda est ætatis ratio, uerum etiam studij & affectationis. Est enim antiquitas iam exoleta, ac rudis, qualis uideri potest ab ætate Liuij Andronici, quæ paulatim enituit

enituit, usq; ad M. Tullij tempora, quibus sic expolita est Romana eloquentia, ut quò cresceret, non haberet: sed ut sunt res humanæ, paulatim ab illo summo candore degeneraret: necesse enim fuit, ut posteriores quum aliter dicere conarētur, peius dicerent. Et tamen Sallustius quum eadē ætate scripserit, qua Cicero, Catoni Censorio, quàm Ciceroni similior est. Ac Mecœnas quum idem ferme ætatis uixerit, tamen à seculi sui puritate longißimè abest. Itidem Valerius Maximus quum Tiberij Cæsaris ætate fuerit, qua nondum degenerarat Tulliani seculi candor, tamē suo potius quàm ætatis suæ more scripsit. De Tacito, Suetonio, Plinijs, Aelio Lampridio, alijsq; posterioribus nihil dicam. Cæterum quemadmodum iure laudatur illorum institutum, qui sese ad illius felicißimi seculi imitationem componunt, ita non probarim quosdam qui ceu barbarum horrent, quod in his posterioribus reperiunt: præsertim quum fieri poßit, ut quod hic refugiunt, apud M. Tullium fuerit in libris, quos desideramus.

DURA.

Dura sunt quæ parum commodè transferuntur. Notatus est qui Rempu. dixit castratam morte Camilli, quum sentiret ciuitatis robur illius morte concidisse. Et Flaccus tectè notat Furiū quendā qui scripserit: Iuppiter hybernas cana niue cōspuit Alpes. His adsimile fuerit illud: Campos pacis sustulit, belli montes excitauit. Mollius erat si à mari trāquillo ac turbato duxisset Metaphoram.

PEREGRINA.

Habent suam & peregrina gratiam, in loco adhibita. Veluti quum Gazas dicimus, pro diuitijs, quæ uox,

Persica est. Celebrata est autem eius gentis opulentia, & opulētiæ comes luxus. Acinaces pro gladio, Medicū uerbum est. Essedum pro rheda, Britannicum. Vngulū, Oscorum lingua anulus dicitur, Cascus pro uetulo, Sabinorum est. Vri pro bubus feris, Gallica uox est: quemadmodum et merga, pro medulla siue adipe terræ, qui effoditur ad lætificādos agros: Et gessa pro teli genere. Parasanga pro spatio triginta stadiorum, Persicum uerbum est. Quin & Camurū pro eo quod in se recurrit, inter peregrinas uoces censetur. Apud ueteres Christianos recepta sunt Nōnus & Nonna, pro sancto & sancta: quæ uocabula sunt Aegyptiorum, quòd olim illic monachorum & monacharum examina sanctimoniæ nomine cōmendarētur. Quòd siquando neceßitas cogit, ut barbaris utamur, non sine honoris præfatione sunt adhibenda, quemadmodum ait Plinius. Sūt aliæ permultæ uoces, quæ à barbaris nationibus unà cum ipsis rebus ad Græcos, à Græcis ad nos dimanarūt. Quod genus sunt, Sinapi, Piper, Zinziber, & cæter.

OBSCOENA.

Obscœnas uoces oportet ab omni Christianorum sermone procul abesse. Nec audiendi sunt Cynici, qui nihil putant turpe dictu, quod turpe factu non sit. Rursus quod turpe nō sit in occulto facere, id nec in publico turpiter fieri, ueluti reddere lotiū, aut exonerare aluum. At è diuerso non statim turpe dictu est, quod factu turpe est. Parricidium, & incestus uerecunde nominantur, quum utrunque factu sit turpißimum. Verum ut sunt quædam corporis membra, quæ quum per se inhonesta non sint, tamen pudore quodam humano uelantur: ita sunt actiones

nes quædam mediæ, quæ uerecundiæ gratia celantur. At non statim quod indecorum est propalam facere, turpe est suo nominare uocabulo. Parere uerecunde dicitur, quod tamen turpe fieret in propatulo. Meiere nõ est uerbum obscœnum, tametsi reddere lotium uerecundius est, palàm tamen meiere inuerecundũ est. Contrà, cacare uerbum est obscœnum, quum actio sit æquè media. Venter pudicè nominatur, impudicè ostenditur. Vlua uerbum est honestum, quum cunnus sit obscœnum. Vnde igitur ducitur obscœnitatis ratio? Non aliunde quàm ab usu, non quorumlibet, sed eorum quorum est casta oratio. Nam poëtæ præcipuè Satyrici in his sibi nimium permiserunt. Interdũ metaphora simplici uerbo est obscœnior. Quale est illud Horatij, Alienas permolere uxores, & patritiæ immeiere uuluæ. Et apud Catullum: Despuit patruum: et deglubere uiros. Quædam detorta sunt in obscœnum sensum, quum per se sint honesta. Vt dare fidem uerecunde dicimus: Et tamen obscœnum est quod est in Priapeijs, Simplicius multo est da, Latinè dicere. Et Martialis: Vis dare, nec dare uis. Ab his igitur quæ manifestam habent obscœnitatem, in totum est abstinendũ. Quæ media sunt, possunt ad uerecundum sensum accommodari: ueluti si quis dicat se exosculari aut dissuauiari ingenium alicuius, quo ualde delectetur, aut philologiæ procum appellet eruditionis candidatum. i. palam.

NOVATA.

NOuata trifariam accipi possunt, uel quæ finguntur noua, uel quæ in alium usum deflectuntur, uel quæ compositione nouantur. Primi generis exemplum fuerit,

quòd Nero morari dixit prima producta, pro fatuum esse, à Græca uoce μωρός. Secundi quòd Sallustius ductare exercitum dixit, quum ductare apud Terentium, aliosq; ueteres sensum habeat obscœnum: Vt meam ductes gratis. Item patrare bellum, pro gerere bellum, quum patrare prius diceretur, qui daret operam creandis liberis. Tertij generis sunt uitilitigator à uitio litigādi, quod antè retulimus. Bubsequa pro bubulco. Item illa Pacuuij, Nerei repandirostrum, incuruiceruicum pecus, quorum meminit Fabius. Ad hanc classem pertinent quæ deriuatione nouantur: ut, uituperones, amorabundus, nupturire, uerbigerari, cuiusmodi uocibus præcipue gaudet Apuleius, Martianus Capella, Sidonius Apollinaris: & qui ad horum exēplum sese cōposuerunt. Habent & hæc gratiam, si modò in loco modiceq; uelut aspergantur. Nam ut eleganter est à Fabio dictū, In cibis interim acor ipse iucundus est. Porrò Græca Latinis in loco intermista, non mediocrem addunt gratiā. In loco adhibētur, uel cùm Græca uox est significantior, ut λογομαχία, pro contentione siue rixa: uel cùm est etiam breuior, ut φίλαυτος, pro eo qui sibi placet: uel quum est uehementior, ut γυναικομανής, pro mulieroso: uel quum est uenustior, ut si quis de rebus arduis, sed inutilibus differentem dicat eum μετεωρολεσχῆν, aut eum qui sibi sapiens uideatur, quum sit stultus, appellet μωρόσοφον. Nam Græcæ uocis gratiam nulla Latina posset assequi. uel quum ad locum aut dictum autoris alicuius alludimus, ueluti quum notantes aliquem inconsiderantius loquutum, dicimus, ποῖον ἔπος, &c. quod est apud Homerum: aut indicantes aliquem

non

non respondisse ad id quod proponebatur, dicamus, ἄμας ἀπῄτουν, quod si Latinè dicas, falces petebam, perit sermonis lepos. Allusionem habet illud Horatianum: Ter uncti trans Tyberim nanto, Irriguum'que mero sub noctem corpus habento. Facit enim Trebatium loquentem Iureconsultum. Solent enim ij uerbis duodecim tabularum delectari. Quod & M. Tullius imitatur in libris de Legibus. Denique quum uolumus id quod dicimus à quibuslibet intelligi. Ac ne singula persequar, quoties inuitat aliqua commoditas, rectè Græca Latinis intertexentur, præsertim quum ad eruditos scribimus. Cæterũ quum nihil huc inuitat, uelut ex instituto sermonem semilatinum & semigræcum texere, fortaßis in adolescentibus semet ad utriusque linguæ facultatem exercentibus ueniam mereatur: In uiris, mea sententia, parum decora fuerit hæc ostentatio, neq; plus habeat grauitatis, quàm si quis alternis & è prosa oratione, & metris librum misceat: quod tamen ab eruditis quibusdam factum uidemus: ab Arbitro Petronio, sed non sine specie dementiæ: à Seneca in ludicro Encomio Claudij. & quod magis admirandum, à Boëtio in argumento serio, qui tamen in carminibus adeò sui dißimilis est, ut docti uix credant ipsius Marte fuisse conscripta. Boëtium imitatus est Ioannes Gersonensis, scriptor haud contemnendus, si in hoc seculum incidisset. Iam fit interdum, ut aut longo circuitu cogamur efferre quod sentimus, aut à Græcis mutuo sumere, ut in πολυπραγμοσύνη, φιλαυτία, ἀφαμαρτοεπὴς, πολυφιλία, δυσωπία, περισσολογία, ταυτολογία, βαττολογία, atque id genus sex millibus, de quibus fortaßis aliâs nonnihil dicemus

dicemus. Sunt non paucæ Græcorum uoces, quas antiquitas Latinitate donauit. Iis perinde atque Latinis uti licebit: ut Rhetor & orator, hypotheca & pignus, helleborum & ueratrum, fœniculum & marathrum: sycophanta, calumniator: præbibo, quo usus est Apuleius, & propino: mastigia, uerbero. Quædam ita recepta, ut desit uerbum Latinum, sicuti Philosophus, Teologus, Grammatica, Dialectica, Epigramma. In quibus ipsis inerit nonnihil uarietatis, si modò Græca, modò Latina forma inflectantur, ut scorpius & scorpio, elephantus & elephas, delphinus, delphin: lampas, lampada, dæ: grammatica grammaticæ, grammatice grammatices.

Aetatum propria uocabula. CAP. XII.

Diligenter itaque conueniet obseruare, quid in usurpandis uocibus ætas uariarit. Beatitudinem & Beatitatem, mulierositatem & mulierositatem, Cicero primus ausus est dicere. Declamare pro exerceri ad eloquentiam illius ætate nouum erat. Aetate Varronis æditus pro æditimo nouum erat. Sic enim ab æde dicebatur æditimus, quemadmodum à lege legitimus. Interim pro interdum, Obiter pro interea, & uelut aliud agendo, Subinde pro identidem, Quintiliani seculo nata sunt. Reatum Messala primus dixit: Munerarium Augustus. Fauor & Vrbanus seculo Ciceronis uoces erant nouæ. Obsequium primus dixit Terentius, ut existimat Tullius. Ceruicem numero singulari primus dixisse fertur Hortensius. Piraticam, musicam, fabricam, pro artibus, uixdum à suis præceptoribus recepta fuisse testis est Fabius. Huiusmodi uocũ idem pollentium congeries, quam Græci συναθροισμὸν uocant,

cond

conducet non tantum ad hoc, ut si quando res eadem crebrius erit repetenda, uitemus ὁμοιολογίαν, id est, similem ubique sermonis colorem, uerùm etiam ad δείνωσιν, id est, uehementiam faciet. Abijt, crupit, excessit, euasit: parentem necasti, patrem occidisti, progenitorem trucidasti. Quod genus rhetores inter orationis decora referunt, uocantq; interpretationem: ego magis àrbitror ad exercitationem adhibendum esse, quàm ad orationem. Difficilimum enim uariandi genus est, si manente sermonis habitu, sensum eundem sæpius alijs atque alijs uerbis idem pollentibus efferre consuescas. Vt adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen. Aedificat domum, extruit ædes. Emit librum, mercatus est codicem. Ablegauit puerum, amandauit ministrum. Hic tibi ab illo habitus est honos, hæc tibi ab illo relata est gratia. Hoc præmij recepi, hoc fructus tuli. Condonauit culpam, remisit noxam, ignouit admissum. Quoties eius diei recolo, quoties recordor, quoties reminiscor: Nihil est humanis auribus fastidiosius: ac rectè præcipit Horatius. Vt currat sententia, neu se Impediat uerbis lassas onerátibus aures. Secus est, quum & affectui seruit iteratio, & uarietas aliqua leuat repetitionis tædium. Quod genus est illud Maronis, Superest'ne, & uescitur aura Aetherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris? Huic similis est illa M. Tullij copia pro Q. Ligario: O clementiam admirabilem atque omnium laude, prædicatione, literis, monumentisq; decorandam, &c. Similia dixit, non eadem. Laudatur etiam, idq; merito, ex eadem oratione locus rem eandem alijs atque alijs uerbis inculcans. Quid enim Tubero tuus ille

distr

districtus in acie Pharsalica gladius,&c. Hæc eò diligentius admoneo, quòd celebris alioqui nominis concionatores præsertim apud Italos senserim hoc ceu præclarum affectare, ut huiusmodi synonymis tempus eximant, ueluti si quis interpretans illud psalmi: Cor mundum crea in me Deus, ita loquatur, crea in me cor mundum, cor purum, cor nitidum, cor immaculatum, cor expers sordium, cor nullis uitijs inquinatum, cor purgatum, cor lotum, cor niueum, atque idem faciat in cæteris uerbis. Atqui hæc copia non multum abest à battologia.

Ratio uariandi per Enallagen, siue ἑτέρωσιν.

CAP. XIII.

PRoxima uariandi ratio est, cùm eadem uoce modicè deflexa, uarietatis nõnihil recõciliatur, ut Edax edo, bibax bibulus, bibosus bibo, loquax locutuleius, nugator nugo, blaterator blatero, fallax falsus, uoluptuosus uoluptuarius. Huius generis est, cùm substantiuum nomen adiectiuo commutatur, aut contrà: ut, Iuxta sententiam Homeri, iuxta sententiam Homericam. Vir mire facundus, uir mira facundia. Insignitè impudens, insignita impudentia. Cùm uerbum actiuum mutatur in paßiuum, aut contrà: Plurimam habeo gratiam, plurima tibi à me habetur gratia. Magna me tenet admiratio, magna teneor admiratione. Non sic amat filium mater, non sic amatur à matre filius. Et ut rem infinitè uariam summatim dicam, duobus potißimum modis constat hæc mutatio: Vel cùm pars ipsa mutatur, uel cùm eadem orationis parte manente, qualitas nouatur. Ea totidem rationibus commutari poterit, quot sunt res quæ uoci cuipiam accidunt.

Prioris

Prioris exemplum erit, Non confido facturum me, non est fiducia. Non dubito quin possit, non est mihi dubium quin adsit illi facultas. Iudicent alij, aliorũ esto iudicium. Quid huc redisti? quid huc reditio est? Desine nugari, desine nugas. Id mihi anus indicium fecit, pro indicauit. Est illi mira sitis auri, mirè sitit aurũ. Non est apud illum discrimen amici & inimici, id est, non discernit amicum ab inimico. Nostrum istud uiuere triste. Infinitum uerbum, pro nomine. Virtus est uitium fugere, id est, uirtus est fuga uitiorum. In his orationibus uerbum nomine permutatur. Amantem redama. Promerenti benefac. Redama eum qui te amat. Benefac ei qui promeretur. Tui desiderantissimus est, te maximè desiderat. Nemo tui uidendi cupientior, nemo qui te magis uidere cupiat. Hic uerbum participio cõmutatur. Venit ereptum, uenit eripere, uenit erepturus, uenit ut eripiat. Hic uerbum supino aut participio mutatur. Ad congerendas pecunias inhiat, ad congerendum pecunias inhiat. Hic gerundiuum, ut uocant, gerundio commutatum est. Hoc dictum oportuit, hoc dicere oportuit. Si quid rectè curatum uelis, si quid rectè curari uelis. Hic infinitum uerbum participio commutatur. Magnum dat ferre talentum, ferre pro ferendum. Sthenelus sciens pugnæ: id est, sciens pugnandi. Cupidus litium, cupidus litigandi. Hic nomen positum pro gerundio. Libitum est, pro libuit. Misertum est, pro misertus sum. Pertæsum est, pro tæduit. Placitum est, pro placuit. Puduit, puditum est. Hic supinum pro uerbo. Meliuscula est, meliusculè est. Plurimum est in foro, plurimus est in foro. Rarus est conuiua, rarò est conuiua. Multus est apud mulierem,

rem, multum apud mulierem uersatur. Frequens *est in aula, aßiduus in literis.* Hic nomine commutatur *aduerbium frequenter & aßiduè.* Verùm aliâs *fortaßis ut commodius, ita & copiosius de his dicemus.* Nunc de *qualitatis uariatione docendi causa pauca ponamus, quasi digito fontes ipsos indicantes.*

NVMERVS.

VSurpatur numerus pro numero. Romanus *prælio uictor,* pro Romani *uictores.* Haud *secus ae patrijs acer* Romanus *in armis.* Vterumq; *armato milite complent, armatis militibus.* Omnem *pecuniam absumpsit, omnes pecunias.* Populo *imposuimus: id est, imposui: & oratores uisi sumus:* cùm *de uno loquatur* Cicero, Vergil. *Sed nos immensum spatijs confecimus æquor.* Hominis *uultus, pro uultu.*Datur *ora tueri,*pro *datur uidere faciem.* Animos pro animo. Nam *in prima persona pro singulari pluratiuum numerum ponere frequentissimum est, aliquoties modestiæ causa.* In *secunda nunquam, nisi genus ipsum significamus: Quæ uestra libido est, id est, uirorum.* In *tertia inuidiæ causa mutauit* Terentius, *Cùm ad uxores uentum est, tum fiunt senes, cùm* de uno Chremete *diceretur.* Inexplicitosq; Platonas, Martialis, *cùm de uno* Platone *dicat.* In *genere mollior ac frequentior est numeri mutatio, in nominibus quæ grammatici collectiua uocant.* Cuiusmodi *sunt, uulgus, populus, grex, ordo,* Pars *in frusta secāt.* Item *in his quæ non unum aliquod indiuiduum, sed genus, aut speciem declarant.* Nihil *enim refert utrum dicas, elephātus decimo demum anno parit, aut elephanti decimo anno pariunt.*

Perso

PERSONA.

Variatur et persona pluribus modis, uel cùm certa pro quauis ponitur. Quid facias? ut homo est, ita morem geras. Videas & flumina sicca: id est, uideri poterant. Idem fit per primam personam itidem, ut per secundam.

Ne mihi tum molle is sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbam.
Ne'ue tibi ad solem uergant uineta cadentem.

Nonnunquam pro prima, aut etiam secunda persona, tertiam usurpamus: ut, Ait Clodius, negat Cicero, id est, tu ais, ego nego. Vergil. Nec me meminisse pigebit Elissæ: id est, tui. Idem: Et tandem Turnum experiatur in armis. Turnum dixit pro me. Item: Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ: id est, meo. Huc pertinet quæ uocatur Apostrophe, quum orationem ad aliquam personam, aut ad rem tanquam ad personam uertimus: ut, Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Polydorum obtruncat, & auro Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Vergilius Parenthesim cum Apostrophe coniunxit in illo:

Haud procul inde citæ Metium in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; uiri mendacis uiscera Tullus.

Ad hanc formam pertinet, quoties uerbum personale imper sonali commutamus: ut, Non te hæc pudent? Non te horum pudet? Apud Barbaros aßiduè bellatur: Barbari continenter bellant. Dicitur paßim Pontificem aduentare: Pleriq; dicunt Pontificem aduentare. Dici non potest, quàm te amem, Nemo dixerit facilè, quàm te amen.

GENVS.

EST nonnihil uarietatis & in generis commutatione:ut, Lacrymat pro lacrymatur. Luxuriat pro luxuriatur. Fluctuatur pro fluctuat. Præuertere pro præuerti. Præcipitat pro præcipitatur. Auertit pro auertitur. Reuerto reuertor. Impertio impertior. Assentio assentior. Solebat fieri, solitum est fieri. Non quiuit compesci, non quita est cōpesci. Desijt haberi in pretio, desita est haberi in pretio. Causa cœpit agi, cœpta est agi. Assentior, & assentio tibi. Conspicor, & conspicio. In quorū postremo mutatur & συσυγία. Nam illa quæ refert Diomedes, frustro, patio, moro, demolio, auxilio, populo, digno, atq; id genus alia, priscis arbitror relinquenda, nisi in carmine inciderint, nam tum excusatius adhibebūtur. Cōsimiliter in omnibus. Pileū et pileus: hæc ficus, et hic ficus: hæc barbitus, hic barbitus, hoc barbiton: hic helleborus, hoc helleborum: hoc nasum dixit Plaut.

CASVS.

CAsus etiam mutatur. Eius rei mihi uenit in mentem, ea res. Non sum id nescius, non sum eius rei nescius. Quædam etiam citra Tropum duplicem habēt constructionem. Vtor hanc rem, & hac re. Egeo tui, egeo te. Diues pecore, diues pecoris. Dono te libro, dono tibi librum. Impertior heram hoc malo, impertior heræ hoc malum.

SPECIES.

SPecies uariatur, cùm de ductitijs utimur pro primogenijs: ut, Magnis negotijs prohibitus, magnitudine negotiorum prohibitus. Cùm diminutiuis loco simplicium, ut loquaculus pro loquax, nasutulus pro nasuto, paucula pro pauca, pauxillum pro paulum. Cùm frequentatiuis uerb

uerbis pro primitiuis. Dictito pro dico, *uolito pro uolo, iactito pro iacto. Cum substantiuo pro adiectiuo, ut si quis pro pestilente pestem appellet, pro scelerato scelus dicat, Cui finitimum est, quum Italas artes dicimus pro Italicis, Batauas aures pro Batauicis, Hispanos mores pro Hispanicis.* Cùm comparatiuum aut *superlatiuum absoluti loco ponimus,* Vt,

Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes.

Et facundissimus, pro uehementer facundo. De quibus *suo* loco dicemus. Cùm patronymicum loco primogenij ponitur, ut Scipiadas pro Scipionibus. Verùm hoc in carmine *fortasse liceat, in oratione prosa nemo tulerit.*

FIGVRA.

Figuræ *mutatio copiam adiuuat, quoties simplici dictione pro composita utimur,* aut contrà, *siue id* Tropo *fiat, siue citra* Tropum, *ut tĕnere pro contemnere.* Ruere pro eruere. Ponere pro deponere. Mittere pro omittere. Rursum conscribere pro scribere. Comedere pro edere. Demirari pro mirari. Inaudire pro audire. Incognoscere pro cognoscere. Consipere pro sapere. Complacare pro placare. Dependere pro pendere. Deridiculus pro ridiculus. Quandoquidem pro quando. Fit & hoc modo: *Non potest pudescere, non potest pudefieri Tempus est, ut expergiscaris, ut expergefias.* Calescere & calefieri. *Ad hanc formam fortasse referendum est illud quoties compositam dictionem simplicibus circumloquimur.* Magnanimus *uir, uir magno animo.* Relege, *denuo lege.* Magnopere *te rogabat, magno te rogabat opere.* Non *animaduertit, non aduertit animum.* Non *satisfacit, non facit mihi*

satis. Interdum uariatur compositionis ratio, ut exprobrare & opprobrare, persoluere, dissoluere, exoluere, resoluere æs alienum.

TEMPVS.

TEmpus quoq; non rarò commutatur. Memini legere, & memini legisse. Prædiceres pro prædixisses, uel prædicere debuisses. Laurus erat, pro laurus esset. Vicimus pro uincemus. Salutato pro saluta. Imus, uenimus, uidemus, præsens pro præterito.

MODVS.

HVic finitima est modi uariatio, ut uicero pro uincam, Salutabis pro salutato. Ne crede, ne credas. Si uoles, si uolueris. Vbi uoles, ubi uolueris. Cùm uacabit, cùm uacauerit. Quia bene natus est, quia bene natus sit. Venari pro uenabatur.

DECLINATIO.

IN nonnullis licebit & declinationem uariare. Vt hilarus & hilaris, uiolens & uiolentus, imbecillus imbecillis, contagium contagio, iuger & iugerum, capo & capus, pauo & pauus, scorpio scorpius, senectus senecta, iuuentus & iuuenta.

CONIVGATIO.

IN aliquot coniugationem, ut lauere pro lauare, feruere & feruêre, accersere & accersire. Variatur eadem dictio his quoq; modis. Prothesi, ut tetuli pro tuli, gnatus pro natus. Epenthesi, Mauortis pro Martis. Proparalepsi, ut admittier, accingier, dicier, pro admitti, accingi, dici. Paragoge, potestur pro potest. Aphæresi, Ruit omnia latè, pro eruit. Linquere castra pro relinquere. Syncope, extinxti, di-

xti,

xti, pro extinxisti, dixisti. Apocope, *Mage pro magis, uin' pro uis'ne. Quæ quidem species sunt Metaplasmi, propterea quòd dictionem quasi transforment. Reliquas species prudens omitto, quòd non admodum ad copiam facere uidentur. Et nobis propositum est, ea duntaxat persequi, quæ propriè pertineant ad id quod instituimus.*

Variandi ratio per Antonomasiam. CAP. XIIII.

PRoxima uariandi sermonis ratio constat Antonomasia, id est, nominis permutione, ut si quis pro Achille Peliden, aut Aeaciden dicat. Pro Romanis Romulidas. Pro Troianis Priamidas, aut Dardanidas. Pro Hercule, Tyrinthium. Pro Venere, Cytheream, aut Cypridem. Pro Diana, Cynthiam. Pro Ioue, Saturnium. Pro Mercurio, Cyllenium. Nonnunquam Epitheton pro nomine ipso subijcere licebit. Vergil. Thalamo quæ fixa reliquit Impius. impium pro Aenea dixit. Liuius Pœnum pro Annibale. In Terentio sæpe senex pro persona heri. Eiusdem generis est, si quis Poëtam dicat, Homerum sentiens, Philosophum Aristotelem significans. Quemadmodum Græci Persarum regem βασιλέα *nominant. Neq; ab hoc genere abhorret, si quis pro fure Verrem dicat, pro molli Sardanapalum, pro diuite Crœsum, pro crudeli Phalaridem: quæ suo loco referemus.*

Variandi ratio per Periphrasim. CAP. XV.

ID si pluribus uerbis fiat, Periphrasis erit, quam quidem Circuitionem nominant, ut si quis euersorem Carthaginis & Numantiæ pro Scipione dicat, ut Troiani belli scriptorem dixit Horatius pro Homero. Item si Mantuanus uates ponatur pro Vergilio. Venusinus poëta, pro

Horatio. Peripateticæ scholæ princeps, pro Aristot. Stoicæ familiæ pater, pro Zenone. Voluptatis assertor, pro Epicuro. Hæc autem ratio plurimis constat modis, Etymologia, notatione, finitione.

ETYMOLOGIA.

Etymologia, cùm nominis rationem explicamus, ut si quis hæredipetam dicat, qui hæreditates alienas appetat, captetq;. Aut pro parasito, hominem cibo uentriq; deditum. Aut pro philosopho, hominem sapientiæ studiosum. Pro grammatico, qui literas doceat. Pro assiduo, qui det æra. Pro locuplete, qui plurima loca possideat. Pro pecunioso, qui magnam pecorum copiam possideat.

NOTATIONE.

Notatione constabit, cùm notis quibusdam accidentium rem quampiam describimus: ut si quis iram intelligẽs, animi aut bilis efferuescentiam dicat, quæ pallorem uultu, ardorem oculis, tremorem membris inducat. Eiusdem generis est & illud, Qui digito scalpunt uno caput: quo molles & parum uiri significantur. Aut si dicas, Cubito se emungit, salsamentarium indicans.

FINITIONE.

Finitione constabit, ut si quis artem bene dicendi, pro rhetorica dicat: Peculatorem, uirum qui ciuitatis ærarium compilasset. Hominem tyrannum, qui ui leges, ac ciuium libertatem oppreßisset.

Variandi ratio per Metaphoram.

CAP. XVI.

Alia uerò uarietatis ratio ex Metaphora nascitur, quæ Latinè Translatio dicitur, propterea quòd uocem

cem à genuina ac propria significatione ad non propriam transfert. Ea multis modis tractatur.

DEFLEXIO.

P*Rimum deflexione, quoties uox è propinquo ad rem proximam deflectitur, ut uideo pro intelligo. Audire pro obtemperare, aut credere. Sentire pro intelligere. Perspicere pro cognitum habere. Odorari, olfacere, pro suspicari ac deprehēdere. Concoquere pro ferre. Deuorare pro uincere, ac perferre. Complecti, exosculari, pro amare. Suspicere pro admirari. Despicere pro contemnere. Ita stupet animus, stupent oculi, stupent dentes. Siquidem in his, quod est corporis, ad animum transfertur. Quo Metaphoræ genere nihil usitatius. Huc fortassis pertinent & illa, quoties cano pro dico, canto pro scribo dicimus. Præconium pro laude. Buccinari pro celebrare.*

Ab irrationali ad rationale.

P*Roxima species est, quoties à bruto animante ad animal ratione præditū fit translatio, aut contrà: ut si hominem odiosæ, atq; insulsæ loquacitatis rudere dicas, aut blaterare, aut grunnire, aut gannire. Si oblatrare pro obtrectare, allatrare pro conuitiari dicas. Contrà si olorem canorum, musicam luscinam, perfidam uulpem, ambitiosum leonem, assentatorem canem, parcam formicam, operosam apē dicamus. Cuiusmodi multa Vergilius tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominū Rep. id traducit ad hoc animal.*

Ab animali ad non animal, aut contrà.

L*Ongius erit petita Translatio, si ab animali ad inanimum traducatur, aut contrà. Verg. Si tantum pectore robur concipis. hîc robur à ligno ad hominē transtulit. At*

procul excelso miratus uertice montis. Animale ad inanimatum transtulit, cùm uerticē pro cacumine dixit. Item, Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos. Et ridet ager. Contrà, Ambo florentes ætatibus. Et uiridis ætas, et uernat ætas. Iratum mare, Indignatus Araxis, Auidum mare, Mirantur Gargara. Quod genus & plura sunt exempla, & frequentius obuia, quàm ut hic debeant referri. Interdum translatio fit.

Ab animali ad animal.

Vt si quis coruum sui inequitantem dicat, et pascentes apes.

Ab animato ad inanimatum.

SVmetur Metaphora, si quis syluam scatere dicat, quod est fontium. Aut odium suppullulascere, quod est fruticum. Aut si quis pilos fruticare dicat, aut barbam syluescere, quod est arborum. Si quis orationem fluere dicat, aut fluctus, & undas negotiorum. Eiusdem generis est, si quis collem uerrucam dicat, quemadmodum Cato.

Metaphora reciproca. CAP. XVII.

QVædam translationes reciprocæ sunt, siue communes, quas Græci uocant ἀνακλῶντας. Nam ut pro gubernatore aurigam, item pro auriga gubernatorem rectè dixeris. Quædam unius duntaxat partis, quas ἀνανακλῶντας appellant. Siquidem ut uerticem rectè transfers ab homine ad montem, ita non rectè cacumen ad hominem traduxeris. Facit autem Metaphora non solùm ad copiam orationis, dum præstat, ut ait Fabius, ne ulli rei nomen deesse uideatur: uerùm & ad ornatum, ad grauitatem, ad euidentiam, ad sublimitatem, ad festiuitatem. Nonnunquam & necessaria est, quemadmodum rustici gemmam dicunt in uitibus, gem

gemmare uites, sitire agros, fructus laborare, luxuriare segetes. Nos durum hominem, asperum, neq; enim aliud habemus uerbum. Sed quot modis adhibeatur translatio, & quatenus differat à finitimis tropis, non est huius propositi scrupulosius persequi. Illud admonuisse profuerit, ut qui uolet in dicendo copiosus esse, ex optimis autoribus maximam insignium translationum uim adnotatam comparet, & ad eandem rem complures adhibeat similitudines. Sunt autem apud M. Tullium optimæ, apud Quintilianum plurimæ. Sed in his uix alius felicior quàm Plutarchus. *Ex adagijs item non pauca colligi poterunt, propterea quòd pleraq; aut allegoriam habent, aut aliquam Metaphoræ speciem. In his colligendis non elaborauimus, haud scio quàm feliciter, magnis certè uigilijs. Nihil uerò prohibet, quò minus ipsi uel ex lectis, uel ex animaduersis rerũ omniũ naturis undecunq; Metaphoras fingamus, modò ne sit dura translatio, ne sordida, ne maior, quàm oportet, ne dißimilis, ne nimium crebra, præsertim in eadem specie. Illud item non abs re fuerit admonere, Metaphoram interdum in simplici nomine sitam esse: Vt si quis hominem uentri addictum, pecudem appellet. Nonnunquam in epitheto: Vt saxeum hominem, aut ferreum scriptorem dicimus, aut uitreas undas, floridam ætatem. Interim in uerbo simplici: Vt auolat ætas, labuntur anni. Interdum additur quiddam, quod Metaphoram explicet, Inflammauit hominem cupiditate gloriæ, Incendi ira.*

Variandi ratio per Allegoriam. CAP. XVIII.

IDẽ efficit Allegoria quod Metaphora. Neq; enim aliud est Allegoria, quàm Metaphora perpetua. Vt pedem

conferre, pro eo quod est concertare argumentis. Iugulum petere, pro eo quod est caput causæ aggredi. Et tragulam inijcere, pro eo quod est fallaciam intendere. Vt etiam nauem perforet, in qua ipse nauiget, id est, ciuitatem euertat, qua subuersa sibi quoq; sit pereundum. Huius usus frequentior est in sententijs prouerbialibus ac prouerbijs. Vt, flamma fumo est proxima, quo significatur tempestiuiter cauendum esse periculum. Et uino uendibili suspensa hedera nihil est opus, quum significamus rei per se laudabili nihil opus esse commendatione aliena. Et, Cretizandum aduersus Cretensem, id est mendacijs ac dolis agendum cum subdolo ac uano. In huiusmodi parœmijs Allegoria nonnunquam exit in ænigma. Neq; id erit uitiosum, si doctis uel loquaris, uel scribas. Imò ne tum quidem, si uulgo. Neq; enim ita scribendum, ut omnes omnia intelligant, sed ut quædam etiam uestigare ac discere cogantur.

Variandi ratio per Catachresim.

CAP. XIX.

EAndem uim obtinet Catachresis, quam Latini dicunt abusionem, atq; hac nota secernitur à translatione, quòd Abusio est ubi nomen omnino defuit: Translatio ubi aliud fuit. Veluti cùm parricidam dicimus, qui fratrem occiderit, quia fratricida non dicitur. Et piscina in qua lauamus, nec pisces insunt. Vires hominis breues, longum consilium, minutum animum pro paruo. Illud orationis genus maximè probat Quintilianus, in quo trium permista est gratia, Similitudinis, Allegoriæ, & Translationis. Vt apud Ciceronem: Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam uarias habere creditis agitationes, commutationes,

fluct

fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitioru? Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Similitudo est explicata, & ad rem accommodata Metaphora, quàm Cicero uocat collationem. Totus excanduit ira, Metaphora est. Non aliter quàm ferrum igni incandescit, ita ille per iracundiam toto uultu inflammatus est, Collatio est. Itaq; quod æstus Euripi comparat inconstantiæ comitiorum, similitudo est. Quòd ait, quantos æstus habet, Allegoria est. Aura rumoris, Metaphora est. Quanquam hi Tropi pertinent etiā ad copiam sententiarum, de qua secundo libro nobis dicetur.

Variatio per Onomatopœiam. CAP. XX.

NOnnihil accedit uarietatis & ex Onomatopœia, quæ fictio nominis dici potest. Quod genus sunt taratantara, pro cantu tubæ, Sibilus, murmur, mugitus. Ad eandem formam pertinet Paragoge, id est, deductio ac deriuatio nouorum uerborum, ex Analogia sumpta, quæ cur nobis etiam sit fugienda, non uideo, si quando sententia postulabit. Syllaturire, pro eo quod est Syllæ mores imitari uelle. Et quemadmodum dicimus Cacaturire, micturire, esurire, quid uetat quo minus iuxta Analogiam dicamus, Dormiturire, Scripturire, Proscripturire, Dicturire, Bellaturire, Nupturire? Et quemadmodum dicimus Græcari, cur non itidem dicamus iuuenari, poëtari, cornicari, rhetoricari, philosophari, theologari? Vulpinari pro ἀλωπεκίζειν ausus est dicere Plautus. Vt laureati, nummati, scutati, cur non itidem pileati, laruati, personati, & si qua sunt similia? cur non siccescere, sicut arescere?

Et

Et in his quidem fictionibus Græci longè sunt Latinis feliciores. Quorum sunt illa, Cretissare, Platonissare, aliaq; innumera. Nobis tamen nonnihil audendum censeo, præsertim in carmine, & in uertendis Græcis autoribus. Certè, quæ reperiuntur apud idoneos autores, ea sunt audacter usurpanda. Neq; enim ullum uerbum nobis uideri debet durum, aut absoletum, quod apud scriptorem probatum reperiatur. Qua quidem in re longè lateq; dissentio ab his, qui uocem omnem ceu barbaram horrent, quam apud M. Ciceronem non legerint. Quin illud etiam per obseruandum, eiusdem dictionis interdum uariam esse Paragogen, quemadmodū superius attigimus: Voluptuosus & uoluptuarius, edax & edo, homunculus, homulus, homuntio, pauxillum & paucula. Harum igitur omnium rerum obseruatio, copiam orationis non mediocriter adiuuabit, propterea quòd in his factitijs nominibus magna pars opum linguæ Latinæ sita est.

Variandi ratio per Metalepsim. CAP. XXI.

ABusioni confinis est Metalepsis, quæ trāssumptio Latinis dicitur. Ea erit, ubi gradatim itur ad id quod ostendimus: ut, Speluncis abdidit atris. Nam nigræ intelliguntur, ex nigris obscuræ, & per hoc demum in præceps profundæ. Sic Græci uocant acutum, quod uelox intelligi uolunt. Verum huius figuræ usus magis incidet in carmine, quàm in oratione soluta. Et Synecdoches species uideri potest, quemadmodum & ea quæ sequitur.

Variandi ratio per Metonymiam. CAP. XXII.

NEq; mediocriter ad copiam orationis facit Tropus, qui uocatur Metonymia, quæ dicitur nominis transmutat

mutatio. Ea fit compluribus modis. Vel quum inuentorem, pro re subiecta ponimus, ut apud Maronem, Cererem corruptam undis. Apud Terentium, sine Cerere & Baccho friget Venus. Apud Horatium, Receptus terra Neptunus Classes Aquilonibus arcet. Vulcano dicare. Vario Marte pugnare. Venus confert oculis & uoci. Hîc inuentor, aut qui præsidet, pro re subiecta ponitur. Quod si uertas erit durius: ut, uinum precemur, nam hic Deus præsens adest: hîc uinum pro Baccho positum est. Vel quum id quod continet, pro eo quod continetur, usurpatur: ut epotos cados, cœlo gratissimus amnis, id est, cœlitibus. Seculum fœlix. Aut contrà, id quod durius & uiolentius, fit. Vergilius: Iam proximus ardet Vcalegon: hominem pro domo posuit. Terentius: Eamus ad nos, id est, ad ædes nostras: & cùm dicimus hominem deuorari, cuius patrimonium consumitur. Hunc tibi comedendum propino. Horatius, De sene gustarit, id est, de pecunia senis: ubi dominus rei pro re ipsa ponitur. Vel cùm ex efficiente, effectum significamus: hic melior remis: significat enim uelocitatem, sed quæ per remos fit. Vel contrà, ut frigus pigrum. Mœstumq; timorem Mittite. Pallida mors. Audax iuuenta. Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus. Præceps ira, hilaris adulescentia, inconsultus amor. Inuerecunda nox. Audax uinum. Vel quum ducem ponimus, pro his qui subsunt. Vt quum ab Annibale cæsa apud Cannas sexaginta millia dicimus. Aut quum autorem pro opere ponimus. Vt quum dicimus, Vergilium uendi, Plinum semper in manibus habendum. Simile est huic, quum sacrilegium deprehensum dicimus, non sacrilegum. Et armorum scientiã habere, non

artis

artis. Ad hanc classem arbitror referenda, quæ pariter & ad personam, & ad rem referuntur: Vt facundus homo, facunda oratio: audax homo, audax facinus. Confutasti hominem, confutasti hominis argumenta. Sed quoniam hæc paßim obuia sunt, desino persequi.

Variandi ratio per Synecdochen.

CAP. XXIII.

VEhementer adiuuabit copiam & Synecdoche, quam quidam Intellectionem uocant, quoniam aliud ex alio intelligimus, ut quum ex uno plures intelligimus: ut quod suprà retulimus, Romanus prælio uictor &. Pœnus fugatus, pro Pœni. Ex parte totum, ut mucronem pro gladio: tectum pro domo. Retroq;, ut ingens à uertice pontus. Et, Fontemq; ignemq; ferebant: pontũ dixit pro procella, fontem pro parte aquæ. Ita Maro. Ex specie genus. Horat. Iracundior Adria, pro quouis mari. Acheloia pocula, pro quouis fluuio, Maro. Quod non ita commodè uertitur. Ex materia rem confectam, ut ferrum pro gladio: abies aut pinus pro naui. Ex præcedentibus sequentia: ut, Virgineam soluit zonam, id est, deuirginauit. Subdidit equo calcaria, id est, cucurrit. Item quum lautum & unctum dicimus, quod nitidum ac splendidum uolumus intelligi. Breuiter quum quocunq; modo aliud ex alio intelligitur. Vixerunt pro mortui sunt. Nos quoq; floruimus. Et, fuimus Troës. Et iam summa procul uillarum culmina fumant: noctem imminentem intelligimus, quum longè aliud dictum. Porrò hic ex signo rem signatam colligimus.

Variandi ratio per Aequipollentiam.

CAPVT XXIIII.

Præc

PRæcipua uariandi ratio sumitur per ἰσοδυναμίαν, id est, per æquipollentiam. Ea constat negationis additione, detractione, geminatione, & uerbis contrarijs. Vt, Primas obtinet, non est in postremis. Vir egregiè doctus, uir minimè indoctus. Omnia fecit, nihil non fecit. Nonnihil fallaciæ intendendum in hominem, id est, aliquid fallaciæ. Assumpto autem uerbo diuerso, & apposita aut adempta negatione, statim nouam orationis faciem constitueris. Placet, non displicet. Accipio conditionem, non recuso conditionem. Verùm de his, reliquisq; æquipollentijs exactius suo loco tractabimus. Eorum uerò quæ inter se pugnant, uaria est ratio. Quædam contraria sunt, ut amor, odium: iratus, propitius: formosus, deformis. Quædam priuatiuè dißident, ut cæcus & uidens, mortuus & uiuus, surdus & audiens, mutus & loquens. In his quod remouet, non prædicatur, nisi de his quorum natura capax est oppositi. Neq; enim lapis dicitur mortuus aut cæcus. Quædam contradictoriè dißident, ut nolo, uolo: doctus, non doctus: probat, non probat. Est puella deformis. Est minimè formosa. Est minimè deformis. Est egregiè formosa. Est homo minimè surdus. Est egregiè auritus. Est parum auritus. Est surdaster. Non possum non probare. De relatiuis mox dicemus. Ad hanc formam pertinent quæ actionem & paßionem declarant. Ab illo graue uulnus accepit. Inflixit illi graue uulnus. In Cicerone quædam desiderantur à doctis. In Cicerone docti quædam desiderant. De his alibi dictum est.

Variandi ratio per Cõparatiua. CAP. XXV.

IN nonnullis comparatiuis dictionibus fit hæc commutatio citra negationem, translatis duntaxat partibus. Vt,

Vt, Anteponit famam pecuniæ. Posthabet pecuniam famæ. Minoris facit famam, quàm pecuniam. Pluris facit pecuniã, quàm famam. Prius habet lucrum, quàm honestũ. Posterius habet honestum, quàm lucrum. Atq; hæc quidem copia nascitur ex contrarijs, Cuiusmodi sunt: *Suspicit, despicit: curat, negligit: appetit, fastidit, atq; id genus innumera.*

Variandi ratio per Relatiuorum commutationem. CAP. XXVI.

FAcilis est item uariandi ratio per dictiones relatiuas, quæ & ipsa ad contrariorum genus pertinent. Vxor illius esse non uult: Non uult illum maritum. Recusat illius esse socer: Recusat illum generum. Pudet me huius nurus: Pudet me huius socrũ uideri. Non alium mihi patrem optẽ: Nullius malim esse filius. O' me tali felicem præceptore: Felicem me qui tuus sim discipulus. Caue isti locaueris agrum: Ne committas, ut hic agrum conducat tuum. Iandudum expectat, ut uiro nubat: Expectat, ut se uir aliquis ducat. Nolim tibi debere: Nolim te mihi creditorem. Hoc me docuisti: Hoc ex te didici. Hoc mihi retulit Paulus: Hoc ex Paulo audiui. Cautes te genuit: E' caute natus es. Plurimum ex ea re capies emolumenti: Ea res plurimũ tibi adferet emolumenti. Literæ non parum ornamenti tibi conciliabunt: Ex literis non parum ornamenti tibi accedet. Pater filio reconciliatus est: Filius cum patre redijt in gratiam.

Variandi ratio per Amplificationem.

CAP. XXVII.

EX Auxesi, hoc est, amplificatione uariatur oratio, cùm amplificandæ rei gratia uerbum atrocius subijcimus loco proprij, ut cùm occisum dicimus, qui sit cæsus. Latronẽ, qui

qui sit improbus. Occidisse, cui res acerbior acciderit. Exanimatum, dolore affectum. Enectum, cruciatum. Mutum, qui nihil responderit. Reuixisse, qui spem receperit. Oblitum iniuriæ, qui ignouit. Huc pertinent & appellationes illæ exaggerantes, de quibus antè nonnihil memini, quum carnificem appellamus hominem immitem, sacrilegum, sceleratum. Veneficam, malam. Præterea illæ, Scelus, monstrũ, pestis, labes. Postremò & hæ, Atreus pro crudeli, Sardanapalus pro effœminato. De quibus suo loco copiosius.

Variandi ratio per Hyperbolen.

CAP. XXVIII.

VAriat & Hyperbole, quam quidam superlationem nominauit. Hac mendacio, ut inquit Seneca, peruenimus ad ueram. Plus enim dicit Hyperbole, quàm res habet: attamen quod uerum est, ex falso intelligitur. Vt, Hic uel saxa sua loquacitate possit rumpere. Cœlum digito attingere. Ocyor Euro. Et fulminis ocyor alis. Sublimi feriam uertice sydera.

Variandi ratio per μέιωσιν, id est, per diminutionem. CAP. XXIX.

DIuersus uariandi modus per μέιωσιν, hoc est, per diminutionem. Veluti quoties attigisse dicimus eum qui pulsauit, læsisse qui uulnerauit. Interdũ diminutio sapit Hyperbolẽ: ut, Vix ossibus hærent. Breuior Pygmæo. Minus habet quàm nihil. Verum de his quoq; nonnulla suo loco disseremus.

Variandi ratio per Cõpositionem. CAP. XXX.

VAriatur oratio nonnihil & ex compositione. Ea sita est in his ferme figuris, Asyndeto, Polysyndeto.

Veni,uidi,uici. Maro: Tectumq;,laremq;,Armaq;,Amyclæumq; canem, Cressamq; pharetram. Syzeugmeno. Id fit quoties ad unum uerbum plures sententiæ respondent. Fit autem trifariam, aut quum præponitur, aut quum sequitur, aut quum interponitur: ut, Deflorescit forma uel morbo,uel ætate. Hic præponitur. Vel morbo, uel ætate forma deflorescit. Hic subijcitur. Aut ætate forma deflorescit,aut morbo. Hic in medio intercedit. Item M. Tull. Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Contrà: Neq; enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Nonnunquam & per iterationem repetitur non coniunctio, sed nomen aut uerbum, quam Epanalepsim uocant. Nihil'ne te nocturnum præsidium palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil cõcursus bonorum omnium, nihil hic magnificentissimus Senatus habendi locus, nihil horum ora uultusq; mouerunt? Simile huic fuerit, Vicit pudorẽ libido, uicit timorem audacia, uicit rationẽ amentia: aut per συνωνυμίαν, Vicit timorem audacia, rationẽ superauit amentia, libido pudorẽ expugnauit. Experiamur igitur quot rationibus eadem sententia possit per has figuras uariari. Contẽnit Deos, contemnit homines. Deos contemnit, homines cõtemnit. Contemnit & deos, & homines. Et deos & homines contemnit. Deos contẽnit atq; homines. Ad hunc locũ pertinẽt & illa, Inediæ, quàm frigoris patiẽtior. Lucri quàm gloriæ cupiẽtior. Cupiẽtior lucri, quàm gloriæ. Lucri cupiẽtior, quàm gloriæ. Chariorem habeo neminẽ: &, neminem habeo chariorẽ. Quanquam hæc nõ ita multum adferunt momen

momenti, adiuuant tamen. Et, Quibus de causis. Ob eam rem. Eam ob rem. Ob causam tam paruulam. Tam paruulā ob causam. Veniam ad te, quando ita uult pater. Quando ita uult pater, ueniam. Eiusdem rationis est, cùm ex oratione simplici duplicem facimus, aut contrà: ut, Omnia tua *mihi debes. Quicquid habes, id omne mihi debes.*

Variandi ratio per σύνταξιν, id est, constructionem. CAP. XXXI.

E*x ordine siue constructione item nonnulla sermonis uarietas existit, id quod superius attigimus. Nam pleræq; dictiones sunt, quæ non respuunt diuersam constructionem: ut, multum pudorem, & multum pudoris. Scripsit mihi, & scripsit ad me. Diuersum seu alienum huic, &, diuersum seu alienum ab hoc. Idem huic, &, idem cum hoc. Iactat maiores suos, iactat se de suis maioribus. De te somniaui, te somniaui. De te ridet, te ridet. Tota nocte potauit, totam noctem potauit. Romanorum summus, summus inter Romanos. Seruitus morte durior, seruitus durior quàm mors. Damnatus est de repetundis, damnatus est repetundarum. Natus gloriæ, natus ad gloriam. Tuæ partes sunt, tuarum est partium.*

Variandi ratio per mutationem figuræ uarijs modis. CAP. XXXII.

V*Ariatur oratio quoties alio atque alio affectu, ac uelut habitu profertur, quàm interim figuræ mutationem licebit appellare: ut,* Non *est miserum mori, &, usque adeó'ne mori miserum est?* Nihil *est te uanius, an quicquā te uanius?* Hic per interrogationem *uariata est figura.* Non *magnam laudem assecutus es; egregiam uerò laudem es*

assecutus. Non ista curat populus, Id populus curat scilicet. Hic per Ironiam commutata est sermonis facies. Vehementer amat pecuniam, Dij boni, quàm amat pecuniam! per admirationẽ uersus est orationis color. Tum deos contemnit, tum homines: Haud scio magis'ne deos contemnat, an homines. Hic per dubitationem commutata est orationis forma. Nihil mihi charius aut antiquius fama: Dispeream, si quid mihi charius fama. Hic per adiurationem uariatus est sermo. Ista nunquam cogitaui. Dij meliora quàm ut ista cogitarim. Hic per abominationem commutatus est color. Est uir insigni uanitate. O' singularem hominis uanitatem. Hic per exclamationem. Non modò uirgines aliquot constuprauit, uerumetiam Vestalem incestu polluit. Virgines complures stuprauit, ut interim de Vestali incestu polluta sileam. Hic per occupationẽ uariatus est sermo. Quum & genere sis obscurissimo, & re nulla, nullis literis, nulla forma, nullo ingenio, quid est cur te adeò iactes? Quid habes, cur tam sis insolens? Natalium splendorem? atqui genere es obscurissimo. Opes? at uel Iro ipso pauperior es. Eruditionem? sed bonas literas nec attigisti unquam. Formam? at ipso Thersite deformior es. Ingenium? at istud profectò nactus es stupidissimum. Quid igitur ista tua iactantia est, nisi mera insania? Hic per subiectionem uariatus est orationis habitus. Neq; uerò solum per omnes figuras, uerumetiam per locos propè omnes uariari potest oratio. Cæterum quoniam hæc magis uidentur ad rerum copiam pertinere, secundo commẽtario de his diligentius dissceremus. Hactenus formas fermè omneis paucis indicauimus, quibus manente sententia commutatur oratio.

Exper

Experientiæ. CAP. XXXIII.

NVnc quò res fiat dilucidior, experiundi gratia sententiam unam, atq; alteram proponamus, conemurq; quoad fieri poterit eandem, ueluti Proteum, in omnem speciem uertere. Non quòd omnis uariandi ratio in unam quampiam orationem poßit incidere, sed quot incident, tot utemur. Sumaturq; illud exempli loco.

Tuæ literæ me magnopere delectarunt.

Tuæ, non admittit Synonymiam. Tuæ amplitudinis, Tuæ celsitudinis, Tuæ maiestatis, Periphrasis est. Si nomen proprium ponas, puta Fausti, Heterosis est & partis, & personæ. Fausti literæ. Si Faustinæ literæ, Heterosis substantiui in Epitheton.

Literæ.

Epistola, literæ, tabellæ, Synonymia est. Literulæ, epistolium, tabellulæ, Heterosis. Schedæ, scripta, Synecdoche. Quod ad me scripsisti, Periphrasis est.

Me.

Animum meum, pectus meum, meos oculos, uel Periphrasis, uel Synecdoche. Nos pro me, Enallage numeri. Erasmum, Heterosis est personæ.

Magnopere.

Valde, uehementer, nimium, mirè, mirificè, magnificè. &c. Synonymia est. Magnopere, summopere, supra modum, præter modum, unicè, αὔξησις est. Haud mediocriter, non parum, non uulgariter: per cōtraria & negationem. Dici non potest quantopere, incredibile dictu, uerbis consequi nequeam, atq; id genus alia, Hyperbolen sapiunt.

Delectarunt.

Oblectarunt,recrearunt,exhilararunt.Synonymia est. Nisi quòd in exhilararunt Metaphora uidetur esse. Voluptatem attulerunt, uoluptati fuerunt, iucunda fuerunt, & similia, Periphrasim habent. Voluptate perfuderunt, mellitißimæ fuerunt,& consimilia, translatitia sunt. Non iniucundæ fuerunt,non insuaues, à contrariorum permutatione. Reliqua citra contextum commodè ostendi non possunt. Nunc igitur experiamur. Tuæ me literæ magnopere delectarunt. Delectarũt mirum in modum tuæ me literæ. Maiorem in modum me tuæ delectarunt literæ. Hactenus præter compositionem nihil ferme mutatũ est. Tuis literis sum magnopere delectatus. Delectatus sum maiorẽ in modum tuis literis. Hic genus uerbi duntaxat est cõmutatum. Epistola tua me uehementer exhilarauit. Tua quidem epistola sum uehementer exhilaratus. Tuæ literulæ non mediocriter animum meum refecerunt. Humanitatis tuæ scriptis sum non mediocriter animo refectus. Ex amãtißimis literis tuis incredibilem cepi uoluptatem. Hyperbole & relatio. Amãtißimæ tuæ literæ incredibilem mihi uoluptatem attulerunt. Nouam quandam lætitiam tuæ schedæ mihi pepererunt. Tuis ex schedis mirificam lætitiam concepi. Summum gaudiũ tua scripta mihi apportarunt. Tuis è scriptis summum mihi gaudium allatum est. Ex excellentiæ tuæ literis magnam hausimus uoluptatem. Et hic relatio est. Cætera sibi quisque facilè adnotabit. Ex Fausti mei literis plurimum hausi uoluptatis. Tuis è scriptis haud uulgaris mihi uoluptas accesit. Epistola tua sum unicè delectatus. Ex Faustinis literis mirificum

ficum

ficum quoddam oblectamentum percepi. Tuæ literæ sanè quam delectarunt animum meum. Ineffabili gaudio tuæ me schedulæ perfuderunt. Hic metaphora est. Tuis ex literis noua quadam delectatione sum perfusus. Incredibili lætitia tua me scripta delibutum reddiderũt. Et hic metaphora. Haud parum delectamenti tua mihi conciliauit epistola. Legendis tuis literis oppidò quàm sum delectatus. Lectio tuarum literarum singulari uoluptate deliniuit mentem meam. Admodum delectabilis mihi tua fuit epistola. Eximia quadam lætitia tuæ me literæ affecerunt. Tuis ex literis singulari sum affectus lætitia. Maximæ uoluptati mihi tua fuit epistola. Summo oblectamento mihi tua scripta fuerunt. Incredibili gaudio mihi tua fuit epistola. Nimis quàm iucunda nobis tua fuit epistola. Vix credas quantopere in tuis scriptis acquiescam. Ita Marcus Tullius frequenter utitur acquiescere pro oblectari. Summæ iucunditati nobis tua fuit epistola. Suauißimæ mihi tuæ fuerunt literæ. Tuis ex literis singularis mihi profecta est lætitia. Tuæ literæ fecerunt, ut prorsus exilirem gaudio. Tuis acceptis literis, lætitia gestiebam. Vbi mihi tuæ sunt redditæ literæ, lætitia sum expletus. Lectis tuis amantißimis literis, noua quadam lætitia correptus sum. Acceptis literis tuis, incredibilis uoluptas cepit animum meum. Insolita lætitia me tua demulsit epistola. Quòd ad me scripseris, id mihi tam iucundum fuit, quàm quod iucundißimum. Quòd ad me tuas dederis literas, id uehementer fuit gratum. Quòd me tuis dignatus es literis, eo nihil mihi potuit accidere gratius. Tuæ me literulæ oppidò gaudi-

bundum effecerunt. Tuis literis oppidò quàm lætabundus sum effectus. Quòd me tuis literis certiorem reddidisti, fuit id mihi non gratum modò, uerumetiam iucundum. Cùm tua ad me perferretur epistola, uidisses me gaudij magnitudine gestientem. Quòd me saltem epistola salutaris, id profectò uolupe fuit. Literis tuis nihil adferri potuit optatius. Epistola tua ad nos uenit uehemēter expectata. Literis tuis nihil adferri potuit desideratius. In his tribus Metalepsis est, aut certè Synecdoche. nam iucunda solent accidere, quæ magnopere desideramus. Nō possunt non esse iucundissimæ Erasmo Faustinæ literæ. Non iniucunda mihi tua fuit epistola. Neutiquā insuaues mihi tuæ uenerunt literæ. Haudquaquam ingrata mihi tua scripta acciderunt. Tam mihi dulcis tua fuit epistola, quàm ea quæ sunt dulcissima. Literas tuas multa cum uoluptate perlegi. Epistolam tuam non sine summa uoluptate recepi. Qui mihi tuas reddidit literas, is mihi gaudiorum cumulum detulit. Dictu mirum, quàm me tua ceperit epistola. Schedæ quas abs te missas accepi, noua quadam gaudiorū luce pectus meum serenarunt. Literæ tuæ quicquid in animo mœroris erat, id omne protinus excusserūt. Miram animo persensi uoluptatem, cùm tua nobis redderetur epistola. Tuis ex literis uoluptas insolita animo inceßit meo. Tuæ literæ fuerunt in causa, ut affatim gauderem. Tuis literis effectum est, ut totus exultarim gaudio. Dici uix queat, quantum mihi lætitiæ tuis ex literis obortum sit. Vix poßim sermone consequi, quantum gaudiorum ex tua mihi natum sit epistola. Dictu mirum est, quantum uoluptatum nobis ex tuis affulserit literis.

Deum

Deum immortalem quàm ingens gaudiũ nobis è tua prouenit epiſtola? Pape quantas lætitiæ cauſas nobis tuæ literæ ſuppeditarunt? Dij boni quantam uim gaudiorum tua mihi ſcripta ſubminiſtrarunt? Maiorem lætitiam tuæ mihi tabellæ attulerunt, quàm ut explicare poßim. Plurimum uoluptatis nobis tuus tabellarius adportauit. Vix credas quantum aceruum lætitiæ literæ tuæ in animum inuexerint meum. Verbis eloqui nequeam, quantis gaudijs me tua onerauit epiſtola. Cur autẽ ſic uerear loqui? cum Terẽtius dixerit, multis commoditatibus oneratum diem. Tuæ me literæ gaudijs onuſtum reddidere. Tuis literis ualde ſum gauiſus. Tuis literis unicè ſum lætatus. Tua ſcripta nobis uberrimam lætitiæ copiam offuderunt. Lætißima mihi tua fuit epiſtola. Tuis literis factum eſt, ut prorſus frontem exporrexerim. Viſis tuis literis, protinus animi mei frontem explicui. Inter legendum ea, quæ ad me ſcripſiſti, mira quædam uoluptas animo obrepſit meo. Simulatque tuas inſpexiſſem literas, noua quædam gaudiorum uis mentem occupauit meam. Inſpectis tuis literis, incredibilis quidam æſtus lætitiæ pectus ſubijt meum. Acceptis humanißimis literis tuis, immenſa quædam lætitia me totum obſedit. Emoriar, ſi quicquam unquam accidit iucundius tuis literis. Diſpeream, ſi quid in uita ſuauius obtigit tuis literis. Ita me Muſæ bene ament, ut nihil antehac accidit tuis literis gratius. Caue credas rem ullam obijci à fortuna poſſe iucundiorem, quàm tuæ ſunt literæ. Quàm ipſe charus es animo meo, tam me iuuant tuæ literæ. Pape quantum gaudiorum tua mihi excitauit epiſtola? Quantum riſus, quantum plauſus, quan-

tum tripudiorum tuæ nobis attulerunt literæ? Elegantissimas tuas literas legens, insolita quadam lætitia tangebar. Calamus tuus me gaudijs exaturauit. Multam uoluptatem mihi tua præbuit epistola. Totum me gaudijs imbuit tua tam elegans epistola. Omneis pectoris mei sinus uoluptate resersit tua tam amabilis epistola. Rara quadam uoluptate me tuæ resperserunt literæ. Tua quidem epistola nouam quandam animo meo uoluptatem aspersit. Tuis literis nulla res unquam accidit mihi festiuior. Nihil unquam uidi tuis literis lubentius. Haud est quicquam quod gaudentiore acceperim animo, quàm proximas Fausti mei literas. Quo me credis affluxisse gaudio, cùm tuum animum tuis in literis agnoscerem? Cùm tabellarius tuam mihi traderet epistolam, statim animus mihi lætitia ineffabili prurire cœpit. Quid ego tibi nunc referam, quæ uoluptas acceptis tuis literis, animum Erasmi tui titillarit? Animus gaudio uelut exundabat, cùm tua mihi redderetur epistola. Vt lubens tuam accepi epistolam? Posteaquam epistolium tuum ad me delatum est, animus nimirum mihi gaudio efferbuit. Vix eram apud me præ gaudio, cùm tuas acciperem literas. Literarum tuarum lepos, præcipua quadam uoluptate remoratus est animum meum. Non possum non uehementer gaudere, quoties tua scripta ad nos aduolant. Mel merum mihi tuæ fuerunt literæ. Quicquid literarum abs te proficiscitur, id mihi saccaro ac melle fluere uidetur. Opiparis literarũ tuarum epulis sum lautissimè refectus. Tua scripta sunt mihi quauis ambrosia suauiora. Schedulæ mei Fausti mihi fuere uel mensis Siculis lautiores.

Nulla uoluptas, nullæ sunt delitiæ, quas cum tuis literis conferre uelim. Nausea sunt omnia præ tuis literis. Inter legendum amantißimas literas tuas Erasmi pectus gaudio subsultabat. Chartæ digitis tuis exaratæ, me, quantus eram, gaudijs explerunt. Meræ delitiæ cordi meo sunt, quicquid scriptorum abs te redditur. Nil nisi gaudium tua spirat epistola. Festum diem attulit is, qui tuas attulit literas. Triumphum adduxit, qui tuum adduxit epistoliū. Nullum ego nectar tuis scriptis anteposuerim. An ego ullum mel Atticum cum tuis amantißimis literis contulerim? Saccarum non est saccarum, si cum literis tuis componatur. Nulli mortalium tam sapit lotus, quàm mihi literæ tuæ sapiunt. Quod sitienti uinum, hoc mihi tuæ sunt literæ. Quod apibus cytisum, quod salignæ frondes capellis, quod urso mel, hoc mihi tuæ sunt literæ. Epistola tuæ celsitudinis, mihi fuit quouis melle mellitior. Vbi recepissem tantopere expectatas tuas literas, dixisses Erasmum planè gaudijs ebriū. Vt redditæ sunt abs te literæ, statim uidisses nos nimia quadam lætitia quasi temulentos. Quàm unicè te diligo, tam unicè tuis epistolis delector. Nil nisi merum delicium tua mihi scripta uidentur. Non tam palato blandiuntur ullæ cupediæ, quàm animum meum tuæ literæ deliniunt. Nullæ lautitiæ suauius titillant palatum, quàm tua scripta mētem titillant. ἁμάξας ἡδονῶν attulit, qui tuas reddidit literas. Voluptatū δάθον adportauit tabellio tuus, tuis ad me redditis literis. Gaudiorū θάλασσαν aduexit is, qui schedas pertulit tuas. Mihi planè tuæ literæ fuerūt quod Persis διὸς ἐγκέφαλος, quemadmodum aiunt Græci. In his porrò si qua uidebuntur eiusmodi,

ἁμάξας, id est plaustra uoluptatum.

Dathus uoluptatum, uide Eras. in Chil.

θάλασσαν, id est, mare.

διὸς ἐγκέφαλος id est, Iouis cerebrum.

ut

ut in oratione soluta uix toleranda putentur, meminerit hanc exercitationem ad carminis quoque compositionem accommodari. Age iam ad eundem modum in altera quapiam sententia uariandi facultatem experiamur. Eáq; deligatur, natura non admodum fœcunda, neque ad uarietatem idonea, quò magis appareat, quantum poßit hæc conmutandi ratio, si usu atq; exercitatione confirmetur. Hanc igitur sententiam sumamus.

Semper dum uiuam, tui meminero.

PRincipiò aduerbio Semper nullum respondet idem pollens, neque in aliam uocem deflecti potest. Deinde Viuam nullum item habet simile, & uerbum est unicæ uocis, id est, neutra lis, nec ullum ex se propagat nomen præter uitã. Deinde Meminero nõ solùm unicæ uocis est uerbum, uerumetiam mancum, & mutilum, penéq; sterile, utpote à quo nulla soboles proficiscatur, præter memor & memoria. Porrò duo uerba, quæ his opponuntur, mori & obliuisci uidelicet, & ipsa sunt tum manca, tum sterilia. Tamen aggrediemur. Cæterum uariandi rationes ex superioribus per se lector agnoscet. Semper dum uiuam, tui meminero. Nunquam dum uiuam, tui nõ meminero. Nunquam quoad uicturus sum, me tui capiet obliuio. Haud unquàm dum uixero, tu animo excideris meo. Nunquàm donec uiuam, mihi uenies in obliuionem. Nunquàm quoad in uiuis ero, tui nobis ueniet obliuio. Nõ prius tui meminisse desinã, quàm uiuere. Non me antè tui memoria, quàm uita ipsa reliquerit. Vsque dum spirabo, tui memor fuero. Donec hac luce fruar, tu animo hærebis meo. E uiuorum cõtubernio citius emigrauerim, quàm tui memoria nostro è

pectore

pectore demigrarit. Ipse prius è uiuis excessero, quàm Morus è nostra excesserit memoria. Lux hæc me prius deficiet, quàm tui immemor esse cœpero. Vita me non serius destituet, quàm tam chari capitis recordatio. Idem dies mihi tui memoriam eripiet, qui uitam. Eadem lux obliuia tui nobis est adductura, quæ mortem. Idem nostræ tui memoriæ, uitæq; finis erit. Dum memor ipse mei fuero, tui meminisse neutiquam pigebit. Non alius nostræ tui memoriæ, quàm lucis erit interitus. Is solus dies tui memoriam extinxerit, qui uitam. Ante mei ipsius, quàm tui obliuisci incipiam. Nostro è pectore non prius elabetur Mori memoria, quàm hæc anima. Præter unam mortẽ, nullus omnino te mihi casus expectorabit. Ego'ne tam iucundi conuictoris unquàm uiuus queam obliuisci? Tum demum Mori sui obliuisci poterit Erasmus, cùm ipse sui desinet memor esse. Dũ mihi sensus ullus mei reliquus erit, tu semper animo nostro obuersaberis. Cordi meo charior es, quàm ut uiuo quidem in obliuionem uenire possis. Intimè nostris in præcordijs repostus est Morus, sic ut præter unam mortẽ, nulla res illum illinc queat eruere. Orco tradar ipse prius, quàm te mandem obliuioni. Dum spiritus his oculis, his manibus imperabit, tu pectori insidebis meo. Dum spiritus hos reget artus, tui meminero. Quàm diu supererit in nobis halitus, non quiuero tui non meminisse. Dum in uiuis agam, usq; uiuet in me tui memoria. Is mihi dies uitæ finis erit, qui tui obliuionis erit initium. Idem casus hanc animam, teq; è meo reuellet animo. Donec superstitem esse sinent superi, tui perpetuò recordabor. Dum quicquam uitalis caloris in hoc pectore palpitabit, tui memoria non euanes

euanescet. Non mihi diuturnior uita futura est, quàm tuorum in me meritorum memoria. Non mihi breuior fuerit tui memoria, quàm ipsa uita. Non minus durabilis erit tui capitis recordatio, quàm hæc ipsa uita. Me mihi eripiet is dies, qui tui memoriam adimet. Ipse mihi subducar prius, quàm te in memoria habere destitero. Haud longior erit mihi lucis huius functio, quàm tuæ benignitatis memoria. Non mihi posterius suppetet uiuere, quàm tui meminisse. Extra me fuero citius, quàm Morus intra hoc pectus esse desinet. Vita hæc tuiq; memoria pari studio ad metam decurrẽt. Prorsus nõ erit Erasmus, cùm Mori immemor erit. Non extabit hoc caput, ubi tam singularis amici quiuero obliuisci. Donec super terrã acturus sum, non cõmittam, ut obsolescat apud me tuæ comitatis memoria. Donec cõmunem hunc aërem hauriã, tu crebrò animo occursabis meo. Nunquàm serius futurũ est Erasmo uitã, quàm tui memoriam obtinere. Non antè de te cogitandi finẽ fecero, quàm Atropos fatale filum secuerit. Si qua dies unquã tui paritura est obliuiscentiam, ea certè nunquàm antecesserit ei, quæ me luce orbabit ipsa. Sol hic qui uidet omnia, nunquã me uidebit nõ memorem tui. Mors una tui recordationem his è præcordijs emouebit. Donec ulla uitæ portio his in artibus residebit, Morus ab Erasmi cogitatione nunquàm aberit. Quandiu sanguinis ulla pars hoc in corpusculo calebit, nunquàm apud me refrixerit Mori memoria. Mihi quidem dum uita aderit, tu à mente mea nunquam es abfuturus. Quousq; manebit huius animæ, corpusculiq; copula, tu à mea memoria nullo tempore seiungêris. Prius animus corpori, quàm tu animo meo præsens esse desines. Spiritus

ritus ipse citius ex huius corpusculi domicilio demigrabit, quàm animo impressa meo imago tui deleatur. Aeque diuturna fuerit apud me tui memoria ac uitæ cursus. Eadem erit & uiuendi, & de te cogitandi meta. Non arctioribus pomerijs tui recordatio claudetur, quàm ipsa uita. Quo ad ulla uena mihi uitali tempore saliet, dulce fuerit usq; tui meminisse. Quantum mea Lachesis fatale stamen extēderit, tantundē extēdetur & mea tui memoria. Eadē mihi & uiuēdi, & de te cogitandi mensura fuerit. Quoad corporis molem flatus uiuificus sustinebit, animum maximè tui memorem geram. Dum lucis usum cœlitum indulgentia concedet, te semper animo feram. Dum uitam permittent superi, non committemus, ut tam fidi congerronis unquā nobis obrepat obliuio. Donec me non deficiet anima, animum hunc & memorem, & gratum nunquàm posuero. Quoadusq; sole uolubili frui fas erit, hunc hominē habebis tui memorem. Viuum non uidebit Erasmum, qui uidebit oblitum tui. Quanto tempore uita mihi duratura est, mens quidē hæc manebit tui recordātißima. Quandiu supero hoc Ioue cōtinget frui, non mihi cōtigerit obliuisci tui. Donec uita perseuerabit, tu cordis obtutibus semper es obuersaturus. Nominis antè mei quàm tā rari amici mihi uentura est obliuiscētia. Ipse mihi prius excidero, quàm tui uultus imago. Viuenti quidē Erasmo haud unquam excidet Morus. Nulla diuturnitas æui, tui apud me memoriā obliterabit. Nō nisi mecū tui extinguetur memoria. Antè fatalē diem è nostra memoria non eliminaberis. Ante obitum non desijstam tui meminisse. Ante supremæ funera non cessabo tui memor esse. Non ante exacta uitæ

stamina,

stamina, tui queã obliuisci. Viuo quidẽ Erasmo, Morica *memoria haud unquam effluet. Tui apud me memoriam nulla unquam ætas antiquabit. Ante summum diem non abrogabitur in me memoria tui. Nulla neq; locorum, neq; temporum iniuria efficiet, quo minus tui quàm maximè meminerim in uita. Per omnem uitam tui meminero. Hæc uita quàm longa continget, cum tui memoria semper erit coniuncta. Ad ipsum usq; rogum me tui memoria prosequetur. Mei sensu carebo, priusquàm cõiunctißimi hominis cariturus sim recordatione. À meis ipse mẽbris distrahar, antequàm tu ab animo meo diuellare. Mors mihi citius acciderit, quàm obliuio tam dilecti capitis. Certũ est mortem oppetere potius, quàm tui memoriã non iugiter obtinere. Non nisi me sepulto, tui recordatio sepelietur in me. Tui quidem aut mecum, aut nunquam est interitura memoria. Donec expirem ipse, spirabit in me* Mori *mei memoria. Donec apud superos agitabimus, nunquàm mihi incesset tuæ benignitatis obliuio. Ante obitum nunquàm animo meo tui incurret obliuio: sic enim loquitur* Seneca. *Nihil tam arduum hæc uita mihi gignere queat, ut tui memoriam ex his præcordijs poßit extundere. Nulla res tam atrox mihi poßit in hac exoriri uita, quæ tui cõciliet obliuionẽ. Viuo nihil poßit existere, quod mihi tuæ erga me humanitatis conflet obliuiscentiam. Sic in me radices egit memoria tui, ut nullis omnino casibus, qui quidem uiuis soleant accidere, sit unquã cessura. His nimirum monumẽtis animo meo cõsecratus es, ut ea nullũ æui spatiũ ualeat demoliri, nisi fortè mors, cui nihil rerum mortalium nõ cedit. Nisi ipse mortalis essem, non dubitarẽ hanc de te memoriã*

immor

immortalem fore polliceri Si immortalis esset Erasmus, immortalis itidem foret tui apud illum memoria. Eiusmodi statuam in animi mei penetralibus tua merita erexerunt, ut ea, quoad me tellus sustinebit, nullo casu sit diruenda. His titulis Morus inscriptus est cordi meo, ut eos nulla temporis iniuria possit unquam exedere. Non nisi unà cum ætate tui recordatio in me consenescet. Ipse mihi prius excutiar, quàm Mori nomen ex adytis cordis exigatur. Id unum tibi & confirmo, & præstabo, donec in mortalium numero futurus sum, tu è scrinio memoriæ nostræ nunquam dimouebere. Vt omnia tempus possit, certè hoc unum illi non licebit unquam, ut uiuo mihi tui pariat obliuionem. Semper hic animus tui cùm primis meminerit, neque id me dies quamlibet longa dedocebit. Donec me tellus alet, unum illud nunquam quibo dediscere, uidelicet tam chari sodalis meminisse. Donec futurus sum ἐπιχθόνιος, ut Homerico dicam uerbo Mori memoriam continenter obtinebo. Quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντας, ut Homericè loquar, annumerari, nunquam hoc de pectore Mori uultus labetur. ὄφρ᾽ ἄρ ἔγωγε ζώοσι μετέω καὶ μοι φίλα γοῦνατα ὀρώρα, quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliuiscendus. ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, ut est apud Homerum, nunquam te auferet obliuio. Tui memoriam perpetuò pariter cum ipso uitæ progressu producam. Superstiti Erasmo sublimitatis tuæ memoriam nullus unquam dies expunxerit. Corpore quidem abs te distrahi potero, uerùm animo te semper intuebor, quoad uitam numina largientur. Donec aura uitalis hos artus moderabitur, tu à nostris cogitationibus nullo momento es abfuturus. Vsque adeò

Id est, superstes

Id est, cibum edentes.

Id est, Donec adsim uiuentibus, & mihi genua moueantur. Iliad. 22.

Id est, Me uiuente, et in terra conspecto. Iliad. 1.

adeò penitus his præcordijs tui impressa est memoria, ut nullo unquam pacto uideatur eradenda. Vt omnia tempore marcescant, tui certè memoria ad occasum usq; uitæ apud me uigebit. Arctius Morum meum animo complexus sum, quàm ut uiuo poßit elabi. Eadem me lux exanimem uidebit, quæ tui conspiciet immemorem. Adeò uiuam quandam imaginem tui, pectori insculpsisti meo, ut uix etiam mors ipsa sit abolitura. Non erit Erasmus tui memoria uiuacior. Tam uiuax erit tui apud me memoria, ut ipse non sim futurus uiuacior. Nunquam intercidet apud me Morica memoria, donec ipse non intercidero. Semper hunc hominem experieris tui recordantem, donec uitæ particeps erit. Expers huius uitæ fuero prius, quàm à tui memoria alienus. Adeò uiuax est in me tui memoria, ut ipse non sim illi futurus superstes. Altius meæ memoriæ insedisti, quàm ut ulla te res inde queat emoliri. Tenacius inhæres cordi meo, quàm ut præter mortis casum, quicquam aliud inde te queat eijcere. Penitius hoc in pectore conditus es, quàm ut hinc ulla ratione sis excludendus, donec mihi uitam fata non inuidebunt. Interius insitus es animo nostro, quàm ut inde incolumi quidem queas extirpari. Fixius impressum est cordi meo simulachrum tui, quàm ut superstiti poßit unquam detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impressa est, ut eam nulla sit ætas abrogatura. Dum uita suppeditabit, nihil extiterit, quod fixam animo meo Mori statuam ualeat labefactare. Fieri nunquam poterit, ut uel uiuam parum tui memor. Donec apud superos commorabor, ne tota quidem Lethes aqua tui memoriam poterit abolere. Donec aura uescar ætherea, subinde tui reminiscar. Vitam modò

Deus

Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuò tui memorem polliceor. Si quis mihi uita functo sensus erit, tam dulcis amiculi recordabor, tantum abest, ut uiuus sim obliturus. Omnia mihi citius acciderint in uita, quàm obliuio tui. Tum sursum uersus recurrent amnes, ut Græcis est in prouerbio, cùm Erasmus Mori sui poterit non meminisse. Non alius me uisurus est oblitum tui, quàm qui uisurus est arduis pronos relabi riuos montibus, & Tyberim reuerti, ut ait Flaccus. Antè leues alto pascentur in æthere cerui, quàm uiuum Erasmum Mori capiat obliuio. His coloribus in tabula pectoris mei depicta est imago tui, ut eam nulla annorum series poßit eluere. Supremus uitæ dies me tui memorem deprehendet. Sospite uita, non me fugiet memoria tui. Salua uita hac, non demorietur apud me tui memoria. Quo ad hæc mihi uita comes erit, comitabitur & tui recordatio. Hæc me uita tui memorem relinquet. Non auolabit à nobis tui memoria, nisi auolante uita. Ad supremum usq; uiuendi limitem, tui nobis memoria perseuerabit. In obtinenda tui memoria non fuero mihi dißimilis, nisi uiuus esse desiero. Donec hoc uitæ munus diuina benignitas mihi saluum esse uolet, nõ intermorietur apud me tuæ benignitatis memoria. Vita defungar prius, quàm tui recolere cessabo. Diem obiero citius, quàm te uentis & auræ mandem. Clauis adamantinis nostræ memoriæ infixus est Morus, quos non nisi una mors ualeat abrumpere. Ad ipsos usq; cineres pergam tui meminisse. Ad extremam usq; senectam tui me comitatura est memoria. Per uniuersum uitæ spatium Mori meminerit Erasmus. Ad extremum usq; rogum tuorum erga me beneficiorũ memoria prorogabitur.

Fatalis ille dies denique me tui memorem est reperturus. Dabo operam, ut tuæ humanitatis recordatio ad libitinam usque proferatur. Nunquam mihi quicquam obtigerit in uita, neq; tam lætum, neq; tam acerbum, quod tui nominis recordationem è sinu pectoris mei queat expellere. Quoad hic animus in hoc corpusculo tenebitur alligatus, non exulabit mea memoria Morus. Citius futurum est, ut alterum in orbem tui memoriam mecum deferam, quàm ut hic obijciam. Animam egero prius, quàm te memoria tenere desiero. Si quando corpus umbram suam poterit effugere, hic animus tui quibit obliuisci. Non antè, quàm diem uitæ nouissimum clausero, desiturus sum tuam in me beneficentiam animo circunferre. Quàm longa dabitur uita, tam erit longa tui memoria. Par nobis erit memoriæ, uitæq; modus. Tui meminero, quoad auras carpsero uitales. Absit ut mihi breuior fuerit tui memoria quàm uita. Quam diu superabit Erasmus, tandiu tui meminisse non grauabitur. Vita orbabor antè, quàm tui me relinquet memoria. Supero priuabor lumine, ut priscorum more loquar, citius, quàm Morus ex animo deleatur meo. Ocyus hoc mihi corpusculum morte refrixerit, quàm tui memoria frigescat apud me. Inextinctam tui memoriam semper tenebo. Quantum temporis anima fruar (sic enim loquitur Sallustius) tantundem tui meminero.. Perpetim tui recordatus fuero. Sine fine tui meminero. Nulla res mihi tui obliuionem inuexerit, nisi quæ me ex hac luce euexerit. Orbem hunc uerterim citius, quàm animum hunc tui memorem uertero. Vita me exuerit is casus, qui tui importabit obliuionem. Crudelibus umbris occubuero, quemadmodum loquuntur poëtæ,

citius, atq; tui recolere desiturus sim. Efferar ipse citius, quàm tui memoria è corde efferatur meo. Ad ipsum usq; bustum me tui memoria prosequetur. Ne defunctus quidem tui possim obliuisci, nedum uiuus. Viuenti mihi nunquam obolescet hominis tam bene meriti recordatio. Quando futurum est, ut apud Erasmum euanescat Mori memoria? nempe dum uita destituetur. Vsque eò tui memor ero, dum in uiuis agam. Vsq; dum spirabo, te corde gestabo. Quandiu dabitur anima frui, ut Sallustiano more loquar, non desinam tui memoria frui. Sed iam sit modus. Neque enim id agitur, ut ostentemus quousq; nos in commutando progredi possimus, sed ut studiosis adolescentibus exemplo demonstremus, quantam orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiam enim non admodum felicem, neque magnopere ad commutandum fœcundam ferme ducenties, ut opinor, commutauimus, neque tamen minutulas illas uariandi rationes sumus anxiè persequuti. Nunc quod reliquum esse uidetur, uarias quasdam orationum formulas proponemus, non id agentes ut omnes persequamur: nam hoc utilissimum quidem, uerùm prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostensis aliquot uelut exemplis, uel sibi quisq; similia fingat, uel alius aliquis cui plus otij suppetet quàm nobis, huiusmodi dicendi figuras ex omnibus autoribus petitas, copiosius, atq; accuratius impertiat copiæ candidatis.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.

CAPUT XXXIIII.

Est uir tum eruditus, tum probus. Est iuuenis & formosus, & bene ingeniatus. Atq; repetitum poëtarum

est. Verg. Atq; deos, atq; astra uocat crudelia mater. Est uir doctus pariter ac probus. Est uir doctus simul & integer. Est uir tam doctus, quàm bonus. Vir est doctus iuxtà ac bonus. Vir est non minus probus, quàm literatus. Vir est non inferior literis, quàm moribus. Vir est ex æquo probus atque doctus. Vir est æquè literatus atq; incorruptus. Vir doctus æquè ac probus. Vir perinde doctus ac probus. Exquisitè doctus est, itidem & facundus. Vir est non minore morum probitate, quàm doctrina præditus. Vir est quemadmodum doctus, ita & integer. Vir est doctusq; bonusq; : in carmine. Vir simul eruditus, simul integer. Vir est doctusq; & integer : in carmine. Vir est haud secius eruditus ac probus. Vir est ut doctus, ita & probus. Vir est doctus, & idem probus. Vir est optimus, idemq; doctissimus. Vir est pari uel doctrina, uel probitate præditus. Vir est non tantum eruditus, sed & integer. Vir est non modò doctus, uerumetiam probus. Vir optimus quoq; est, non modò doctißimus. Non tantum ferunt, sed impellunt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiam, Vir est præter summam eruditionem etiam optimus. Vir præterquàm quòd doctus est, etiam optimus. Vir est de quo dubites, doctior'ne sit an melior. Vir est in quo cum literis probitas morum ex æquo certet. Vir est qui literas æquarit cum uitæ sanctimonia. Vir est cuius eruditioni respondet morum integritas. Vir est qui parem uitæ castimoniam cum eruditione copularit. Vir summa quidem doctrina, uerùm morum integritate neutiquam inferior sese. Interdū idem pollet Vel : Literis tuis maiorem in modum sum delectatus, uel quòd essent elegantißimæ, uel quòd humanitatis

tis plenæ. Vir est in literis egregius, neq; sui dißimilis in moribus. Vir est clarus imaginibus, neq; non illustris egregijs in Rempublicam *meritis. Officium beneficio cumulasti.* Corporis *formam animi dotibus æquiparas. Cum* Dijs *ex pari uiuit.* Oratione *tua grauiter offensus est, partim quòd esset incondita, partim quòd arrogans.* In hoc *probitas æquat eruditionem.* In hoc *fortuna cum probitate facit paria:* Ita Seneca. *Vir est egregiè doctus, atq; item probus. Vir est similiter doctus ac facundus. Vir est haud dißimiliter eloquens ac doctus. Vir pari doctrina ac probitate. Vir est perinde facundus ut doctus. Ciues, hostes iuxtà metuit, dixit Sallustius, pro eo quod est, ciues æquè atq; hostes. Fortunæ corporis animiq; bonis iuxtà diues.* Ita Sallustius: Plebi patribusq; iuxtà charus. Idem: Hyemem *atq; æstatem iuxtà pati.* Plinius: Iuxtà *diebus noctibusq; tacitus labitur mundus.* Idem: In *Italiæ partibus quibusdam iuxtà hyeme & æstate fulgurat. Ad hanc formam pertinent & illa.* Plautus: Iuxtà *mecum rem tenes: id est, æquè atq; ego.* Idem in *Persa:* Iuxtà *tecum si tu nescis, nescio.* Sallustius in Catilinario: *Quo in loco res sitæ sunt, iuxtà mecum omnes intelligitis. Huc pertinent & illa minus quidem usitata, sed tamen apud probatißimos autores reperta.* Terentius: *Quo iure, quaq; iniuria me in pistrinum dabit: id est, siue iure, siue iniuria.* Cicero ad Atticum: *At quàm honesta, quàm expedita tua consilia, quàm euigilata tuis cogitationibus, quà itineris, quà nauigationis, quà congressus, sermonisq; cum Cæsare.* Idem ad eundem: *Quum uideo te distentißimum esse, quà de* Butrotijs, *quà de* Bruto. *Quà posuit pro tum.*

Quæ commodius copulent contraria.

CAP. XXXV.

Vir est doctrina quidem egregia, uerum moribus illaudatis. Est ille quidem uir bonus, uerum parum eruditus. Vir est ut lingua blandißima, ita ingenij amarulenti. Vir est ut optimis prognatus maioribus, ita peßimis præditus moribus. Vir est tam deformis animo, quàm corpore formosus. Petrus quemadmodum est tacitus conuiua, ita est loquacißimus susurro. Hic salutator quidem est comis, sed uirulentus obtrectator. Blandus est uultu, cæterùm animo truculento. Ferox est in timidos, at in feroces timidus. Aestate friget, contrà hyeme calet. Plautus sic usurpauit. Item: Venit hoc mihi in mentem Megadore, te esse hominem diuitem, factiosum: Me item esse hominem pauperum paupperrimum. Item, dixit pro contrà. Inimicis supplex, in amicos contumeliosus. Hic nullum additur aduerbium. Voluptas parit dolorem, contrà dolor uoluptatem.

Quibus modis æqualiter remouemus.

CAP. XXXVI.

Vir est neq; doctus, neq; probus. Nec literis, nec moribus probatus. Vir est non indoctus modò, uerùm etiam improbus. Vir est ut indoctus, ita improbus. Non minus improbus, quàm illiteratus. Vir est tum indoctus, tum improbus. Aequè indoctus atq; improbus. Quintilianus: Nescias præstare uelint minus an poßint, id est, tam non poßunt præstare, quàm nolunt. Pariter & indoctus, & improbus. Vir peßimus est, & nihilo doctior. Seneca: Flamma deprimi non potest, non magis quàm quiescere. Vir cui nihil sit omnino bonarum literarum, bonorum quoq; morum

tant

tantundem. Breuiter iisdem ferme rationibus remouemus, quibus tribuimus.

Quibus modis tribuimus inæqualiter.

CAP. XXXVII.

Vir est cum doctus, tum probus. Iuuenis cum eleganti forma, tum uerò moribus optimis. Non pecuniam modò, uerùm etiam uitam tibi paratus sum impendere. Vitam etiam tibi impenderim, non modò pecuniam. Verùm hæc uerba, non solùm, & similia, communia sunt tum ad æqualitatem, tum ad inæqualitatem. Non sat erat impulisse, nisi & proderet. Non sufficiebat spoliasse, nisi & iugularet. Parum erat deformem esse, ni mores forma dignos addidisset. Nihil erat deformu esse uultu, nisi moribus etiam esset teterrimis. In hac sermonis forma eleganter interdum altera pars subauditur, eaq; ferè potior, ut, Chrysostomus non ore tantum aureus, subauditur, uerùm etiam pectore. Et Corneliæ Gracchorum matris epistolæ seruatæ sunt, non tantum in sexus honorem, subauditur, sed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidisti hominem non corpore tantum distortum, subaudttur, uerùm etiam animo.

Inæqualiter remouemus his modis.

CAP. XXXVIII.

Non modò non intelligit, uerùm ne legit quidem. Non solùm parum intelligit, sed nec legit. Non tantùm nihil intelligit, imò nec legit. Ne legere quidem nouit, nedum intelligat. Non nouit uel legere, tantum abest ut intelligat. Tantum abest ab intelligendo, ut ne legere quidem norit. Adeò non intelligit, ut nec legat. Vsqueadeò non in-

telligit, ut nesciat uel legere. Hic in Græcis literis nihil, quid dicam intelligere, imò nec legere potest. Hic nihil in bonis literis non dicam intelligit, imò ne legit quidem. Ingenium quoq; senectus deterit, nedum corporis uigor perpetuò duret. Horat. *Nedum sermonis stet honos & gratia uiuax. Nedum, nouè posuit, pro eo, quod est, tantum abest ut. Ne pecuniam quidem impenderet amico, nedum uitam. Eam figuram Quintilianus nouauit ad hunc modum: Nec enim de omnibus causis dicere quisquam potest, saltem de præteritis, ut taceam de futuris: id est, nec de præteritis: tantum abest, ut de futuris.*

Quo pacto tribuamus aut remoueamus ordine. CAP. XXXIX.

VT quisq; est gloria dignißimus, ita gloriæ est neglegentißimus. Vt quisq; gloria est maximè dignus, ita gloriæ minimè est auidus. Optima quæq; uitæ pars quàm ocyßimè præteruolat. Catullus: Tanto peßimus omnium Poëta, Quantò tu optimus omnium patronus. Quàm uos facillimè agitis, tam uos maximè æquum est æqua facere.

Per comparatiuum eadem effertur sententia.

CAP. XL.

QVò quisq; dignior est qui laudetur, hòc minus laudari gaudet. Quantò quisq; fama dignior, tantò minus affectat famam. Quò quisq; magis promeretur honorem, eò minus honorem appetit.

Verti possunt.

Hòc minus ducitur laudis cupidine, quò quisq; laude sit dignior. Tantò quisq; minus optat pecuniam, quantò minus poßidet pecuniæ.

Form

Formulæ augendi Positiuum. CAP. XLI.

Positiua augentur compositione harum dictionum, per, perquàm, præ, perdifficilè, perquàm difficilè, prælongus, perualidus, præpotens. Quod idem contingit in uerbis, præuelim, perquàm uelim, præcupio. In quibus idem interdum efficit hæc præpositio de: deamo, demiror. Eandem uim uidetur obtinere ad, adprobè, adfabrè, ad primè, adamo. Adiungunt iureconsulti præpositionem in, tanquam idem pollentem: sed errant mea sententia. Quod enim illi legunt, indifficile est: pro ualde difficile, legendum est, in difficili est, pro difficile est: quemadmodum dicimus in procliui est, pro eo quod erat, procliue est: & in promptu est, pro, promptum est. In tuto est, in causa est, in uitio est. Augetur positiuum & citra compositionem quàm, sed figuratè. Quàm temerè amat filium? quàm nihil pudet? Vt, eandem uim obtinet. Vt gaudet? ut est seuerus? Immane quantum distat: Pape, quàm is sibi placet? ad hanc rationem pertinent. Præterea his aduerbijs intenditur, oppidò quàm, sanè quàm, nimis quàm, antigerio, quod priscum est: atq; hæc, ut dixi, non repudiantur & à uerbis, perquàm uelim, percupio, sanè quàm cupit. Neque diuersam uim habere uidetur næ, Næ ego infelix homo sum. Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Item aduerbia illa omnia Epitasim significantia: Admodum, ualde, egregiè, insigniter, insignitè, magnopere, maximopere, summopere. In primis, ad primè, cum primis, in paucis pro egregiè apud Qu. Curtium, tantopere & quantopere, figuratè. Adeò pro ualde. Fratrem adeò nobilem. Maiorem in modum, mirum in modum, supra modum, præter modum, singula

gulariter, unicè, eximiè, impendiò, impensè, effusè, abundè, affatim, atq; alia innumerabilia. Vel, utrunq; efficit, auget. Cicero: Vt uel perire maluerit. Seneca: Vel umbra satis est. Amico non uel teruncium impertiat. Sallustius: Quibus rebus supra bonum & honestum perculsus, id est, magis quàm decuit. Plus quàm, item magnam uim augendi obtinet. Homo plus quàm insanus. Senex plus quàm delirus. Plus æquo sæuit. Cui finitimum est non tantum, non ut respondeat illi Græco, μόνον οὐχὶ, sed ut idem ualeat quod plus quàm, uelut, Homo non tantum uino temulentus. Vir non tantum imaginibus nobilis: de quo paulò antè meminimus. Terq; quaterq; beati, Græcanicum est, Latinis tamen usurpatum, in carmine potißimum. Sunt & aliæ formæ longius petitæ. Incredibile dictu quàm elegans. Sallustius: Immane dictu. Dici non potest. Sermone consequi nequeam. & rara quadam modestia: Præcipuum honorem. Primariam laudem. Incredibili sapientia. Haud uulgari doctrina. Et, Deum immortalem, qua doctrina uirum: id est, egregia. Plus satis animosus. Plus nimio tristis. Plus quàm par est. Atque id genus alia, non absurdè fortaßis ijs adiungantur. Nam uulgata est illa amplificandi ratio, quoties superlatiuus pro positiuo ponitur. Plurima pro multis admodum, Maxima pro uehementer magnis, Dicere tibi promptißimum est, mihi facere facillimum.

De uariando Positiuo.

Vtimur uulgò comparatiuis pro absolutis, uel ipso Quintiliano autore. Vt si quis dixerit infirmiorem, id est, meticulosum.

Ratio

Rationes minuendi Positiuum. CAP. XLII.

Minuitur è regione positiuus à appositis præpositionibus, Subtristis, subrusticus, subobscurus, subasper, subinuidus, subinanis, subfuscus. Quod idem accidit in uerbis, suppudet, subirascitur, subolet, subridet, subodoratur, subtimet. Minuitur & aduerbijs appositis. Non nimis molestum est. Vtcunq; iucundum fuit. Aliquantulum mordax. Quæ uerbis etiam adiunguntur. Vtcunq; sapit, paululum delirat. Præterea deformatione in uocem diminutiuam, quæ uaria fingitur. Argutulus, acutulus, minutulus, rancidulus, putidulus, diutulè, sæpiculè, ebriolus, sciolus, tenellus, nigellus, integellus, philosophaster Tullius. Comparatiuus positiui loco diminuit, ut tristior, id est, subtristis. Sed fermè in uitium accipitur, addito aduerbio paulò, & κατ᾽ ἔλλειψιν. Vir integer quidem, sed seuerior, id est, paulò seuerior, quàm conuenit. Facundus homo, sed paulò loquacior. His igitur modis uitium ferè significamus cum extenuatione. Diminuuntur & uerba uocis deflexione, ut uellico, cantillo, cantito, uolito, dormito, uictito. Parum & Non admodum, idem efficiunt. Ne parum multa scire uiderentur. Vir non admodum senex. Non admodum adolescens. Non perinde sapiens ut diues. Non satis mihi liquet. Parum mihi liquet. Minus compertum habeo. Idem efficiunt Vix & Semis. Vix uiuus, semiuiuus, uix bene Græca, parū bene Græca. Cum semiuiro comitatu, id est, parum uirili. Ad idem ualent. Saltem & At. Cato; Si non eodem die, at postridie. M. Tul. Si non propinquitatis, at ætatis suæ: si non hominis, at humanitatis rationem haberet. Si non primus, certè non postremus.

Id est, per defectum, quum aliquid deest.

Quibus

Quibus rationibus augetur Cōparatiuus. C. X L I I I.

COmparatiuus peculiariter his aduerbijs amplificatur, longe, multò, nimiò. Tum his, Multis partibus, in immensum, in infinitum, infinitis partibus. Longè uenustior, Multò grauior, Nimiò seuerior. Horatius, Ne dominus plus nimiò memor immitis Glyceræ. Multis partibus præstantior. In infinitum utilior. Infinitis partibus diuina humanis sunt potiora. Tantò & quantò figuratè idem efficiūt. Tantò corpore præstantior est animus: id est, multò. Idem efficit, quò & eò, quum subijciuntur. Est prædiues, quò magis admiror hominis sordes. Eò magis admiror. Pape quantò satius est amicis, quàm pecunijs abundare?

Quibus modis imminuitur Comparatiuum.

MInuitur aduerbijs positiuis. Paulò uenustior est Gellius, quàm Macrobius: Aliquantò breuior est hic quàm ille. Nihilò ditior. Ne tantillo quidem melior eris, si diues fueris. Minimò fueris honoratior, si titulus accesserit. Quantulò figuratè, pro quàm paulò. Pape, quantulò hic homo sapientior est: id est, penè nihilò. Minuuntur & deflexione uocis. Grandiusculus, id est, paulò grandior: Meliusculus, Celeriusculè.

Quibus rationibus augetur Superlatiuum.

C A P V T X L I I I I.

SVperlatiuus augetur eisdem aduerbijs, quibus comparatiuus, longè, multò. Accedit autem facilè. Cicero lōgè facundissimus, & idem uir multò omniū optimus, eius ciuitatis longè princeps, aut facilè princeps, aut primus. Idem efficitur per tantò, & quantò figuratè posita: ut, Deum immortalem quantò Socrates philosophorum omnium optimus

mus? Quàm in cōpositione nonnihil addit augmenti. Quàm plurimos uidit. Vt quàm optimæ res cadat, tibi nihil commodi fuerit. Per Hyperbolen augetur hoc modo, Mulier plus quàm peßima, & peßima peior. Homo non loquacißimus, sed ipsa loquacitas. Et ipsa loquacitate loquacior. Ipsa Venere uenustior. Nam in Sallustiano illo, Quàm quisq; peßimè fecit, tam maximè tutus est: æqualitas est, non augmentum. Superlatiuus non recipit diminutionem, nisi fortè per quidem, aut similem coniunctionem. Est ille quidem doctißimus, uerùm moribus non perinde probatis.

Periphrasis Comparatiui. CAP. XLV.

Comparatiuum circuitione reddimus per aduerbia cōparandi Magis et Minus. Auidior uoluptatum, quàm pecuniæ: Magis auidus uoluptatum quàm pecuniæ. Huic finitimum est, potius. Voluptatum auidus potius, quàm pecuniæ. Item, Non tam uoluptatum appetens, quàm pecuniæ. Minus auidus pecuniæ, quàm uoluptatum. Non perinde literarum admirans, quàm pecuniæ. Breuiter modis illis omnibus quibus diximus inæqualitatem significari. Obtinent & uerba quædam uim comparatiui: Præstat lucrum pudori: id est, potius est lucrum pudore. Cicero Platone facundior. Plato Cicerone doctior. Cicero Platonem superat eloquentia. Plato Ciceronem antecellit eruditione. Hieronymus Augustinum uincit rerum scientia. Augustinus Hieronymum anteit ingenij subtilitate. Plautus: Pol mœrores mi hi anteuerterunt gaudijs. Terent. Quantò herum anteeo sapientia. Plaut. Præuerti hoc certum est alijs rebus omnibus: id est, præferre rebus omnibus. Liuius: Conati noui consules omnibus eam rem præuerti. Cicero: Si uacas animo, neq; habes

habes aliquid quod huic sermoni præuertendū putes. Plautus dixit anteuenire, pro præcellere. Sallust. Homines qui per uirtutem soliti erant nobilitatem anteuenire. Huc pertinent & illa: Anteponere, præferre, posthabere, præcellere. Noue dixit Sallust. Inuidia atq; superbia post fuere. Idem: Facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse, id est, præcelluisse. cedere, secundum esse, præripere laudem, & si qua sunt similia. Nam his fermè modis orationem comparatiuam uariamus. Magis amat pecuniam quàm famam. Pecuniæ Socrates amans est magis, quàm famæ. Pecuniarum amantior est quàm famæ. Famam pecuniæ posthabet. Famæ pecuniā anteponit. Minus famæ cupiditate ducitur quàm pecuniæ. Impensius amat pecuniam quàm famam. Huic potior est pecunia quàm fama. Huic prius est lucrum quàm honesta fama. Huic antiquius est laudari quàm admoneri. Huic uilior est uita quàm pecunia. Simulem uim obtinet. præ. Cicero, Omnium minas atq; omnia pericula præ salute sua leuia duxerunt. Idem: Non tu quidem uacuus molestijs, sed præ nobis beatus: id est, nobis beatior. Terent. Ludum iocumq; alterum dices illum, præ ut huius rabies quæ dabit. Plautus: Nihil Hercule hoc quidem, præ ut alia dicā. Idem dixit,, præ quàm. pro, præ ut.

Quibus modis Superlatiuum uariamus.

CAP. XLVI.

SVperlatiuum uariatur primum aduerbijs quæ opponūtur uel uerbis, uel nominibus positiuis. Amat te maximè. Amantissimus est tui. Effusissimè te diligit. Vir indoctissimus, uir minimè doctus. Minimè multos, id est, quàm paucissimos. Variatur et per comparatiuum, idq; affirmatiuè, sed

inusit

inusitatius, negatiuè frequentius. Cicero reliquis omnibus eloquentior. Cicero quo non alius eloquentior. Quo non præstantior alter, id est, omnium præstantißimus. Nihil minus amat quàm assentationem. Nulla re minus capitur, quàm gloria. Nihil hunc æquè delectat, atq; musica. Nihil prius habet, quàm adesse conuiuijs. Nihil pulchrius ducit, quàm diuitem uocari. Nihil minus faciam, nihil minus sentiebam, quàm quod tu suspicabare. Homo quiduis potius quàm doctus. Efficiam, ut intelligas omnia mihi defuisse potius, quàm fidem ac diligentiam. Omnia potius, quàm illud agnoscet. Quiduis potius, quàm uanitatem fatebitur. Nullo inferior, id est, summus. Nullo non inferior, id est, omnium infimus. Nemine non deformior, id est, omnium deformißimus. Per uerba nonnunquam idem efficitur. Cicero superat omnes dicendi copia. Vincit omnes candore. Nemini cedit candore. In dicendo principatum obtinet. Primas tenet. Arcem tenet. Adde huc & illa, Vir præter cæteros spectatæ fidei. Præter omnes te diligit. Supra cunctos tuæ gloriæ fauet. Ante omnia rei studendum. Vnicus & solus, primus, & similia natura superlatiuam significationem habent: ut & Singularis. Vnicè te amat. Solus est homo homini amicus. Singulari beneuolentia te prosequitur. Primam laudem obtinet. Tullius eloquentiæ princeps. Penulatorum alpha dixit Martialis. Eodē pertinent: Tam facundus, ut cum hoc nemo sit conferendus. Tam eruditus, ut ei nemo sit æquandus. Tam prudens, ut parem non inuenias. Horat. Sic ut mihi nunquam In uita fuerit melius. Adeò placet, ut magis nō poßit. Itē & illa: Quis hoc uno facundior? Quid inuenias pecunia uilius?

 An quid

An quicquã est patria dulcius? Erras, si credis mihi quicquam esse uno te charius. Sunt & illæ orationes annotandæ. Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratißima. Tam te amo, quàm qui maximè. Terent. Amabat, ut quũ maximè, tum Pamphilus. Cicero, Domus celebratur ita, ut cùm maximè. Rursum hæ quoq;: Hoc crede mihi, si quid unquam es crediturus. Homo doctus, si quisquã est omnino doctus. Homo uorax, ut si quis alius. Homo quantum alius nemo doctus. Nullus æquè pernouit hominis ingenium atq; ego. Haud alium reperies perinde tui studiosum. Neminẽ adæquè timet atq; te. Si aliâs unquã, nunc summa uigilantia utendum est, id est, nunc maximè. Si quando aliâs amicum præstitisti, nunc ostende quanti me facis. Quantum potest, quoad fieri potest, & consimilia, superlatiui uim uidentur obtinere. Tu quantum potes abi, id est, quàm ocyßimè. Enitar quoad potero, id est, quàm maximè. Haud ab re fuerit huc annumerare denominationes, & cõparationes illas per Hyperbolẽ sumptas: ut si quis hominem crudelißimum, Atreum appellet: Eloquentißimum, alterum Ciceronem: Seuerißimum, tertium Catonem. Tum per comparationem. Hic est niue candidior. Scytha barbarior. Graculo loquacior, aut turture. Verùm huius generis aliquot exempla commemorare non inutile fuerit. Sumuntur autem uarijs modis. Vel à re quapiam eximia: ut niue candidior, pice nigrior. Vel à nomine abstracto, quod uocant, cæcitate cæcior. Vel ab animante insigni: ut, talpa cæcior, caprea oculatior. Vel à persona insigni: ut, Phalaride crudelior. Tum adhibentur per simplicem denominationem: ut si rem uehementer

hementer suauem, mel aut nectar appelles. Rem uehementer acerbam, fel. Hominem supra modum senem, senium ipsum. Vehementer scelestum, scelus. Odiosum, odium. Ganeonem, cœnum. Lurconem, barathrum. Contaminatum, labem. Contemptum, quisquilias. Impurum, sterquilinium. Perniciosum, pestem. Tenebrionem, tenebras. Inquinatum, lutum. Infamem, propudium. Portentuosum, portentum. Dedecorosum, dedecus. Molestum, ulcus. Vitiosum, sentinam. Odiosum, odium hominis. Brutum, pecudem. Virulentum, uiperam. Vehementer cæcum, talpam. Vehementer rapacem, lupum. Impendio deformem, Thersitem.

Eadem hæc nomina per comparationem efferri possunt.

Melle dulcior	*Pice nigrior*
Niue candidior	*Pluma mollior*
Oleo tranquillior	*Auricula infima mollior*
Auro purior	*Plumbo stupidior*
Stipite tardior	*Caudice stolidior*
Silice durior	*Cortice leuior*
Litore surdior	*Aequore surdior*
Iracundior Adria	*Spongia bibacior*
Arenis sitientior	*Aëre Dodonæo loquacior*
Vitro fragilior	*Pila uolubilior*
Cothurno instabilior	*Alno procerior*
Cote durior	*Sole clarius*
Buxo pallidior	*Sardois herbis amarior*
Alga uilior	*Rusco horridior*
Glacie frigidior	*Aetna æstuantior*

Beta magis insipidus
Spina distortior
Pluma leuior
Vento instabilior
Barathro capacior
Charybde uoracior
Corchoro uilior
Subere leuior
Floralibus licentiosior
Magnete illicibilior
Cornu siccior
Dolio pertuso incõtinẽtior
Cribro infidelior
Fonte purior
Oculis charior

Trutina iustior
Ampulla inanior
Ramento leuior
Morte odiosior
Rubo arido præfractior
Clemate Aegyptia nigrior
Crambe recocta molestior
Clauo purior
Pistillo retusius ingenium
Pumice aridior
Vuis paßis aridior
Laterna magis pellucidus
Euripo inquietior, aut inconstantior
Luce magis dilecta.

Item per Hyperbolen eadem uoce iterata.

Ipsa cæcitate cæcior
Ipsa fame esurientior
Voracitate uoracior
Ipsa morositate morosior
Deformitate deformior
Confidentia confidentior
Ipsa stultior stultitia

Ipsa nequitia nequior
Ipsa siti siticulosior
Quauis peste pestilentior
Ipsa loquacitate loquacior
Quouis monstro monstrosior
Senio senilior ipso
Calamitate calamitosior.

His finitima sunt illa.

Venere formosior
Mercurio facundior
Fortuna ipsa fortunatior
Vertumno inconstantior
Empusa magis uarius

Marte bellacior, seu pugnacior
Salute ipsa salubrior
Ipso infortunio infortunatior
Proteo mutabilior
Ipsis Gratijs humanior

Ipso

Ipso Momo mordacior *Priapo solacior*
Minerua doctior *Euterpe concinnior*
Pluto ditior *Penia pauperior*
Furia furiosior *Harpyia rapacior.*

His proxima sunt nomina personarum, quæ petuntur è Tragœdijs aut Comœdijs, aut fabulis alijs.

Gnathone adulantior *Thrasone gloriosior*
Phormione confidentior *Geta uersutior*
Euclione tenacior *Thaide blandior*
Demea asperior *Mitione lenior*
Parasito edacior *Tantalo sitientior*
Atreo cruddlior *Horeste insanior*
Aiace insanior *Vlysse dolosior*
Thersite deformior *Nestore uiuacior*
Orpheo uocalior *Glauco stupidior*
Cyclope immanior *Iro pauperior*
Penelope castior *Nireo formosior*
Tithono uiuacior *Diana intactior*
Achille animosior *Erisitonee surientior*
Niobe fœcundior *Stentore clamosior*
Tiresia cæcior *Busyride illaudatior*
Sphinge inuolutior *Labyrintho intricatior*
Dædalo ingeniosior *Icaro audacior*
Gigantibus elatior *Gryllo stultior*
Excetra pertinacior *Nestore facundior.*

His confinia sunt quæ sumuntur ex historijs: ut,

Phalaride crudelior *Timotheo felicior*

Polycrate fortunatior	*Timone inhumanior*
Sardanapalo nequior	*Numa religiosior*
Phocione iustior	*Aristide incorruptior*
Crœso ditior	*Catone præfractior*
Crasso locupletior	*Codro pauperior*
Aesopo luxuriosior	*Herostrato ambitiosior*
Fabio cunctantior	*Socrate sanctior*
Milone fortior	*Chrysippo acutior*
Lynceo perspicacior	*Thracalo uocalior*
Demosthene facundior	*Curione obliuiosior*
Annibale uafrior	*Heraclito obscurior*
Aristarcho doctior	

Huc pertinent & illa quæ sumuntur à gentibus.

Pœno perfidior	*Scytha asperior*
Scythotauris inhospitalior	*Cretensi mendacior*
Parthis fugacior	*Græco uanior, seu leuior*
Thracibus bibacior	*Thessalo perfidior*
Care uilior	*Leontinis luxuriosior*
Sybarita fastosior	*Milesijs effœminatior*
Arabibus ditior	*Pygmæo breuior*
Arcade stolidior	*Cretensi uanior*
Asoto luxuriosior.	

Addantur his quæ sumuntur ab animantibus.

Muliere loquacior	*Passere solacior*
Hirco libidinosior	*Ceruo uiuacior*
Coruo uiuacior	*Cornice uiuacior*
Graculo loquacior	*Luscinia uocalior*

Dipsade

Dipsade nocentior | Vulpe fraudulentior
Echino asperior | Anguilla lubricus magis
Lepore timidor | Pisce sanior
Delphino lasciuior | Phœnice rarior
Scropha fœcundior alba | Nigro cygno rarior
Albo coruo rarior | Vulture edacior
Scorpio improbior | Iaculis inexpectatior, aut pestilentior
Testudine tardior | Cochlea contractior
Glire somniculosior | Sue indoctior
Asello tardior | Hydra immitior
Dama timidior | Tauro robustior
Hirudine bibacior | Cane rixosior
Equo indomito ferocior | Urso hispidior
Stipula leuior | Simia lasciuior
Cane adulantior | Fele rapacior
Ceruo demissis auribus surdior | Laro stultior
Coccyce importunior | Scarabeo improbior.

Idem pollent quæ sumuntur ab officiis:ut,

Carnifice immanior | Lenone periurus magis
Cinædo effœminatior | Milite gloriosior
Athleta robustior | Rege magnificentior
Areopagita tristior | Monacho imperitior
Hæredipetis adulantior | Tyranno uiolentior
Fossore durior.

EAndem uim obtinent uoces denominatiuæ ab his deformatæ:ut, Mellitum,pro, uehementer iucundo. Niuei mores,pro uehemēter puris. Aureum seculum,pro magnopere felici,laudatoq;. Plumbeum, saxeum, pro duro,

Ferreus scriptor. Bliteus, Betaceus, pro fatuo. Ficulnum, pro molli. Adamantinum, pro duro, ac laborum egregiè toleranti. Vitreum, pro fragili. Vultureus uenter. Vulpinum ingeniū. Leonina ferocia. Thrasonica iactantia. Demeana asperitas. Stentorea uox. Ciceroniana facundia. Cuius generis plura sunt, quàm ut numerum eorū persequi laboremus. Illa porrò longius quidem petita uidētur, sed tamē hunc ad locum pertinent. Quàm curat numerum lupus, aut torrentia flumina ripas. Non pluris illius conuitia facio, quàm culicem elephantus Indicus. Pili non facio. Nauci non facio. Flocci non facio. Sed hæc alio loco.

Communis omnium graduum uariatio.

CAP. XLVII.

Omnes gradus circuitione uariamus. Vir magnopere doctus. Vir magna doctrina præditus. Magis doctus. Maiore doctrina præditus. Doctissimus. Maxima doctrina præditus. Et res cum magna, cum maiore, cum summa turpitudine coniuncta est. Quæ uocantur ἰσοδυναμίαι signorum, id est, æquipollentiæ, non mediocriter ad orationis copiam faciunt. Quare primum uocum ipsarum inter ipsas discrimina paucis ostendemus. Totus, ad partes refertur magis quàm ad formas. Si mors totum hominem absumeret, meritò tantopere formidaretur. Totum hunc mensem, totam hanc noctem sine fruge transegi. Cunctus, ad singula, quæ ratio nominis complectitur, collectim refertur, quasi dictum sit à coniunctis. Cunctos Romanos, cunctos mortales. Vniuersi, omnes simul collectos significat. Aut nullam, aut uniuersam pecuniam uult, id est, omnem simul. Terent. Id illa nunc abripiet uniuersum.

Totus. *Cunctus.* *Vniuersi.*

Singuli

Singuli, huic diuersam habet rationem: nam omnes quidem ita significat, ut unusquisq; sigillatim per se intelligantur. In singulas naues singuli milites accensebantur. Singuli.
Omnis, quasi generale est ad omnia. Siquidem omne, corpus pro toto dicimus. Et omnem populum, pro toto populo. Et omnem diem, pro singulo die. Horat. Omnem crede diem tibi diluxisse supremum. Omnes pro cunctos. & omne pro uniuersum. Teret. At ut omne reddat. Tam etsi hic pro toto positum uideri poßit. Omnis.
Quisq;, addit rei cuiuspiam in singulas partes distributionem: ut, Sua cuiq; sententia. Natura animātium sua cuiq; dedit arma. Suas cuiq; dotes largitus est deus. Quisq;.
Vnusquisq;, nihil à quisque differre uidetur, nisi quòd & pro singulo ponitur. Vnumquenq; sua cupiditas ducit. Nunc unumquodque crimen cuiusmodi sit, excutiamus. Nihil autem prohibet & Singuli per distributionem huiusmodi accipi. Singulis nauibus singulos duces præfecit. Vnusquisq;.
Quisquis non absoluit orationem: Quicunq;, modò perficit, modò nō perficit. Quisquis grauabitur sementem facere, is non metet. Quicunq; recusabit laborem, non feret fructum. Aliquoties absoluit propemodum, cùm significat ignorantiam: ut, Quisquis fuit ille deorum. Quisquis es armatus, qui nostra ad limina tendis. In obliquis nonnunquam unico uerbo contentum est utrunq;. Rem facias quocunque modo. Hominem quoquo modo absoluas, pro quouis modo. Quisquis. Quicunq;.
Quilibet & quiuis citra discrimen unumquodlibet significant. Horatius, Quælibet in quemuis opprobria dicere sæuus. Resoluuntur autem per coniunctionem, uel: cùm omnis & reliqua ferme per copulatiuam exponantur. Quemuis Quilibet. Quiuis.

arbitrum cedo,id est,uel hunc,uel illum, mea nihil refert, Qualibet hirsutas fronde tegente comas: quod Græci dicunt τυχὼν, quasi non delectum, sed fortuitum, & casu oblatum. Vnusquilibet, consimilem obtinet rationem. Significat enim unum aliquem è multis quicunque sit ille.

Vnusquilibet.

Vnusquiuis. Deligas tibi autorem unumquemlibet. Et unusquiuis ab hoc nihil differt. Hæc autem, quilibet, quiuis, unusquilibet, unusquiuis, non nisi unicum uerbum admittunt. Semper enim absolutam reddunt orationem. Quantuscunque, qualiscunq;, quantusquantus, qualisqualis, eandem obtinent rationem cum quicunq;, & quisquis.

Aduerbia. Aduerbia item utut, utcunq;, ubiubi, ubicunq;, quoquo, quocunq;. Breuiter composita semper sequūtur naturam particulæ appositæ. undeuis, undelibet, undecunq;. Quorum duo prima absoluunt orationem, postremū commune est. Quocunq;, quoquo communia sunt: Quolibet & quouis non sunt. Quoquouersum & quaquauersum communia sunt. Vbiuis & ubilibet absoluunt orationem. Vnicunq; commune est: Vbiubi non est, uti nec utut: non enim absoluunt constructionem.

Vter. Vter, quod ad duo pertinet, cum iisdem compositum, idem accipit discrimen. Vtercunque, anceps, est uteruis absoluit, uterlibet itidem, utrocunq; anceps, utrouis, utrolibet absoluunt. Vterq; copulatiuè significat, ut & illa, Vtroq;, utrinq;, utroqueuersum.

Aliquis. Aliquis indefinitè significat unumquempiam.

Quis. Quid si hoc aliquis uoluit deus? Quis idem pollet, sed his ferme dictionibus præcedentibus, Si, Ne, Num, Ec, Vbi. Si quid extiterit noui. Ne quid temere fæxis. Num quem tuorum offendi? Ecquid tui tetigi? Vbi quis te læserit. Vbi, pro alicubi. Vnde, pro

alicunde

alicunde usurpatur, duntaxat in compositione, ut sicubi, necubi, nuncubi, sicunde, necunde. Quidam definitè accipitur. Quendam uolo uisere. Nisi cùm habet aut contemptum, aut translationem. Vt, Isidorum quendam mihi citabat. Perinde quasi dicas, Isidorum nescio quem. Lacrymas emisit, quendam animi sanguinem, id est, ueluti sanguinem. Seditio morbus est quidam ciuitatis. Quispiam anceps est ad usum quidam, & item ad usum aliquis, tametsi refragatur Valla. Sed complurium autoritas Vallæ reclamat. Mittito ad me tuorum quempiam. Est domi tuæ quispiam, cum quo iure debeam expostulare. Quisquam & Vllus inter se conueniunt. Siquidem præterquam quod habent plusculum uehementiæ, quàm superiora, illud quoque peculiare obtinent, quòd gaudent uel negatione uel signo, si, uel ne, prohibentis, uel interrogatione, ut, Haud ullus mortalium ista posit præstare. Haud posit mortalium quisquam ista præstare. Si quisquam est qui sapientiam cum eloquentia coniunxit, certè Tullius is est. Vide ne quisquam hinc aufugiat. Caue ne quoquam oculos tuos à meis dimoueas. An est quisquam qui suam amicam se præsente? Num quisquam est mortalium tam patiẽs? Similis est ratio aduerbiorum, Vsquam & Vspiam, quantum ad signa pertinent.

Quidam.

Quispiam.

Quisquam. Vllus.

De propositione generali. CAP. XLVIII.

His iactis, ceu fundamẽtis, ad ἰσοδυναμίας, id est, æquipollentias progrediamur. Propositionem generalem, uel uti uocant uniuersalem, uarijs modis efficimus. Primum proprijs ac peculiaribus signis. Omnes amicos alienauit. Deinde per negationẽ. Neminem non alienauit.

Deinde

Deinde per interrogationem. Quem non amicum alienauit? Verg. Quas gentes Italûm, aut quas non oraueris urbes? Nulli non maledicis. Duplex generale signum non liceat eodem modo uertere. Cicero, Cùm omnibus omnia minabatur. Omnibus omnia inuidet. Neq; enim rectè, Nihil non inuidet alicui. Omnibus maledicis. Quis est cui nõ maledicas? Omnia dixit. Quid non dixit? Vt autem interrogatio addita negatione, generaliter affirmat, ita citra negationẽ generaliter remouet. Quid posit dici stultius? id est, nihil dici posit stultius. Deinde per signa infinita. Haud pepercit cuiquam. Non est ullum ueritus. Haud ullum ueritus. Haud ullum est facinus reliquum, quod non peregerit. Non excepit aliquem, Neminem excepit. Idem efficitur per quantum, & quicquid, & si quod aliud. Quantum est hominum uenustiorum, id est, omnes uenustiores. Quicquid erat copiarum, eò traduxit, id est, omnes copias. Et si quid erat copiarum amisit, id est, omnes copias. Si quid aliàs sibi bonæ famæ cõpararat, id nunc perdidit. Redditur generalitas ceu prouerbiali figura, ut cũ dicimus, Miscebis sacra profanis, id est, omnia. Item Iuuenes'que senes'que, id est, omnes. Neque magnum neque paruum, id est, nihil. Est & infinita propositio, Per fas, nefasq;, id est, quocunq; modo: quo iure, quâ ue iniuria. Idem efficit ad unum. Verg. Si non exosus ad unum Troianos, id est, omnes Troianos.

Interrogatio cum negatione.

De propositione non generali. CAP. XLIX.

NOnnihil est uel aspicere, id est, aliquid est. Nonnulli pluris faciunt pecuniã quàm fidem. Non nemo pro aliquis. M. Tul. Non nemo etiam in illo sacrario Reip. in

ipsa

ipsa inquam curia non nemo hostis est. Idem: *Quum esset non nemo in senatu, qui diceret non oportere. Inest, & infantibus nõ nihil ingenij. Non omnẽ pecuniam absumpsit, id est, est quam non absumpserit. Qui legat argentum factum, non omne legat argentum. Omittitur interdum signum, manente sententia. Sunt qui pecuniam anteponãt famæ, id est, sunt aliqui.* Horat. *Est ubi peccet, id est, alicubi peccet. Est qui plures agros occupet, id est, aliquis. Vbi nonnunquam subauditur quiddam. Est in quo mihi posśis magnopere gratificari, id est, quiddam. Negatio iterata nonnunquam necesśitatem significat, non affirmationem simplicem: ut, Non possum non ridere. Non possum non mirari. Non potest non uolui cœlum. Non potest non stare terra. Non potest nõ uerum dicere ueritas. Id accidit duntaxat in hoc uerbo possum.* *Negatio iterata.*

Elegantia signorum. CAP. L.

ILlud igitur obseruandum, ne signorum differentias in uariandis propositionibus confundamus, id quod ferè faciunt hi, qui uulgò dialectica profitentur. Non erit tibi res cum quoquam, id est, cum nemine tibi res erit. Non erit tibi res cum quolibet homine, id est, erit cum homine singulari, ac præstanti. Altera est negatiua, altera affirmatiua, & longè diuersam habent uim. Non cuiuis homini contingit adire Corinthum, id est, non contingit nisi præcipuis. Non contingit ulli. Vides, quanto aliud pollet. Non amat quempiam è ministris. Non amat aliquẽ, id est, neminem. Non satis amat quendam: unum significat quem oderit. Non satis tibi fauet quidam. Hoc sensu quidam usurpant certos. Per certos homines hoc fœdus direptum est.

Iussus

Iussus est ad certum diem adesse. Non tibi fauet quisquam: *tota ratione dissident.* Non recuso quẽquam, rectè dicitur. Non recuso quemlibet, perperam, nisi in diuersa sententia. Non exclusit omnes, id est, quosdam non exclusit. Non exclusit quoslibet, significat delecto quodam alios exclusos fuisse, alios admissos. Omnia folia huic arbori decidẽt, uerè dicitur: Vniuersa decident falsò. Singulos salutauit. Nõ salutauit quemlibet. Lupæ unumquemlibet admittunt, id est, citra delectũ quoscunq;. Vide ne cui dicas, id est, nemini dixeris. Vide ne dicas cuiquam. Vide ne cuipiam dixeris. Vide ne dixeris alicui. Vide ne mortaliũ ulli dixeris. Hactenus idem pollẽt. Vide ne cuiuis, aut ne cuilibet dixeris, id est, uide cui dicas, & uide ne temere apud hominẽ quẽcunq; effutias. Omnes sibi malũt esse rectè, quàm alijs. Sibi quisque uult esse rectè potius quàm alijs. Idem pollent. Nemo nõ malit sibi rectè esse, quàm alijs. Singuli sibi malunt esse bene, quàm alijs. Hactenus idem pollent. Vniuersi sibi malunt esse rectè, quàm alijs, inepte diceretur, propterea quòd uniuersi peculiarem uim habeat. Toti respõdet aliquantum, quod aliquam partem significat. Semper respondet aliquandiu, id est, aliquanto tẽpore. Vt superius admonuimus, Omnis reddi per quãtum, itidem Totus redditur per quantum, & quàm longus. Homo quantus erat, humi prostratus est, id est, totus. Verg. Nunc hyemem inter se luxu quàm longa fouere, id est, totam hyemem.

Vterq;. Neuter.

Vterq; utriq; est cordi, mutua est affirmatio. Vterq; alteri est odio, mutua itẽ, id est, mutuo sese amãt, mutuo sese oderũt. Neuter alteri fidit: mutuã diffidentiam significat.

Neuter

Neuter neutri non perinde diceretur. Id genus orationem tot ferme modis uariamus. Vterq; alterum odit. Vterque utrunq; odit. Alter alterum odit. Oderunt alter alterum. Mutuum oderunt. Oderunt se mutuò. Oderunt inuicem. Oderunt inter sese. Mutuum inter ipsos est odium. Neuter alterum amat. Alter alterum uicißim odit.

Semper.

Semper generalitatem habet temporis. Cui contrarium Nunquàm. Huic subiectum est aliquando. Semper litigas. Nunquàm non litigas. Quando non litigas? Nunquando non litigas? An est quando non litigas?

Sæpe.

Sæpe respondet Aliquoties infinito. Multis, Aliquot. Magno, Aliquãtus. Sæpe opponitur Raro. Neq; rarò admonui, id est, admonui frequẽter. Haud sæpe me uisit. Plerunq;, ferme, ferè, nonnunquã & ipsa generalitatis quiddam obtinent. Ita ferme ingenium est hominum. Eo ingenio plerique sumus. Ferè fit, ut diuites habeantur in pretio, id est, ferè fit apud omnes. Temere in oratione negatiua similem uim habet. Haud temere peruenit ad frugem: id est, ferè nunquam, aut uix unquam.

De uarietate negationis. CAP. LI.

INterdum unica negatio idem efficit quod duæ. Neminem audit. Ne parentem quidem audit. Non audit uel parentẽ. Nemo parẽ referre gratiã parenti potest, ne malo quidẽ. Nec malo parenti quisquam parem referre gratiã potest. Non potest par gratia rependi patri, uel malo. Non reliquit ille nec ruinam. Ne ruinam quidem reliquit.

De tribus.

Tribus interdum negationibus nihilo plus efficitur,

quàm una, aut duabus. Non *uere*tur *neq; deos, neq; homines. Neque deos, neq; homines ueretur. Non ueretur aut deos, aut homines. Non metuit homines' ue, deos' ue: in carmine.* Conduplicare negationem *asseuerandi gratia*, Latinis etiam receptum est, *si modò non iteretur sola. Non faciam, non inquam. Græci solam iterant, interdũ etiam citra asseuerationem*, ὃ μὴ πίνω ἔτι. *Est autem* Atticis familiare plures negationes pro una congerere. *Manentibus ijsdem signis, tamen interdũ uariatur propositio: et mutatis, manet eadẽ mutato uerbo: ut,* Omnes *admittit* : Omnes *reijcit.* Neminem *non reijcit*: Neminem *admittit.* Omnibus *displicet*: Nemini *placet.* Nulli *non displicet* : Nulli *placet.* Hic animaduertendum *quæ uerba cum quibus pugnent.*

Synonyma negandi.

His ferme uocibus remouemus: Non, *haud, nec, neque, haudquaquam, neutiquam, minimè, minus, parum, absit, dij prohibeant, bona uerba, quiduis potius, omnia citius, & similia.* Inter quæ *haud & haudquaquam plusculum habent uehementiæ, quàm non.* Neutiquã, *asseuerationẽ habet peculiarem.* Minimè, *plus quiddã significat, quàm negationem. Homo minimè malus, id est, quiduis potius, quàm malus.* Parum, *modestius remouet:* Parum *eruditus. Ne parũ multa scire uiderentur, id est, ne pauca, siue non satis.* Minus, *diuersam habet naturã.* Interdum *comparat duntaxat.* Vtrunq; *diligit, famam & pecuniam, sed illam minus quàm hanc.* Interdũ *negat duntaxat. Homo minus mihi notus, id est, parum notus. Nam cum ea uoce minus conuenit, id est, non conuenit.* Interdũ *pariter utrunq; facit.* Quintilianus *cap. de* Narratione: Cùm *interim, quod*

tanquam

tanquam facile contemnunt, nescias præstare uelint minus, an possint.Terent.in Hecyra : Non tibi illud factum minus placet quàm mihi Laches.neq; hic placet pro displicet positum,ut exponunt Grammatici.Quis enim sanus id faciat? Sed minus perinde ualet,ac si dicas, Non amat me Dionysius,& minus te,id est,me magis odit quàm te. Subaudiendum est enim factum utriq; non placere. Atq; ita minus simul negat & comparat.

Connectendi formulæ. CVP. LII.

VErùm de his accuratius disquirere, magis ad Dialecticos pertinere uidetur.Cæterùm ad huius operis rationem satis arbitramur utcunq; paucis attigisse. Nunc ad reliquas formulas aliquot accingamur, ac primum connectendi.Videmus enim in mediocriter etiam eruditis eam uirtutem desiderari,ut aptè concinneq; orationis membra,atq; articulos,ceu neruis quibusdam committant.Sed quibus ansulis minutiores orationis particulæ sint committendæ, id propè fuerit infinitum explicare.Maiores his fermè modis connectuntur.Præterea,Deinde,quod sæpius apud M.Tullium reperitur. Pro deinde Seneca usurpat, Subinde, sed cum significatione celeritatis, id est, pro mox. Idem facit Suetonius. Præcipuum est stercus colambarum,proximum caprarum,ab hoc ouium,deinde boum. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum,mox Gallicum Mox usurpat Plinius aliquot locis pro deinde. Item in quo principatum tenuit Bœotia,deinde Sicilia,mox Africa.Primo loco,secundo,aut tertio loco,proximum ab hoc. Porrò,porrò autem. Quod nouo iam quasiq; maioris sermonis initio conuenit, annotatore Donato. Cæterùm, quo licebit uti, quoties ad

Subinde. Porrò.

diuersa digreditur oratio. Tum pro præterea. Ad hoc. Ad hæc, quod apud Græcos πρὸς τούτοις. Cum hoc, similem habet usum. Super hæc, pro eo quod est, locis aliquot usurpauit Suetonius. Super ingenuorum pædagogia, & super innumeram turbam. Adde his. Accedit his. Accedit ad hoc. Huc accedit. Huc pertinet. Eodem pertinet. Huic confine est illud. His finitimum est. Ad hanc formam pertinet. Ad hunc ordinem referendum est. Huic proximum est. Illud haudquaquam prætereundum silentio. Sed operæpretium est illud audire. Iam, aliquoties eandē uim habet, uox Quintiliano præcipuè familiaris. Deinde cùm progressu incande scit oratio. Iam uerò, Age uerò, Quid quòd, & consimilia. Iam uerò quid referam? Age uerò ad bellum in Africa gestum ueniamus. Quid quòd suos etiam inceßit? Quin, quinetiam, insuper, ad hoc pertinet genus. Interim & per occu pationem connectemus, Vt ne dicam interim, Vt omittam domesticas eius sordes. Nam illud quid attinet commemorare? Nam hæc aliàs. Sed illud suo loco dicetur. Interim per dubitationem, ut illud, Eloquar an sileam? Nunc idem ualet: Nunc ad id quod secundo loco dicturos nos sumus polliciti.

Transitionum uariæ formulæ.

CAP. LIII.

TRansitionibus uariè connectitur oratio. *Siquidem aliquando sumuntur ab æquali. At erant hæc iucundißima, neq; minus uoluptatis attulerunt illa. Interdum ab inæquali. Sed hæc utcunq; ignoscenda, illud quis ferat? Audistis grauißima, sed audietis grauiora. A simili: ut, Hæc perfidia designauit, cuius generis sunt & illa, quæ nup*

nuper Romæ patrasse dicitur. A' contrario: *ut, Sed hæc priuatim, nunc quæ publicè. Hactenus quæ domi gessit, nunc quæ sub signis. Sed hæc iuuenis peccauit: nunc senis uirtutes audietis.* A' diuerso. *De moribus habes, nunc de doctrina reliquum est, ut dicamus.* Quasi per occupationē. *Iam ad reliqua properabimus, sed si prius illud unum adiecerimus.* Per reprehensionem. *Verùm de his plus satis. Quorsum nos transuersos abripuit dolor? ad rem redeamus. Quid his immoror? Ad id quod est huius causæ caput festinet oratio.* A' consequentibus siue relatiuis. *Habes quid in illum contulerim beneficiorum: nunc quam gratiā mihi retulerit, audi. Quid pollicitus sit, expositum est: nunc quid ille præstiterit, paucis accipite.*

A' re & persona. CAP. LIIII.

GEneralis uariandi formula est à re, & à persona: ut, Nihil opus meis monitis. Nihil opus me monitore. Te suasore, tuo suasu. Te impulsore, tu[o] impulsu. Te instigante, tuo instinctu. Te hortatore, tuo [ho]rtatu. Te auspice, tuis auspicijs. Te duce, tuo ductu. Te consule, in tuo consulatu. Te doctore profeci, tua doctrina profeci. Patrem consulem non desinit iactare, patris consulatum sine fine iactat. Gloriatur formosa uxore, de uxoris forma gloriatur. De te incolumi superis habeo gratiam, de tua incolumitate grator superis. Discruciat animum uxor impudica, discruciat animum uxoris impudicitia.

Ex more. CAP. LV.

EX more, *Tranquillus dixit, De more. Maro, Pro more.* Patrio more, *citra præpositionem. More hominum facit. Non insolens istud facis. Pro uetere consuetudine.*

Solens meo more fecero. Nihil præter solitum. Hoc apud Scythas solenne est: Ita Suetonius. Mos est, uel moris est. Vsu publico receptum est.

Subornandi. CAP. LVI.

SVbornauit accusatorem. Submisit è consularibus uiris, qui regio genere ortam peieraret. Supponi puerū. Subdere oua in nidum alienum. Submißitij. Suppostitij partus. Subditititij partus. Terent. Ne credas à me allegatum hunc senem, pro subornatum. Cic. Allegarem ad te illos, à quibus intelligo me præcipuè diligi. Quint. Et ad eos allegandum est: id est, subornandi sunt, qui persuadeant. Ita serui allegāt precatorem. Hinc allegationes dicuntur subornationes. Translatum est hoc ad citantes autorum testimonia, qui ueluti subornantur, quum nobis diffiditur.

Renouandi. CAP. LVII.

VEtus Atheniensium exemplum renouemus. Pristinum morem reuocemus. Gratias egit, quòd pristinum morē retulisset. Redeamus ad intermissa studia. Studiū intermissum repetamus. Bellum redintegrarunt. Diuūm instaurauimus honores. Templum instar prioris quod conflagrarat, excitauit. Libertatem amissam restituit. Odium uetus eo dicterio recruit. Recanduduit ira. Refricuit illi ueteris iniuriæ memoriam. Horat. Cras ingens iterabimus æquor. Iteranti noxam non est ignoscendum.

Finales formulæ. CAP. LVIII.

TV uigilas, uti ditescas. Ego laboro, quò doctus euadam. Obiurgo te, quo reddam meliorem. Vt melior euadas, ob id obiurgo te. In hoc reperta Musica, ut animos delectet. Ad id adhibendæ literæ, ut nos reddant melius

bius moratos. Cui rei paras opes? Demulcendis animis excogitatus est usus uini. Huc repertæ sunt disciplinæ. Hunc literis genui, hunc negotiationi destinaui filium. Quò mihi diuitias? Quorsum opus est numis? Quò spectas? Quò tendis? Quem scopum tibi proponis? Huc pertinent orationes illæ omnes, quas de supino priore posuimus: Spectatum ueniunt, &c.

Causales formulæ. CAP. LIX.

NOn dico quò quenquam habeam chariorem. Non dico, quòd parum tua mihi placeant. Ob id te sæpius reprehendo, quòd impensius amo. Quoniam impensius te diligo, ob id te sæpius admoneo. Ideo nulli places, quia tibi nimium places. Quando tu me negligis, tui quoque curam abijciam. Age reuocentur copiæ, quandoquidem ita tibi uidetur. Horat. Iubeas miserum esse libenter, Quatenus id facit. Ad eundem modum locutus est Plinius in Epist. Maneat puella, posteaquam sponso iucunda est. Posteaquam mihi non credis, alios in consilium adhibe. Vergil. Quando hæc te cura remordet. Neminem ex animo amat, in causa est pecuniæ studium. Pertinent & illa ad formulam αἰτιολογικὴν: *Amo Socratem, ut pote uirum integerrimum. Odi Dionysium, quippe Tyrannum. Amplector Petrum, ut optimè de me meritum. Demiror te qui fidem habeas Afro. Erras qui credas alios tua diligentius curaturos quàm teipsum. Stultus es qui id speres. Impudens qui id postules. Delector Augustino, uiro nimirum festiuissimo. Delector Augustino, ut qui uir sit moribus festiuissimis. Amo Nicolaum tanquam hominem mei amantissimum. Contemne pecuniam, quid enim ad bonam*

mentem confert? Amandus est tibi Cicero, siquidem te diligit effusissime. Semper in manibus habendus Tullius, nam hoc uno autore Latine disces. Vnus Cicero uere Latinum potest reddere, proinde pueris hic semper in sinu gestandus. Optimus dicendi magister Terentius, quare semper est euoluendus. Quò mihi rectius esse uidetur, & eò magis, & hòc lubentius id negotij suscepimus. Non habes quam ob rem mihi succenseas. Non est cur mihi succenseas. Horat. Non est quod multa loquamur. Cic. In uiam quod te des hoc tempore, nihil est. Succenset, eaq; gratia nos non uisit. Luget, atq; ob id uocatus ad cœnam excusauit. Potest nonnunquam omitti signum. Parentem amo, parricidã non amo: id est, quòd parens est, hoc nomine amo: quòd parricida, hac de causa non amo. Pontifici debeo honorem, Alexandro non debeo.

Quòd εἰδικῶς. CAP. LX.

EIδικῶς accipitur, quum speciem generi subijcit. Gaudeo, genus est: Quòd me amas, species gaudij. Potest aliquis multis uarijsq; de causis gaudere, sperare, dolere. Genus autem & speciem dico grammaticorum more, non dialecticorum. Quòd meæ nugæ non omnino displicent doctis, gaudeo. Gaudeo meas nugas non omnino displicere doctis. Quòd res tibi feliciter euenerit, lætor. Lætor rem feliciter euenisse. Quòd uxorem duxeras, nondum audieram. Vxorem duxisse te, nondum audieram. Quòd puellam repudiaris, demiror. Demiror te repudiasse puellam. Quòd literas reliqueris, doleo. Doleo te reliquisse literas. In huiusmodi orationibus Quod εἰδικῶς accipitur, quod tamen apud Græcos est usitatius in ὅτι.

Latini

Latini magis gaudent infinitis uerbis, nisi species præmittatur: ut, Quòd pater reualuit, gaudeo.

Vt, ἀδικῶς acceptum. CAP. LXI.

EOdem modo nonnunquam accipitur Vt: ueluti, *Spero fore, ut facto gaudeas. Confido futurum, ut te minimè facti pœniteat. Non committam, ut usquam uidear officio meo defuisse. Efficiam, ut intelligas mihi quiduis potius quàm fidem defuisse. Da operam, ut reualescas. Cura ut ualeas. Fac uti nos ames. Fac uti sciam.*

Dignus & indignus.

Dignus qui quàm diutißimè uiuat. Dignus ut quàm diutißimè uiuat. Longißima uita dignus. Dignus quàm diutißimè uiuere: in carmine. Mart. Dispeream si tu Pyladi præstare matellam Dignus es. Horat. Digna sequi potius quàm tortum ducere funem. Meritus est cui laurea imponatur. Promeritus es, ut tibi decernatur triumphus. Indignus tuo amore. Indignus quem ames. Indignus ut abs te diligatur. Indignus abs te amari: in carmine. Horat. Indigni fraternũ rumpere fœdus. Idoneus est qui bellũ gerat. Idoneus ut bellum gerat. Idoneus bello gerendo. Idoneus bellum gerere. Horat. Fons etiam riuo dare nomen idoneus. Idoneus ad gerendum bellum. Non me dignatur alloquio. Non me dignatur alloqui. Dignum patella operculum. Res digna cognitu. Res digna quæ cognoscatur. Res indigna tua cura. Indigna quam tu cures. Res est infra tuam dignitatem.

Decet.

Haud decet simiam purpura. Dedecet simiam purpura. Indecora est simiæ purpura. Parum decorum est loquacem esse uirginem. Ornat mulierem silentium, dedecorat

garrulitas. Haudquaquam decora est simiæ purpura. Haud decet imperatorem unà cum amica ire in uia. Haud decet ut te loquente, ego sileam. Quòd solus ambulas, id parum te decet. Demitte pallium, nam sic indecorè sedes. Hic gestus uirgini indecorus est. Ista petulantia iuueni dedecorosa est. Quod huic honestum est, tibi est inhonestum. Quod huic pulchrum est, tibi fœdum est. Non congruit, non conuenit, non quadrat.

Necessitatis.

Exorandus est pater. Vigilandum ei qui uelit ditescere. Vigilet oportet, qui cupit ditescere. Vigilare necessum est eum, qui rem cupit facere. Vigilet necesse est, uel necessum est, qui uelit diues euadere. Qui literas assequi cupiat, uti sudet necessitas est. Nam sic Quintilianus subinde loquitur. Non potest non dolere qui læsus est. Fieri non potest, quin doleat is, cui sit iniuria. Abibis uolens nolens. Vel uelis nolis, hinc abibis. Non mihi possum temperare, quin lacrymem. Non me contineo, quin clamem. Cogor, compellor. Huc me adegit inopia. Huc redegit fortuna. Ad hæc traxit necessitas. Huc fatis pertrahor. Huc obtorto collo trahor. Inuitus dicam. Coactus dicam.

Libertatis.

Vtcunque uoles facito. Vt lubet rideto. Quidlibet & dicas, & facias licebit. Tuo arbitratu facito. Tuo arbitrio rem gere. Vtcunque uisum erit agito. Animo tuo gerito morem. Obsequere animo tuo. Ex animi tui libidine facito. Pro animi sententia rem tractabis. Vt animo libitum erit tuo, ita facies. Vtcunque feret animus, ita facito. Liberum est, seu uelis à pacto discedere, seu manere conuentis. Nunc integ

tegrum non est tibi,hac de re quod uelis statuere. Mihi ius est creditum abs te reposcere. Ius tibi facio pro tuo arbitrio transigendi negotium. Tibi permitto quomodocunq; uelis uiuere. Age tuo more. Sine me nunc meo more uiuere. Tibi in manu est, utrum malis efficere. Penes illum est ius uitæ ac mortis. Summa rerum penes te est. M. Tul. Vt ad te familiariter & quasi pro meo iure scriberem. Idem in Verrem: Quem iure suo adire aut appellare posset.

Statuendi.

Decretum est. Deliberatum est. Certum est. Stat sententia. Visum erat. In animo habebam. Erat in animo. Non est animus. Non est sententiæ. Non est sententia. Non est consilium, siue consilij. Non erat ratio. Apud Ciceronem. Placebat. Placitum est Senatui. Decreuit Senatus. In eam sententiam pedibus ibant omnes. Statueram in animo. Mecum statueram. Vtrum utro melius, nondum statui. Constitui hoc anno nauigare. Est mihi in animo hoc uere nauigare. Verg. Si mihi non omnino fixum immotumq; sederet. Mihi nihil æque propositum in uita, quàm tibi per omnia gratificari. Si ita animum induxisti tuum. Destinaram in animo. Hic murus aheneus esto.

Assentiendi.

Assentior tibi. Tecum sentio. Consentiebant uniuersi. In tuam sententiam pedibus eo. In eam sententiam reliqui omnes pedibus discedebant. Cicero, Frequentes ierunt in alia omnia. Accedo tuæ sententiæ. Non his accedo, qui Pythagoræ sequuntur opinionem. Tuo iudicio subscribo. Sententiæ tuæ meum addo calculum. Ea sententia plerisq; probatur. Idem sentio quod tu. Sententiæ tuæ nemo non

ſuffragabitur. Hæc mihi tecum conueniunt. Hactenus omnia mihi tecum conſtant. Hac de re ſummus eſt inter Philoſophos conſenſus. Huic ſententiæ frequenter acclamatum eſt. ὁμόψηφοι *Græce eiuſdem ſententiæ, eiuſdemq́; ſuffragij dicuntur.* ὁμόδοξοι *eiuſdem opinionis, eiuſdem ſectæ uocantur. Idem uno omnes ore confirmabant. Omnibus eruditorum calculis ſiue punctis eloquentiæ princeps M. Tullius.*

Diſſentiendi.

Longè lateq́; abeſt. Diſſentio. Ego longè diuerſa ſentio. Multò aliter atq; tu ſentio. Ei ſententiæ refragabuntur omnes. Iſti ſententiæ nemo non reclamabit. Mihi tua ſententia neutiquam probatur. Magnopere noſtra cum tua pugnat opinio. Variatum eſt ſententijs. Id unum nobis eſt controuerſum. Id ſolùm eſt in controuerſia, uel in controuerſo. Equidem ab opinione tua minimum abſum. Multum à tua mea diſcrepat ſententia. Longè ſecus atq; tu ſentio. Haud mediocriter à tua mea diſsidet opinio. Nimium inter tuam atq; meam intereſt opinionem. Plurimum à tua mea diſtat opinio. Mihi ſecus uidetur. Dijs aliter uiſum eſt. Huic ſententiæ milites aduerſabantur.

Precandi.

Quod agis, bene fortunent ſuperi. Quod agis bene uertat. Feliciter cadat quod inſtituiſti. Dij cœpta ſecundent. Optimè cecidit. Bene uertat Reipub. Sit felix, fauſtum, bonumq́; Reipub. Feliciter cedat nobis omnibus. Hanc affinitatem precor, ut Deus nobis omnibus lætam eſſe uelit. Feliciter exeat quod cœpiſti. Proſperè ſuccedat quod agis. Ex animi ſententia procedat quod aggreſſus es. Deum optimũ

maximumq́; precor, ut istud consilium quàm est honestum, tam sit etiam auspicatum. Precor ut bonis auibus Italiam adeas, melioribus redeas. Precor ut hic annus tibi lætis auspicijs ineat, lætioribus procedat, lætißimis exeat, ac sæpius recurrat semper auspicatior feliciorq́;. Precor ut hic dies tibi candidus illuxerit. Incolumen reditum opto liberis tuis. Precor ut apud tuos omnia læta reuersus offendas. Vtinam prosperè nauiges, similiq́; successu renauiges. Bonis auspicijs ancoram soluas. Precor ut tuis optatis omnia respondeant. Faxint superi, ut alba tibi contingant omnia. Velim ut ex uoto res omnis succedat. O si res ita, ut uolumus, nobis eueniat. Precor ut tibi secunda occurrant omnia Precor ut Dijs secundis fauentibusq́; negotium hoc conficias. Quæso ut hanc rem stultißimè cœptam superi nobis bene uertant. Nihil malim quàm ut his pulcherrimis cœptis dextra aspirent numina. Quæso ut quod instituisti, superis bene fortunantibus absoluas. Precor ut hic contractus com modo sit utrisq́;. Precor ut hoc matrimonium uoluptati sit omnibus nobis.

Primi supini uariatio.

Venit repetitum depositum. Venit ad repetendum depositum. Venit ad repetendam pecuniam. Venit repetendi depositi causa. Venit ut depositum repetat. Venit repetiturus depositum. Venit repetere depositum. Græcanicum hoc postremum. Tametsi poëtæ Latini ab hac loquendi forma non abstinent, præsertim Horatius.

Diuidendi formæ. CAP. LXII.

OMnis eloquentia rebus constat & uerbis. Rerum uniuersitas decem generibus continetur. Officium oratoris in

ris in quinq; partes distribuitur. Oratio sex partes complectitur. Oratio sex partibus absoluitur. Primum genus sex continet species. Quidā in septem species secant. Reip. tres sunt formæ. Respublica in tres diuiditur formas. Enthymema non simpliciter accipitur. Syllogismus trifariam diuiditur. Omnis argumentatio in formas octo diducitur. Id genus in partes septem deriuatur. Huic generi species subiectæ sunt decem. Summa diuisione in duo genera digeritur, quorum utrunq; in species complures distrahitur. Præiudiciorum uis omnis tribus in generibus uersatur.

Distribuendi. CAP. LXIII.

Bis me tuæ delectarunt literæ, partim quòd essent mirum in modum elegantes, partim quòd eximiā quandā in me beneuolentiam præ se ferrent. Pars ingeniū, alij corpus exercebant, duriusculè dixit Sallustius, sed eleganter. Vtrunq; fratrem alienauit à sese, unū morū asperitate, alterum sordibus. Corpore atq; animo constat homo, alterum cum pecudibus habet commune, alterum cum Dijs. Neminē non lacessit, hunc scriptis, illum conuitijs, alium minus. Hūc negligit, hunc odit. Verum id magis in carmine quadrauerit. Geminatio uerborum interdum habet uim, lepôrem aliâs. Cic. Alios assentatione delinit, alios muneribus corrumpit, alios promissis illectat. Modò ait, modò negat. Interim obiurgat interim ineptè blanditur. Quod quidem Fabianum est. Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.

Prohibendi aut impediendi signa.

CAP. LXIIII.

Nemo prohibet ire quenquam publica uia. Tu me prohibes, ne publica ingrediar uia. Quo minus assecutus

tus sis, fortuna in culpa fuit, non ego. Impedimento fuit, quo secius lex ferretur. Hactenus rescribere non licuit per ualetudinem, etiamsi per occupationes licuisset. Ego id agam, qui ne detur: apud Terentium legimus. Metuo ut ferre poßis: id est, ne non poßis. Etiamsi hic ut, pro quomodo positum uideri poßit. Id utile, ut ne quid nimis. Vti ne, ut ne, pro ne, quemadmodum apud Græcos ἵνα μὴ. Non ueto, quin quæ uelis, facias. Suetonius in Tiberio, Intercessit, quo minus in acta sua iuraretur: id est, obstitit, inhibuit, impedimento fuit. Per me non stetit, quo minus uinceris. Exclusus tempore non uenit: id est, temporis angustia obstitit, quo minus ueniret.

Dubitandi.

Non dubito, quin cupias redire. Non dubito te cupere reditum. Res in ambiguo est. Nondum satis constitui. Adhuc anceps animi sum. Adhuc hæreo. Etiamdum ἐπέχω, quod est Academicorum. Nondum huc aut illuc inclinat sententia. Adhuc in æquilibrio uacillat animus, utroq; nutans. Hactenus suspendo decretum animi. Nondum liquet. Ampliatum est iudicium.

Sine & Citra.

Citra præceptoris operam doctus euasit. Sine præceptore doctus euasit. Nullo præceptore doctus euasit. Absque pecunijs nihil efficias. Extra iocum, pro sine ioco, dixit, Tullius.

Ostentandi.

Ostentat ingenium. Iactitat natales suos. Iactat se de natalium splendore. Vendicat sibi eloquentiam. Mire sibi placet de specie corporis. Vbiq; maiorum imagines depredi

prædicat. Sunt qui se uulgò sanctimoniæ specie uenditant. Ipse præco est. Ipse sibiipsius tibicen est. Ipse suarum uirtutum apud omnes canit encomium. Mirum quàm ipse sibi pulcher est. De maiorum nobilitate gloriatur. Plurimum sibi tribuit. Suis ipsius suffragijs tantum non Deus est. Sibi Suffenus est. De generis nobilitate dictu mirum quas tollat cristas, quæ erigat cornua.

Corrigendi, sanandiq́.

Huic incommodo paulò mederi posis. Huic malo illud erit remedio. Quod iactu cecidit, arte corrigas. Mendum litura tollitur. Animi morbos sanat philosophia. Corporis uitia ingenij dotibus pensantur. Febre leuatus est. Malis omnibus mors semel liberat. Oculorum uitia ruta emendat. Orationis uitia grammatica castigat. Philosophia morbos animi pellit, medicaturq́;. Dentium cruciatum uinum lenit. Vteri tormina leuat malua. Capitis dolores mitigat somnus. Sedat tormina. Fugat pruritum. Sopit dolorem. Leuat dolorem. Stomachũ labascentẽ fulcit uinum uetus. Stomacho conducit peruiligiũ, Vxoris uitium aut mutandum est, aut ferendum. Morbis omnibus arte succurritur. Soli senectuti subueniri non potest. Aduersus podagram efficax est apium. Contra carcinomata ualet mel. Obsistit ebrietati cicuta. Aduersus alui tormina remedio est crepitus.

Blandiendi, siue hortandi.

Dic age. Dic sodes. Dic obsecro. Dic quæso te. Dic amabò. Quod frequens est apud M. Tul. Blanditur, assentatur, palpatur. Horat. Palpum obtrudere. Plautus, Demulcere caput. Ad gratiam loqui. Dare auribus. Trebonius Ciceroni: Noli putare mi Cicero me hoc auribus tuis dare.

Cæsar

Cæſar, Auribus Vari ſeruiunt, id eſt, blandiuntur. Fac uirum te præbeas. Quid habes quod ad hæc reſpondeas? Cedò. Agedum. Eia age. Vide ſis. Quin uno te uerbo rem expedis?

Tua cauſa.

Nolim id eſſe uerum, uel tua cauſa. Tibi metuo. Mihi gaudeo. Omnium nomine doleo. M. Tull. Nam ego eo nomine ſum Dyrrhachij hoc tempore, ut quàm celerrimè quid agas, audiam. Catullus: Eo'ne nomine Imperator unicè fuiſti, in ultima occidentis inſula? Tua gratia munus hoc ſuſcepi. Vicem tuam doleo. Commoda illi reſpectu mei. Qua loquendi forma uſus eſt Quintilianus. Inuenitur & Contemplatione tui. Tui cauſa. In tuam gratiam hæc feci.

Vtrum nec'ne.

Viſe utrum redierit, an non. Viſe num iam redierit, an nondum. Viſe redierit'ne domum. Viſe an redierit an non. Viſe redierit'ne domum nec'ne. Viſe redierit an nõ. Cogita utrũ famæ malis conſulere, an pecuniæ. Cogita famæ'ne malis conſulere an pecuniæ. Cogita famæ malis conſulere, an pecuniæ. Cogita an famæ malis conſulere, an pecuniæ. Cogita num famæ malis conſulere, quàm pecuniæ. Vide ſi potes eſſe poſſeſſor. Cicero in Oratore ſuo lib. 11: ſi pro an dixit, imitatus Græcos, apud quos ἢ bifariam ſignificat.

Concedendi.

Finge hominem uiuere. Fac ita eſſe. Fac ita potuiſſe. M. Tull. Facite hoc meum conſilium legiones nouas non improbare. Vt donemus ita eſſe. Vt hoc interim tibi concedamus. Vt hoc interim tibi largiar. Cicero: Vt non referat pedem, inſiſtat tamen. Cato: Non eſt in noſtra poteſtate, ſed in

nat

natura,ut tamen multum ſit in nobis. Pone ſic eſſe in tabulis. Eſto ſanè. Sit ita ſanè. Vt maximè iuſſerim,non erat tuū id facere. Etiam ſi quid aſperius dixiſſet, tuum erat obticeſcere. Sed imaginare me donaſſe, non potes tibi rem uendicare. Et ſi maximè donaſſem,non tibi ius eſt rei uendicādæ. Donarim ſanè,non ſtatim tibi ius eſt iniijciendi manum.

Parum abeſſe.

Penè ſcopum attigeras. Propè ſcopum attigeras. Propemodum attigeras ſcopum. Parum aberas à ſcopo. Parum abfuit,ut ſcopum attigeris. Parum abeſt,quin ſcopum attigeris. Res parum aberat à pugna. Parum aberat,quin pugnarent. Minimum aberat,ut homini manus iniiceret. Minimo minus ſcopum attigeras. Plaut, Nihil fuit propius quàm ut perirem. Vix hominem cohibui,quò minus manum iniiceret. Tantum non conſerebant manus. Tantùm non adorabant,quod Græcis eſt familiarius, μόνον οὐχί. Suetonius de Tiberio Cæſare: Ciuilem admodum inter initia, ac paulò minus quàm priuatum egit. Paulò minus dixit pro propemodum. ac paulò pòſt: Quod paulò minus utrunq; euenit, id eſt, parum abfuit quin utrunq; eueniret. Idem de eodem: Sed tantum non ſtatim à funere ad negotiorum conſuetudinem rediijt, id eſt propemodum ſtatim à funere. Pro tantum non, Terentius dixit modò non: Is ſenem pellexit per epiſtolam, modò non montes auri pollicens. Nihil longius abfuit, quàm ut hoſti me dederem. M. Tull. Nec mihi longius quicquam eſt, quàm uidere hominum uultus.

Incertitudinis.

Annos natus eſt fermè uiginti. Annos natus circiter octoginta. Circa luſtra decem, dixit Horat. Annos natus eſt plus

plus minus quadraginta. Ad dies uiginti. Cic. Quũ annos ad quinquaginta natus esset. Hora quasi decima. Apud Suetonium. Annos habet, haud scio an duodeuiginti. Puerum annos natũ fortasse decẽ. Sal. Diu in incerto habuere.

Correctionis & occupationis formulæ.

CAP. LXV.

IN *pietate præcipua felicitatis pars, uel tota potius felicitas hominis sita est. Sallust. Vulgi more magis quàm iudicio. Doctrina nihil ad uirtutem conducit, imò nonnihil officit. Tibi præcipuè, atq; adeò tibi uni calamitatem hanc acceptam ferre possumus. Ducem hostium intra mœnia atque adeò in senatu uidemus. Tuum opus uidi magis quàm legi. Græcas literas degustauit uerius quàm didicit. Bonas literas sedulitate sua deprauauit, uel (ut uerius dicam) euertit. Bonas literas non dico deprauauit, sed funditus euertit. Suos omnes læsit. quid dixi læsit? imò subuertit. M. Tullius: Sed in hoc ferendus meus error. Ferendus autem? imò etiam adiuuandus. Quem historicum citius dixeris, quàm poëtam. Lucanum relegi non tam poëtam, quàm historicum. Ni pater esses, dicerem te desipere. Hic exercitus ductor, penè dixeram seductor. Vertit Homerum, penè dixeram peruertit. Respondebo non orationi tuæ, sed conuitio. In summa correctio fit uel augendo, uel minuendo, uel commutando. Augendo, ut M. Tul. in Catilinam: Qui de huius urbis atq; adeò orbis terrarum exitio cogitant. Idem pro Planco: Insector, posco, atq; adeò flagito. Hæc sermonis forma frequens est apud Ciceronem. Minuendo: ut, Sic hic uiuimus, aut uictitamus uerius. Commutamus, aut in contra-*

rium uerbum, aut in aliud commodius ac significantius. Pro hospite hostem foui domi meæ. Hic legationibus non immoratur, sed immoritur. Hic patrimoniũ omne absumpsit: aut, ut melius dicã, abliguriuit. Idem aliquoties facit At. Terent. Fucum factum mulieri: at quem Deum? M. Tul. Vna mater oppugnat: at quæ mater? quæ, &c.

Autores citandi formulæ. CAP. LXVI.

VT Ciceroni placet. Autore Platone. uel quia hoc sensit, uel quia suasit, uel quia narrat. Nam trifariam utuntur hac uoce, teste Varrone. Si Terentio credimus. Vti refertur apud Plinium. Vt ait Protagoras Platonicus. Vt apud Xenophontẽ Simonides dixit. Epicuro teste, felicitas in uoluptate sita est. Aristoteles bonorum tres ordines fecit. Non spirare animal, cui non sit sanguis calidus, autor est Theophrastus. Apud Plinium scriptum est, elephantos decimo demum anno parere. Pyrrho negat quicquam sciri posse. Id uerum esse testis est Liuius. Extat in Annalibus. Veterum literis proditum est. Eius sententiæ complures citat autores. Ad eam sententiam quàm plurimos allegat testes. Eam sententiam multorum autoritate tuetur. Huic opinioni Plinius astipulatur. Huic sententiæ suffragatur Plato. Idem sentit Pythagoras. Aristoteli animal est etiam spongia. Plinio sentiunt & arbores.

Variatio imperatiui modi. CAP. LXVII.

VAle, ualeas, fac ualeas, ualeto, ualebis, idem pollent. & in quibusdam futurum subiunctiui: Memineris pro memento, oderis pro odio habeto. In cæteris item, si addideris prohibendi signum, ne dixeris, ne dicas, ne dic.

Variatio futuri. CAP. LXVIII.

Pœnite

POenitebit olim te. Futurum est, ut olim te pœniteat. Spero te gauisurũ facto. Breui opinor tædebit te huius uitæ. Opinor fore, ut breui te huius tædeat uitæ. Spero futurum, ut facto gaudeas. Dixeris egregie, Horat. Alligaris filium, Terent. Abibit hinc propediem. Abiturus est hinc propediem. In ea uerò periphrasi, Futurum est, ut repetat creditum, Latini uidentur reddere Græcam figuram μέλλει λέγειν, id est dicturus est. Est autem familiaris Ciceroni. Necessaria quoq; quoties in uerbum inciderimus, quod futuro careat: ut, Spero fore ut artẽ breui perdiscas. Nam perdisciturum nõ poteras dicere. Est futurum quoddam quasi mistum cum significatione præteriti: ut, Prius quàm tu domum redeas, ego epistolam perscripsero. Antequàm in portũ peruenies, nauis soluerit. Si tales animos in pugna præstabitis, uicerimus, siue uicimus. id quod finitimum esse uidetur τῷ μετ᾽ ὀλίγον μέλλοντι. Quanquã id alioqui Latini circunloquuntur per Iam, Iamiã, & Mox. Iam aderit. Similis iamiam morituro. Mox audies. Sunt in quibus necessitate abutimur futuro subiũctiui, ut meminero, odero, nouero. Ad futuri significationem pertinent & illa, Confido commẽtarium hoc studiosis probatum iri: &, Perspicio te perditum ire filium.

De periphrasi generali uerborum. CAP. LXIX.

COmmune ferè est modis omnibus, ut per fio uerbum, aut similia circũloquamur. Ita charus eris omnibus. Ita fiet, ut charus sis omnibus. Hoc modo effugit inuidiam. Hoc modo factum est, ut effugerit inuidiam. Vtinam ex æquo me amares. Vtinã fieret, ut ex æquo me amares. In uxorem pessimam incidi. Mihi usu uenit, ut in pessimam

uxorem inciderim.

De modo potentiali. CAP. LXX.

AD modum potentialem ferè pertinet, quæ per potest, aut debet, aut simile uerbum exponi possunt. Quid agas cum eo, qui nihil intelligit? Et quod rideas, non est quod inuideas: Videas & flumina sicca. Cerneres alios trepidare, alios circunspectare fugam. Vidisses omnes obmutescere. Equidem istud nō affirmarim. Dixerit hic aliquis. Maturius ucnisses. Et apud Terent. Prædiceres, pro prædicere debuisses. Græci addunt syllabam ἄρ, λέγοις ἄρ.

Aestimandi uerba. CAP. LXXI.

PLurimi me facit. Parui habet. Pro nihilo ducit. Nihili pendit. Pro minimo ducit. Ne huius quidem facio, δεικτικῶς ostenso pilo, aut flocco. Maximo in pretio est apud omnes. Plurimi fit apud omnes. Magni habetur apud suos. Pili non facio. Nauci non facio. Flocci non facio. Boni cōsulere. M. Tullius: Tranquillißimus autem animus meus, qui totū istud æqui boniq; facit: Terent. Isthuc æqui boniq; facio. Sallust. Supra ea, ueluti ficta pro falsis ducit. Idem: Fidem suā interposuit, quam non minoris, quàm publicam ducebat. Idem: Quæ prima mortales ducunt, id est, quæ plurimi faciunt homines. In gratiam habere, pro eo quod est, beneficij loco ducere dixit Sallustius: Deniq; regi patefacit, quod pollicebatur, senatum, & P. R. quoniam armis plus ualuissent, non in gratiā habituros. Nihil habere pensi, pro nō curare dixit Sallust. Neq; id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquā pensi habebat. Idem: Nihil pensi, nihil moderati. Idem: Vilia habere, pro contemnere: Fidem, fortunas, pericula uilia habere

bere. Vnius æstimemus aßis, dixit Catullus, contra grammaticorum leges. Cassa nuce non emam. Filius eodem'est apud me pondere, quo fuit ille: Cicero.

Emendi formulæ, & similia. CAP. LXXII.

Nimio emisti, nõ reuendes tantidem. Nimio liceris. Minoris addicturus erat. Quanticunque indicaris, tanti mercabor. Vide ut quàm maximo æstimes. Nõ refert quãti res ipsa sit, sed quantopere tibi sit opus ea. Tu tuum agrũ pluris cõducis, quàm ego meum emerim. Paulò locas ædes tuas. Cupiam maximo, si queam. Eme quàm potes minimo. Reuende quàm potes plurimo. Aße nõ emerim totã Ciceronis famã. Labore dij bona sua uendunt. Vili uendũt, minoris nõ poßunt. Non emit, qui nihilo emit. Care emit, qui rogat. Extrude merces quãticunq; potes, uel gratis alicui obtrudito, si secus non potes. Redimas te captum, quàm queas minimo: Si nequeas paulò, at quanti potes. Cui addictus est ager? Lodouico. quanti? frumẽtum addictum est, sed nondum admensum. Quanti proscripsit ædes? ducatorum myriade. Quanti cœnastis? Percare. Magno hic uiuitur. Amatur uilißimè. Baßus carius cacat, quàm bibit. Magna mercede canit: Maxima tacuit Demosthenes. Quanto metiris pretio? Iuuenal. Quanti stipulatus es? Thais decem millibus drachmarum noctem uenditabat. Nimio constat elegãtia. Suetonius: Quorum uni mellita quadragies sestertiũ constiterunt. Hic enim subauditur auferendi casus, quadragies centum millibus.

Discriminis Formulæ. CAP. LXXIII.

Nihil interest, facias, an dicas. Nihil refert per te facias, an per alium. Parui mea refert quid nolis, aut

uclis. At mea plurimum refert. Quid interest utrum facias, an instiges? Plurimum interest, maximè refert, quo tempore uirum adeas. Equidem haud magno in discrimine pono, apud Titum Liuium, & apud Val. Maximum, Respondit se uita malle excedere, quàm metu uiolentæ mortis, amicos inimicosq; iuxta ponere. Sallust. Adero, me uosq; omnibus in rebus iuxta geram. Verg. Tros Tyriusq; mihi nullo discrimine agetur. Vtrum probes an improbes, manum non uerterim. Ad ista sum indifferens: ita Suetonius. Quædam perquàm tenui limite diuiduntur: apud Fabium. Verá'ne sint hæc an ficta, nihil laboro. Vtrũ scripseris an dixeris, feceris nec'ne, manum non uerterim. Susq; deq; fero. Susq; deq; habeo. Instigasti, perinde est ac si feceris. Ex æquo in noxia es. Tantundem peccasti. Citra discrimen amat, ac laudat omnes. Citra delectum omnes in familiaritatem receptat. Omnes promiscuè mordet. Paßim hæc prædicat. Apud quoslibet hæc dicit. Amußis alba in albo lapide.

Affirmandi. CAP. LXXIIII.

PRomisit se uenturum? Promisit, maximè, etiam. Pro quo Græci ναί. M. T. Si non, quomodo tabulas conficis? Si etiam, quam ob rem, &c. Idem: Quasi aut etiam aut non, non modo uerũ esset, sed necessariũ. Hunc locum ideo adduxi, quòd sunt qui puteint etiam, non esse confirmatis. Scilicet, Admodum. Quàm lubentißimè, Benignè. Sic habet. Sic erit. Ita est. Factũ est. Planè. Mirum ni. Haud dubiè. Dubio procul. Liquet. Constat. Confeßum est. In confeßo est. Extra controuersiam est. Certum est. Pro certo. Compertum. Liquidò. Indubiè. Indubitato. Certo certius. Vero uerius est. Veriora his quæ apud Sagram gesta sunt.

Accu

Accusandi formulæ. CAP. LXXV.

Accusatus est sacrilegij. Hic se furti alligat. Postulatus est repetundarū. Delatus proditionis. Cæsar Comment. 7. Principes ciuitatis insimulati proditionis ab Romanis. Reum egit, uel peregit. In ius uoca. Lege agito. In ius ambula. In ius duxit hominem. In ius trahis. Litem intendit. Dicam scripsit. Filius cum patre litem agitat. Cum opulentissimo uiro illi lis est. Cum Mida iudicio decertat. Accersitus est capitis. Delatus est sacrilegij. Peculatus reū peregit. Plautus: Ad tres uiros deferam tuum nomen. M. Tul. Nomen hominis amicissimi detuli. Idem: Delationem nominis postulauit. Idem: Roscij nomen deferendum curauit. Diē illi dixit. T. Liuius: Cæsoni capitis diem dicit. Idem: Rei capitalis diem Posthumio dixerunt. Eum talionis agentē exceptione repulit. Agit cūm eo malæ tractationis. Damnatus est repetundarū: uel, de repetundis. Absolutus iniuriarū. An quisquis gratiam cūm possit, non refert, ingrati teneatur? An teneatur Reip. læsæ, qui quod sibi licuit, fecit? Læsæ religionis sit actio. Nec audacem timoris absoluimus, dixit Seneca. Ad hanc formā pertinent illa quæ referuntur in titulo Laudandi ac Vituperandi. Cic. Qui iam de maiestate postulauit. Plautus: Cras subscribam homini dicam. Idem: Quum istam causam subscriberent. Vnde subscriptores dicuntur, qui cum accusatore causam & crimen subscribunt, & actori adsunt. M. Tul. Accusabat M. Aquiliū, subscriptore C. Rutilio Ruffo. Inde & subscriptio. Incusat senis parsimoniā. Insimulat herum malitiæ. Causatur tutorum perfidiam.

Formulæ utilitatis. CAP. LXXVI.

Nihil æquè conducit ad beatè uiuẽdum. Nihil ad parandas opes conducibilius. Nihil ad eam rem confert. Plurimum adferet adiumenti. Vtilis ad parandos amicos assentatio. Plus adfert uoluptatis, quàm utilitatis. Plurimus ad res hic libellus usui futurus est. Ad id patruus in primis adiutare poterit. Quid faciunt ad uirtutẽ nummi? Libet quidem, uerum non expedit. M. Tul. Visum est mihi hoc ad multa quadrare. Vtinam hæc res tam frugifera tibi sit, quàm futura est honesta. Vtinam tantundem frugis adferat, quãtum adfert gloriæ. Ad id sola doctrina fuerit adiumento. Ad hoc pecunia magno adminiculo futura est. Ad id haud mediocriter adminiculantur uires corporis. In id quoq; prodest ornatus: Fabianum. Non parũ ad id efficiendum momenti habet fama integra. Neq; uerò illud mediocriter prôfuerit. Adiuuat hoc quoque. Hac ratione nihil profecimus, reliquum est ut diuersam ingrediamur uiam. Nihilo plus explicet, ac si insanire paret, id est, nihilo plus proficiet. Horat. Eruditio ad pietatem plus adfert dispendij, quàm compendij, & non tam promouet, quàm moratur. Calida sunt amica stomacho, dulcia conducũt hepati. Quod stomacho cõfert, idem prodest cerebro. Quod ad stomachum facit, idem capiti salutare est. Quod stomacho bonum est, idem cerebro commodum est. Lactucæ aluo deijciendæ efficaces, & ad somnum conciliandum idoneæ. Ad ciendos menses ualet malua. Aluo sistendæ sunt utiles fabæ assæ. Stomachum acuunt, excitant, irritant appetentiam edendi. Hac in re solus hic tibi poterit commodare. Plurimum commoditatis adfert pecunia studioso. Vtinam tam tibi commodo sit, quàm mihi

mihi fuit graue. Magno meo malo tentaui. Et sine pronomine. Liuius: Loquendo quæ in rem non essent die consumpto. Idem: Si è rep. censeret, ueniret. M. Tullius: Facis ex tua dignitate & è rep. Idem: Scio quæ studio dixerit, è rep. dixisse. Fecisti tuo commodo, nostro incommodo. Si iudicabis in rem tuam esse. Si putabis ex usu tuo fore. Si putabis è re tua fore. Pro te facit, quod dico. Ad philosophiam dialectica uiam aperit, uiam sternit, uiam præstruit. Ad eam rem iam iacta sunt fundamenta. Aetites partus adiuuat. Inflationem stomachi discutit. Pectoris dolores leuat. Bilem extrahit. Pituitam detrahit. Mensium abundantiæ auxiliatur. Aduersus serpentes in uino datur. Deploratis auxilio est Chironia. Morbis omnibus medicatur Panace. Elleboro phthiriasis emendatur. Datur ad serpentũ ictus Chelidonia. Rhododaphnes folia homini præsidio sunt aduersus serpentes. Auiditatem cibi facit acetum: ualet ad ciborum appetentiam iritandam. Absynthium fulcit stomachum labentem. εὐστόμαχα dicuntur Græcis quæ stomacho conducunt. Nullum operæpretium fuerit.

Præsagij formulæ. CAP. LXXVII.

SOl purus oriens neq; feruens, serenum diem nuntiat: Concauus oriens pluuias prædicit. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent: sin spargentur, pluuiam uentosq; significabũt. Cum oriẽte radij non illustres eminebunt, pluuiam portendent. Si in exortu rubescẽt nubes, maxima ostendetur tempestas. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur uentus: si totus defluxerit, serenitatem dabit. Lunæ

cornu septentrionale acuminatum, inde præsagit uentum. sic enim frequenter usurpat hanc uocem Plinius, ut præsagire non sit præsentire, sed portendere. Si quartam orbis rutilus cinget, uentos & imbres præmonebit. Nascens obatro cornu, pluuias decrescens dabit. Rubicundã uenti protinus sequuntur. Autumni serenitas uentosam hyemem facit. Volitantes stellæ uentos nuntiant. Eædem in plures desiectæ partes, inconstantes uentos effundent. Quum ab Aquilone nocte serena fulgurauerit, uentũ, & imbrem demonstrabit. Nubes uehemẽtius atræ ab Oriente in noctem aquam minantur. Nube grauida candicãte, grando imminebit. Nebulæ cœlo cadentes, serenitatem promittant. Pallidi ignes tempestatum nuntij sunt. Mare in tranquillo portu intra se murmurans, uentum prædicit. Camporum fragor & cœli murmur, non dubiam habet tempestatis significationem. Echini affigentes sese, tempestatis signa sunt. His modis locutus est Plinius. Ipsa cœli facies futuram tempestatem loquitur. Exoriens Notus uenturam pluuiam præmonet. Iris imbrium est nuntia. Halcyones nidulantes, futuræ tranquillitatis fidem non dubiam faciunt. Præcox pueritia uaticinium est uitæ breuis. Immodica felicitas, signum est uenturæ calamitatis. Crispantes undæ nautis cooerituros uentos demonstrant. Qui bene conijciet, hunc uatem puta optimum. Stridor dentium in ægrotis, mortis indicium est. Dentium series breuis & continua, longæuitatem arguit. Occursus puellæ nuper nuptæ, felix auspicium est. Occursus uirginis, parum læti ominis est. Nec dubias significationes sæpe iecit, ne reliquis quidem se parsurum. Sueton. Euidens specimen

ſpecimen dedit, qualis ſit futurus princeps. Ex pueritia diuina, qualis ſit futurus ſenex. Hinc collige, hinc augurare, hinc ratiocinare.

Officiendi formulæ. CAP. LXXVIII.

PYrorum eſus ſtomacho grauis. Dulcia ſtomachum lædunt. Acida concoctioni officiunt. Salſa noxia ſunt hepati. Lac uirilem ſtomachum offendit. Aduſta inimica bilioſis. Non obſiſtam, Non fuero impedimendo: Non obturbabo. Non reluctabor. Non obſtrepam tuis conatibus. Non renitar. Non reclamo. Non remorabor inſtitutũ tuũ. Fabius, Aures minus feriunt, pro offendunt dixit.

Functionis formulæ. CAP. LXXIX.

GEſſit cõſulatum. Vbi tum proconſulem agebat. Prætoris officio fungebatur. Dictator erat. Bellum adminiſtrabat. Siciliam obtinebat. Ita Cicero frequẽter, pro adminiſtrabat. alioqui obtinet qui impetrat. Prouinciæ præſidebat. Annonæ præfectus erat. Regia negotia procurabat. Munia tribunitia obibat. Obire bella dixit Liuius: Obire legationes, Cicero. Cenſui præerat. Cum imperio eſſe, eſt habere magiſtratum. Gerere poteſtatem dixit Cicero in Verrem 4. Idem dixit, piraticam facere. Hoc negotij tibi mandamus. Tibi prouinciã hanc deligamus. Duram ſuſcepiſti prouinciam. Duram ſuſtines prouinciam. Fac ut Imperatorem te præbeas. Vide ut præſtes amicum. Scurræ non amici functus es officio. Ego te abſente, tuis fungar uicibus. Tuas agam partes. Tuarum partium eſt, ſiue tuæ partes ſunt retundere petulantiam hominis. Defunctus conſulatu. Defunctus uita. Defunctus malo. Defunctæ periclis, Verg. Defendere uicem. Horat. Defendente

dente uicem modo rhetoris, atq; poëtæ. Pontificis personam gerit. Paulatim exercuit principem: Sueton. pro eo, quod erat, functus est munere principis. Tractare Remp. Gubernare Remp. Ducere bellum. Gerere, exercere bellum. Nauare operam. Satagit rerum suarũ. Ductare exercitum. Patrare bellũ. Quæ duo uerba Fabius notat à Sallustio nouata in usum honestum, quum antè fuissent obscœna. In familia bene instituta omnes in officio sunt. Nõ deero officio meo. Nusquam cessabo in officio meo. Sallust. Curare dixit absolutè: Nam is in ea parte curabat.

Quibus modis tribuimus aliquid.

CAP. LXXX.

SVmmo ingenio puer. Summi ingenij puer. Summus ingenio puer. Summus ingenium: poëticum est. Vir admiranda sapientia. Vir admirandæ sapientiæ. Vir admirandus sapientia. Vir admirandus sapiẽtiam: in carmine. Vir incredibili præditus sapientia. Vir omnibus corporis & animi dotibus exornatus. Vir omnibus instructus dolis. Vir ex meris mendacijs conflatus, atque compositus. Id omnibus natura insitum est. Id natura nobis indidit. Ita natura comparatum. Id cunctis attribuit natura. Multa uitia nobis recepta consuetudo conciliat, nõnulla natura ingenerat. Omnibus innatum est, ut uitam suam incolumem esse uelint. Id uitij non tibi natura adiunctum est, sed accersitum ac receptum praua consuetudine. Inest in homine incredibilis quædam astutia. Inest homini.

Titulorum. CAP. LXXXI.

EIus rei meminit Plato in dialogo, qui inscribitur συμπόσιον. Testis Cicero in eo libro quem inscripsit Oratorem

torem perfectũ. Plinius *in opere cui titulus,* Historia *mũdi.* Varro *in* Satyra, *cui tiulum fecit,* Nescis quid serus uesper uehat. Verg. *in* Alexide. Terent. *in* Adel. Hesiodus *in opere, cui titulum nuncupauit,* Opera & dies: *In libello, cui titulum indidit,* De uerborum copia. *In commentarijs, quibus titulum prætulit,* De nugis aulicorum. *In* Odarum *libro, quem syluas nuncupauit.* In Pormione Terentiana.

Gratulandi. CAP. LXXXII.

GAudeo te nobis optantibus incolumem esse redditum. Gratulamur tibi uictoriam. Sic enim loquitur Suetonius & Seneca. Item M. Tullius, Appellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur. Isto nomine tibi gratulor. Gratulamur de uictoria. Gratulor uicisse te. Quòd uictor redieris, uehementer gaudeo. Te noua prole auctũ esse gaudeo. Saluum te aduenire uolupe est. Lætor tuo nomine, quòd uxor feliciter peperit. Quòd gener tibi tantopere probatur, magnopere tua causa gaudeo. Voluptati mihi est, quòd tibi res ex sententia cesserit. Tua gratia gaudeo, quòd res præter spem bene uerterit. Tuam uicem lætor, qui prospere pugnaris. Macte. Macte istius animi. Terent. Abi, uirum te iudico. Item in Adelph. Syrus.

Gratias agendi. CAP. LXXXIII.

QVòd tam officiosè me commendaris principi tuo, gratiam & habeo, & habiturus sum immortalem. Quòd tanta fide mea negotia procuraris, pares gratias agere uix possum, referre nequaquam. Quòd me paßim amantißimè prædicas, uideo quantum debeam tuo in me studio. Quòd meis commodis tantopere studes, & habetur à me gratia, & semper habebitur. Quòd argentum

ad diem promissum reddidisti, amo te, & habeo gratiam. Terent. Ecquid nos amat de uirgine? M. Tul. Quòd mihi pollliceris ualde te amo. Idem: Multum te amo quòd spopondisti M. Octauio. Factum bene quòd epistolam obsignatam remiseris. Quòd nos pro tua uirili tueris, gratum est. Grates persoluere dignas, non opis est nostræ. Vergil. Fateor me tibi magnopere deuinctum esse. Hoc nomine plus tibi debeo, quàm ut unquam soluendo esse poßim. Hoc officio arctius me tibi astrinxisti. Obligatiorem me tibi fecisti. Deuinctiorem reddidisti. Magis obnoxium effecisti, quàm ut uel uerbis agere gratias poßim. Maior est nostra neceßitudo, quàm ut uel tu mihi, uel ego tibi, pro ullo officio debeam gratias agere. Maius est hoc beneficium, quàm ut orationem postulet.

Referendi beneficium. CAP. LXXXIIII.

GRatiam referre. Reponere merita. Rependere officia. Pensare beneficium. Remunerare beneficium. Remetiri beneficium. Reddere beneficiũ. Persoluere beneficiũ. Respondere meritis. Par esse beneficijs acceptis. Efficiam, ut tuum in me officium ad te non sine fœnore redeat. Fœneratum hoc beneficiũ tibi pulchrè dices. Dispeream, nisi beneficium istud tibi conduplicauerit. Statim regerere beneficium, est nolentis debere. Hoc non est referre beneficium, sed refutare. Certemus mutuis inter nos officijs. Beneficium ultro citroq; cõmeare debet. Cum fœnore reponendum quod acceperis. Quisquis gratè munus accepit, iam gratiam retulit. Retaliare iniuriam, in malam partem. Respondere malefactis. Reponere iniuriã. Pensare, Remetiri, Referre, ac ferme omnia, & in malam partem poßunt accipi

accipi. Inuenitur & Retaliare apud Gelliũ, in bonã partem: neq; natura uocis refragatur, id tamẽ est inusitatius.

Originis uerba. CAP. LXXXV.

Haud dubito, quin hæc ab amore quodam in me singulari proficiscãtur. Vniuersum hoc malorũ agmen è bello nobis natũ est. Hinc omnis illa simultas inter eos orta est. Tu malorum omnium autor. Cupiditas pecuniæ uitiorum omnium parens. Inuidia totius huius odij seminarium fuit. Natura nobis paruulos igniculos dedit. Hinc omnis illa turba uenit. Hinc fluxit. Hinc manat omne quo beati reddimur. Horat. Græco fonte cadunt. Hinc scatet omnis illa uitiorũ colluuies. His fontibus totus ille tumultus rerũ extitit. Hinc surgunt odia. Hinc lites prouenîũt. Hinc ueniunt iurgia. Ab his exordijs Romana nobilitas ducitur. Omnium magnarum rerum à dijs immortalibus principia ducuntur, dixit M. Tul. in Vatinium. Regibus ortus. Roma oriũdus. Atauis edite regibus. Maximis prognatus ducibus. Sate sanguine diuûm. Ex his pullulant odia. Gliscunt inuidiæ. Subnascitur simultas. Fruticantur dissidia. Syluescunt factiones. illa è Philosophorum fontibus haurienda. Reliqua è poëtis petenda.

Pensandi. CAP. LXXXVI.

Qvod corporis uiribus deest, id ingenij donis exæqua. Quod corporis formæ detractũ est, id animi dotibus natura pensauit. Tu opulentior, nos eruditiores, atq; ita tecum paria fecimus. Absentiam nostram crebris literis sarciamus. Quod hactenus cessatum est, id oportet diligentia recuperare. Quod illius stultitia peccatum est, id tua sapientia restituas oportet. Quod illius inscitia admissum

admissum, id oportet, ut tua prudentia redimas. Supplendum diligentia, quod ingenio deest. Quod corpori detractum, id ingenij dotibus accessit. Studio reponēdum, quod negligentia præteritum est. Quod ademptum est fortunæ, id ingenij dotibus additum est. Quantum corporis uiribus deest, tantum animi uirtutibus superest. Natura quod alibi detrahit, alibi reddit. Quod suis eripit, hoc hospitibus accumulat. Ouidius: Ingenio formæ damna rependo meæ. Famæ dispendium, pecuniæ compendio resarcit. Famæ iacturam pecuniario lucro solatur.

Aptitudinis formulæ. CAP. LXXXVII.

QVære uxorem aptam tuis moribus, aptam ad tuos mores. Amicum delige tuis moribus appositum, accommodatum: uel, ad tuos mores. Amicum delige, qui tuis moribus, uel ad tuos mores conueniat. Non est natura compositus ad artem poëticam. Ostentationi compositum, dixit Fabius, pro eo quod est, ad ostentationem paratum. Idem: Iuri magis an æquo sit oppositus, id est, propensior ad ius, an ad æquitatem. Rursus idem, Constatq; rebus ad faciendam fidem appositis. Ad Mathematica uidetur esse propēsior. Vir maximis rebus, uel ad maximas res natus. Vir factus ad huius nequitiam. Ad huius mores factus, fictus, sculptus esse uidetur. Adeò ad huius mores quadrat. Oratio non est naturæ consentanea. Facta non respondent orationi. Hæc non competunt in senem. Hæc non competunt uiro graui. Non hæret in Catonem huiuscemodi crimen. Non consentiunt tui mores cum huius moribus. Non concinunt tua, atq; huius studia. Non concordat huius institutum cum tuo. Concinnus transitus,

Concin

Concinna digreßio. Ista non cohærent, non consistunt. Non cadit in sapientem animi perturbatio. Non recipit tua simplicitas adulationis suspicionẽ. Non congruunt literæ cum studio pecuniæ. Non bene conueniunt, nec in una sede morantur Maiestas & amor.

Ablegandi uerba CAP. LXXXVIII.

HIc mihi est ablegandus aliquò. Puerum hunc prius amanda quopiam. Hunc Argum aliquò, si potes, amolire. Non possum hunc amouere quopiam. Ego hunc neq; uti amittam à me, neq; ut retineam, scio. Non possum memet ex hoc grege nebulonum excutere. Hic utcunq; est extrudendus aliquò.

Proficiscendi. CAP. LXXXIX.

RVs hinc abeo. Rus hinc concedo. Discedo, abscedo, decedo. Galliam repeto, inde Britanniam aditurus. In Italiam iter instituit. Tum Neapolim cogitabam. Apparas iter. Adornas profectionem. Componis sarcinas. Ingressus est uiam. Quò paras proficisci? Quò paras profectionem? Quò tendis? Quò te Mœripedes? Quò tenetis iter? Quonam iter est? Rus me confero. Domum me recipio. Domum reuertor. Certum est in patriam reuolare. Certum est ueteres amicos reuisere. Redde te patriæ. Fac recurras in patriam. Restitue te tuis. Fac te quàm primùm reducem uideamus. Ad rem inutile est subinde mouere castra. Haud temere ditescunt, qui crebrò uertunt solum.

Conatus. CAP. XC.

DA operam ut conualescas. Cura ut reualescas. Enitere, ut cum parentibus in gratiam redeas. Adnitere totis neruis, ut in uirum tuo genere dignum euadas. Illud

totis uiribus agito, ut parentum expectationi facias satis. Pro uirili conatus sum. Pro mea uirili. Pro uiribus. Hoc unũ stude, ut te in Regis beneuolentiam insinues. Literis incumbas. In hæc studia incumbite. Ad id eluctare. At hoc inuigila. Efficies, si modò aduigilaris. Vigilandum est, qui sua negotia uelit tempori conficere. Manibus pedibusq; connitere. Id unum elaborat. Eò uelis, equisq; contendit. Huc uelis remisq; festinat. Horat. Hoc studium parui properemus & ampli. Vt doctus euadas, dies noctibus continua. In ea re ue hementer est sudatum. In id plurimũ laboris exhaustum, exantlatum. Rem perdifficilem conamur. Rem arduam molimur. Summo nixu. Summa ope. Summa ui. Quantum potes adlabora. Pecuniæ causa nihil non tum facit, tum patitur.

Explicandi & Implicandi.

CAP. XCI.

Vbi his malis emersero. Vbi his turbis memet extricauero. Vbi ex his negotijs me expediuero. Cùm ex his negotiorum exiero labyrinthis. Simul atq; his me tumultibus exoluero. Vbi his è nugis memet excussero. Si quando licebit memet ex his negotiorum fluctibus emoliri. Si licebit ab his curis discedere. Si continget liberari, leuari. Si quando ab ijs negotijs meipsum uindicauero, asseruero, absoluero. Vbi ex his malis eluctatus fuero. Vbi ex his calamitatibus enataro. Implicitus malis. Inuolutus negotijs. Districtus curis. Occupatus negotijs. Distentus, Distendi. Distineri negotijs. Distorqueri curis. Immersus, obrutus, opertus negotijs. Intricatus, Impeditus. Illigatus, Obuinctus, Dispunctus, Obseptus, Oneratus negotijs, Oppressus, Oppletus. Tot me res circumuallant. Tot me peric

pericula circunstant, circunsistunt, obsepiunt, cingunt, obsident, premunt, urgent.

Verba finis, seu propositi. CAP. XCII.

Stoici in una uirtute summum bonum constituunt. Epicurus felicitatem uoluptate metitur. Peripatetici usus uirtutis beatitudinem definiunt. Herillus in scientia summum bonum collocat. Quidam in indolentia boni finem posuerunt. Est qui in pecunia felicitatem sitam esse existimet. Maxima pars hominum spectat utilitatem. Pauci sibi proponunt honestum. Huc omnes conatus tui spectant, ut ditescas. Huc respicis, huc tendis. Omnes spes meas in te uno fixi. Quidam famæ seruiunt. Alij lucri rationem habent. Hic uoluptatem ubiq; sequitur. Ille captat gloriam. Hic ad priuatam utilitatem omnia refert. Huc reliqua omnia sunt conferenda. Huc omnia illa pertinent, spectant. Horat. Quorsum hæc tam putida tendunt? In hoc etiam popularem laudem petit. Admirationem Aristoteles maxime petendam putat. Illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium uoluptatem. Negotiatorum unicus scopus est pecunia.

Qua est impudentia. CAP. XCIII.

Si crimen illi palàm obijcias, sat scio qua est impudentia, Vel, cuius est impudentiæ, Vel, ea est hominis impudentia, inficias ibit. Vel sic, Sat scio, ut est impudens, inficias ibit. Vel sic, Sat scio, pro solita sua impudentia inficiabitur. Quanquã hoc postremum minus habere uehementiæ uidetur. Adeò est impudẽs, ut mox sit inficiaturus. Vt nunc sunt mores, id est, pro huius seculi moribus. Vt est barbarorum ingenium, id est, pro conditione barbarici ingenij.

Quàm ut, Quàm qui. CAP. XCIIII.

Vir melior est, quàm qui uelit mentiri: simplicior, quàm qui poßit. Superbior est, quàm ut uelit doceri. Stupidior, quàm ut poßit discere. Adeo pauper est, ut nec obolum habeat. Adeò ignauus, ut malit inedia perire, quàm artem discere. Sic de me meritus es, ut tibi succensere non debeam. Sic mihi charus, ut irasci, ne si uelim quidẽ, poßim. Melius de me meritus es, quàm ut tibi poßim succensere.

Bene est. CAP. XCV.

Bene res habet. Bene se res habet. Bene habet. Bene est. Optimè est. Bene tibi habent principia. Optimo in loco res est. Potiore in loco res esse non potest. Quonam in statu res sunt tuæ?

Mea sententia. CAP. XCVI.

Mea quidem sententia. Pro mea quidem sententia. Vt ego quidem sentio. Vt mea fert opinio. Meo quidem animo, Plautinum. Meo iudicio. Vt mihi quidem uidetur. Ni fallor. Siquid iudicio. Meo quidem suffragio Mar. Tullius uicit Demosthenem. Tuo calculo uictus est.

Plus, & Plusquàm.

Audiui plus millies. Audiui plusquã millies. Calesces plus satis, plusquàm satis. Huiusmodi orationes omnes bifariam proferuntur in aduerbijs ac nominibus, in uerbis non itidẽ. Sapit plus, quàm expedit. Mulier plus, quàm decet, erudita. Plus quàm necesse est facunda. Rursum uixit annos plures, quàm decem, uel plures decem. Plus quingentos colaphos infregit mihi. Plus quàm quingentos, plures quingentis. Amplius quadraginta dixit Suetonius. Hoc igitur orationis genus quadrifariam effertur. Amplius & non amplius interdum

dum præponitur, interdum subijcitur, interdum interseritur. M. T. Cùm enim Syracusis amplius centum ciues Romani cognoscerent. id est, plures quàm centum. Cæsar, Amplius horas quatuor fortißimè pugnauerunt. Pompeius L. Domitio, Non amplius quatuordecim cohortes Luceriam coëgi. Hic præponitur. Terent. Sexaginta annos natus es, ut conijcio, & eo amplius. M. Tullius. Laodiceæ uiginti pondo, paulò amplius. Hic subijcitur. Vergil. Treis pateat cœli spatium non amplius ulnas. Hic interseritur. Eodem ferme modo usurpatur Plus. Cic. pro P. Quintio: Ac tecum plus anno uixit in Gallia. Idem pro Planco, Sed non plus duobus aut tribus mensibus. Hic præponitur. Terent. Dies triginta aut plus eo, in naui fui. Hic in medio ponitur. Centum desiderati sunt, aut plus eo. Hic postponitur. Hunc igitur sermonem ita uaries licebit. Amplius ducenti desiderati sunt. Ducenti & eo amplius desiderati sunt. Ducenti desiderati sunt, & eo amplius. Desiderati sunt plus, quàm ducenti. Desiderati sunt plures ducentis.

Ad summum. Vt minimum.

Semel hominem salutaui, aut ad summum bis. Vt multũ. Vt plurimum. Non minus. Saltem. Vt minimum. Vt minimũ dicam. Non amplius, cùm plurimum, quàm septem horas dormiebat. Ita Suetonius.

Morem gerendi. CAP. XCVII.

MOs gerendus est patri. Morigerandum est patri. Obsequendum est patri. Patri obsecundandum. Patri concedendum. Inseruiendum. Obseruiendum paternis moribus. Accommoda te paternis moribus. Præbe te illis ad tempus. Attempera te moribus omnium.

Rogandi. CAP. XCVIII.

MAiorem in modum te rogo. Etiam atq; etiam oro. Obsecro te atq; obtestor. Illud unum abs te magnopere peto contendoq;. Illud à me uehementer contendebat. Efflagitasti quotidianis conuitijs. Implorauit opes hominis. Eblanditus est fauorem. Exambijt reperitur apud quosdam. Extorsit potius, quàm exorauit. At istud poscere est, non rogare. Flagitabant uerius quàm orabant.

Ignoscendi. CAP. XCIX.

REmisere mulctam. Hanc unam ignosce culpam. Remisit offensam. Condonamus admissum. Teren. Condonamus argentum, quod habes. Sallust. Condonare creditum. Da ueniam iuuenilibus erratis. Iurisiurandi gratiam facere pupillis non potest: Et in Pandectis. Item apud Sallustium, Cæterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit. Item Suetonius: Coniurandi gratiam fecit. Ad quædam uitia conuenit conniuere.

Abrogandi. CAP. C.

REscindere conuenta. Abrogare legem. Abdicare legẽ. Antiquare, abolere legem. Obsolescere neutrum. Sustollere legẽ. Irritare pacta. In integrũ restituere. Mutare pacta. Obliterare legẽ. Hæc lex abijt in desuetudinem. Exolescere metum dominorum, dixit Plinius in epistolis, pro extingui, atq; intercidere. Nusquam tui beneficij memoria apud me intermorietur. Deposuit imperium. Abdicauit magistratum. Abdicatus à magistratu dixit Sallustius.

Ornandi. CAP. CI.

COmere, expolire, perpolire, exornare, uenustare, picturare, honestare. Pigmenta, flosculi, lecythi, uene-

res

Nitid[illegible]
vasing [illegible]
Redundant

res, uenustas, lepos, nitor, gratia, decus. Lenocinia, *emblemata, compositio, colores, myrothecia, fuci, phaleræ, dignitas, cultus politics.*

pigmentarium

Inter cœnam. CII.

INter cœnam. *Suetonius et Seneca.* Inter cœnandum. *Super cœnam.* Cœnantibus nobis. *In cœna, idem efficiunt.* Inter iocum: *Suetonius.* Inter iocandum. *Sic inter conuentũ, pro in conuentu dixit Suetonius, & inter pœnam pro inter puniendum.* Per iocum. Inter pocula. Inter potandum.

Post cœnam. CAP. CIII.

POst cœnam. A` cœna. *Sub cœnam.* Nam *sub, significat & paulò antè, uel protinus pòst.* Cicero: *Sub hæc lectæ sunt tuæ literæ: id est, post hæc.* A` tuo reditu. Post tuum reditum.

Similitudinis. CAP. CIIII.

EST et diuersarum rerum quædam inter se similitudo, affinitas, cognatio, uicinia. *His finitima sunt illa. His confinia sunt illa. Simiæ figura multum ad hominis formam accedit.* Puro tamen fonti quàm flumini propior. *Non multum à tuis moribus hæc abludit imago.* Huc alludit illa Terentiana sententia. *Virgilianam dictionẽ æmulatur, exprimit, refert.* Haud multum abest, dissidet, discrepat à tuis moribus. *Ab hac ratione non multum abhorret* Fabius. *Eiusdem generis est & illud.* Eiusdem farinæ, *prouerbialiter.* Eiusdem notæ. *Eiusdem classis.* Mei loci, atq; ordinis hominem. Ex aliquo circulo *dixit Cicero.* E` sinu suo, *pro è suis familiaribus dixit Cicero & Plutarchus.* Ex eo numero est. Ex illo conuentu quadruplatorum *dixit M. Tullius: in Ver. 4.* E` suis gregalibus *dixit idem.* Sub hac facie latet adulatio.

Plerunq; uitia uirtutis personā induunt, ac uirtutis simulachrū repræsentant. Sub uirtutis specie, uirtutis titulo, uirtutis prætextu. Sub imagine pietatis. Sub umbra pietatis. Patrē ore refert. Parentem moribus exprimit. Patruū nomine reddit. Auum uoce repræsentat. Patronū imitatur oculis. Amitam nulla re prorsus exhibet. Alter Cicero. Alter Hercules. Faciem mentita Lyciscæ. Formata in admirationem: id est, simulans se admirari. Suet. Vultu ad hilaritatem composito. Prætexere, Præ se ferre. Ante se gerit. Effigie pietatis. Dissimilis huic & huius. Non absimilis facie Tiberio. Apud eundem est adsimilis, pro similis.

Mutui. CAP. CV.

MVtuum dare. Mutuo dare. Mutuare. Commodato dare. Commodare. Vtendum dare. Vtendum accipere. Accepit usurariam. Plaut. Opera commodatitia præstat operas mutuas. Mutuum muli scabunt.

Fallendi. CAP. CVI.

IMposuimus Reipub. Fefellit nos. Decepit, circumuenit adulescentem. Circumscripsit, circumduxit apud Iureconsultos. Verba dare mihi difficile est. Si senseris eos fucum uelle facere. Imposturam fecit, et passus est. Delusit. Elusit. Frustratus est nos sperato lucro. Nō te fraudabo debita gloria. Technæ, doli, fuci, præstigiæ, uafrities, uersutia, astus, astutia, fraus. Os mihi sublitum est. In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractauit. Dolo mecum egit. In specie dixit M. Tullius, Præclara classis in specie, sed inops, & infirma. Quod si mea fiat captione. Absit omnis captio. M. Tullius, Quur igitur uos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis?

Est amicus. CAP. CVII.

VTor patre familiariter. Est mihi cum illo arctißima necesßitudo. Sum illi summa familiaritate coniunctus. Sum illi amicus. Sũma mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam usus fuit. Mutua quædam beneuolentia iampridẽ inter nos est. Sallust. Imperator Iugurtham in amicis habebat: id est, in amicorum numero.

Sperandi. CAP. CVIII.

SPero fore. Nonnulla spes est fore. Venio in spem. Vocor in spem. Erectus in spem. Concipio spem de te optimam. Nonnulla me spes habet. Maxima teneor spe. Magna me spes tenet. Adducor in spem. Nonnulla me spes cepit. Spei nonnihil affulsit, arridet, blanditur. Omnia summa mihi de te promitto. Is est de quo tibi posßis omnia polliceri boni uiri officia. Nihil mediocre de te tui ciues expectant. Inijcere spem, Solicitare spe, Ostendere spem, Ostendit futurum, Ducimur spe, Lactamur spe. Ad comœdiæ gratiam Latini ne aspirarunt quidem. M. T. Ad eam laudem, quam uolumus, aspirare non posßunt. Sallust. Vt omnia bona in spe haberet: id est, nihil non speraret.

Ad uerbum. CAP. CIX.

AD uerbum edidicit. Quem locum ad literam subieci. Fabius: Eius uerba subieci. pro quo uulgò dicunt, In forma. Ipsa hominis uerba tibi reddam.

Εἰρωνέιας. CAP. CX.

HEus bone uir. Scilicet is superis labor est. Is nunc, si Dijs placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipse. O mirum amicum. Mira uerò militi quæ placeant. Sanè uerò: Quasi uerò.

Extrahere diem. CAP. CXI.

SIc ille dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Iam dies excesserat.

Paratum ac facile. CAP. CXII.

PAratum, promptum, In promptu, In procinctu. Procliue, in procliui. Obuium, expositum, exprompt um. In numerato habere. In statione, Ad manum. Ex tempore, Extemporarium, Extemporaneum.

Depellendi. CAP. CXIII.

DEprecari inuidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Auersari, abominari, reijcere, refellere, negare, inficiari, inficias ire, propulsare, profligare, amoliri. Verg. Dij meliora pijs. Quod Deus auertat. Diui prohibeant.

Agnoscendi. CAP. CXIIII.

AGnouit hæreditatem. Agnoscit crimen. Accipio conditionem. Admitte testamentum. Adijt testamentum. Vt admirationem etiam plausu confiteretur. Amorem re testatus est. Odium et uultu præ se fert. Morbum incessu uultuq; fatetur.

Ab adulescentia. CAP. CXV.

IAm inde à puero. Ab adulescentia. À teneris unguiculis: Sic à pueris assueti sunt. Terent. Vsq; à pueris curaui ambos. Idem, Mihi magna cum eo iam inde usq; à pueritia semper fuit familiaritas. Varro: Iam inde à cunabulis. Liuius: Inde ab incunabulis imbutus odio tribunorum. À rudibus annis. À prima pueritia. Ab ipso uitæ exordio. Ab ipso uitæ limine. Ab incunabulis. Cum ipso nutricis lacte sugimus errorem. Ab ipsis crepundijs.

Accur

Accuratè. CAP. CXVI.

ACcuratè, exactè, elaboratè, ad unguem, ad amußim, examußim, amußatim, examußatim, ad perpendiculum, summa cura. Exquisitè, conquisitè, circunspectè, attentè. Consideratus, pro attentus dixit Cicero. Idem dixit ad perpendiculum exigere. Sagaciter peruestigauit, apud eundem. Item diuinitus dicta, pro egregiè. Preßius agamus, M. Tull. de fin. 4. Idem, Nunc cominus agamus.

Perficiendi. CAP. CXVII.

ABsoluit, perfecit. Exegi monumẽtum. Finem imposui. Finem dicendi faciam. Finijt. Summam manum imposuit. Ad umbilicum duxit. Fastigium imponere. Colophonem addere. Supremam addidit manum. Extremum actum addere. Fabulam uitæ peregit. Exacta ætate. Ad metam usq; perduxit, peregit fabulam, depuduit. Desultauit canticum, Sueton. Depugnatum est, perdoluit, deferbuit. Vita defunctus est. Desijt artem.

Committendi. CAP. CXVIII.

LEges inter se colliduntur euentu. Vt non compositi melius cum Bytho Bacchius. Quis te cum isto commisit homine? Concertasti cum hero. Conferre pedem. Conserere manum. Congredi cum uiro, confligere, colluctare, confluctari.

Amandi. CAP. CXIX.

VNicè te diligit. Amat effusißimè. Charißimum habet. Admiranda quadam charitate prosequitur. Fama nihil habet antiquius. Non amat modo, uerum etiam obseruat. Singulari beneuolentia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atq; animo fert hominem. Corydon ardeb

ardebat Alexim. Deperibat uirginem. Deperibat in uirginem. Perditè amat. Deperdita amore. Suetonius: Flagrat amore tui. Amantißimus est tui. Tui, tuorumq́; est obseruantißimus. Studiosißimus est tui. Tui cupientißimus. Ex animo tibi bene uult. Bene cupit tibi. Hunc unum habet in delicijs, habet in oblectamentis. Non perinde illi affectus erat, dixit Suetonius pro eo quod est, non perinde diligebat. Idem dixit, Pronior Dolabellæ, pro eo quòd erat, In illum propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est, sic amat.

Cupiendi. CAP. CXX.

Laudis auidus. Laudis auarus. Auens gloriæ. Cupiens famæ. Tui sitientißimus. Famelicus gloriæ. Sitit famam. Sitit aurum. Esurientißimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominem. Ambit honores. Nullius rei quàm laudis ambitiosior. Priuati commodi studiosus. Alieni appetens. Appetens laudis. Eloquentiæ candidatus. Inhiat lucris. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Gestio uidere hominem. Prurit illi tergum.

Malè precandi uerba. CAP. CXXI.

Quoties caput tuum diris deuouit. Execratus est tum sese, tum suos omneis. Vt te dij perdant. Abi in malam rem, in maximum malum, in crucem. Dij te eradicent. Dij tibi factis dignum tuis supplicium dent. Dij mentem tibi dent tuam. βαλλ᾽ ἐς κόρακας, Græcis est usitatißimum. Quæ res illi uertat malè. In morbo consumat, prouerbialiter. Plau. Capiti uestro istud quidem. Vergil. Dij capiti ipsius, generiq́; reseruent. Cic. Quod illorum capiti sit: Idem: Dij sint irati huiusmodi Græco.

Pol

Pollicendi. CAP. CXXII.

NEscio quid magni promittunt sydera. Magnificè pollicentur amantes. Promißis ducitur hominem. Pollicitis diues quilibet esse potest. Caue fidas huiusmodi pollicitationibus. Spondeo futurum. Despondeo. Sponde, noxa præstò est. Ego tibi huius nomine fideiubeo. Recipio tibi facturum hunc. Recipio ad me. Sallust. In se recipiunt. Hoc tibi meo periculo promitto. Ita mihi stipulanti pactus est. Littoribus nostris ancora pacta tua est. Do fidem futurum. Confirmo futurum. Fidem suam interposuit. Clodio Tiberius ea lege cœnam condixit, id est, promisit se uenire ad cœnam: apud Suetonium. M. Tul. Nam quum mihi condixisset, cœnauit apud me. Prisci lingua nuncupatum dicebant, quod esset ore promissum, ac uerbis expressis. M. Tul. in Officijs, Nam quum ex XII. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nuncupata. Vouemus quod Deo pollicemur. Catullus, At non hæc quondã blando promissa dedisti. Sallust. Quem illi casu oblatum promißis onerat. Dare promissa. Quum hic esses, longè alia promissa dedisti. Solicitat ingentibus promißis. Spes amplißimas ostendit. Veterum prouerbijs χρυσολόγοι ac dosones dicti, qui multa pollicerentur.

Principatus. CAP. CXXIII.

EST copiosum dicendi genus, in quo Cicero principatum obtinet. Breue, in quo Sallustius regnat. Subtile, in quo dominatur Hortensius. Floridum, in quo primas tenet Plinius. Varium, in quo præcipuus est Hieronymus. Graue, in quo princeps est Seneca. Festiuum, in quo singularis est Martialis. Simplex, in quo primus est Terentius

tius. Acutum, in quo praecellit Quintilianus. Suaue, in quo uicit Statius. Antiquum, in quo nulli secundus est Cato. Inaffectatum, in quo nulli cedit, nullo inferior est, nemine posterior est Caesar. Huius negotij uelut antesignanus, dux, uexillifer, signifer extitisti. κορυφαῖος, Graeci. Homerus omnes procul à se reliquit. Omnes à tergo reliquit. Longo interuallo praecellit, praedicit, praecurrit, praeit, anteit, antecellit. In literis Graecanicis palmam tenet. Eloquentiae M. Tullius arcem tenet. Primam laudem obtinet. Primum locum obtinet. Praemia prima feres.

Ludorum. CAP. CXXIIII.

MVnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenses. Fecit ludos scenicos: apud Suetonium in Caligula. Commisit & subitos: apud eundem. Praeter consuetudinem musicum agona commisit: in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria. Centum camelos produxit.

Agere delectum. CAP. CXXV.

HAbuit delectum. Agere delectum. Delectibus undiq; acerbißimè actis. Cogere exercitum. Contrahere copias. Conscribere exercitum. Parare manum. Comparare uim militum. Collectis copijs.

Adimendi honorem. CAP. CXXVI.

DEposuit dictaturam. Amotus est consulatu. Abrogatum est illi imperium. Ademptum imperium. Abdicauit se magistratu: Sueton. Priuauit honore: apud eundem. Redactus est in ordinem. Multos coëgit in ordinem, hoc est, priuatos reddidit. Mißionem petijt. Rude donatus est. Dimisit cum ignominia. Exautorauit totam legionem.

Persuad

Persuadendi. CAP. CXXVII.

FEcit mihi lacrymis pœnitentiæ fidem. Lacrymis mihi persuasit sese facti pœnitere. Lacrymæ mihi persuaserunt illum pœnitere facti. Lacrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in suam sententiam. Coactus est uerius quàm persuasus.

Inferendi seu ratiocinandi.

CAP. CXXVIII.

QVod animal est, idem corpus sit necesse est. Quod autem corpus est, non statim & animal. Is pauper est qui plurimum cupit. Porrò quò quisq; magis abundat opibus, hoc est opum appetentior. Igitur ditissimus quisq; pauperrimus sit necesse est. Si Deus est animus, animi puritate, non uictimis corporeis eum conuenit colere. Cùm animus sit corpore præstantior, uirtutes autem animi sint possessiones, pecuniæ corporis, consentaneum est uirtutes pecunijs anteponendas esse. In quem cadit misereri, in eundem cadit inuidere: Non cadit autem inuidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. Ipse sibi utilis esse nequit, & uobis erit usui? Felix non est cui multa desunt: Atqui diuitibus desunt plurima. Quî possunt igitur diuites esse felices? Solum bonum uirtus, nam id demum bonum est, quo nemo malè potest uti: Virtute nemo malè uti potest, Bonum est ergo uirtus. Bonum est uirtus, ut qua nemo malè uti potest. An bonum pecunia, qua quisq; potest malè uti? I nunc, inferendi uim habet, sed uelut cum exprobratione. I nunc, argentum, marmor uetus, &c. Quæ cùm ita sint, quis audeat inficias ire? Hoc cùm sic habeat, an non dedisti damnum? Vtrum damnum dedisti, an non? Et dubitamus adhuc?

Nil

Nil nisi. CAP. CXXIX.

NIl nisi Poëta es. Nil aliud es nisi Poëta. Nil aliud quàm Poëta es. Tantum Poëta es. Poëta es, prætereà nihil. Nihil es præterquam Poëta. Nisi Poëta esses, nihil esses. Nil aliud quàm flebat, pro tantū flebat, apud Fabium: sed apud Suetonium frequentius: Nihil aliud quàm uectabatur. Idem: Nihil amplius quàm monuit. Cui contrarium est, Non tantum osculatus est.

Laudandi ac uituperandi. CAP. CXXX.

NOn omnes probabunt istud consilium, culpabunt plurimi. Animum insimulabunt nonnulli. Nemo mihi uitio uertit. Terent. Nunc quam rem uitio dent, quæso animaduertite. Dare crimini dixit M. Tullius in Bruto, Istud uituperio dabunt omnes. Tu tibi laudi ducis. Gloriæ tibi tribuis. Honori putas fore, at omnes dedecori dabunt, probro dabunt, criminabuntur, damnabunt, reprehendent, improbabunt, suggillabunt, taxabunt, notabunt. Atro calculo notabunt. Sallustius: Quoniam adeò Syllam non pœnitet, ut & facta in gloria numeret. Album addere calculum. Subscribere sententiæ. Suffragari, refragari, laudibus ferre. Ad cœlum ferre, Horat. In cœlum ferre. Cicero: Laudibus uexit, apud Plinium in epistolis. Scis uitio nigrum præfigere Theta. Auaritiæ singulos increpans, Suetonius. Tibi malum imputabitur. Tibi feretur acceptum. Tu fueris in crimine. Tam est in uitio qui deserit amicum in periculo, quàm qui prodit. Sic M. Tullius: In te residet facti suspicio, In te redundabit, In te cudetur hæc faba, prouerbialiter. Malè audies apud omnes, qui hactenus audisti bene. Catullus: Quisquis de meliore nota. Vir pessimæ notæ.

M. Tul.

M. Tullius: Homo nullo numero. Nihil illo contemptius. Item: Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ claßis. Homo ultimæ sortis. Homo bonæ frugis, siue bonæ frugi. Aut absolutè, homo frugi.

Summæ. CAP. CXXXI.

AD summam, dixit Horatius. In summa. Vt summatim dicam. Deniq;, demum, postremò. Breuiter. Vt semel dicam. Vt semel finiam. Dicam in genere. Rem omnem uerbo complectar. Quid quæris? pro denique, Ciceronianum est. Quid multa? Quid multis moror? Dicam uniuersim. In uniuersum habeo quod respondeam. Dicam uerbo. Ad ultimum pro deniq; dixit Q. Curtius, & eodem sensu Suetonius dixit ultimò: ad extremum, Cicero.

Perdendæ operæ. CAP. CXXXII.

LVsit operam. Luditur opera. Opera & impensa periijt. Frustra ego hanc operam sumo. Nihil agis. Laterem lauas. Actũ ago. Actam rem agis. In syluã fers ligna. Reliquaq; prouerbia, quibus inanis opera significatur.

Fructus. CAP. CXXXIII.

MAgnum ex ea re fructum retulit, Cepit emolumentum. Lucrum reportauit. Sensit commodum. Commoditatem demeßuit. Collegit utilitatem. Frugem accepit. Lucrum fecit. Compendium parauit. Ea res illi frugifera fuit, fuit emolumento, fuit commodo, fuit usui. Ex ea legatione meßem opimam meßuit.

Impudentiæ. CAP. CXXXIIII.

NIhil pudet. Depuduit. Depuditum est. Dedidicit pudorem. Oblitus est pudoris. Dedidicit pudescere. Nescit pudescere. Exuit pudorẽ. Perfricuit faciem. Perfricuit

frontem. Nihil habet oris, nihil frontis. Quo ore? Qua fronte?

Affectandi. CAP. CXXXV.

AFfectata uerba. Affectatus ornatus. Ascitus ornatus. Ascititius decor. Fabius: Et gratiam rei nimia cooptatione cousumpsimus. Cooptationem pro affectatione dixit. Captat laudem. Venatur gloriam. Aucupatur famã: Accersit sibi malum.

Ignorandi, aut contrà. CAP. CXXXVI.

SCio. Non ignoro. Non me fugit. Non me latet. Non me præterit. Non sum nescius. Non me clam est. Quis nescit? Nemini dubium. Intelligo, uideo, sentio. Compertum habeo. Exploratũ habeo. Perspectum habeo. Cognitum habeo. Non est obscurum mihi. Non me fallit. Sallu. Nec ea res me falsum habuit. Indoctus dici. Rudis horum malorum. Imperitus fallendi. Ignarus loci, Sallustianum.

Turpe est, & similia. CAP. CXXXVII.

TVrpe est. Cum turpitudine coniunctum est. Laudabile est. Cum laude coniunctum est. Cum uitio coniunctum est. Vitio confine est. Non uacat uitio. Non caret uitio. Non abest à uitio. Periculosum. Cum periculo coniunctum In uitio est. In probro est.

Quin, & Vt non. CAP. CXXXVIII.

RVere illa nõ possunt, ut hæc nõ eodẽ labefacta motu concidant. Cic. pro Põpeio: Quin hæc eodẽ labefacta motu cõcidant. Nõ potes studere opibus, ut animi trãquillitatẽ nõ perdas. Nõ potes qn perdas. Nõ potes nisi perdas.

Id quod, quod: Ita ut, ut. CAP. CXXXIX.

ID quod, pro quod, & Ita ut, pro ut, frequens est apud Ciceronẽ. Ita ut facis. Id quod facis. Quod quidẽ facis.

Amplifi

Amplificandi. CAP. CXL.

Cedendum erat hospiti, præsertim seni, maximè seni. Pulsauit hospitē, eumq; senem, idq; senem, atq; hunc senem, atque adeò senem.

Reciproca constructio quorundam.

CAP. CXLI.

Erit humanitatis uestræ magnum ciuium numerum calamitate prohibere, Cicero. Prohibe infandos à nauibus ignes, Verg. Defendit capellas ab æstu. Defendit æstū capellis. Spargere humū folijs. Spargere folia humi. Sternere pallio lectum. Insternere lecto pallium. Inscripsit poculum literis. Inscripsit poculo literas.

Non contentus. CAP. CXLII.

Non contentus uictoria. Non cōtentus uicisse. Non sat habebat uicisse. Non sat erat uicisse. Parum erat uicisse, ni in uictos etiā sæuiret. Non sufficiebat uicisse. Pœnitebat rapinæ, nisi parentem quoque spoliasset.

Satisfaciendi. CAP. CXLIII.

Interdum non satisfaciat Ciceroni Demosthenes. Non implet aures Ciceronis Demosthenes. Non respondet optatis meis. Non facit satis hominum de se expectationi. Tullius in Demosthene nonnunquā desiderat aliquid. Non is es, quē expectaram. Non talis est, qualem uellem. Nonnihil in te requiro adhuc. Non facit ad huius cupiditatem.

Impunitatis, aut contrà. CAP. CXLIIII.

Omnes plura habere cupimus, & tamē id nobis impunè est. Haud impunè feres. Haud impunè feceris. Non fuit illi fraudi magistratū prohibuisse ui. Sine fraude esto. Se fraude dicebāt prisci. Nō sic auferes. Liui. Tulit, ne cui

fraudi secessio esset, id est, ut omnibus esset impunitas. Mirabar hoc si sic abiret. Militem impunitate donauit. Nullum facinus impunitum esse oportet. Quò impunius dicax esset, dixit M. T. pro Quintio, Nullas pœnas dedit eius facti. Pœnas pendit. Tum pendere pœnas Cecropidæ iussi. Irrogare mulctam dixit Cic. Exemplum in illos editum. Persoluit, exoluit, luit, dependit. Nullum de eo sumptum supplicium. Ei facto nulla irrogata pœna. De tanto flagitio non est animaduersum. In omnes grauiter animaduersum. Exacta pœna. Opinor capite plectendum. Noxæ deditus est. Animaduersa flagitia, pro punitis dixit Sueto. Nec in deditos grauius consultum, Q. Curtius. In te cudetur hæc faba. Vnus dependes pro omnibus. Tergo lues.

Suadendi aut consulendi. CAP. CXLV.

ID'ne estis autores mihi? Te autore suscepi negotium. Tuo impulsu feci. Te impulsore feci. Tuo suasu. Tuo inductu, Cic. de suasore, Te consultore, Tuo consilio. Abs te persuasus id feci. Tuo instinctu. Amorem in cõsilium adhibuisse uideris. Tuo persuasu, Cicero. Te flagitatore suscepi negotium. Tuo uerberatu, eodem sensu dixit Q. Curtius.

Prudens. CAP. CXLVI.

PRudens fecit. Sciens fecit. De industria fecit. Studiosè fecit: Data opera. Dedita opera fecit. Destinato fecit, dixit Seneca. Studio fecit. Consultò fecit. Consilio fecit. Contrà, imprudens, nesciens fecit, per errorem, errore factum est. Per imprudentiam. Peccaui inconsultè. Ex industria, pro de industria aliquoties dixit Quintilianus. Composito factum, ex compositò, ex destinatò, pro consulto, apud Suetonium est in Caligula.

Causæ. CAP. CXLVII.

Plurimis de causis mihi tuæ literæ iucundæ fuerunt. Duas ob res hominem odi. Multis modis tua mihi iucunda fuit epistola. Duobus nominibus es mihi chariss̄imus. Duplici nomine. Duplici de causa tuis scriptis delector. Bis mihi iucunda fuit epistola tua. Multifariam me tuæ literæ delectarunt.

Dierum notatio. CAP. CXLVIII.

Calendis Ianuarijs. Ad Calendas Ianuarij, id est, circiter eum diem. Sub idem tēpus, pro circiter idem tempus, aliquoties dixit Suetonius. Statis tēporibus. Stata uice, pro certis uicibus dixit Q. Curtius. Calendarū die. Nonis Ianuarij, Ad Nonas, Die Nonarum, Idib. Maijs, Ad Idus Maij, Iduum Nouembrium die. Pridie Calendas, aut Calendarum. Pridie Nonas Maias, Pridie nonarum. Pridie Idus, Pridie Iduum Nouembrium. Postridie Calendas Ianuarias, Vel, Quarto Nonas Ianuarias. Postridie Nonas Ianuarij, Vel, Octauo Idus Ianua. Postridie Idus Ianuarij, Vel Decimonono Calendas Februarij. Præterea Decimo Cal.. Februarias, Vel, Ad decimum Calend. Februarij. Ad eundem modum de reliquis mensibus ac diebus dicendum.

De Numeralibus. CAP. CXLIX.

In numeris illa uarietas est generalis, de addita aut omissa coniunctione. Annos natus quatuor & uiginti. Annos natus uiginti quatuor. Annos natus centum & uiginti, centum uiginti, uiginti supra centum. Deinde quòd duos numeros principali proximos uel compositè, uel incompositè efferre licet. Duodeuiginti pro Octodecim. Vndeuiginti pro Nouendecim. Duodetriginta, undetriginta,

ac deinceps consimiliter usque ad centum. Supra centum compositè per adiectiuum, aut incōpositè per aduerbium efferimus. Ducentos, bis centū. Trecentos, ter centum, atq; eodem modo usque ad mille. Mille multiplicamus uel substantiuè, uel adiectiuè cum aduerbio. Mille nummûm. Mille nummos. Bis mille nummos. Duo millia nummorū. Pergendumq; cōsimili ratione ad mille millia, aut millies mille. Nonnunquam eandem sentētiam efferimus & per cardinalia, quæ uocantur, & per ordinis numeralia. Annos natus uiginti. Annum egressus uigesimum. Annum excessit uigesimum. Annum agit primū & uigesimum. Biennium est, quòd patriam nō reuiserim. Tertius hic annus agitur, quòd patriam non reuisi, siue cum non reuisi. Dic quotus esse uelis, id est, quod conuiuas uelis. Hîc non ordo, sed simpliciter numerus significatur. Distributiuis pro simplicibus in carmine licet uti. Vbi uerò apponitur quippiam, quod distributionem explicet, liberū est uti uel distributiuis, uel cardinalibus. Quotannis duo talenta capit. uel, Quotānis bina talenta capit. In singula capita mille nummûm distribuit, uel millenos nummos. In diem uiuunt, qui uiuunt absque solicitudine futuri. M. Tul. Qui in horam uiuerent: hoc est, ex tempore. In dies idem ualet, quod in singulos dies. Liuius: Senescit in dies, et mutatur in horas. Horatius: In diē dixit, pro quotidie: Ille potēs sui lætusq; deget, cui licet in diem dixisse uixi. Hic annotandum, quòd in coniunctione numeri maioris & minoris, pro uno aut primo licet ponere alterum. Cicero: Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero & uigesimo die reddidit: id est, uigesimo primo. Idem pro Milone: Centesima lux est

hæc ab interitu P. Clodij, & opinor altera: id est, centesimus primus dies. Item Liuius: *Anno trigesimo altero quàm condita Roma erat: id est, trigesimo primo.* Quin & citra talem coniunctionem Alterum frequenter pro secundo ponitur. Cicero: *Vnum, alterum, tertium annum Saxa quiescebat.* Similiter, *unus & alter*, pro *unus & iterum unus.* *Vnus uel alter*, pro *unus uel duo.* Rursus in aduerbijs *semel atque iterum*, pro *bis.* Quoties aduerbio additur genitiuus, *Sestertiûm*, subaudiuntur, *centies mille*, ut, *Decies sestertiûm*, id est, *decies centum millia sestertiorum.*

Aduerbia temporis. CAP. CI.

TEmpus uixdum præteritum, per *modò* aduerbium significamus: *Paulò longius*, per *dudum*, ac *iandudum*: Hoc etiam longius, per *nuper* & *pridem*: Longißimum, per *olim* & *quondam*. Futuri temporis hi sunt ordines. *Mox aderit. Iam ueniet.* Protinus, continuo, ilico, extemplo, eueſtigio, tempus significant & hæc continenter insequens, sed ferè respondent ad præteritum: ut, *Literis tuis lectis, extemplo domum me cõtuli. Accepto hoc nuntio, euestigio me domum conieci.* Olim respondet ad utrunque tempus, præteritum & futurum. *Olim floruerunt Græci. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.* Proximus item ad utrunque tempus refertur. *Proximo anno strenuè se geßit. In proximum annum summas copias parat. Proximis his diebus. Proximo mẽse. Proximo partu. Proximo bello.* Nouißimus pro eo quod est nuperrimus, præteritum duntaxat respicit. *Superiore anno, Superiore mẽse, Superiore bello, Superioribus diebus*, dicimus de re

nuper, aut proximè acta. Item paucis his diebus. Quinq; diebus, pro intra, siue post quinque dies dixit Horatius. Itidem Sallustius: Paucis diebus in Africam proficiscitur. Et, Ante pauculos dies. Paucis pòst diebus. Post paucos dies. Aliquantò antè. Aliquantò pòst. Paulò, multò antè, & pòst. Dein, deinde, deinceps, exinde. Sub hæc, utriusq; tẽporis rationẽ obtinet, id est, paulò antè, aut paulò pòst. T. Liuius: Secundum orationẽ prætoris murmur ortum. Idem, Secundum hæc silentium fuit, id est, post hæc. Certi temporis significationẽ hæc habent, Hodie, heri, nudiustertius, nudiusquartus. Quinto, sexto, septimo, octauo ab hinc die, hodie, cras, perendie, perendino die. Quarto ab hinc die, quinto, sexto, &c. Porrò uerbum additum, temporis discrimen facit. Septimo ab hinc die mecum cœnabat. Septimo ab hinc die istic me uidebis. M. T. Attico: Me ab hinc annis amplius x x v. spopondisse dicit. Idem: Quo tempore? Ab hinc annis quindecim. Durior fit hæc loquendi forma, per accusandi casum, præsertim quũ non significatur spatium temporis actionis continuæ. Quod genus est illud Terentianum: Ab hinc triennium ex Andro commigrauit huic uiciniæ. Neq; enim triennium consumpsit in migrando, sed triennium intercesserat inter relictam Andrum, & aditas Athenas. M. Tul. Quæstor C. Papirio consule fuisti ab hinc annos quatuordecim. Horatius: Scriptor ab hinc annos, qui centũ decidit. Mollius illud Ciceronis in Verrem: Horum pater ab hinc duos & uiginti annos mortuus est. Nam mortuum esse perpetuum est. Hæc & aliter efferimus. Septimus hic dies est, quòd mecũ cœnauit. Annus est, quòd nullas à te literas accepi,

Multum

Multum temporis est, quòd nos non uisis. Diu est quòd nos non uisis. Seculum exisse mihi uidetur, ex quo nullas abs te literas accipio. Iandudum ætatem, pro iam admodum diu, per Hyperbolen dixit Terentius. Quidam uice τȣ̃ quòd, ponunt quum. Plautus: Iam biennium est, quum ille mecum esse cœpit. M. Tullius: Multi anni sunt, quum ille in ære meo est. Idem: Vigesimus annus est, quũ omnes scelerati me petunt. Reperiũtur apud Ciceronem aliosq; ueteres & hæ loquendi formæ. Cato, Postridie, aut post diem tertium quàm lecta erit, id est, altero tertio'ue die post lectam. Idem: Post annum tertium quàm seuẽris, incendito. M. Tullius: Postero die quàm illa erant acta. Cicero filius: Aliquando uenerunt post diem quadragesimum & sextum, quàm à nobis discesserãt. Ascon. Pæd. Post annum quàm pro Cornelio dixerat. Scæuola in Pandectis: Post annos complures quàm fecit testamentum. Eadem est ratio de aduerbio siue præpositione Ante. Ascon. Pædianus: Ante sedecim annos quàm hæc dicta sunt. Mollius est hoc sermonis genus, eò quòd Post & Ante, uim obtinent comparatiui, quemadmodum secus, contrà, aliter. Sine his autem durior est oratio, quam tamen crebrò reperias apud T. Liuium: Lilybæum tertio die, quàm profectus inde erat, rediit. Item: Die uigesimo quàm creatus erat, dictatura se abdicauit. Id ætatis erat, ut turpe sibi duceret discere. Non pudet te isthuc ætatis lasciuire? Hoc ætatis quum sim, non admodum timeo mortem. Pleranq; noctem studet. Sallustius: Crebris ignibus factis plerunq; noctis barbari suo more lætari, id est, magnam noctis partem.

Annumerandi. CAP. CLI.

IN deos relatus, in numerum deorum relatus est. Horatius: Inter quos referendus erit. Ascribe me in numerũ tuorum. Ascribe me tuis amicis. Ascribito me inter amicos tuos. Veteribus annumerandus. Inter summos annumerandus. Inter primos censendus, ponendus, collocandus. Recipe me in tuum gregem. Multos obscuros legit in senatum. Cur hunc hominem asciuistis in uestrum contubernium? Cooptatus in collegium augurum, Ascitus. Additus ordini senatorio. Accersitus seu ascitus in militum numerum. Sueton. Vt ciuitate donatum, in decurias adlegeret. Adde hunc amicorum tuorum catalogo.

Initij ac Finis. CAP. CLII.

IN ipsis uitæ primordijs. In ipsis uitæ rudimentis. In primis literarum elemẽtis. In capite tuarum literarum. In prima statim fronte. In ipso uitæ limine. In ipso quasi uestibulo uitæ. Ab ipsa statim linea. Ab ipso carcere. In exortu. In exordio uitæ. Ab ineunte ætate. Lubricum tempus ineuntis adolescentiæ. Ineunte uere mox cum hirundinibus aduolabo. Exacta ætate nupturit, prouecta ætate, uergente ætate, affecta ætate, effœta, decrepita ætate, ingrauescente ætate, inclinata & præcipitata siue præcipiti ætate. Piget hoc ætatis depugnare. Tacitus: Ad serum usq; diem. Liuius: Præcipiti iam die. Tacit. Flexo in uesperam die. Liuius: Primis tenebris mouit. Idem: Prima uespera, primo diluculo, primo crepusculo. Item Tacitus: Aestate iam adulta. Liuius: Adulto autumno. Idem: Adulta nocte. Idem: In exitu iam annus erat. Cicero: Quinto anno exeunte. Decurso uitæ spatio. Cygneam uocem pro

suprema dixit M. Tul. de Orat. lib. 3. *In principio. In initio operis. In calce tuarum literarũ. In extremis tuis literis. In postrema parte tuarum literarũ. Nunc ad metam festinat oratio. In extremo uitæ actu. In portu impingere. In porta canterio. Ne in apijs quidem. In ipso operis ingressu. In ipso statim operis frontispicio. In ipsis uitæ foribus. Vitæ ianua. Fauces inferorum. In philosophiã nondum intulit pedẽ, nondum fecit uestigiũ, ita* M. Tul. *Ordiri telam, pertexere. Fundamenta iacere. Auspicari. Iniit cõsulatũ. Ineunte uere. Liuius: Hoc ultimũ utrinq; initum finitumq; est prælium.* M. Tul. *Vellem à principio te audisse. Idem: Tuas epistolas à primo lego. Idem: Vtinam à primo tibi esset uisum. Hoc ab initio fuit. Vtinã initio adfuisses. Naso: Principiò quod amare uelis reperire labora. Horatius: Ad extremum ridendus.* M. Tul. *Consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Habes operis primam manũ. Oratorem tibi deliniaui. Adumbratum accipies oratorem, nõ expressum: inchoatum, non absolutum. Cic. informatum dixit, quod inchoatum est, & cuius rude quoddam simulacrum cœptum est: ductum à statuarijs & pictoribus. Exitus acta probat. Ordimur hic ferratam fabulam, quæ sit futura catastrophe, nescio. Coronidem addere. Colophonem imponere. Supremam manum addere.*

Maior opinione. CAP. CLIII.

MAiora fide. Maiora quàm ut uera credi queant. Minor opinione doctrina. Minor doctrina, q̃ pro homini opinione. Citius spe aderat. Celerius expectatione redibat. Citius ac sperabatur. Ante expectatũ redibat. Par famæ doctrina. Non minor doctrina, q̃ fama celebratur. Supra

præ fidē omnia: id est, maiora fide. Maiora ueris renuntiabāt. Minora, inferiora ueris prædicabāt. Infra uerū erāt, quæ nuntiabat. Minor cōsulari dignitate cognitio. Minus est, quàm ut à consule cognoscatur. Maior consulis dignitas, quàm ut hanc causam cognoscat. Tua uirtus maior est omni præconio. Vincit omnem laudem tua uirtus.

Contingendi. CAP. CLIIII.

HOccine tantum malum mihi de repētè obiectum esse? Ingens huic uenit, siue obuenit hæreditas. Obtigit uxor qualem uolebam. Non cuiuis homini contingit adire Corinthum. Nactus es uxorem te dignam. Felicißimum ingenium sortitus es. Similes habent labra lactucas. Habet quod amet. Is nunc reperit. Meritò nobis accidit, ut mali uideamur, dum nimium studemus nos uideri bonos. Non omnibus datum, ut impunè, quæ lubeat, dicant. Non quibuslibet licet quæ lubeat facere. Mihi usu uenit, siue usus uenit, ut cum intractabili monstro conflictarer.

Refugiendi. CAP. CLV.

REfugit consuetudinē fœminarū. Alienus est à studijs. Abhorret à literis. Abhorret ostentū, pro exhorret, dixit Sueto. Execratur, detestatur, abominatur literas. Ad studiorū mentionē nauseat. Horret mortē. Exhorret mare. Auersatur omnes. Auertitur miseros. Ad poëtices mentionem nauseat, uomiturit. Deprecatur publica munia. Grauatur splendidos mensæ apparatus, id est, moleste fert. Sic Suetonius, & Horatius: Equidē grauatus Bellerophontē.

Officiorum uocabula. CAP. CLVI.

ERat illi à pedibus. Aberat qui mihi est à manibus. Nam tum aberat meus amanuēsis. Qui regi sunt à corpore,

à sec

à secretis, à sacris scriniis. Rationales, qui sunt à rationibus, à libellis, ab actis, siue actuarij. Laterones, anteambulones, à cyathis, à poculis, pocillator. Nomenclator, à consilijs, & consiliarius, apud Suetonium.

Studij. CAP. CLVII.

Totus est in literis. Vacat cōgerēdis opibus. Dat operam rei nummariæ. Attendit huic negotio. Attendit iuri, pro studuit. Suet. Intentus est, uel intendit lucris. Inhiat gloriæ. Appulit animū ad scribenhum. Adiecit animū ad uirginē. Accōmoda te rebus præsentibus. Applica animum tuum ad uxoris ingenium. Dedit se Mammonæ. Dedicaui me Christo. Dica te totum optimis literis. Dedit se ad leges, Cic. Seruos ad remum dedit, Suet. Idem: Ad terrā dedit, pro deiecit. Inseruit honori. Incūbite honestis disciplinis, incumbite in honestas disciplinas. Deuotus arenæ, pro addictus dixit Suet. Idem: Deuotus uobis, pro addictus ac deditus. Adiunxit animum ad ea, quæ ratio temporum postulabat. Vt animum ad aliquod studium adiungant.

Vitiandi. CAP. CLVIII.

Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Inficiunt, uitiāt primam ætatem stultæ nutrices. Aurum plumbo adulterāt. Gemmæ adulterinæ. Deprauat bonam causam mali rhetores. Deterunt laudem ducis indocti poëtæ. Malus uicinus scabiem suam affricat uicino. Vas insyncerum afficit infusum liquorem. Obtrusit mihi subæratos nummos pro aureis. Vereor ne quid ueneni tuis afflet, ne quid pestis instillet in tenerum animum, ne quod syncerum est, trahat in uitium. Ne tibi morbum inhalet suum. Ne suum uirus insibilet. Ne quid inspiret mali. Puerilem

animum

animum impijs opinionibus imbuit. Militiam unà cum lacte nutricis imbibit, ſuxit, hauſit. Frequentes offenſæ reddunt ſuppuratam amicitiam. Gloriam tuam dedecore contaminaſti, inquinaſti, conſpurcaſti, fœdaſti, obſcuraſti, deturpaſti, offuſcaſti, denigraſti. Inuſsit tibi notã ignominiæ. Venerare, poëticum eſt: potionare, apud Suetonium.

Solitudinis. CAP. CLIX.

SEcum uiuit. Secum loquitur. Solus eſt. Solitarius eſt. Incomitatus incedit. Solus ambulat. In locis ſolis ambulare tutum non eſt. Agit in ſolitudine. Ne muſca quidem adeſt. Secretum agere, pro ſolum eſſe, dixit Suetonius. Foris ſe uenditant: quum apud ſe ſunt, nihil illis ſordidius. Vix aſſe emeris, ſi totum hominem per ſe æſtimes.

Senſus. CAP. CLX.

ORatio tua ſapit tyrannidem. Reſipit ſtultitiam. Olet hircum. Redolet uinum. Vox tua ſonat aſinum. Ruſticus obolet allium. Vineta crepat mera. Scripta tua ſpirant Italum. Tinnit aurum. Fragras unguentum. Ad hanc formam pertinent, Toruum tueri, Titanicum obtueri, quæ figura mollior eſt apud Græcos, μανικὸν βλέπειν.

furiosum intue ri.

Præſtandi re. CAP. CLXI.

FAc promiſſa appareant. Exhibe qmod toties pollicaeris. Talem & ſe & exercitum approbauit, ut nulli præmia maiora perceperint, apud Suet. utrunque. Si fortuna obſtabit, quò minus præſtem quod recepi certè hunc animum tibi probabo. Promittis ampliſsima, das nihil. Si munificus uideri uis, repræſenta beneficium. Ita Seneca & Suetonius.

Pœnit

Pœnitendi. CAP. CLXII.

Nondum huius animi me pœnitet. Me quantum hic operis fiat, pœnitet: pro non satisfacit. Capit me pristinæ benignitatis pœnitudo. Pœnitentia ductus: Pœnitentia tactus. Agere pœnitentiam, pro pœnitere, est apud Plinium Iuniorem. Rursus eius pœnitentiæ pœnitentiam ago: id est, pœnitet quòd pœnituerit. Refertur autem & ad rem & ad personam. Ne te pœniteat istius patris. Initi matrimonij me pœnitet.

Dissidij. CAP. CLXIII.

Malè sarta gratia nequicquam coit & rescinditur. Interrupta familiaritas. Mala lingua dirimit multorũ amicitias. Orta est inter illos simultas. Refrixit beneuolẽtia. Amor uersus in odiũ. Discordãt. Intercessit offensæ nescio quid. Offensam pro discordia aliquoties usurpat Sall. Dissuenda est amicitia, non abrumpenda. Dissilijt gratia fratrũ. Parum inter eos conuenit. Miror non bene conuenire uobis. Vtriq; cum altero cõuenit. Concordant. Concordes sumus. Oratio tua cum factis non consentit. Summo omnium consensu. Magna inter molles cõcordia. Nulla inter nos discordia. Dissident inter sese. Obortum est inter illos subitum dissidiũ. Digressa est à marito. Suet. Diuertit ab illo. Diuortium fecit cũ illo. Repudiauit uxorem. Dimisit matrimonio, id est, repudiauit. Dimisit matrimonium, pro rescidit. Renuntiauit illi amicitiam, pro eo quod est, denũtiauit illi inimicitiam. Dissedit cum uxore, id est, dissidium habuit. Missam fecit uxorẽ, pro repudiauit, dixit Suet. Serere dissidia. Est illi offensior, pro subiratus, Suetonius. Est mihi cum illis ἄσπονδος πόλεμος. s. recusabit.

Recon

Reconciliandi. CAP. CLXIIII.

SArcire, resarcire gratiam. Reducere, reponere, restituere in gratiam. Redigam uos in gratiam. Reconcinnare pristinam amicitiam. Recollige mihi illius animum. Fac ut mecum redeat in gratiam. Instaura pristinam inter nos beneuolentiam. Cicer. In gratiam iam cum uoluptate redeamus. Idem: Pompeius à me ualde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit. Sallust. Sicuti regi libuerat, pax conuenit.

Sapit, aut contrà. CAP. CLXV.

POl homo tu non es sobrius. Insanit, delirat, desipit. Vesanire dixit Catullus. Non est integræ mentis. Non est compos mentis. Non constat animo. Laborat errore mentis. Motæ uel commotæ mentis est. Mente lapsi, dixit Sueton. Defectus animo. Mente excidit. Valet animo. Laborat ab animo. Sophocles reus actus est dementiæ. Destituit illum uis animi.

Excipiendi, siue excludendi.

CAP. CLXVI.

NVllus isthuc auderet, nisi tu solus. Nemo præter unum te. Nemo præterquàm tu solus. Nullus aderat extra unam aniculam. Fortunatus sum cæteris in rebus absq; una hac. M. Tul. Extraducem, paucosq; præterea. Extra prædam, id est, præter prædam. Hæc forma est aliquoties apud Cic. ex imitatione Græcorum. Extra iocum, extra causam, non omnino consimilis sunt formæ. Omnium facundissimus, excepto Cicerone. Omnibus, nisi uno Cicerone facūdior. Omnium doctissimus, si unum aut alterū excipias. Nemini cedit, uno te excepto. Interdum absq;

absq; nomine:Horatius, Excepto quòd non simul esses, cætera lætus. Iureconsulti interdum recipere usurpant pro excipere. Recepit sarta tecta. Vni tibi permitto, præterea nemini. Tibi quiduis apud me licet. Alioquin non ferrem, aliâs non ferrem, aliter non ferrem. quod postremum, est apud M. Tull. in Officijs. Super, pro præter frequenter est apud Suet. quanquàm hoc non tam excludentis est, quàm semouentis à cæteris. Super ueteres amicos ac familiares, id est, ultra. Politianus, Secundum te primas tenet, id est, te excepto.

Vt uis, aut contrà. CAP. CLXVII.

VXorem nactus sum ex animi mei sententia. Vxor mihi contigit, qualem uolebam. Hic uenatus malè respondit uotis nostris. Non successit pro uotis nauigatio. Nihil accidit non præter animi sententiam. Omnia secus, quàm uolebam. Omnia contrà, quàm uolebam. Fortuna non respondit optatis meis. Fac ut lubet, fac pro tuo arbitrio. Viue tuo arbitratu. Nihil faciam nisi de concilij sententia. Faciam ut uoles. Faciam pro tua uoluntate omnia.

Comperta. CAP. CLXVIII.

HOmo spectatæ probitatis. Vir probatissimæ fidei. Animum in me tuum habeo multis iam argumentis exploratissimum. Compertum, perspectum, exploratum habeo, quanti me facias. Delectus est, ut industriæ uir expertæ, pro spectatæ, dixit Suetonius. Periclitatos mores, pro spectatos dixit M. Tull. Comperta mihi est hominis perfidia. Deprehensa est astutia. Re compertum est. Pro certo, pro comperto dicis. Certum non habeo. Cùm certum sciero, scribam ad te.

Copia. CAP. CLXIX.

ABundat opibus. Exuberat, redundat, exundat, superfluit, & superfluens, apud Senecam est. Est apud illos ingens aquarum, & graminis copia. Copias pro diuitijs dixit M. Tul. & Suet. Multum, plurimum, satis uini. Abunde potentiæ, gloriæq;, dixit Suet. Nimium licentiæ. Nimis insidiarum, pro plus satis, dixit Cic. Affatim uini, pro multum uini. Liuius, Ne cui maior, quàm quinquaginta iugerum agri modus esset. Horat. Hoc erat in uotis, modus agri non ita magnus. M. Tul. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram. Idem in Philip. Maximus uini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti. Hircius, Magno inuecto numero hordei, olei, uini, fici, pauco tritici. Immensa pecuniarum uis reperta est. Salust. Quibus mala abunde omnia erant. Rursus: Abunde libertatē rati, quia tergis absti netur. Idem, Inopem et coopertū miserijs effecit. Idem, Hæc talia facinora impune suscepisse parum habuere: id est, non satis erat. Item, Satis habebatis animam retinere.

Indicta causa. CAP. CLXX.

INdicta causa coniecit seruos in uincula. Cic. Quosdam inauditos cōdemnauit. Suet. Inauditum capite puniebat. Citra causæ cognitionem damnatus est: quod Iureconsulti uocant ἐρημοδίκιον.

Prosperitatis, aut contrà. CAP. CLXXI.

PRospera ualetudine. Incolumi ualetudine. Incolumi fama. Secundiore fama fuit, id est, minus laborauit infamia. Secundo uento, secundo æstu, secundo amne siue flumine. Secundo rumore dixit Tacitus. Idem aduerso rumore dixit, pro sinistro. Idem dixit, secundis numinibus, pro fauen

fauentibus Dijs.Idem: Secunda tempestate ac fama. Item, secundante uento.Hic & Liuius secunda prælia dixerunt, pro feliciter gestis.Et Iunone secunda,Verg. Dextro Hercule. Secundam existimationem collegit, Sueton. pro eo quod est,bonam opinionem. Si quem numina læua sinunt. Hîc tbi si aliâs unquam mens læua fuit. Reflante fortuna nihil ages, Cic. Rebus aduersis,Rebus afflictis,Rebus tristibus erigendus est animus. M.Tul.*Cecidit belle. Ita cecidit, ut uolebam.* Hoc cecidit opportuné. *Valde optanti utriq; nostrum cecidit.Hoc adhuc percommodè cadit.Malè cecidit.Hâc non successit,Terent.*

Antiquitatis. CAP. CLXXII.

A B orbe condito nõ extitit homo sceleratior. Duo post homines natos teterrima capita. Dolabella & Antonius Consules post hominum memoriam teterrimi atque turpissimi. Post homines natos. Nostra ætate factum dicimus,quod nobis uiuis accidit. Nostra memoria,quod à maioribus uisum, ab illis audire potuimus. Patrum memoria utroq; est antiquius, uidelicet quod sub atauis ac tritauis gestum est.Ex omni memoria,* M. Tul.dixit,pro P.Sextio Idem pro L.Cor.Balbo dixit, *Superiore memoria,pro superioribus seculis.Post orbem conditum.Post urbem conditam,dixit* M.Tul.

Totum. CAP. CLXXIII.

A Capite usq; ad calcem. A summo capillo usq; ad imum pedis. Debes in solidum. Reddes ad assem,dixit Plin. Iunior.*Quod ijs ad denarium solueretur,dixit* Cicero pro P.Quintio.*Bona fide reddidit depositum, uel cum puluisculo. Cum tota ærugine, dixit Iuuenal. Quantus quantus*

est,nihil nisi somnium est. Hyemem inter se,quàm longa est, id est,totam hyemem,dixit Verg.

Perspicuitatis. CAP. CLXXIIII.

Dilucidè expediui quibus oportuit. Vel cæco perspicuum est. Explanatius dicã. Dicam crasiore Minerua. Enodatius explicare. M. Tul. de Fin. ibidem, Enucleatè pro explanatè dicta. Dic exerte, uelis an nolis. Candidus sermo pro dilucido, Græci λευκὸν λόγον appellant apertum ac perspicuum, & λευκότερον λέγειν, pro apertius dicere. Sole meridiano clarius. Significauit uerius quàm expreßit. Lex hoc expreßè uetuit. Declara mentem tuam. Planum facere pro declarare, frequenter est apud Cic. Oculis subijcere. Ob oculos ponere. Solidum est, pro perspicuum est, dixit M. Tul. in Verrem actione prima: At enim illud solidum est, ut me Siculi maximè uelint, alterum illud credo. Obscurum est, & luce clarius. Tuba clarius, apud Græcos.

Nobilitatis, & contrà. CAP. CLXXV.

Vir apprime nobilis. Minimè obscuris natalibus. Homo minimè nouus. Homo cum primis illustris. Vir clarißimus. Vir Antiquæ nobilitatis. Vir honesto apud suos loco natus. Summo loco nata. Domi splendidus. Maiorum imaginibus clarus. Ex illustri stirpe progenitus. Auitis stemmatibus clarus. Homo domi nobilis, pro eo qui è claris prognatus esset, frequenter est apud Ciceronem, & apud Sallustium. Homo domi suæ cum primis locuples atque honestus. Hominem ueteris prosapiæ ac multarum imaginum dixit Sall. Cic. Philargus in amplißima ciuitate amplißimo loco natus. Liuius: Adolescentes nec tenui loco orti. Plinius: Fœmina splendidè nata. Obscurus. Liuius: Homo loco

loco obscuro, tenuiq; ortus fortuna. Humili loco, infimo loco natus. Homo nouus. *Sallustius M. Tul. repertitium appellat, quòd obscuris esset maioribus.* Vir equestri loco. Vir Senatorij generis. *Vicanū pro ignobili dixit Cicero.* Horatius Ignotos *homines dixit pro ignobilibus.*

Violentiæ. CAP. CLXXVI.

VIx à manibus tēperatum est. *Res ad uim & arma spectabat.* A` *uerbis uentum est ad uerbera.* Rixa in pugnam uersa est. *Vi geritur res. Ferro, non rationibus decertabatur. In manibus ius erat. Ad saga properatum est, frequens est apud Ciceronem. Sagum enim uestis est militaris, quemadmodum toga pacis. Collo obtorto reduxit hominē.*

Rumoris. CAP. CLXXVII.

VVlgò fertur. *Diu fuit populi fabula.* Rumore uulgatū est. *Constans rumor est.* Fama passim iactatum est. *In ore est omni populo. Erat in sermone res, dixit Cicero pro eo quod est,* Rumor erat. Vox erat una totius prouinciæ. *In ore & sermone omnium, M. Tul. Malè audire dicuntur de quibus malus est rumor: contrà, bene, de quibus bonus.*

Exempli. CAP. CLXXVIII.

MAiorum suorum uestigijs ingreditur. *Vetus institutum reuocauit.* A` prisca Reip. consuetudine non recessit. *Cæsar:* Agere ad præscriptum. *Vetus exemplum est, siue ueteris exempli res est, fallere amicum. More hominum fecit, sibi quàm amico maluit consulere. Nouo more, pro nullo maiorum exemplo, frequens est apud Ciceronem. Exemplum subijcimus his fermè modis, per ut, & uelut. Simile gaudet simili, ut sus sue, uelut puer puero.* Quod genus, *pro eo quod Græci dicunt* οἷον. *Verbi causa.*

Verbi gratia. Exempli causa, apud M. Tul.

Internecionis. CAP. CLXXIX.

F*Vnditus perijt. Radicitus extinctus est. Cupiditas radicitus extrahenda est. A' stirpe subuersa est Respub. A' stirpe interijt, dixit Sall. Pristinæ disciplinæ ne uestigium quidem ullum superest, Græci panolethriam uocant. Extirpari & funditus tolli, dixit M. Tul. de Fato.*

Atrox. CAP. CLXXX.

A*Trox iniuria. Indignum facinus. Infandum, apud poëtas. Nefarium scelus. Grauis contumelia. Non ferenda superbia. Intolerandam ferociã, dixit M. Tul. contra Rullum. Factum non una cruce dignũ. Facinus culeo dignum. Noxa capitalis. Crimen inexpiabile. Piaculare facinus.*

Rigoris. CAP. CLXXXI.

A*D uiuum exigere. Summo iure mecum agitur. Rigidè, seuerè, præcisè, quod Græci dicũt ἀπὸ ζόμι@, mecum agitis. Iniquè, duris conditionibus, aut legibus mecum agitur. Etiamsi mecum agas obsignatis tabulis. Pergitis' ne nos tanquam ex syngrapha agere cum populo? dixit M. Tul. pro L. Muræna. Ibidem dixit, austerè & Stoicè agere. Itidem dici potest. Scythicè agere, qui agit inciuilius.*

Adscribendi & Imputandi. CAP. CLXXXII.

A*Ssignamus, adscribimus, attribuimus frequenter in malam partem, nonnunquam & in bonã. M. Tul. ad Atticũ: Si perturbatior est, tibi aßignato. Idem in Bruto: Hæc si minus apta uidentur huic sermoni Brute, Attico aßigna. Liuius: Flens petijt, ne unius amentiam ciuitati aßignaret. M. T. in Brut. Peto à te, ut id non modò negligentiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas. Idem: Omnes id Verri*

tune

tunc attribuebant. Item, Vt alijs causam calamitatis attribueret. Si quid mali acciderit, tuæ socordiæ imputato. Quòd uiuo, tuæ clementiæ acceptum fero, siue acceptum refero: hoc est, debere me fateor. Scæuola in Pandectis, Creditores suæ negligentiæ expensum ferre debent. Hactenus in malā partem. Si quid feliciter euenit, non fortunæ, sed Deo adscribendum est, aßignandum est, tribuendum est, attribuendum est, acceptum ferre oportet, imputandum est. Hæc in bonam partem. His finitima sunt, uendico, aſſero, arrogo. Totius negotij laudem sibi uendicat, sibi arrogat, sibi aſſerit, sibi usurpat. Illa priora sunt sumpta à codicillis rationum, in quibus notatur, quid quis debeat, aut cui quid persoluendū sit: Hæc posteriora ab actione iuris, qua quis sibi ius personæ, aut rei defendit legibus. Item illa: Totum me tibi debeo. Quòd spiro & ualeo, tui muneris est. Si quid habeo, id totum tuæ munificentiæ est. Siquid in me boni est, abs te uenit, abs te profectum est, abs te fluxit.

Addictionis. CAP. CLXXXIII.

GVlæ deditus, uoluptati addictus, hoc ab auctione translatum est. Ventris mancipium. Seruit lucro. Horat. Inseruit honori. In hoc totus incumbit. Aßidet literis. Affixus est poëticæ. M. Tullius: Et ad genus id quod quisq; uestrum in dicendo probaret, adhærescerent, hoc est, affigerent sese. Deuotus, in bonam partem dixit Iuuenalis, Quod ni tibi deditus essem, Deuotusq; cliens, uxor tua uirgo maneret. Terent. Animum ad scribendum appulit. Idem, Vt animum ad aliquod studium adiungant. Idem, Adiecit animum ad uirginem. Dedit se ad leges, dixit M. Tul. Me totum, meaq; omnia tibi dico, dedico, consecroq;.

Facultatis. CAP. CLXXXIIII.

TErent. Tibi in manu est, ne fiat. Sallust. Verum id frustra an ob rem faciam, in manu uestra est Quirites. Id in te situm est. Isthuc non est meæ facultatis. Verg. Non opis est nostræ. Nos pro nostris opibus extruimus mœnia. Non est in potestate mea. In potestate, & in potestatem habere, dixit Sallust. Si in mea potestate esset. Filius nondum emancipatus in patris est potestate. Penes te ius est uitæ ac necis. Non est mearum uirium. Meis auspicijs, meis copijs, meo Marte confectum est hoc negotium, Sall. noue dixit. Quibus in otio uel molliter, uel magnificè uiuere copia erat. Idē dixit, in manibus. Cicero, Pro mea parte adiuui, pro mea parte uirili, pro uiribus, pro mea uirili. Sallust. Pro parte uirili, absq; pronomine. In hunc numerum conferri possunt & illa, Impetrauit commeatum. Facta est illi dicendi potestas. Sallust. Pòst ubi fide publica dicere iussus. Idem, Si fides publica data esset. Idem, Eumq; interposita publica fide Romam perduceret. Magnatibus quicquid libet, licet. Vtinam per fortunas liceret, pro tuis in me beneficijs gratiam reponere. Vtinam tam adesset facultas, quàm adest prompta uoluntas tibi gratificandi.

Iurandi. CAP. CLXXXV.

PEr caput hoc iuro. Sanctè deierat. At sunt qui nihil uereantur conceptis uerbis peierare. In uerba iurabas mea. Horat. Non ego perfidum dixi sacramentum: id est, non iuraui mala fide. Sacramenta militaria. Non uerear uel Iouem lapidem iurare. Sic me Deus bene amet. Sic mihi propitius sit Christus, ut ego te saluum cupio. M. Tull. Sollicitat, ita uiuam, me tua mi Tiro ualetudo. Idem, Ne sim saluus,

nus, si aliter scribo ac sentio. Idem, *Ne uiuam, si scio.* Idem, *Moriar, si quisquam me tenet præter te.* Idem, *Malè mihi sit, si unquam quicquam tam enitar.* Horat. *Dispeream, ni optimum erat.* Abiuratas rapinas dixit Vergil. Sallust. *Fidem prodiderat, creditum abiurauerat.* Terent. *Iusiurandum dabitur.* Apud Iureconsultos *defert iusiurandum*, qui parti aduersæ cedit iurandi facultatem: *refert* qui oblatam transfert in offerentem. *Huic citius credam iniurato, quàm tibi iurato.*

Dictandi. CAP. CLXXXVI.

PRætor dictat iusiurandum. *Facilè ero facundus, si tu dicenda dictaueris.* Plautus: *Præi uerbis quoduis*: hoc est, *præconcipe uerba, quibus me uelis uti.* Liuius: *Agedum Pontifex, præi uerba, quibus me pro legionibus deuoueam.* Idem, *Id uotum in hæc uerba præeunte P. Licinio Pontifice maximo, Consul nũcupauit.* Idem pro *præire* dixit, *præfari*. *Sunt qui M. Fabio Pontifice maximo præfante carmen, deuouisse se eos pro patria, Quiritibusq; Romanis tradant.* M. Tul. *Vt uobis uoce præirent*: id est, *uobis præscriberent, quid essetis pronuntiaturi.* Præscribere modum, præscribere finem. Cæsar: *Non ad alienum præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare.*

Tempestiuè. &c. CAP. CLXXXVII.

OPportunè aduenis. *Fac adsis in tempore.* *Fac adsis tempori.* *Vigilet oportet qui tempori uult sua conficere negotia.* *In ipso articulo superuenit.* M. Tul. *Satis erat diei, ut Puteolos excurrere possem, & ad tempus redire.* Idem, *Aderis autem ad tempus.* *Matura reditum.* *Fac curentur ista maturè.* Plautus: *Per tempus hîc uenit miles.*

Idem, Non potuisti per tempus magis aduenire. Facadeas hominem in tempore. Tempestiuis conuiuijs delectantur et Philosophi. Horatius: Tempestiua uiro. Tempestiuius ista dixeris à cœna. Nihil suaue quod est intempestiuum. Intempesta nox dicitur media, quòd non sit opportuna ad aliquid agendum. Commodum superuenit Chremes. Incommodè me reuocauit senex. Suo quidq; tempore agendum est. Horatius, Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat: id est, in suum & congruum tempus. Siquidem hæc dictio, præsens, ad omne tempus pertinet. Laudatus est ab Augusto Cato, quod præsentem Reipub. statum noluerit immutari, hoc est, eum statum qui erat uiuo Catone.

Ante tempus. CAP. CLXXXVIII.

VErgilius, Sed cadat ante diem. Præmatura morte extinctus est. Ante tempus sapit. Persius, Et rerum prudentia uelox. Ante pilos uenit. Præpropere duxit uxorem. Nondum matura nuptijs elocata est. Liuius: Abi hinc cum tuo præpropero amore. Illud præcox ingeniorum genus non temere peruenit ad frugem. Præcocia siue præcoqua mala pluris emuntur. Accelerata consilia rarò sunt felicia. Festinata consilia rarò prosperè cadunt. Præcipitata consilia uix unquam felicem exitum sortiuntur. Ouidius: Et adhuc tua meßis in herba est.

Post tempus. CAP. CLXXXIX.

SErò sapiunt Phryges. Sera est nunc consultatio. Serum est mortuo adhibere medicinam. Nulla ætas ad discendum sera est. Sera est in fundo parsimonia. Aduenit, sed post tempus. Seram rosam, pro serotina dixit Horatius. Serotini fructus sunt qui post tempus solitum proueniunt.

Post

Post festum, ut aiunt, aduenitis.

Celeritatis. CAP. CXC.

MOx te reuisam. Breui te reuisam. Propediem te reuisam. Primo quoq; tempore cōueniam hominem. Puncto temporis fortuna uersa est. Momento temporis corruunt omnia. Verg. Ex templò Aeneæ soluuntur frigore membra. Sallust. De improuiso. Verg. Ante expectatum. Dicto citius tumida æquora placat. Simul cum dicto manus adfert homini. Actutum se domum contulerunt. Hæc loquutus è uestigio se domum recepit. Protinus, ilico, continuò, statim. In ipso statim uitæ limine extinctus est. Confestim se in pedes coniecit. Simul atq; hæc dixerat, repente abijt. Simul ut accepit nummos, aufugit. Martia. Vixdum dictum erat, illa dedit. Quàm maturissimè siue maturrimè, pro quā primum, quàm ocyssimè dixit Sallustius. Tacitus: Incisis uenis mortem approperat: id est, accelerat. Nec mora, manum inijcit homini. Omnium opinione celerius redisti. Omnium expectationē celeritate uicisti. Huc fac quàm primum recurras. Volasse dices. Vbi me his negotijs extricaro, nihil cunctatus ad uos aduolabo.

Ad hanc formam redigi possunt anticipandi uerba, quorum aliquot alibi recensuimus. Præuenire, anteuenire, præuertere, siue præuerti. Terent. Hæc dies illi antecessit. Occupare. Horat. Quum assectaretur, nunquid uis, occupo. Idem: Fortiter occupa portum. Anteuenire. Sallust. Sed ea omnia luxu antecapere, id est, præueniebat famem & sitim. Idem: Ac priusquam legiones scriberentur, multa antecapere, quæ in bello usui forent. Idem: Consul optimum factu ratus noctem quæ instabat antecapere. Maturandi

randi uerbum frequenter habet celeritatis significationē. Verg. Maturate fugam. Sallust. Nisi maturasset pro curia signum socijs dare. Terent. At maturè. Maturitas & maturus non itidem usurpantur.

Spatium loci exiguum. CAP. CXCI.

PLautus: Si ex isto loco digitum trāsuersum aut unguē latum excesseris. Pedem ubi ponat non habet. Palmum non habet. Pollicem latum agri non habet. Caue digitum latum ab hoc discesseris loco. Pedem latum nunquam à tuis præscriptis digrediar. Culmum latum nunquam recedit ab Epicuro. Pilum latum non recedit à pristinis moribus.

Spatium magnum loci aut temporis.

CAPVT CXCII.

PLautus: Longe usq; à campis ultimis. Cicero, Vsq; à mari supero Romam proficisci. Terent. Ex Aethiopia est usq; hæc. Vsque à pedibus ad summum capillum. Plautus: Vsq; ex unguiculis. Quod Augures omnes usq; à Romulo decreuerunt. Sallust. Omnia quà uisus erat, constrata telis, armis, cadaueribus. Quà uisus erat, dixit pro eo quod erat, quàm procul undiq; patebat prospectus. Verg. Vsq; à proauis uetus ordinis ætas.

Metuendi. CAP. CXCIII.

MEtuo, ne quod uis, non liceat per patrem. Timeo ne mihi succenseat. Nullus metus est, ne tibi quisquam det uerba. Nihil periculi est, ne regno excutiaris. Terent. Metuo ut substet hospes: id est, ne non substet. Idē: Firmæ uereor ut hæ sint nuptiæ. Hora. O puer ut sis vitalis metuo. M. Tul. Omnes labores te excipere uideo, timeo ut sustineas. Idem: Accepi à te literas, quibus uereri uideris

deris, ut epistolas illas acceperim. Solicitus sum, ut tantum laborum possis sustinere.

Aptitudinis, & contrà. CAP. CXCIIII.

E*Loquentiæ caput est, aptè dicere. Neq; enim disertè dicitur, quod ineptè dicitur. Nihil ad eam rem dici potuit accommodatius. Delige uxorem tuis accommodã moribus. Splendidè dixit magis quàm appositè. Nihil adferri poterat appositius. Elegans iocus, sed parum in loco dictus. Tua institutio non quadrat ad huius ingenium. Mulieri mulier magis conuenit, magis congruit. Hic militiæ natus est. Hic ad huius mores factus scalptusq; est. Magnifica loqueris, sed nihil ad Bacchum, ut aiunt, sed ἀπροσδιόνυσα, sed οὐδὲν πρὸς ἔπος. Ista sarcina non sedet humeris tuis. Hæc inter se non cohærent. Istuc ingeniosè inseruisti uerius, quàm concinnè. Non sibi constat tua oratio. Non consonat uita doctrinæ. Non concordant facta cũ dictis. Multa dixit extra causam, nihil ad rem pertinentia. Quid cani cũ balneo? Istuc præclare quidem dictũ, sed alieno loco. Alieno tempore sementem facis, Terent. Alieniore ætate pòst faceret tamen. Ne boui clitellas. Feli crocoton addidisti. In lente unguentum. Non facit ad luctum cithara.*

Moriendi. CAP. CXCV.

M*Ortem obijt. Vita defunctus est. Vixit. In uiuis esse desijt. Excessit è uiuis. Excessit absolutè, ut decessit. Satius est millies mortẽ oppetere, quàm turpitudinẽ admittere. Cic. Mihi ipsi fuit mors æquo animo oppetenda. Obijt supremũ uitæ diem. Diem obijt. Cic. Obijt. Vitam morte commutauit. Concessit in fata, concessit uita, frequens apud Tacitum. Mortalitatem expleuit, apud eundem. Item:*

Sup

Supremum diem expleuit. Animam reddidit. Spiritum finiebat. Spirare desijt. Liuius & Cicero: Efflauit animam. Cic. Cuius in cōplexu libenter extremum uitæ spiritum ediderim. Expirauit. Cic. Antequam ex hac uita migro, emigro, demigro. Idē: Exire de uita. Teren. E' medio excessit. E mori malim. E' uita decessit inedia. Tacitus: Mortem occubuit. Et occubuit absolutè Suetonius dixit: Voluntariam occubuit necem. Verg. Seu certæ occumbere morti. Viuis exemptus est. Inter uiuos agere desijt. Agere animā dicitur, qui iam moritur. Deo naturæq; concessit. Sallust. Vbi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se uirtus magis magisq; extollit. Idem: Pater uti necesse erat, naturæ concessit. Vitæ peregit fabulā. Leto datus est. Luce orbatus est. Vita orbatus est. Lumine cassus: poëticū. Mortuus absolutè dicitur. Demortuus, qui morte sua locum aut munus reliquit uacuum, in quod qui substituitur, in demortui locum succedere dicitur. Excessus pro morte apud idoneos autores inuenitur. Item exitus frequens apud Tacitum: Exitu demum Neronis, positis odijs in medium consulere. Idem: Laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Quanquam exire è uita ferè dicuntur, qui spontaneam obeunt mortem: & exitus eorum qui sponte decedunt è uita. Quod peculiare est etiam, oppetere mortem. Finem pro excessu dixit Tacitus: Comperto fine Augusti.

Mortis spontaneæ. CAP. CXCVI.

Cicero: E' uita tanquam è theatro exeamus. Impatiens malorum mortem sibi consciuit, necem sibi consciuit. Inedia uitam finijt. Veneno sumpto mortem accersiuit: Incisis uenis mortem approperat. Ita Tacitus: Desperatis rebus

rebus decreuit sibi adferre manus. Idem, Vim suæ uitæ attulit. Idem frequenter dicit, mortem sumere, pro mortem sibi consciscere. Haud creditus sufficere ad constantiam sumendæ mortis. Morte spontanea uitam abrupit. Intercluso spiritu mortem inuenit. Suspendio quæsita mors est.

Mortis adactæ. CAP. CXCVII.

Occidit, interfecit, peremit, necauit, extinxit, iure cæsus est. Neci dedit. Verg. Dede neci. Vitam & Cantharides eripere possunt. Terent. Animam seni extinguerem. Vita priuauit. Vita seu luce orbauit. Nero Senecæ denuntiauit ultimam necessitatem. Ad necem adegit.

Propositi. CAP. CXCVIII.

Iuuen. Si te propositi nondum pudet. Erat animus, erat in animo. Proposueram, statueram, decreueram, constitueram urbem relinquere. Sistat sententia literis te addicere. Non est sententia frustra niti. Non fuit consilium socordia atq; desidia bonum otium conterere. Non sum huius animi, ut inanem operam uelim sumere. Non est consilij. Non est ratio. Visum erat ad uos remigrare. Habebam in animo. Sic apud animum meum statuo, Sallust.

Periculi imminentis. CAP. CXCIX.

Non sentis quid tibi malorum impendeat. Quanta immineat calamitas. Quanta instet tempestas. Non ea procul abest. Iam urget ac premit. In foribus adest ultio. Sallust. Dux hostium cum exercitu supra caput est. Sic aliquoties & T. Liuius, Nihil malorum non intentabatur. Vergil. Præsentemq; intentant omnia mortem. Hæc prooemia nobis dira minitantur. In propinquo est discrimen. Non sentis quæ te circumstent pericula, quæ malorum

proc

procellà te circumuallet. Quis te maneat exitus. Quàm tenui discrimine absis ab exitio. Vicinius malum est, quàm credis. Propior est periculo, quàm suspicaris. Sallust. Quousq; cunctando Rempub. intutam patiemini: intutam dixit, pro periculo obnoxiam. Idem, Eò Resp. in extremo sita est. Rursus, Vbi intelligit omnes fortunas suas in extremo sitas. Et gnati uita in dubium ueniet. In dubijs rebus consilium adhibendum est. Naso: Omnia sunt hominum tenui pendentia filo. Horat. Et incedis per ignes suppositos cineri doloso, Periculosæ plenum opus aleæ.

Facilè, Difficilè. CAP. CC.

D*ictu quàm factu facilius. Nihil facilius, facilè est, perfacilè est, procliue est, in procliui est, nihil est negotij. Nullo negotio rem conficies. Sallust. Deniq; omnes Romani usq; ad nostram memoriam sic habuere, alia omnia uirtuti suæ prona esse. Idem, Et profectò Dijs iuuantibus omnia matura sunt. Id cuius promptum est. Hoc mihi in promptu non est. Sallustius: Si hoc itinere uti decreueritis, cætera in promptu erunt. In procinctu habere, ad manum esse. Difficilè est. perdifficilè est. Rem arduam moliris.*

Prætextus. CAP. CCI.

V*Ergilius, Hoc prætexit nomine culpam. Hoc colore tegit culpam. Obtentu pietatis, rem impiam moliebatur. Specioso titulo molitur facinus omnium turpißimum. Plausibili titulo. Religionis fuco sese uenditant. Amici specie geßit inimicum. Sallust. Quicunq; Rempub. agitauere honestis nominibus. Idem: Sed hæ res mirè sunt uitijs contentui: id est, his pretexunt uitia. Magni nominis umbra sese tuentur.*

Tem

Temeritatis. CAP. CCII.

NIhil habet pensi. Incõsultis cõsilijs agit omnia. Pro sua libidine rem gerit. Audacia illi pro sapientia in cõsilio est. Aequi atq; iniqui nulla ratio est. Quid deceat, quid non, fusq; deq; habet. Sal. Quæ etiã mediocres uiros spe prædæ trãsuersos agit. Idẽ: Quos priuata amicitia Iugurthæ parũ cognita trãsuersos agit. Impetu fertur magis, q̃ iudicio ducitur. Nihil habet pẽsi, quid in quẽ dicat.

Exequiarum. CAP. CCIII.

EXequias ire. Curare funus. Parentare. Parentalia peregimus. Sallustius: Postquàm illi more regio iusta magnifice fecerunt.

Consuetudinis, aut contrà. CAP. CCIIII.

INsueuit fallere. Assueuit mentiri. Consueta relinquere durum est. Optimis assuescendũ. Armis belloq; desueti. Ad ista iampridẽ occalluit animus. Lõgo usu callũ duxi. Teren. Quid tu Athenas insolens? Insolens iniuriarum dixit Sallust. Idẽ: Interdũ timidos insolẽtia itineris leuare manu. Nihil noui facit. Isthuc insolens facis. Isthuc tuo more facis. Isthuc tibi solenne est. Moris est. In usu est. In usu esse desijt. Tacitus: Ne uetustißima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret. Idem: Græci amictus iam exoleuerãt. Liui. Res aut noua, aut uetustate exemplorũ memoriæ iam exoletæ. Ista iam in desuetudinem abiere.

Tarditatis. CAP. CCV.

TArdat, quod Græci χρονίζει. Tardus corpore, sed ingenio tardior. Lentus abes. Festina lente. Age pedetentim, paulatim, sensim infunde. Contari, bellum ducere. Sallust. Quem ubi contari accepit, & dubium belli atque

pacis rationes trahere. Idem: *Ptolemæus pretio ad dies bellum prolatans.* Tacitus: *Diem ex die prolatabant.* Liuius: *Quum is diem de die differret.* Cæsar: *Diem ex die ducere.* Cic. *Procrastinare. Comperendinare.*

Non ultra. CAP. CCVI.

INtra conuitia rixa constitit. Citra sanguinē pugnatum est. Perbenignus est, sed uon ultra promissa. Idem efficit dictio Tenus, cui ueteres liberius, q̄ nos addiderunt nomen nunc auferendi, nunc gignēdi casu. *Crurum tenus* dixit Vergil. Tacitus: *Non patruum saltem porta tenus obuium.* Idem: *Modo pectore, modo ore tenus extantes.* Idem: *Vsurpatas nomine tenus urbium expugnatas dictitant.* Idem: *Ianua ac limine tenus domum claudit.* Idem in uita Agricolæ: *Vnum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre, nec littore accrescere aut resorberi. Sentit mare transire littora.* Liuius: *In quos iecit magis hoc consul uerbo tenus, quàm ut re insimularet.* Idem dixit, *uulneribus tenus.* *Aurium tenus* dixit Fabius. Q. Curtius: *Pauci hostiū tenus exacti penetrauere usq; ad portum.* Apuleius: *Pallio tenus philosophos imitatur.*

DE

DE RERVM
COPIA COMMENTARIVS
Secundus. Et mox de prima locupletandi ratione.

POSTEAQVA'M *de uerborum copia quæ ueniebant in mentem, qua potuimus breuitate diximus, reliquum est, ut simili compendio de rerum copia perstringamus. Atq; ut hāc operis partem exordiamur ab ijs, quæ superiori generi sunt quàm maxime finitima: Prima locupletandæ sentētiæ ratio uidetur, si quod summatim ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atq; in parteis diducatur. Quod quidem perinde est, ac si quis primum mercem per transennam aut peristromata conuoluta ostendat, deinde eadem euoluat, aperiatq;, ac tota oculis exponat. Huius rationis id erit exemplum:*

Rem uniuersam luxu perdidit.

Eam sententiā in summa comprehensam, quasiq; cōuolutā hunc ad modum licebit euoluere, si plurimas possessionū formas enumeremus, siq; uarias perdēdæ rei uias explicauerimus. Quicquid uel matris, uel patris nomine hæreditate obuenerat. Quicquid aliorū affiniū morte aduenerat. Quicquid ex uxoris dote, quæ quidē neutiquā erat uulgaris, accesserat. Quicquid ex legatis accreuerat (accreuerat autē permultū) quicquid ex principis acceperat liberalitate. Quicquid peculij castrēsis cōflauerat, Pecuniā omnē, uasa, uestes, fundos, agros, unà cum ipsis

& uillis & pecoribus. Breuiter rem omnem seu mobilẽ, seu soli. Deniq; familiam etiam ipsam, fœdißimis scortorũ amoribus, quotidianis comessationibus, sumptuosis obsonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis, cupedijs, unguentis, alea, lusibus, paucis diebus ita absumpsit, abliguriuit, absorbuit, ut ne teruncium quidẽ sibi reliquũ fecerit. Hic duo illa uerba, Rem uniuersam, &, luxu perdidit, suis partibus explicantur. Adijciemus & alterum.

Cyclopædiam absoluit.

In genere dictum est. Id ita poteris explicare, si singulas disciplinas, omnem doctrinæ speciem sigillatim recenseas. Nullum omnino doctrinæ genus est, in quo non sit exquisite uersatus: Nulla disciplina, quam ille nõ ad unguem perdidicerit: & ita perdidicerit, ut in unaqualibet sola laborasse uideatur. Adeò mire poëtarũ omniũ omnes fabulas tenet, Adeò rhetorũ flosculis abũdat, Adeò grammaticorum laboriosos canones excußit. Dialecticorum argutias callet, Physices arcana peruestigauit, Vltramũdanæ sapientiæ ardua superauit, Theologorum abdita penetrauit, Mathematicas apodixes perceptas habet. Sic astrorum motus, sic numerorum rationes, sic terrarum dimensiones, urbium, montium, fluminum, fontium situs, nomina, interualla, sic uocum concentus atq; discrimina callet. Adeò quicquid est historiarum tum ueterum, tum recentium meminit: Quicquid bonorũ autorũ, quicquid uel antiquitatis, uel nouitatis, id omne tenet. Adde his parem Græcanicæ ac Latinæ literaturæ linguæq; peritiã. Deniq; quicquid unquã eruditionis ab egregijs autoribus repertum ac traditum fuit, id uniuersum unus hic

absolute

absolute perceptum, cognitumq; habet, ac meminit.

Item: Omnibus naturæ fortunæq; dotibus præditus. Hoc si cui libeat explicare, cōmemorabit singula corporis commoda. Deinde singulas ingenij atq; animi dotes. Postremò genus, opes, patriam, successus, & quicquid à fortuna solet obuenire. Rursum, tertium exemplum erit, Hippias omniscius. Hoc si quis uelit dilatare, referat licebit omnia illa quæ in eius uiri descriptione recenset Apuleius in Floridis, non sine uaria uerborum copia.

Extat huius rationis exemplum aptißimum apud Lucianum in Harmonide. Etenim cum potuisset summatim dicere, τὴν αὐλητικὴν ὅλην ἐκμεμάθηκα, *maluit explicatis partibus copiam ostentare ad hunc modum:*

Ἐδίδαξω με ἤδη ἁρμόζεσθαι τὸν αὐλὸν ἐς τὸ ἀκριβές, καὶ ἐμπνεῖν ἐς τὴν γλωττίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελές, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους διαφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, καὶ βαίνειν ἐν ῥυθμῷ, καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορόν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν τὸ ἴδιον, τῆς φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν, ταῦτα μὲν οὖν πάντα ἐκμεμάθηκα παρά σου.

Quæ tametsi uix possunt reddi Latinè, tamen ob Græcanici sermonis ignaros uertā, ut potero. Docuisti me iam exacte adaptare tibiam, atque in eius lingulam inspirare tenue quiddam ac modulatū, tum cōmodo faciliq; contactu submittere digitos in crebra sublatione ac demißione uocis, ad hæc ad numerū ingredi, & ut modi congruant ad chorum, præterea quod cuiq; harmoniæ generi proprium est obseruare, Phrygiæ diuinū impetū, Lydiæ Bacchicum furorē, Doricæ grauitatē ac modestiā, Ionicæ iu=

cunditatem. Quod si in proximo exẽplo placuisset in singulis disciplinis facere, quod hic Lucianus fecit in una musicæ parte, uides quanta sermonis copia fuerit futura.

In his non ab re crediderim illud admonere, simul & in initio proponi summam rerũ, & eandẽ alia sermonis specie repeti, & ita redeundum ad genus, quasi singulis enumerãdis iam sis defatigatus, etiamsi nihil erit prætermissũ. Præterea cauendũ, ne partium ordinẽ confundamus tumultuaria uerborum congerie, sursum ac deorsum miscentes omnia, ne molestam uocũ turbam nulla conditam gratia cõglomeremus, sed uel ordine scito, uel apta distributione, uel eleganti descriptione, legentis aut audientis tædium excludamus. Ad hanc formam pertinet & illud, Totius in partes diuisio. *quoties totũ quod non formis, sed partibus constat, in eas diducitur. ut Hic totus monstrum est, hoc pacto dilatabitur, si prius hominem in corpus atq; animum partiaris, deinde singulas corporis partes, singulas itẽ animi partes attingas. Et animo & corpore monstrũ est. Quacũq; uel animi, uel corporis parte cõtempleris, monstrũ reperies. Caput tremulum, oculos caninos, os draconis, uultũ furiæ, uentrem abdomine distentum, manus ad rapinam incuruas, pedes intortos, totam deniq; corporis figuram inspice, quid aliud quàm monstrũ præ se fert? Linguam & uocem illam belluinam obserua, portentũ dices. Ingenium excute, prodigium inuenies. Mores expende, uitam scrutare, omnia monstrosa cõperies. Et ne singula persequar, quantus quantus est, nihil nisi monstrum est. Hic si quis uelit in singulis ueluti depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi.*

Item

Item aliud exemplum. Totus commaduit.

A summo capillo ad imum usq; calcaneũ pluuia commaduit: caput, humeri, pectus, uenter, tibiæ, totum deniq; corpus pluuia distillabat. Minutius quidẽ illud, haud tamen indignum quod admoneatur, ad hanc formã referri posse, quoties de specie loquentes, genus adiungimus, id quod ferè fit amplificandi gratia. Quum omnis eruditio plurimũ adfert & ornamẽti, & adiumenti mortalibus, tũ præcipue philosophia. Itẽ, Omni quidẽ ætati fœda est libido, uerum senectuti multo fœdissima. Itẽ, Cùm omnibus in rebus plurimũ habet momẽti prudẽtia, tum præcipue in bellis. Simplex enim erat, prudentiã in bellis plurimũ habere momenti. Huius generis est illud Ciceronis in oratione pro domo sua, apud pontifices: Cùm multa diuinitus pontifices à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quòd uos eosdem & religionibus deorum immortaliũ, & summæ Reip. præesse uoluerunt. Quanquàm quid attinebat unum hoc referre, quum huius formæ exempla nusquam non sint obuia?

Secunda uariandi ratio.

Huic admodum affinis est secũda uariãdi ratio. Quoties non contenti semel exitũ rei proponere, ex quo reliqua quæ præcesserunt, per se queant intelligi, singulatim ea quoq; cõmemoramus, per quæ ad eum exitum peruẽtum est. huius præceptionis hoc erit exemplum. Cicero Catilinæ conatus oppreßit. Id ita locupletabis. Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditißimos, totius Romanæ ciuitatis exitium atq; internecionẽ molientes, M. Tullius Cicero consul sua sagacitate statim odoratus est,

ſingulari uigilantia peruestigauit, ſumma prudentia deprehendit, miro in Remp. ſtudio prodidit, incredibili eloquentia conuicit, grauiſſima autoritate repreſſit, armis extinxit, magna felicitate ſuſtulit.

Item aliud. *Ex ea uirgine filium ſuſtulit.* Hac ratione dilates licebit. *Eam uirginẽ, quòd eſſet ſingulari forma, miſerè deperibat. Deinde amoris impatiens, ſimplicem puellæ animum promiſsis ſolicitauit, muneribus corrupit, blanditijs deliniit, officijs in mutuum amorẽ pellexit, improbitate uicit, deniq; conſuetudinem cum ea habuit, ac deuirginauit. Aliquanto pòſt tempore uterus uirginis cœpit tumeſcere, fœtu uidelicet concepto. Demũ exactis nouem menſibus, parturijt, ac puerum peperit.*

Item aliud exemplũ. *Vrbem cepit:* ita poterit ampliari. *Principiò feciales rem repetitum miſsi, qui pacis etiam conditiones offerrẽt. Quas cum oppidani non acciperẽt, copias undiq; comparat, machinarum maximã uim comportat, admouet exercitum unà cum machinis ad urbis mœnia. Illi contrà è muris acriter hoſtem repellunt: tandem hic ſuperior in congreſſu, conſcenſis mœnibus, urbem inuadit, ac rerum potitur.*

Tertia ratio.

Ab hac rurſum nõ ita uehemẽter abhorret tertia locupletandi ſermonis ratio, quoties rem nõ nudam exponimus, ſed altius etiam cauſas repetimus, à quibus initijs ſit pfecta. Veluti ſi cui nõ ſatis ſit dixiſſe, bellũ interceßiſſe Gallis cũ Neapolitanis, uerũetiã addat q̃ fuerint ſimultatis cauſæ, quis inſtigator, quæ ſuſcipiendi belli occaſio, quæ uincẽdi ſpes, quæ utriuſq; fiducia. Hoc ut eſt dilucidius

dius quàm ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplũ nisi plurimis uerbis proponere. Quare superſedebimus, & lectorem ad Salluſtium, ac Liuium relegabimus.

Quarta ratio.

Nec admodum diſcrepat ab his quarta locupletandi ratio, quoties non ſimpliciter proponimus negotiũ, ſed enumeramus etiã illa quæ negotiũ comitantur, uel conſequuntur. Quod genus ſit, Bellum tibi acceptum feremus. Hoc pacto poteris ditare rẽ. Exhauſtum in barbaros milites ærarium, fractam laboribus iuuentutem, proculcatas ſegetes, abacta pecora, incẽſos paßim uicos ac uillas, deſertos agros, euerſa mœnia, compilatas domos, direpta phana, tot orbos ſenes, tot orphanos liberos, tot uiduas matronas, tot uirgines indignè conſtupratas, tot adoleſcentium licẽtia deprauatos mores, tantum funerũ, tantũ luctus, tantum lacrymarũ: præterea extinctas artes, oppreſſas leges, obliteratam religionem, confuſa diuina humanáq; omnia, corruptam ciuitatis diſciplinam: Vniuerſum inquam hoc malorũ agmen, quod ex bello naſcitur, tibi uni feremus acceptum, ſi quidem belli fueris autor.

Quinta ratio.

Quinta locupletãdi ratio uidetur potißimum ad ἐνάργειαν, quã euidentiã uertũt, pertinere. Ea utemur quoties uel amplificãdi, uel ornãdi, uel delectandi gratia rem nõ ſimpliciter exponemus, ſed ceu coloribus expreſſam in tabula ſpectãdã proponemus, ut nos depinxiſſe, nõ narraſſe, lector, ſpectaſſe, nõ legiſſe uideatur. Id ita præſtare poterimus, ſi prius ipſi totam rei naturã omnesq; circũſtantias, ac ueluti faciẽ animo luſtremus. Deinde ita uerbis ac

m 5 figuris

figuris idoneis effingamus, ut quàm maximè fiat euidẽs perspicuaq́; lectori. Hac uirtute præcellunt cum omnes poëtæ, tum præcipue Homerus, quemadmodum suis indicabimus locis. Constat autem præcipue descriptione rerum, temporum, locorum, personarum.

Descriptio rei.

Rei descriptione locupletabimus orationem, quum id quod fit, aut factum est, nõ summatim, aut tenuiter exponemus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponemus, ut auditorem siue lectorem, iam extra se positũ, uelut in theatrum, auocet. Hanc ab effingẽda rerum imagine, Græci uocãt Hypotyposim. Etiam si uocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subijcitur. Veluti si quis expugnatam ciuitatẽ dicat, cuncta nimirũ in summa complectitur, quæcunq; talis fortuna recipit. Vtar enim Quintiliani uerbis. At si aperias hæc quæ uerbo uno inclusa erãt, apparebũt effusæ per domos ac tẽpla flammæ, & ruẽtiũ tectorũ fragor, & ex diuersis clamoribus unus quidam sonus, aliorũ fuga incerta, alij in extremo cõplexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumq́; ploratus, male usq; in illum diem seruati fato senes. Tum illa prophanorum sacrorumq́; direptio, efferentium prædas, repetentiumq́; discursus, & ante suum quisq; prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater. & sicubi maius lucrum est, pugna inter uictores. Licet enim hæc omnia complectatur euersio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. hactenus Fabius. Idem huius euidentiæ citat exemplũ hoc ex Cælio in Antonium: Nanq; ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis

præcor

præcordijs stertentem, ructuosos spiritus geminare, præclarasq; contubernales ab omnibus spondis transuersas incubare, & reliquas circumiacere paßim, quæ tamen exanimatæ terrore, hostium aduentu percepto excitare Antonium conabantur. Nomen inclamabant, frustra ceruicibus tollebant, blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam nonnulla feriebat. Quarum quum omnium uocem tactumq; noscitaret, proximæ cuiusq; collum amplexu petebat: nec dormire excitatus, nec uigilare ebrius poterat, sed semisomno sopore inter manus centurionum, concubinarumq; iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec uehemētius exprobrari, nec manifestius ostendi potest. Refert idem descriptionem conuiuij luxuriosi. Videbar, inquit, uidere alios intrantes, alios uerò exeuntes, quosdam ex uino uacillantes, quosdam hesterna potatione oscitantes. Humus erat immunda, lutulenta uino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium. Sed huiusmodi exemplorum nusquam non magna copia, præsertim apud poëtas, ut dictum est, & apud historicos poëtis proximos. Præcipue uerò narrationes nunciorum in tragœdijs, quoniam uice spectaculi subijciuntur, dum ea referunt, quæ repræsentari in theatro aut non possunt, aut non conuenit, hac uirtute insigniter abundant. Veluti quum in Euripidis Hecuba Talthybius narrat Hecubæ, quomodo sit occisa Polyxena: & in Iphigenia Aulidensi nuncius exponit, quomodo sit interfecta Iphigenia. Et in Troade Senecæ nuncius refert Andromachæ, quomodo perisset Astyanax ipsius filius. Hoc ad exēplum indicasse satis est,

quum

quum omnes tragœdiæ ſcateāt huiuſmodi narrationibus. Nec refert ad hoc inſtitutū, ueræ ſint an falſæ, quēadmodum in Electra Sophoclis, ſenex ficte narrat Clytæmnestræ, quomodo in certamine periſſet Oreſtes. M. quoque Tullius mirus eſt in hoc genere artifex. Verùm illud arbitror admonendū, hoc genus deſcriptiones præcipuè quidem conſtare circunſtantiarū explicatione, earū præſertim quæ rē oculis maxime ſubijciunt, ac moratam reddūt narrationem: non mediocriter tamen adiuuari collationibus, ſimilibus, diſsimilibus, imaginibus, Metaphoris, Allegorijs, & ſi quæ præterea ſunt figuræ, quæ rem illuſtrant. Quin Epitheta quoq; in hunc uſum plurimum ualent: Veluti quum dicimus, aërios ſcopulos, turrigeras urbes, cæruleum aut uitreum mare, curuum aratorem, ſuperciliosum philoſophum, patulas fagos, atram ſpecum, & apud Homerum δυσηχὴς πόλεμος, & κορυθαίολος ἕκτωρ, βροτολοιγὸς ἄρης καὶ τειχεσιπλήκτης. quo genere nuſquam non ſcatet hic poëta. Neque ſolum in deſcriptione cōplectimur, quæ præceſſerint, quæ adiuncta rei fuerint, quæ conſequuta: uerumetiam ea quæ facta non ſint, uel fieri potuiſſe, ſi hoc aut illud eueniſſet, uel fieri poſſe demonſtramus: Veluti ſi quis dicat, Vide in quod diſcrimē adduxiſti Rempub. qui temere congreſſus ſis cum hoſte: Etenim ſi forte fortuna ſuperaſſent hoſtes, hæc atque hæc erant euentura. Aut ſi quis monarchiam diſſuadeat, deſcriptione ob oculos ponat omnem tyrannidis tragœdiam: Iamq; auditores admoneat, ut putent ſeſe hæc omnia uidere, quæ mox paſſuri ſint, ſi democratiam mutarint in regnum. Porrò ſi res agitur ſeria, tum eatenus

tenus adhibēdæ sunt ὑποτυπώσεις, quatenus ad causam cō-ducunt. Verum quum tota res ad uoluptatē spectat, quē-admodum in poëmatis ferme fit, & ἐπιδείξεσι, quæ exer-cendi ostentandi'ue ingenij causa tractantur, licebit effi-ctionibus huiusmodi liberius lasciuire. Ad hanc formam pertinent descriptiones Homericæ, quoties armat Deos suos aut heroas, quoties conuiuiū, quoties prælium, quo-ties fugam, quoties concilium describit. Quid enim iste non exponit oculis, tum aptis circunstantijs, quæ tametsi nonnunquam minutæ uidentur, tamen nescio quo pacto mirum in modum rem oculis subijciunt, tum Epithetis, tum adhibitis similibus? Præterea descriptiones turbinū, tempestatum aut naufragiorum. Quales sunt apud Ho-merum locis compluribus, apud Vergilium libro Aenei. primo, apud Ouidium Metamor. undecimo, pugnæ bar-baricæ apud Iuuenalem. Item pestilentiæ, qualis est apud Maronem Georgic. libro 3. apud Nasonem 7. apud Se-necam in Oedipo. Item apud Thucydidem. Præterea fa-mis, cuiusmodi est insignis in quadā Quintiliani Decla-matione. Item prodigiorū, Solis eclipsium, niuis, imbriū, fulminum, tonitruum, terræ quassationum, incendiorum, inundationum. Quod genus apud Ouidium diluuij Deu-calionei descriptio. Item seditionū, exercituum, prælio-rum, stragis, excidij, direptionum, monomachiæ, pugnæ naualis. Qualis est apud Lucanum libro 3. Epuli, con-uiuiorum, nuptiarum, funerum, triumphorum, ludo-rum, pomparum. Cuius generis est apud Plutarchum in uita M. Antonij Cleopatræ nauis. Sacrorum, ceremonia-rum, incantationum, ac maleficiorum. Qualis est apud

Lucanum

Lucanum in sexto. Item apud Horatium in Satyris, sub persona Priapi narrantis, quæ uiderit. Venationum, cuiusmodi extat Adriani Cardinalis: tametsi docti negant hoc carmen illius esse. Item animantium, quod genus est torpedinis, & histricis descriptio apud Claudianum. Apud eundem, & item apud Lactantiũ phœnicis. Psittaci apud Ouidium in Amoribus, & apud Statium. Serpẽtium apud Lucanum in nono. Multorum piscium apud Oppianum: apud Plinium cum innumerabilium animantium formæ, naturæ, mores, pugnæ, concordiæ, tum præcipue culicis descriptio: apud Maronẽ equi ac bouis expreßio, apum mira repræsentatio. Statuarum item, qualis est in epistolis Plinianis signi senilis: tabularum & imaginum, qualis est apud Lucianum Hercules Gallicus: apud Philostratum uaria picturarum argumenta: cuiusmodi sunt & argumenta textorum, & sculpturarum, aut similium operũ, quorum apud poëtas & historicos exempla sunt innumera. Vt apud Ouidiũ libro sexto Metamor. textura Arachnes. Qualis est clypeus Achillis ab Homero expreßus: Aeneæ, à Marone. Ad hæc nauis, uestis, πανοπλίας, machinæ, currus, Coloßi, Pyramidis, aut si quid est aliud rerum consimiliũ, quarum descriptio delectet. Equidem ad hoc genus referendum arbitror, quoties formæ gentis, uitæq; ritus explicantur. Veluti si quis Scytharum, Anthropophagorum, Indorum, Troglodytarum, aut similium gentium imaginem, oculis exponat. Aut si uitæ militaris, philosophicæ, aulicæ, rusticanæ, priuatæ, regiæ simulachrum quoddam effingas. Verum ut ista probe exprimas, non modo cõfert ars & ingenium,

nerumetiam oculis ſpectaſſe, quæ uelis effingere, plurimum refert. Sunt & fabuloſæ rerum deſcriptiones, quæ tamen ad ueras alludunt. Velut ætatis aureæ, argenteæ, ferreæ. Qualis eſt & apud Cebetem humanæ uitæ pictura: apud Lucianum aulæ, calumniæ, eruditionis, aliæq; complures: apud Homerũ Oſſæ, Ates, & Litarum: apud Ouidium famis, liuoris: apud eundem, & item apud Maronem famæ. Quòd ſi quis malit hæc ad perſonæ deſcriptionem pertinere, de qua mox dicam, equidem non magnopere repugno.

Perſonæ deſcriptio.

His igitur eſt proxima perſonarum deſcriptio, quam προσωποποιίαν *appellant, tametſi nõnihil ab hac diſſidet* προσωπογραφία, *uel hoc nomine quòd latius patet. Nam famis quoq;, inuidiæ, ſomni, de quibus modò diximus,* προσωπογραφίας *nõ abſurde dixeris. Proponitur enim ceu perſona quædam. Cuiuſmodi ſunt & illæ, uirtutis ac uoluptatis, quas Prodicus ſophiſta apud Herculem inter ſeſe decertãtes facit, ut autor eſt Xenophon. Item mortis ac uitæ, quas Ennius in Satyra contẽdentes inducit, teſte Fabio. Item calumniæ apud Lucianum: apud eundẽ eruditionis & ſtatuariæ: Occaſionis, apud Auſonium: Fortunæ, apud Horatium in Odis, & Q. Curtium: Cupidinis, apud Moſchum: Penias & Pluti, apud Ariſtophanem: Iuſtitiæ, apud Chryſippũ referente Gellio: Philoſophiæ apud Boëthiũ Seuerinũ: Lamiæ, apud Politianum. Item Muſarum, Gratiarum, Furiarum, Bellonæ, Sphingis, Scyllæ, Charybdis, ac ſimilium apud poëtas.*

Sunt quædã propiores uero, ſed tamẽ ad oſtentationẽ accom

accõmodatiores. Cuiusmodi est Hippiæ descriptio apud Lucianũ, & eiusdem apud Apuleiũ in Floridis: sed oratori magis cõueniunt illæ notationes. Sic enim appellant quoties amantis, luxuriosi, auari, uoracis, temulenti, somniculosi, garruli, gloriosi, ostẽtatoris, inuidi, syncophãtæ, parasiti, lenonis'ue personã depingimus. Huius generis extat exemplũ in quarto rhetorices ad Herenniũ. Vbi suis notis depingitur Pseudoplutus, diuitiarũ ostentator, quum esset pauper. Cæterum è comœdijs quantum libet exemplorum sumere licet, nil enim aliud agit comœdia. Extant ad hoc facientes notæ, Theophrasti titulo. mihi grãmatici cuiuspiam uidentur magis quàm philosophi. Depingitur autẽ ab omnibus circũstãtijs, præcipue uero ab his, A` natione seu patria, si Pœni, Græci, Galli, Scythæ, Hyberni, Hispani, Scoti, Britãni formã, cultũ, uocem, linguam, gestum, incessum, ritus, ingenium, ac mores expresseris. Fingendus autem Pœnus fœdifragus, uafer, insolens, cultu ambitiosiore, atque item de cæteris. Sunt & singularum ciuitatũ peculiares notæ: Vt mollis Atheniẽsis, & ad dicendum quàm faciendum instructior, Seueri Romani, Parci Florentini. A` sexu, Depingitur uir seuerior, mulier loquacior, inconstantior, superstitiosior.

Ab ætate tales effingimus, quales Horatius ostendit in Arte poëtica.

A` fortuna, Fastuosior inducitur diues. Humilior ac timidior pauper.

A` studijs fit gloriosus, & facinorũ suorũ immodicus iactator miles, periurus leno, tristior rusticus, adulantior aulicus, mitior urbanus. Medicus ad quæstum propẽsior. Poëta

Poëta nominis auidior, fontibus, nemoribus, ac seceßibus gaudens, opum & honorum ciuilium contemptor. Sophista loquacior, quàm sapientior. Neque negligendi cōmunes affectus, quo sit animo pater in liberos, maritus in uxorem, ciuis in patriā, princeps in plebem, plebes in patricios, cæteriq; quos diligentißimè tradidit in rhetoricis suis Aristoteles. *Sunt autem peculiares etiam in singulis horum differentiæ. Neq; enim satis est tenere quid seni, quid iuueni, quid seruo, quid patrifamiliâs, quid lenoni conueniat. Alioqui singuli horum semper sui similes inducerentur. At comici præcipuè uarietatem in eiusdem quoq; generis personis affectasse uidētur. Quid enim dissimilius, quàm* Demea *ac* Mitio *apud* Terentium*? Quorum hic, cùm etiā grauißimè filium obiurgat, blandus est: ille cùm maximè blanditur, amarulentus. Et tamen uterq; senex, atq; adeò fratres. Quid diuersius, quàm* Chremes *semper placidus ac ciuilis, &* Simo *uehemens ac suspiciosus? Item quàm* Pamphilus *cordatus, &* Carinus *inops animi consiliiq;? Quid tam dißimile, quàm* Phædria *cum morbo pugnans, &* Chærea *nihil habens pensi? Multum item interest inter* Dauum *pertinacißimū sperandi autorem, &* Byrriam *nihil præter desperationē adferentem. Plurimum inter parasitum* Gnathonem, *&* Phormionem, *& ab utroque longè dißident parasiti* Plautini. *Quemadmodum & huius meretrices à* Terentianis *plurimum discrepant.* Terentius *meretrices propemodum bonas fingit, ueluti* Philotim, *&* Bacchidem *in* Hecyra. Plautus *senes amantes ac festiuos, & uxoribus ueteratoriè imponentes, quanquam aliâs* Euclionem *prodigiosè te-*

nacem ac suspiciosum facit.

Quòd si personam tractamus ab alio occupatam, ab ijs qui priores finxerint, aut descripserint, decorum petendum est. Veluti si tractes Achillem, acrem, inexorabilem, simplicem, infensum regibus, infensum mendacibus, pedibus uelocem inducas oportet. Nam huiusmodi primus finxit Homerus. Rursum Vlyssem uafrum, mendacem, dissimulantem, omnia tolerantem. Agamemnonem animo mitiore, sed imperij cupidum, timentem populum, uoluptatis auidiorem, quàm belli. Hectorem animo sublimi, mortis & auguriorum negligentem, patriæ omnia posthabentem. Aiacem factis magis, quàm oratione strenuum, contumeliæ ac repulsæ impatiẽtem. In summa, ut cuiusq; personam finxit Homerus, ita Tragici poëtæ inducant oportet. Item si quis Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Alcibiadem, Pisistratum, Iulium Cæsarem, Fabium, aut Camillum, aut Timonem, Socratem, Platonem, Epicurum cupiat effingere, ex historijs decorum petendum est. Quod exercitationis genus placuisse uidetur ijs, qui Menelai, Phœnicis, Achillis, Phalaridis, Bruti, Senecæ ac Pauli epistolas & orationes finxerunt. Idem spectandum erit scribenti dialogos, quibus personis quem tribuat sermonem. Cæterùm decorum, quod est in fictis personis: Veluti si Philosophiam producas uultu constanti & autoritatis pleno, Musas simplices ac blandiores, Gratias iunctas ac zonis solutis, Iustitiam rectis atque immotis luminibus, cæteraq; huius generis, id à rerum natura, ad quas alluditur, oportebit sumere. Est quoque decorum in apologis, quod nemo rectè tuebitur, nisi naturas animan-

tium

tium cognitas atque animaduersas habeat: ut sciat docilem ac religiosum elephantum, Delphinum crocodilo inimicum, hominis amantem, Aquilam in sublimi nidum ponere, Scarabeum stercora, in quibus gignit ac gignitur, ex more protrudere, nec uideri temporibus quibus incubant aquilæ, Caßitam in segetibus oua ponere, Erinacium gaudere discursu, inimicum serpentibus. Atque hæc quidem, hisq; reconditiora facilè petuntur ex Aristotele, Plinio, Aeliano. Tractantur & hoc genus etiam ab oratoribus. Porrò duriores sunt apologi, qui rebus inanimis, ut arboribus, aut saxis sermonem attribuunt. Sed oratorum magis peculiares sunt illæ προσωποποιΐαι, *quoties suis seu coloribus certa hominis persona depingitur, idq; eatenus, quatenus ad rem propositam attinet. Quemadmodum apud Sallust. Catilina, apud Liuium Annibal, apud Plinium Traianus. Rarius enim incidunt, sed tamen incidunt, illæ formarum effictiones. Quod genus sit, si quis mulierem formosam omnibus ferme numeris exprimat, aut contrà deformem anum. Quemadmodum Thersiten effinxit Homerus, & Græcorum multos proceres è mœnibus Helena Priamo sciscitanti indicat, & hunc imitatus Maro, in sexto, complures Romanos describit. Ad hanc formam præcipuè pertinet schema* διαλογισμός. *id est, sermocinatio, quoties unicuique sermonem accommodamus, ætati, generi, patriæ, uitæ instituto, animo, moribusq; congruentem. Nam huiusmodi sermones in historia licet affingere. Vnde tot Thucydidis, Sallustij, Liuij orationes. Effinguntur & epistolæ, & apophthegmata: demum & cogitationes, ueluti hominis secum loquen-*

tis, quanquam hoc poëtis familiarius. Illæ propriæ προσωποποιΐας nomen merentur, quoties personam hominis procul absentis, aut iam olim defuncti, loquentem facimus, seruato decoro. Quod genus sit: Quid si nunc reuiuiscant prisci illi huius urbis optimates, uiderintq; temporum horum mores, non'ne in has uoces erumperent? Deinde subijcienda oratio. Quid si nunc adesset proauus ille tuus, non'ne meritò his te uerbis obiurgaret? Quid si redeat in hanc lucem Camillus, non'ne iure his uerbis nobiscum agat? Et, Iam mihi uideor audire illum sic mecum loquentem. Et, Fingite Platonem ipsum ad hunc modum uobiscum expostulantem. Verecundiores sunt huiusmodi prosopopoeiæ, cùm ea loquentes fingimus, quæ uerisimile sit eos esse dicturos, si adessent. Duriores autem, sed tamē etiam in serijs orationibus, non tantum in exercitationibus adhibendæ, si quando rerum grauitas postulabit, quoties naturam aut Rempub. aut prouinciam, aut patriam loquentem facimus. Vt in Catilinam fecit Cicero: Quæ tecum Catilina & quodammodo tacita loquitur. Rursum, Etenim si patria, quæ mihi uita multò est charior, si cuncta Italia, si omnis Respublica sic loquatur: M. Tulli quid agis? Et Socrates apud Platonem in Critone, leges secum disputātes inducit. Huius generis est, quoties dijs ipsis, aut locis, aut alijs multis rebus orationem accommodamus. At eæ quæ propriè προσωπογραφίαι uocantur, Metaphoris, similibus, & collationibus fiunt illustriores. Cuius generis apud poëtas magna uis est.

Loci descriptio.

Locupletatur oratio locorum quoque descriptionibus, quas

quas Græci τοπογραφίας appellant. Ab iis frequẽter narrationum sumitur exordium, non à poëtis modò, uerumetiam ab historicis, & apud oratores nonnunquam incidunt. Huius generis est quoties tota loci facies, ueluti spectanda depingitur. Vt urbis, montis, regionis, fluminis, portus, uillæ, hortorum, amphitheatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si ueræ sint, τοπογραφίας appellari uolunt: sin fictæ, τοποθεσίας. Prioris formæ sunt. Carthaginis & portus apud Maronem descriptio: apud Plinium in episto. Laurentis uillæ: apud Statium Surrentinum Pollij, & Tiburtinum Manlij: Posterioris, sedes Somni apud Ouidium. Domus famæ, & regia Solis apud eundem. Inferorum, & Caci domus apud Vergilium. Tænari apud Statium. Domus apud Lucianum. Regia Psyches apud Apuleium. Ad prius genus referendum arbitror, Vesuuij montis incendium, à Plinio minore descriptum. Aetnæ ardentis, apud Claudianum. Tum si quis Nilum, aut antrum Sibyllæ, arcus, atque id genus alia descripserit. Quæ quò sunt magis noua, hòc plus adferunt uoluptatis, & diutius licebit immorari, modò omnino non sint aliena.

Temporis descriptio.

Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Vnde non raro narrationis sumitur initiũ. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur. Veluti quoties poëtæ diem, noctem, aurorã, aut crepusculum exprimunt. Quanquã ne hæ quidem omnino otiose debent adhiberi. Quod genus est illa Vergiliana: Nox erat & placidum carpebant fessa soporem Corpora per terras, syluæq; & sæua quierant Aequora, cùm medio uoluuntur

sydera lapsu, Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; uolucres, Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti Lenibant curas, & corda oblita laborũ. Pertinet enim hæc descriptio nocturnæ quietis, ad amplificandum Didonis dolorem, qui ne tum quidem conquiescebat, cùm omnia cætera quietem agerent. Nam mox sequitur, At non infelix animũ Phœnissa, nec unquam Soluitur in somnos. Veris, hyemis, autumni, æstatis, uindemiæ, iustitij, Saturnalium descriptiones ad hoc genus pertinent, quæ sæpenumero ualent & ad probationem. Mistæ sunt illæ, quoties temporum qualitatem exponimus, puta pacis, belli, seditionum, factionũ, monarchiæ, democratiæ. Simul cùm ostẽdimus, quæ uirtutes, aut quæ uitia tum maximè ualuerint. Hæc quidem singulatim tractare conueniet nonnunquam exercendi ingenij gratia. Verùm absoluta descriptio ex his omnibus cõstat. Nam Horatius in ea quam modò citaui Satyra, primùm locum Exquiliarum describit, deinde tempus, prætera Priapi, ac maleficarum personas, postremò & sacrificium & fugam crepitu territarum mirè exprimit.

Egreßio, sexta locupletandi ratio.

Superioribus affinis sexta locupletandi ratio, quam Græci περέκβασιν, Latini partim egreßionem, alij digreßionem, nonnulli excursum appellant. Ea est, definitore Quintiliano, alicuius rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio. Adhibetur autem uel laudandi gratia: qualis est apud M. Tulliũ pro L. Cornelio popularis illa uirtutum Cn. Pompeij commemoratio, in quam ille diuinus orator, nam Fabij uerbis utar,

ueluti

ueluti nomine ipso ducis,cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoauerat sermone, diuertit: aut uituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autem ex iisdem ferme locis, quos modò retulimus. Ab expositione rerum gestarum, ac descriptione locorum, regionum, personarum. Item à tractatione fabularũ, apologorum. Præterea à locis cõmunibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriã, in luxuriam, libidinẽ, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem, iram, ac reliqua uitia dicimus, atq; his, causa uelut aliquantisper omissa, diutius immoramur. Aut contrà, quoties frugalitatẽ, liberalitatem, continentiam, studia literarũ, pietatem, taciturnitatem, laudibus efferimus. Hi tantum momenti habent ad copiosè dicẽdum, ut clari aliquot autores eos ex professo tractauerint. χρείας appellant. Sunt & illi loci cõmunes his non dissimiles, quoties libertatis commoda ponimus ante oculos, contrà seruitutis incommoda, mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necessitatem, quantum ualeat pecunia in rebus mortalium, uitæ humanæ breuitatem, atq; id genus alia innumera describimus.

Porrò longius immorari licebit excursionibus, uel in initio dictionis: qualis illa Herculis Gallici apud Lucianum, & Lamiarum apud Politianum descriptio. Vel in fine, quo iam fessus recreetur auditor. Quemadmodum in Georg. ferè facit Verg. In medio, si quando digredi libebit, celerius eò redeundum, unde digressus sis, nisi pars causæ iam absoluta digressionis ansam præbebit: ueluti post narratam causam, quò ad secuturam argumentationem auditor reddatur alacrior. Aut post probationem,

siue omnino post locos inamœniores, quò tædium subtilitatis discutiatur. Aut nisi res ipsa locos huiusmodi suapte sponte offerat, qui inuitent ad diutius immorandum.

Septima ratio.

Septima locupletandi ratio sumitur ab Epithetis. Diomedes Epitheton *facit speciē Antonomasiæ, finitq; hunc in modum: Epitheton est præposita distinctio proprio nomini aut ornandi. aut destruēdi, aut indicandi causa. Ornandi, ut diua Camilla. Destruendi, ut scelerumq; inuētor* Vlysses. *Indicandi, ut* Larissæus Achilles. *Sumuntur epitheta ab animo, ut* Plato *philosophorum sapientißimus. A corpore,* Thersites *Græcorum omnium deformißimus. A bonis externis, neq; id simpliciter, nimirū ab omnibus partibus bonorum, quæ proficiscūtur à fortuna. A genere, ut* Mecœnas *generosißimus. Ab opibus,* Crœsus *regū opulentißimus. A forma,* Nireus *formosißimus. A uiribus,* Milo *Athleta fortißimus. A patria,* Vlysses *Ithacensis. Ab actu, Monstrorum domitor* Hercules. *Ab euentu, Bis capti* Phryges. *In summa, ab omnibus fortunæ commodis, aut incommodis. Neq; refert an hæc epitheta sint adiectiua nomina, nec'ne, modò quocunq; pacto proprietas quædam attribuatur, non personis tantum, uerumetiā rebus: ut, Præceps iuuenta, præceps & amens consultor amor, esca malorū uoluptas, morosa ac difficilis senecta, uitiorum expultrix philosophia, humanæ uitæ speculum comœdia, uitæ magistra historia. In poëmatis licebit naturalibus epithetis uti: ut, Candida nix, liquidi fontes, frigida nox, uolubilis amnis, aureus sol. In oratione prosa non oportebit adhiberi, nisi* Emphasim *quandam habeant*

bant, & ad rem propositam pertineant: ut, Non impetrabis causam tam iniquam ab Aristide iustissimo. Et coram Catone seuerissimo morum censore audes agere Floralia? Id potissimum fiet incitationibus exemplorum, aut sententiarum. Aristarchus erudissimus, & idem diligentissimus. Cicero eloquentiæ princeps. Plato certissimus autor.

Octaua ratio.

Octaua dilatandi ratio sumitur à circunstantijs, quas Græci Peristases uocant. Eæ partim sunt rerum, ut causa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus, atq; id genus aliæ. Partim personarum, ut natio, patria, sexus, ætas, educatio, & disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studium, anteacta, commotio, consilium, nomen. Conducit autem ad multa circunstantiarũ aptus ac tempestiuus usus. Primum ad amplificandum, atq; extenuandum, de quo mox paucis dicturi sumus. Deinde ad euidentiã, de qua paulò antè diximus. Prætereà ad cõfirmationẽ & probabilitatẽ. Facit enim, ut tota oratio densis ac crebris argumẽtis undiq; differta sit, & communita. Quæ tametsi non explices, quasiq; in aciem educas, tamen pugnant per sese, causamq; non mediocriter adiuuant. Vt quemadmodum, licet aliud agentem, tamen agnoscere liceat, palæstricæ, aut musicæ peritum: ita ubiuis ex huiusmodi circunstantijs commodè suo loco admistis, rhetorem intelligere possis. Quod quoniam per omnem rationem fusum est, exemplo breui ostendi non potest.

Nona dilatandi ratio.

Nona dilatandi ratio constat amplificatione. Eius complures formæ referuntur à Fabio. Nos eas breuiter attin-

genus quæ ad præsens pertineāt institutū. Prima amplificandi ratio constat incremento, quoties gradibus aliquot peruenitur, non modò ad summum, sed interim quodammodo supra summum. Huius exemplum est apud M. Tullium in quinta in Verrem actione: Facinus est uincire ciuem Romanum, scelus uerberare, parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? uerbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Ad hoc genus pertinet & illud, cùm congestis ordine quodam circūstantijs in contextu & cursu semper aliquid priore maius insequitur. Huius exemplū est in secunda Ciceronis Philippica de uomitu Antonij: O rem non uisu modò fœdam, sed etiā auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu uerò populi Romani, negotiū publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, is frustis esculentis, uinū redolentibus gremium suum & totum tribunal impleuit. Hic singulæ uoces incrementum habent. Etenim per se deforme fuerat, uel non in cœtu uomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, uel si nullum negotium gereret, uel si non publicū, uel si, non Magister equitum. Hæc si quis diuidat, ac circa singulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam, tamen minus efficaciter amplificabit. Huic contraria est comparatio. Nam ut incremento ad superiora tenditur, ita comparatio à minoribus incrementum petit. Fit autem comparatio uel fictione, uel exempli collatione. Fictione quam ὑπόθεσιν uocant, ut in prima parte exempli, quod modò retulimus ex Cicerone. Fingit enim hoc inter cœnam accidisse priuato

uato. Eiusdem est illud in Catilinam: Serui mehercule mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem. Collatione exempli, quoties proposito uelut simili exemplo efficimus, ut id quod exaggeramus, aut proximum illi aut par, aut maius etiam uideatur. Velut Cicero pro Cluentio, cùm exposuisset Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse, *Quantò est, inquit, Opianicus, in eadem iniuria, maiore supplicio dignus? Siquidem illa cùm suo corpori uim attulisset, seipsum cruciauit. Hic autem idem illud effecit per alieni corporis cruciatum.* In hoc genere non solum tota totis, sed etiam partes partibus comparantur, sicut hoc loco pro Milone, *An uerò uir amplissimus Scipio, Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem Rempublicam priuatus interfecit: Catilinam orbem terræ cæde atque incendio uastare cupientem, nos consules perferremus? hic & Catilina Graccho, & status Reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi, & incendijs, & uastationi, & priuatus Consulibus comparatur.* Quæ si quis dilatare uelit, plenos per singula locos habeat. Amplificamus & ratiocinatione, cùm aliud crescit, & aliud augetur, hoc modo: *Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu uomere postridie.* Colligitur enim quantum uini biberit Antonius, quod illa totius corporis gladiatoria firmitas non quiuerit ferre & concoquere. Ad hanc formam referendum est, quoties res atrocissimas quasque in summam

mam ipsi extulimus inuidiam, eleuamus consultò, quo grauiora uideantur, quæ sequutura sunt. Quod genus est illud Ciceronis: Leuia sunt hæc in hoc reo. Metum uirgarum Nauarchus nobilißimæ ciuitatis pretio redemit. *Humanum est, atrocißimum quiddam expectetur necesse est, cui hæc quæ sunt atrocia, comparata, humana atque usitata uideantur.* Amplificamus & cōgerie uerborum, ac sententiarum idem significantium, quæ ratio finitima est figuræ συναθροισμῷ, de qua prius dictum est. Vtitur hac M.Tul. in actione pro Ligario: *Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorū? quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? Quid cupiebas? quid optabas?* Hic uelut aceruo creuit oratio. Idem fit interim omnibus altius, atq; altius insurgentibus: ut in hoc exemplo: *Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorq́; sociorum, & ciuium Romanorum lictor Sextius.* Amplificamus etiam quasi correctione quadam, ut Cicero in Verrem, *Non enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumq́;: non sicarium, sed crudelißimum carnificem ciuium, sociorum'que in uestrum iudicium adduximus.* Totidem autem sunt minuendi modi, quot sunt amplificandi. Pertinent ad orationis copiam & illi uulgares amplificandi modi, cùm uel aduerbijs, uel nominibus, uel alijs partibus appositis amplificamus, uel in laudem, uel in uituperium. Maiorem in modum me Cicero delectat. Dici non potest, quàm tibi faueat socer. Verbis consequi nequeam, quàm me delectet Cicero.

Verum

Verum de his augendi rationibus priore libro diximus.

Notus & usitatus est & ille modus amplificandi, cùm speciem augemus generi collatam.ut, Cùm omnes disciplinæ liberales plurimum homini conciliant, uel ornamenti, uel commodi,tum in primis eloquentia. Quanquam hanc quoque rationem superius attigimus.

Decima dilatandi ratio.

Decima dilatandi ratio inde sumitur, ut quàm maximum propositionum numerum reperiamus. Est autem propositio rhetorica,cui probandæ adhibentur argumenta. Porrò quemadmodum inuenienda sit propositio, Fabius negat arte comprehendi posse.cæterum ingenio, atque usu constat ea facultas. Aeque inde fit, ut cùm plures eadem didicerint, generibus argumentorum similibus utantur: alius tamen alio plura quibus utatur, inueniat. Sumuntur autem propositiones partim ex his quæ sunt uulgaria, partim ex his quæ sunt propria causæ. Exemplum sit hoc, quod placuit Quintiliano: cùm Thebas euertisset Alexander, inuenit tabulas, quibus centum talenta mutuo Thessalis dedisse Thebanos continebatur. Eas tabulas, quòd esset usus commilitio Thessalorum, donauit his ultro. Posteà restitui à Cassandro reposcunt Thebani Thessalos. Res apud Amphictyonas agitur. Centum talenta & credidisse eos constat, & non recepisse. Lis omnis ex eo, quòd eas Alexander Thessalis donasse dicitur, pendet. Constat & illud, non esse ijs ab Alexandro datum pecuniam Thebanorum. In hoc igitur argumento huiusmodi propositiones ac partes, seu columnæ reperiendæ sunt. Prima pars erit, Alexandrum

drum nihil egisse donando. Secunda, non potuisse donare. Tertia non donasse. Ac primæ quidem partis, prima erit propositio pro Thebanis, iure repeti licere quod ui sit ablatum. Pro Thessalis hæc erit, tabulas non simpliciter ui qualibet, sed bello sublatas esse. Ius autem belli plurimum ualere in rebus humanis. Hoc regna, hoc populos, hoc fines gentium, atque urbium contineri. Huic rursum aliam propositionem opponunt Thebani, Non omnia in uictoris potestatem uenire iure belli, sed in his quæ in iudicium deduci possunt, nihil ualere ius belli, nec armis erepta, nisi armis posse retineri. Itaque ubi illa ualeant, non esse iudicem. Vbi iudex sit, nihil illa ualere. Atque ea quidem è causæ circunstantijs sumitur, quibus ostendi potest quid hæc causa distet à cæteris. Ad huius autem propositionis confirmationem sumitur à locis exemplum simile, Ideo captiuos, si in patriam suam redierint, liberos esse, quia bello parta, non nisi eadem ui possideãtur. Tertia pro Thebanis propositio ducetur, & ipsa ex causæ proprijs. In eo iudicio potissimum esse spectandam æquitatem, in quo Amphictyones iudicent. Aliã enim apud centumuiros, aliam apud iudicem priuatum, in eisdem quæstionibus esse rationem. Atque hæc quoque eò ualent, ut appareat hanc causam distare à cæteris, in quibus ius belli ualere debeat. Porrò secundæ partis pro Thebanis probatio fuerit: Non potuit donari à uictore ius, propterea quòd id demum uictoris sit, quòd teneat: ius cùm sit incorporale, apprehendi manu non posse. Rursum ad huius probationem adhibetur argumentum à dissimili: Aliam esse conditionem hæredis, aliam

uictoris. Ad illum ius, ad hunc rem transire. Iam ex causæ proprijs altera sumetur propositio, superiori ueluti subseruiens. Nempe hæc: Vt donemus ius aliás in uictorem transire, certè ius publici crediti ad uictorem trãsire nullo modo potuit. Propterea quòd si quid populus credidit, id omnibus debeatur. Et quandiu unus superfuerit, is sit totius summæ creditor. At Thebanos non omnes in Alexandri manu fuisse. Atq; hæc quidem nõ eget probationibus. Tertiæ partis uulgaris, hoc est, cuius causæ congruens propositio erit huiusmodi: Non donauit Alexander, quum tabulas donaret: neque enim in tabulis esse ius. Eaq; propositio multis argumentis defendi potest. A' simili: Neque enim quisquis hæreditatis habet tabulas, idē hæreditatis habet ius. Et si fortè creditor tabulas amiserit, non continuò liberatur debitor. Altera propositio coniecturalis est: Alexandrum non hoc animo donasse Thessalis tabulas, ut honoraret, sed ut deciperet. Eaq; uarijs coniecturis erit probanda. Tertia iam non propriè ad hunc gradum attinet, sed est ueluti nouæ controuersiæ initium. Sumitur autem è proprijs materiæ. Estq; huiusmodi: Vt omnia donemus Thessalis, ius belli ualere in iudicijs, & apud hos iudices, & in publico credito, atque item de cæteris: tamen si quid amisere Thebani ab Alexandro uicti, id à Cassandro restituti receperint oportet, maximè cùm id uelit Cassander. Item si quis suadet M. Tullio, ne conditionem ab Antonio oblatam accipiat, nempe, ut uiuat exustis Philippicis, his fermè propositionibus poterit uti: Non esse cuiquam egregio uiro tanti emendam uitam, ut immortalem famam amittat. Huic

Exēplū in genere suasorio.

Huic generali subseruiet particularis, è circunstantijs sumpta, Præsertim Ciceroni, qui tot laboribus clarißimũ, semperq́; uictorum nomen sibi pepererit, ac mortem esse contemnendam tot præclaris uoluminibus editis facundißime demonstrarit, maximè cùm iam seni non multum æui superesse uideatur. Rursum altera principalis sumetur à circunstantijs, Nibil infelicius esse, quàm Ciceronem uirum optimum debere uitam Antonio omnium peßimo. Tertia cõiecturalis erit, Callidè hoc agere Antonium, ut exustis prius Philippicis, in quibus intelligat & suam infamiam sempiternam, & Ciceronis immortalem gloriam esse sitam: deinde erepta uita quoq; totum extinguat Ciceronem. Item si cui matrimonium dissuadeas, his licebit uti. Prima fuerit, si pietatem spectes, matrimonium est impedimento properantibus ad Christum. Secunda, si uitæ iucunditatẽ, innumeras curas secum adducit & felix coniugium. Atq; hic protinus aperit se latißimus campus de comparatione commodorum cœlibatus, & incommodorum matrimonij. Tertia, si libertatem, quam multi & uitæ anteponunt: hanc inprimis adimit coniugij uinculum. Deinde ad particulares uenies, quæ possunt esse innumerabiles: ut, Non hæc ducenda est, non hoc tempore. aut, Tibi non est ducenda uxor, pauperi, seni, studioso, ualetudinario. Crescit autem numerus propositionum etiam hoc pacto, quoties à fictione incipimus. Quemadmodum pro Milone Cicero: Fingite à Milone per insidias occisum Clodium: tamen qui ciuem tam pestilentem, pro salute Reipubli. periculo capitis sui sustulerit è medio, summis etiam honoribus dignus uideatur. Deinde ad

Aliud in genere suasorio.

seriam

seriam accedit : sed non occidit. Crescit item quoties præparandi causa duriorem aliquam propositionem extra rem propositam præmittimus, quò mollior uideatur ea, quam conamur euincere. Veluti si quis in consultatione persuadere cupiens, ne Romanus pontifex Venetos bello adoriatur, iuxta prouerbium, quo dicitur, Iniquum esse petendum, ut æquum feras : sic rem prius labefactet. [redacted].Pòst ad tertiam ueniet, Vt maximè fas sit, tamen parum est tutum, propterea quòd anceps euentus belli. Vnde periculum sit, ne [redacted] fluxis rebus ecclesiæ statum restitue-re [illegible] uertat, atque id quoque compluri-bus [illegible] di-[illegible] ut [illegible] iustissimum consequitur [illegible] tanti [illegible] principi, modo Christiano, debeat esse terras [illegible] ferro repetere, nedum ei, qui sanctissimi titulum præ se fert.

Posset adijci & hæc propositio è circunstantijs personæ: Vt alium pontificem deceat, Iulium tamen non decet. Si is sit Iulius, cuius mite ingenium, & singularis uitæ sanctimonia à bello uideatur abhorrere. Quæ posteaquam argumentis probarit, tum ad id de quo propriè consulatur, descendet hac ratione: Vt nihil horum nos deterreat, quæ commemorauimus, tamen in præsentia bellum cum Venetis [redacted] minus eadem sententia [redacted] ratio. Item si quis persuadere studeat regi cuipiam, ne bellum suscipiat cum Christianissimo Gallorum rege, his propositionibus munire uiam ad causam poterit. [redacted]

[redacted]

Quandoquidem Christiana religio nihil aliud est, quàm pax. Licebit adijcere sextam: Vt deceat, non expedire tamen bellum suscipere, quòd omnibus pensatis, multò plus malorum est, quæ belli causa suscipiuntur, quàm bonorum, quæ uictor etiam consequatur. Id iam contentione erit explicandum. Septima quoque reperietur: Vt expediat, nõ tamen esse tutum, & ancipitem esse belli exitum. Neq; enim semper uincere, quorum melior est causa, aut qui superant apparatu: ipsas etiam copias in suum ducem nonnunquam arma uertere. Atq; hæ quidem propositiones magna ex parte generales sunt. Tum ad particulares uenire licebit, quæ sumentur à propioribus circunstantijs: Vt omnia mittamus, tibi non est belligerandum, præsertim cum tali. Atque hæc in multas diuidi potest, uel quia puer es, & belli imperitus, uel quia nouus rex. Atq; item de cæteris. Nam exempla rationum duntaxat ostendo. Rursum, non cum hoc rege bellandum, tam potente, tum de patre tuo bene merito, tot uinculis tibi adstricto, tum in teipsum etiam officioso. Aut non hoc titulo, non hoc tempore, nõ his præsidijs. Ad eundem modum, si quis *Aliud exẽplũ*

suasum [illegible] alicui, ne literis Græcis det o[illegible], p[illegible] tentabit [illegible]. Aut non ma[illegible] ad Christianam [illegible] literas pertinere, aut etiam officere. Eam [illegible] probabilem e[illegible]cerit argume[illegible] ad rem ue niet, h[illegible] pacto: Vt de[illegible]us e[illegible] is cæteris operam [illegible]emus, certe à [illegible]: uel quòd tantum habeant [illegible] mortalium alioqui fuga[illegible] breuis, [illegible] non sufficiat: [illegible] si ætas maxime sufficiat, non [illegible] fructus, ut operæpretium sit eas etiam mediocribus laboribus parare. Postremò Græciæ subuersæ & oppressæ fortunam comitari fato quodam eos quoq; qui literis huiusmodi sese dediderint. Aut si alijs discendæ sunt, illi certè non esse discendas. Quæ iam è circunstantijs sumitur, cuiusmodi plures sumi possunt. In huiusmodi propositionibus illud obseruandum arbitror, ut quoad fieri potest, ita disponantur, ut à priore ad proximam quanq; quasi gradibus commodè liceat descendere. Qua quidem in re mirus est Lucianus, ut in Tyrannicida, quem nos Latinum fecimus: Si tantum conatus essem facinus, tam egregium, cùm tanto capitis discrimine, iam præmio dignus eram. Deinde hinc digressus: Atqui non tentaui solum, uerumetiam filium repulsis custodijs occidi, num præmium feram? Hinc rursum discedens: At patrem quoq; sustuli, data mortis occasione. Item in Abdicato, quem ipsum quoque Latinum fecimus: Non licet abdicare, quem semel abdicatum denuo in familiam receperis. Tum si maximè liceat, ob istam tamen causam non licet. Postremò si causa maximè sit idonea, tamen ea est magnitudo superioris beneficij, ut eius respe-

ctu

ctu negligenda ſint delicta patri. Quòd ſi turba propoſitionum nos offendet, tribus aut quatuor uniuerſam cauſam complectemur, ac deinde in tractando unamquanq;, ſi uidebitur, in alias propoſitiones digeremus. Summas illas nonnunquam in diuiſione proponimus. Diuiſionem appello quaſi limen argumentationis, qua proponimus in ſumma, quid, quo ordine ſimus dicturi: nonnunquam in ipſa cauſæ tractatione, ab alia ad aliam, ueluti gradibus quibuſdam deſcendimus. Aut ſi natura parum inter ſe cohærebunt, ipſi commodis tranſitionibus in hoc repertis aptè connectemus. Nam affectanti copiam, in primis illud erit ſpectandum, ut eas reperiat propoſitiones, quæ quicquid ad cauſam pertinet, abſolutè complectantur: deinde ut rectè diuidantur: poſtremò ut ordine quàm maximè ad cauſam idoneo diſponantur. Siquidem eo pacto fiet, ut neq; copia rerum confuſa ſit oratio, dum ſemper habet auditor certum aliquid, & in quod tendat animum, & quod meminiſſe poſſit, & quod expectet: Tum is qui dicit, nuſquam hæreat, dum in promptu eſt, quo ſeſe recipiat in uiam. Sed propoſitionum inuentionem negat, ut dixi, Fabius arte tradi poſſe: cùm ea tamen tum prior ſit, tum difficilior. Verùm adiuuabit principio, quod ubique ualet plurimum, natura & ingenium. Deinde iuris prudentia, præſertim in genere iudiciali. Philoſophiæ moralis, hiſtoriæ, & plurimorum autorum cognitio, in genere ſuaſorio, ac demonſtratiuo. Poſtremò rerum plurimum uſus, exercitatio, & imitatio. Nam ex ſimilibus facilè ſimilia, aut etiam diuerſa colliguntur. Quanquam ex ipſa rei natura uulgares propoſitiones

reperi poterunt, propriæ ex circunstantijs rei diligenter expensis. Denique felix ingenium adiuuabunt rhetorum præcepta de causarum capitibus, quæ Fabius status uocat, Græci στάσεις. Porrò genus suasorium proprios habet locos, unde propositiones petere liceat, Rectum, laudabile, utile, tutum, facile, necessarium, iucundum. Demonstratiuum item suos habet, nempe bonorum ordines, & quæ his comprehenduntur.

Vndecima ratio.

Vndecima locupletandi ratio sumitur ex accumulatione copiosa probationum, & argumentorum, quas Græci πίστεις appellant. Nam ad eiusdem propositionis confirmationem uariæ rationes adhibētur, & rationes alijs argumentis confirmātur. Probationes autem partim sunt ἔντεχνοι, id est, artificiales, partim ἄτεχνοι, id est, ab arte semotæ. Posterioris generis argumēta ducuntur potißimū à præiudicijs, à rumoribus, à tormētis, à tabulis, à iureiurando, à testibus. Prioris generis sumuntur primum ab his signis, quæ finitima sunt ἀτέχνοις. Horum alia sunt necessaria, quæ τεκμήρια uocantur. Alia non necessaria, quæ σημεῖα dicūtur. Deinde ab argumētis, nā hæc à signis distinguit Fabius. Quorū aliud est credibile, aliud ueluti propēsius, aliud non repugnans. Ea plerunq; ducuntur à circūstantijs: quæ quidē duplices sunt, personæ ac rei. Personæ ferme sunt huiusmodi: genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cōditio, animi natura, studia, affectatio, antefacta, antedicta, cōmotio, cōsilium, nomen. Rei sunt hæc: causa, locus, tēpus, occasio, antecedētia rem, adiuncta, consequentia, facultas, instrumentū, modus.

Loci

Loci communes.

Sunt item loci generibus, atque etiam partibus causarum omnibus communes. Nam superiores, etiam si tractantur interim & alibi, tamen ad iudiciales controuersias, & in his quidem, coniecturales, sunt accommodatiores. Ducuntur autem generaliter argumenta, à finitione seu fine, descriptione, etymologia, quæ finitionis ceu species quædam est. Ab his quæ ad naturam definitionis pertinent, genere, specie, proprio, differentibus, partitione, diuisione. Cuius uariæ sunt formæ. Ab exordio, summa, incremento. Ab inductione similium, dißimilium. A contrarijs, repugnantibus, consequentibus. A relatiuis. A causis. Ab euentis. A comparatione, quæ trifariam sumitur. A maiore. A minore. A pari. A iugatis. Et si qui sunt alij. Nam neq; de ordine, neq; de numero, neq; de uocabulis satis conuenit inter scriptores. Scripserunt autem de his copiosißime Aristoteles ac Boëtius, satis accuratè M. Tul. sed subobscurè, breuißimè Quintilianus. Oportebit autem eum qui semet exercet ad eloquentiam, singulos excutere locos, ac uelut ostiatim pulsare, si quid poßit elici: usus efficiet, ut deinceps sponte occurrant. Item ab ea, quæ rursum pluribus locis est communis, fictione. A causæ proprijs. Plurimum autem ualet ad probationẽ, atq; adeò ad copiam, exemplorum uis, quæ Græci παραδείγματα uocant, & adhibentur aut ut similia, aut dißimilia, aut contraria. Rursum aut ut maiora, aut ut minora, aut ut paria. Dißimilitudo & inæqualitas constat genere, modo, tempore, loco, cæterisq; fermè circunstantijs, quas suprà recensuimus. Hoc autem genus comple- *Exempla.*

ctitur & fabulam, & apologum, prouerbium, iudicia, parabolam, seu collationem, imaginem, & analogiam. Praeterea si qua sunt similia. Atque horum quidem pleraque solent adhiberi non solum ad fidem faciendam, uerumetiam ad ornandam rem, ad illustrandam, ad augendam, ad locupletandam. Ergo si quis ex locis dictis magnam uim supellectilis colligere uolet, quantumlibet copiosam orationem poterit efficere: neque tamen erit inanis uerborum congeries, & uarietas excludet satietatem. Sed quemadmodum sint uel inuenienda, uel adhibenda, id non est huius instituti persequi. Verùm si quis desiderabit, ex Aristotele, Hermogene, Quintiliano petat licebit, qui diligentissimè hisce de rebus conscripsere. Nos ea quae pertinent ad copiam, persequemur, sed paucis, ne librum, non commentarium scribere uideamur. Ergo ad parandam copiam, exempla primas tenent, siue deliberes, siue exhorteris, siue consoleris, siue laudes, siue uituperes: &, ut summatim dicam, siue fidem facere studeas, siue mouere, siue delectare. Horum igitur ut uim quàm maximam, maximeq; uariam comparare, & in promptu habere conueniet, ita uariè tractare oportebit. Varietas exemplorum ab ipso genere nonnunquam perpenditur. Sunt enim & antefacta, & antedicta. Et publicae gentium consuetudines in exemplis sumuntur, & à discriminibus autorum, puta ab historicis, à poëtis. Et ex his à Comicis, Tragicis, Epigrammaticis, Heroicis, Bucolicis. A philosophis, & horum uariae sunt sectae: à Theologis, à sacris uoluminibus. A diuersitate nationum: quod genus sunt, alia Romanorum exempla & instituta, alia Graecorum: & inter Graecos,

Græcos, alia Lacedæmoniorum, alia Cretensium, alia Atheniensium. Item alia Afrorum, Hebræorum, Hispanorum, Gallorum, Anglorum, Germanorum. Rursum à temporis uarietate. Nam alia sunt prisca, alia mediæ antiquitatis, alia recentia, nonnulla etiam domestica. Præterea à qualitate rerum. Nam quædam sunt militaria, quædam ciuilia. Et quædam clementer facta, quædam fortiter, quædam sapienter. Atque item de cæteris: nam id quidem est infinitum. Postremò è conditione personarum: Alia sunt principum, iudicum, parentum, seruorum, pauperum, diuitum, mulierum, uirginum, puerorum. Hæc igitur ad unumquenq; locum plurima, uariaq; sunt adhibenda, non solum ex omni Græcorum ac Latinorum scriptorum genere collecta, uerumetiam ex barbaris annalibus. Demum è uulgi rumoribus. Mouent autem potissimum animos antiqua, illustria, nostratia, domestica, id est, suam quæq; gentem, suum quæq; genus. Aut longè minora, ut mulieris, pueri, serui, barbari.

Quomodo tractanda sint exempla.

Porrò non uariantur modò, uerumetiam augentur, & crescunt tractatione. Cuius rationes aliquot indicabimus. Primùm augentur commendatione. Ea plerunque sumitur uel à rei, uel ab autoris laude, uel gentis, unde ducitur, exemplum. Veluti si quis Lacedæmonicum factum, aut dictum adhibeat, præfari poterit, Eam gentem sapientia, & rei militaris ac ciuilis disciplina cæteris longè antecelluisse, & exemplis pulcherrimis semper abundasse. Si quis è Plutarcho citabit exemplum, præfetur licebit, Eum autorem unum omnium esse grauissimum, quippe qui summam

philoſophiæ ſcientiam, cùm hiſtoricorum eloquentia coniunxerit, ut in eo non ſolùm hiſtoriæ fidem, uerùm etiam autoritatem, & iudicium ſanctiſsimi doctiſsimiq; philoſophi ſpectare oporteat. Item ſi quis M. Attilij Reguli ad hoſtem redeuntis exemplum uelit adducere, poterit ad hunc præloqui modum: Inter tam multa Romanæ uirtutis inſignia decora nullum unquam facinus pulchrius extitit, aut etiam laudatius, quàm M. Attilij. Huiuſmodi commendatiunculas licebit effingere uel longiores, uel breuiores, utcunq; locus poſtulabit. Affingendæ ſunt autem, quæ maximè ſint ad id quod agitur, appoſitæ. Velut ſi in exemplo deſiderabitur fides, autor à grauitate, fideq; commendetur. Si pium uideri uoles, quod adfert, ſumatur à pietate commendatio. Atq; item de cæteris.

Secundus modus locupletandi exempla.

Locupletantur item exempla, ſi fuſius aut latius explicentur, cum exaggerationibus atque amplificationibus. Nam qui breuitati ſtudebit, huic ſatis erit exemplum ceu notum, uerbo ſignificaſſe. Id quod facit M. Tullius pro Milone: Neque enim poßit ille Hala Seruilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius, aut me conſule Senatus non nefarius haberi, ſi ſceleratos interfici nefas eſſet. At qui copiam affectabit, is id quod geſtum ſit, locupletius narrabit. Ita ut fecit in eadem oratione Cicero: Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris, ab eo interfectus eſt, cui uim adferebat. Et addidit epiphonema: Facere enim probus adoleſcẽs periculoſè, quàm turpiter perpeti maluit. Atque hunc ille

ſummus

summus uir scelere solutum periculo liberauit. Quanquam in his, quæ ad ostentationem parata sunt, licebit diutius exemplis locupletandis immorari, præcipuè si res sit huiusmodi, ut aliqua uoluptatis illecebra retineat auditorē. Quod genus fuerit, si quis persuadere studeat, ad prudentiam comparandam multum conducere peregrinationes, multarum rerum inspectionem, in Solonis laude aliquandiu commoratus, & quam ciuitatem reliquerit, & quam ob causam, & quæ maria transmiserit, & quas barbaras nationes, quo capitis periculo adierit, & quibuscum sit congressus, & quid mirandum conspexerit, & quantum temporis abfuerit, & quantò illustrior simul ac sapientior in patriam redierit, fusius poterit enarrare. Cuiusmodi ferme sunt exempla de Pythagoræ atq; Apollonij peregrinatione, apud diuū Hieronymum in præfatione, quam uniuersæ scripturæ diuinæ præponunt. Sed huiusmodi rationis commodissimum exemplum est apud Mar. Tullium statim in principio secundi de Inuentione libri, de Zeusi de, qui Helenam picturus, uirgines aliquot eximiæ formæ poposcit, ut ex singulis quod esset optimum eligens, absolutum formæ simulacrum ederet.

De exemplo fabuloso.

Atq; eadem dilatandi, contrahendiq; ratio locum habet in fabulosis quoque exemplis. Nam & fusius, & contractius exponi poterunt, si res ac decorum patietur. Verum in his, quæ omnino fide carēt, nisi iocabimur, præfari conueniet à uiris priscis ac sapientissimus, ista non sine causa fuisse conficta, neq; temere tot iam seculis magno mortalium consensu fuisse celebrata: deinde quid sibi uoluerint, inter

interpretabimur. Veluti si quis persuadere uelit, non esse sectandum id, à quo natura quis abhorreat, dicet hoc ueteres illos, ac sapientes scriptores, & perspexisse prudenter, & aptissimo figmento significasse, prodita gigantum fabula, quorum temerarij conatus infeliciter cesserint. Aut si quis proponat hominem auarum, tam non habere quod habet, quàm id quod nõ habet, præfatus, adhibebit Tantali *fabulam. Si proponat uiri sapientis esse munus, ut animi motus ratione, iudicioq́ coërceat, allegabit quod est apud* Homerum *primo libro* Iliad. de Achille, *iam manum admouente capulo, &* Pallade *à tergo reuocante.* Item *si quis proponat, ueram uirtutis laudem non parari, nisi qui sit multis iactatus casibus, uarijsq́ exercitus periculis, cùm huiusmodi, quam diximus, præfatione,* Vlyssem *adducet* Homericum. Quanquam *autem non ubiq́ perinde obuia est allegoriæ ratio, tamen illud extra controuersiam est apud antiquitatis peritos, in omnibus ueterum poëtarum figmentis subesse allegoriam: uel historicam, uelut in pugna* Herculis *cum* Acheloo *bicorni: uel theologicam, ut in* Proteo *se uertente in omnes formas, aut* Pallade *è* Iouis *cerebro nata: uel physicam, ut in fabula* Phaëthontis*: uel moralem, uelut in his, quos* Circe *poculo, & uirga sua uerterat in bruta animalia: nonnunquam unum atq́ alterum allegoriæ genus permistum.* In *quibusdam haud magni negotij est allegoriæ sensum deprehendere.* Quis *enim non intelligit (nam de his, quæ ad mores attinent, magis libet exempla ponere)* Icari *in mare delapsi figmentum admonere, ne quis altius efferatur, quàm pro sorte sua? Sic nimirum fabula* Phaëthontis

monet

monet, ne quis munus administrandum suscipiat maius quàm pro uiribus. Sic Salmoneus in tartara datus præceps, docet non esse æmulandum quod longè supra fortunam nostram habeatur. Sic Marsias excoriatus docet non esse certandum cum potentioribus. Quid autem aliud *sibi uult* Danaës *auro deceptæ fabula, nisi (quod & Flaccus interpretatur) nihil tam esse munitum, quod non expugnetur pecunia, nihil tam incorruptum, quod non muneribus uitietur?* Quid Herculis *labores, nisi sudoribus ac iuuandis alijs famam immortalem parari?* Quid Midæ *uotum, nisi auaros, & insatiabiles suis ipsorum opibus præfocari?* Quid *iudicium, nisi dotibus ingenij cum pecuniæ studio nequaquam conuenire?* Quid Bacchus *à fulmine flagrans, in* Nympharum *aquas iniectus, nisi uini ardorem, sobrio elemento restinguendum esse?* Quod Græco *etiam epigrammate testatum est.* Quid innuit Circes *fabula ueneficijs homines uertentis in feras, nisi eos qui nequaquam ratione ducuntur, id quod hominis est proprium, sed totos sese dediderunt turpibus affectibus, iam præter hominis uocabulum nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerasse naturam, puta libidine in ursos, somnolentia, ignauiaq; in sues, ferocia in leones, atque item de consimilibus?* Quid Vlysses, *qui solus poculo epoto, uirgaq; monstrifica percussus, non est mutatus, nisi firmum illum & constantem sapientis habitum, qui nec frangi terroribus, nec ullis affectuum illectamentis ab honesto potest abduci?* Quid lotus *semel gustata, iam non sinens abire socios, nisi dulce blandumq; turpium uoluptatum uenenum, à quo non admodum difficile sit abstinere*

nere, relinquere, posteaquàm gustaris, difficilimum? Quid Sirenum cantus, nisi assentationem, ut rem omnium blandißimam, ita & pestilentißimam? Quid Scylla & Charybdis angusto inter sese discrimine distātes, nisi uirtutis uiam angustam esse? hinc atque hinc finitimis instantibus uitijs, puta inter luxum & sordes frugalitatem. Inter quæ sic est moderanda uitæ ratio, ut quoniam medium in omnibus exactè tenere difficilimum est, eò potius uergas, ubi minus sit periculi, quemadmodum fecit Vlysses. Quid moly radice nigra, sed flore lacteo herba, mortalibus inuentu difficilima, nisi sapientiam, ad quam primus aditus arduus est, ac sudoris plenus, fructus suauißimi? Quid item ramus ille aureus apud Maronem nisi sapientiam in abdito sepositam, paucisq; deprehensam? Sed ne longiores simus, huius generis interpretationum quantamlibet uim suppeditabit Eustathius enarrator Homeri. Nos quoque quondam adolescentes hisce de rebus nonnihil attigimus in libris quos inscripsimus Ἀντιβαρβάρους. Porrò in hoc genere molliora sunt ea, quæ à poëtis in hoc ipsum ficta constat. Velut quæ ad imitationem humanæ uitæ dijs affingunt. Quod genus, cùm Martem à Vulcano uinculis irretitum facit Homerus. Cùm Iupiter ἀγκυλομήτης emisso somnio, spem inijcit capiendæ Troiæ, cùm longè aliud ageret. Nam hæc regum ars est, quosdam rumores data opera in uulgus spargere, cùm multò aliud apud se destinarint. Atque his etiam molliora, quæ sic à poëtis celebrata sunt, ut ad historiam, non ad fabulas poßint referri. Qualis est Orestes parricida, cumq; hoc Pyladis amicitia. Sunt enim

qui

qui rem gestam affirment. Qualis Alcestis mariti mortem sua redimens, cuius etiam meminit Valerius Maximus. Item Codri ac Menœcei mors, Q. Curtij, Deciorumq; factis annumeratur. Et inter amicorum paria Theseus & Pirithous, Castor & Pollux referuntur. Qualis item Arion à Delphino reuectus in patriam. Nam diuus Augustinus historiam autumat. Certè apud Vergilium, ac præcipuè Lucanum non dubium quin pleraque ad historiam pertineant. Quanquam & Herodoti pleraque fide carent. Et Xenophon Cyropædiam magis ad exemplum instituendæ uitæ, quàm ad fidem historiæ scripsit. Quæ si pro ueris accipiantur, fide ualent: sin pro fictis, cùm sint à sapientissimis ac probatissimis autoribus prodita, hoc ipso ualent, quòd ab ijs conficta sint, quorum autoritas præcepti uigorem obtinet. Contrà sunt apud poëtas exempla certæ atque historicæ fidei, de Scipione, de Annibale, de Augusto, de Pompeio, de Iulio. Sunt rursus alia, quæ nullus inficias eat esse conficta. Sed quoniam constat in hunc ipsum usum esse conficta, & à magnis conficta autoribus, nimirum exempli pondus habent. Quo de genere sunt Inuidia dea, Fama, Ate, Litæ, de quibus suprà mentio facta est. Præterea personæ quæ in dramaticis, aut mistis poëmatis inducuntur, præsertim comœdijs, cùm quibus dialogi multum habent affinitatis. Etenim si quis suadeat cauendum esse parentibus, ne si quid peccent, testibus liberis peccent, non'ne exempli uim habebit Clitipho in sene seipsum excrucianie, loquens ad hunc modum? Perij, is mihi ubi adbibit plus paulò, sua quæ narrat facinora? Nunc ait, periculum ex alijs facito, tibi quod ex usu

usu fiet astutus. Næ ille haud scit, quàm mihi nunc surdo narret fabulam. Aut si quis suadeat iuxta sapientis respon sum, æqualem esse ducendam uxorem, alioqui nō uxorem duci, sed heram, si pauper diuitē adiunxeris, non'ne exempli instar habebit Chremes in Phormione Nausistra tam perinde ut dominam timens? Item si quis suadeat neque firmam satis, neque tutam pauperi cum opulentis esse amicitiam, non'ne pro exemplo ualebit Euclio in Aulularia Plautina, loquens ad hunc modum, pauper Megadori diuitis deprecans affinitatem: Venit hoc mihi in mentē, &c. nam locus notißimus est. Rursum ubi differas improbè facere parentes, qui sæuiunt in liberos delinquentes, cùm ipsi senes peccent grauiora, non'ne rectè citabitur modò dicta Nausistrata, loquens hoc pacto: Adeò indignum tibi uidetur, filius homo adolescens si habet unam amicam, tu uxores duas? Nihil pudet? Quo ore illum obiurgabis? Responde mihi. Sed næ ego ineptus unum aut alterum exemplum profero: cùm tota Comœdia nihil aliud sit, quàm humanæ uitæ simulacrum. Poteram item è Tragœdijs, Eclogis, Dialogis similes formas proferre. Sed in commentario abunde satis arbitror, uitam ingeniosis indicasse. Equidem existimo exempla non solum de his quæ diximus, uerumetiam à mutis animantibus, atque etiam inanimis rectè sumi. Quanquam uidentur ad ὁμοίωσιν magis pertinere, ueluti si quis proposita descriptaq; formicarum industria, ad rem labore parandam adhortetur. Aut si quis exposita apum politia, homines ad legum ac disciplinæ ciuilis obseruationem extimulet. Aut si quis ab impietate in parentes reuocet, proferat ciconiæ pullos,

qui

qui parentes ætate defectos uicißim alere ac gestare dicuntur. Aut si adhortans ad pietatem erga liberos, adducat asinam per medios ignes succurrentem pullis suis. Aut si quis detestetur ingratitudinem, adducto exemplo leonis, cuius ex Appione *meminit* Gellius: *& draconis, qui nutricium à latronibus obsessum eripuit, autore* Plinio. *Aut si reprehendens hominem ab amicitia alienum, qui nec amet ullum, nec à quoquam ametur, delphini proferas exemplum, puerum adamantis, aut aquilæ uirginis amore flagrantis, aut magnetis ferrum ad se trahentis. Sed hisce de rebus plura fortaßis, ubi de* Parabola *disputabimus. Nunc ad institutum.*

Tertius modus locupletandi exempla.

Dilatantur exempla utriusq; generis, hoc est, tam fabulosa, quàm historica, præter iam dictos modos etiam Parabola, *quam eandem* ὁμοίωσιν *uocant:* Cicero *collationem uertit. Tum comparatione, siue contentione.* Parabola *est, cùm accommoda similitudo, quod adductum est exemplum, ostendit aut simile esse, aut dißimile, aut contrarium. Simile: ut, Non aliter quàm* Camillus *rem* Romanam *à* Gallis *oppreßam, & in extremam perniciem adductam, sua uirtute depulsis barbaris restituit: ita* Laurentius Latinas *literas inscitia ferè barbarorum deprauatas, obrutas, extinctas in pristinum nitorem uelut ab inferis reuocauit. Dißimile: ut,* Non par gratia debetur Laurentio *&* Camillo, *propterea quòd hic pietate adductus, capitis sui periculo patriam à barbaris liberauit: ille famæ cupiditate commotus, uel potius quàm plurimos taxandi libidine*

bidine, linguam Latinam non oppressam restituit, sed ad certas quasi leges redegit, quæ fœlicius ex eloquentium autorum lectione discebatur. Contrarium: Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit: Verres eadem socijs abstulit. Pugnant enim restituere, cum auferendo: hostes, cum socijs. Item: Brutus occidit liberos, proditionem molientes, Manlius uirtutem filij morte mulctauit. Et apud Vergilium: At non ille, satum quo te mentiris, Achilles, Talis in hoste fuit. Porrò comparatio demonstrat id quod adductum sit, aut par esse, aut minus, aut maius. Minus, ut Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt, quid fieri adultero par est? Item: Maiores nostri sæpe pro mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: uos tot ciuium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quòd erant appellati superbius, Corinthum patres uestri totius Græciæ lumen extinctam esse uoluerunt: uos eum Regem tutum esse patiemini, qui legatum populi Romani Consularem, uinculis ac uerberibus, atque omni supplicio excruciatum necauit? Par, ut apud eundem Ciceronem: etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patricijs, altero improbißimo, altero modestißimo atque optimo uiro peterem. Superaui tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Maius, ut pro Milone: Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua urbe tandem hoc homines stultißimi disputant? Nempe ea, quæ primum iudicium uidit de capite M. Horatij fortißimi uiri, qui nondum libera ciuitate, tamen populi Romani Comitijs liberatus

est

est, cùm sua manu sororem interfectam esse fateretur. Ergo in eo quod propriè uocatur exemplum) est autem rei gestæ, aut perinde ut gestæ, utilis ad persuadendum commemoratio) aut breuißimè significatur: quod genus est illud diui Hieronymi: Memento Daretis & Entelli: *Aut latius per collationem accommodatur, per simile, dißimile, contrarium, per maius & minus. Atque ea collatio sumitur ab omnibus rerum ac personarum circunstantijs. Adiuuatur autem & orationis artificio, cùm uerbis ac figuris ad id accommodis, alia consultò eleuantur, alia attolluntur. Porrò qui copiosißimè uolet exemplum tractare, is singulas similitudinis aut dißimilitudinis partes explicabit, atque inter sese comparabit. Quemadmodum facit M.Tullius in exemplo, quod superius retulimus, de legato occiso. Subijcit enim partium collationem:* Illi libertatem ciuium Romanorum imminutam non tulerunt, uos uitam ereptam negligetis? Ius legationis uerbo uiolatum, illi persecuti sunt: uos legatum omni supplicio interfectum relinquetis? Videte, ne ut illis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere: sic uobis turpißimum sit, id quod accepistis, tueri & conseruare non posse. *Quod tamen quantumlibet copiosè licebit facere, si quis plures circunstantias inter se componat. Veluti si quis hortetur aliquem, ut filij mortem moderatè ferat, & ex ethnicorum exemplis mulierem aliquam obijciat, quæ plurium liberorum mortem fortiter tulerit: post enarratam rem ita comparabit:* Quod mulier imbecilla potuit, tu uir barbatus non feres? Illa cum sexu uicit & affectum matris, tu ab altero superaberis? Illa complurium liberorum

iacturam animo infracto pertulit, tu unum extinctum inconsolabiliter defles? Adde quod illius filij simul omnes naufragio perierunt, morte uidelicet in gloria, tuus in bello fortiter pugnans occubuit. Illa non habebat cui filios honestè imputaret, tu filium impendisti patriæ. Illi uerè totiq; perierunt, tuus immortali gloria semper uicturus est. Illa naturæ gratias agebat, quòd aliquando tot liberorum mater fuisset, tu tantùm meministi te optimum perdidisse filium. Illa non habebat sarciendæ orbitatis spem, quippe maior quàm ut uterum iam ferre posset, tibi & uxor fœcunda, & ætas etiamnum integra, ualensq;. Ergo *quod barbara muliercula præstitit, tu uir* Romanus *non præstabis?* Quod *contemnere potuit literarum imperita, hoc te tot præditum literis, tantum philosophiæ professorem frangit? Denique quam animi fortitudinem præstitit pagana, hanc homo* Christianus *non exhibebit? Illa credens post regum nihil superesse, tamen luctum indecorum existimauit: tu doctus eos demum uerè uiuere, qui cum laude excesserint ex hac uita, sine fine clamas tibi perijsse filium?* Et *quod illa æquo animo reddidit naturæ, tu* Deo *repetenti non reddis? Illa fortiter paruit necessitati, tu* Deo *repugnas?* Ex *hac forma satis, opinor, apparet, quibus modis oporteat exempla conferre, quanquam in ueris causis quoniam maior est circunstantiarum copia, facilius est inuenire uarias contentiones. Illud obiter admonendum, in huiusmodi contentionibus sententias & epiphonemata non inconcinnè posse admisceri.* Velut *in hoc eodem exemplo, post primam collationem.* Quod *mulier imbecilla potuit, tu uir barbatus non poteris?* Subijci *poterant*

terant sententiæ: Natura discreuit sexum, tu non discernis animum. A muliere nemo fortitudinis laudem expectat. Vir nisi forti sit animo, nec uiri nomine censetur. Vir utrunq; significat & sexum robustiorem, & animum infractum. Turpiter barbam gestat, qui pectoris robore superatur à fœmina. Item post illam contentionem, *Illa non habebat, cui filium imputaret honestè; tu filium impendisti patriæ:* poterant affingi sententiæ ferme huiusmodi: *Magnum doloris solatium est habere cui honestè possis imputare fortunam. Vt nulli iustius, ita nec gloriosius impenditur filius, quàm patriæ.* Rursum post illam: *Illi uerè totiq; perierunt, tuus immortali gloria semper uicturus est:* adijci poterant huiusmodi: *Longè felicius honesta fama, quàm hoc communi spiritu uiuitur. Corporis uita & calamitosa est, & omnino ut nihil accidat, breuis, deniq; cum pecudibus communis: illa clara sempiternaq;, homines in diuorum consortium referens.* Ad eundem modum singulis collationum partibus sententiæ subijci poterant. Sed hæc obiter indicasse sat fuerit. Nam de sententijs suo loco dicemus.

De Parabola.

Iam uerò si quis superstitiosius Parabolam ab exemplo separet, ut exemplum sit certæ rei gestæ, Parabola, similitudo sumpta ab his quæ fiunt, aut quæ natura, casu'ue rebus adiuncta sunt: ut Attilius ad hostes reuersus, exemplum sit seruandæ religionis ac fidei: at nauis pro uentorum ratione uelum tollens, aut contrahens, in hoc aut illud latus transferens, Parabola sit, quæ doceat sapientem tempori cedere oportere, ac rebus præsentibus sese ac-

commodare: tamen eadem est dilatandæ Parabolæ ratio, quam in exemplo demonstrauimus. Nam aliquando uerbo notatur: ut, Non intelligis tibi uertenda uela. Aut, Desine lauare laterem. Vtiam uel Allegoria sit, uel Metaphora. Aliquando latius explicatur, & apertius accommodatur. Quod facit Cicero pro Muræna: Quòd si è portu soluentibus, qui iam in portum ex alto inuehuntur, prædicere summo studio solent tempestatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura fert ut his faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo me tandem animo esse oportet, propè iam ex magna iactatione terram uidentem, in hunc cui uideo maximas tempestates esse subeundas? Rursum in eadem oratione: Vt aiunt, in Græcis artificibus eos aulœdos esse, qui citharœdi fieri non potuerint: sic nonnullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. Superiorem Ciceronis parabolam sic imitatus diuus Hieronymus in epistola quadam ad Heliodorum: Et ego non integris rate uel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum & indoctus nauta præmoneo: sed quasi nuper naufragio eiectus in littus timida nauigaturis uoce denuntio. In illo æstu Charybdis luxuriæ, salutē uorat. Ibi ore uirgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia Scylleum renidens libido blanditur. Hic barbarum littus. Hic Diabolus pirata cum socijs portat uincula capiendis. Nolite credere, nolite esse securi: licet in modum stagni fusum æquor arrideat, licet uix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur, magnos hic campus montes habet. Intus est periculum, intus est hostis. Expedite rudenteis,

uela

uela suspendite. Crux antennæ figatur in frontibus. Tranquillitas illa tempestas est. Hic si quis singula pericula, quæ à uitijs aut improbis, aut aliunde bonis moribus imminent, uelit conferre cum singulis, quæ nautis uitæ discrimen adducere solent: deinde per comparationem maius aut minus, item dissimile aut contrarium ostendere: postremò sententijs & epiphonematis, ut inciderint, exornare: nimirum copiosissimè dilatabit orationem. Velut in hoc exemplo: Vt quò pretiosior est res, hòc & diligentius solet asseruari, & impendi circumspectius: ita temporis, quo nihil est pretiosius, summa habenda est ratio, ne quid effluat sine fructu. Etenim si curatores dari solent his qui gemmas & aurum temere profundunt: quæ tandem erit insania, tempus pulcherrimum immortalis Dei munus aut otio, aut inhonestis studijs turpiter consumere? Quid enim perdis, cùm tempus perdis, nisi uitam? At uita quid esse potest charius? Et cùm una gemmula perijt, iacturam uocas: cùm totus perijt dies, hoc est, bona uitæ portio, iacturã non uocas? Præsertim cùm illa perdita, aliũde possint recuperari, temporis irreparabilis sit iactura. Præterea illa cùm tibi pereunt, alijs plerunque lucro sunt: at temporis dispendium in nullius transit compendium. Nullum est damnum, ex quo non aliquis emolumentum aliquod sentiat, præter damnum temporis. Adde his, quòd illarum opum iactura sæpe saluti fuit. Nam diuitiæ plerunque uitiorum materiam ministrant, ita ut præstet temere profudisse, quàm attentè adseruasse. Quantò cuiusq; rei usus honestior, tantò turpior profusio: At nihil pulchrius, nihil præclarius, quàm bonas horas bene collocare. Illa ut

quàm maximè serues sæpenumero tamen uel casus eripit, uel homo tollit, ut iactura te calamitosum duntaxat, non etiam turpem reddat: At temporis amißio, quoniam non nisi nostro uitio contingit, non miseros solùm, uerùm & infames reddit. Peßimum infamiæ genus quoties culpa in nullum conferri potest, præterquàm in eum qui patitur malum. Illis fundos aut ædes mercari poteras, bonam mentem non poteras: Hoc præter alia animi ornamenta parare poteras immortalitatem. Nulla est tam breuis uitæ portio, in qua non magnus aliquis ad felicitatem gradus fieri poterat. Postremò de illis malè insumptis, patri fortaßis rationem redditurus eras: de horis malè transactis, Deo. Sed satis est indicasse in quantam amplitudinem dilatari poßit collatio, si quis ad eum modum singulas cicunstantias uelit componere atq; ornare. De dißimili eadem est tractandi ratio, cuius hoc sit exemplum: Neq; enim ut nauis utilior noua, quàm uetus, sic & amicitia. Nec ut laudanda, quæ pecuniam pluribus largitur, ita & quæ formam. Neq; enim ut in cursu melior est, qui lampadem accipit, quàm is qui tradit: ita in bello melior est Imperator, qui exercitum accepit, quàm qui tradit. Porrò quemadmodum ab omni genere rerum collationes duci poßint, superiore commentario demonstratum est.

De Imagine.

Εἰκὼν, quam Latini uocant imaginem, collationi uidetur affinis: quam si explices, fit collatio. Velut si dicas, Vt asinus fuste non depellitur è pabulo, nisi satur: ita bellator non conquiescit à cæde, donec expleuerit animum suum: Collatio est. Sin dixeris aliquem more draconis aut leonis

in hostes insilisse, εἰκὼν est: aut Achillem ignis aut Solis instar armis relucentem uenisse in prælium, imago est potius quàm similitudo. In utroq; ut creberrimus, ita felicissimus est Homerus. Tametsi εἰκὼν magis ad euidentiam, aut grauitatem aut iucunditatem orationis facit, quàm ad probationem. Cæterùm quanquàm exemplorum & similium usus ad eadem ista confert, tamen ad faciendam fidem non uulgariter adiuuant, præsertim cùm per inductionem, quam Græci uocant ἐπαγωγὴν, adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonicus. Exemplum per inductionem adhibebitur hoc modo: Dic mihi quem tandem fructum attulit Demostheni insignis eloquentia? Nempe præter alia incommoda, infelicißimum et miserandum exitum. Quid autem præmij Tib. & C. Gracchis attulit? Nimirum cædem & miseram, nec satis honestam. Quid porrò illi tantopere laudato Antonio? Certè & hic latronum sicis crudelißimè confossus est. Age Ciceroni eloquentiæ parenti, quam mercedem attulit? Non'ne mortem & acerbam & miserandam? I nunc, & tot uigilijs ad summam eloquentiæ laudem enitere, quæ præstantißimis quibusq; uiris semper exitio fuit. Simile adhibetur per inductionem hoc modo: De nauigando num melius disputabit nauita, quàm medicus? An non medicus rectius de medendi ratione dißeret, quàm pictor? Num pictor de colorum, & umbrarum, ac linearum ratione melius dicet, quàm sutor? Num auriga de ratione moderandi currum melius, quàm nauta? Ea si plurima conferantur, faciunt ut omnino probabile uideatur, unumquenq; melius de ea re dicturum esse, quam melius norit. Deinde ad rem accomodatur simili-

tudo. At quid Orator, qui de omni re profitetur se optimè dicturum? Notum est exemplum de Aspasia, & Aeschine.

De contentione demonstratiua.

Est & generalis quædam contentio, præsertim in genere demonstratiuo, quoties laudandi, uituperandi'ue gratia personam cum persona conferimus. Veluti si quis Iulium Pontificem Romanum laudaturus, eum cum C. Iulio Cæsare componat, atq; illius benefacta, cum huius comparet: aut contrà uituperaturus malefacta, cum malefactis conferat. Item si quis Maximilianum laudaturus, eum componat cum Marco Antonio Imperatore. Est & rerum comparatio, quod genus est, si quis historiam laudans, eius utilitates comparet cum eorum benefactis, qui re bellica Rempublicam auxerunt. Aut poëticam laudare cupiens, huius commoda cum Philosophiæ commodis committat atq; expendat. Est & unius ad multa comparatio. Vt si quis historiæ laudes exaggerare cupiens, eam cum laudatissimis quibusq; disciplinis comparet. Atq; in his duplex ratio. Aut enim alterius partis bona eleuas, alterius amplificas: aut alterius partis sic exaggeras laudes, ut præferas tamen, aut certè æques, quod laudandum susceperis. In uituperando attollis uitia, sed sic ut scelestiorem tamen, aut æquè scelestum ostendas quem insectaris. In his illud obseruandum, ut quæ adhibentur ad comparationem, sint tum confessa, tum insignia: ut si bonum principem conferas cum Traiano, aut Antonio Philosopho: Contrà, malum cum Nerone aut Caligula. Rursus si hominem maledicum conferas cum Zoilo & Hyperbolo, aut hominem obtrect

trectatorem cum dipsade aut regulo: hominem uoluptatibus effœminatum cum Sardanapalo. Crescet autem comparationis copia, si, quemadmodum modò attigi, ad unius hominis aut rei laudem seu uituperationem, personæ complures, aut res adhibeantur. Veluti si quis principem laudaturus è multis excerpat, quod in quoque maximè excelluit: è Iulio Cæsare felicitatem animiq; præsentiam, ex Alexandro magnanimitatem, ex Augusto urbanitatem, ex Tito seniore ciuilitatem, ex Troiano sanctimoniam & clementiam, ex Antonio gloriæ contemptum, atque item de cæteris. Similiter & in uituperando. Præterea si iracundiam detestans conferas eam cum enormi temulentia, cum phrenesi, cum morbo comitiali, aut dæmoniaco. Aut si linguæ uirulentiam damnans, componas eam cum habitu hominis pestilentia laborantis, cum efflatu serpentum, quibus est uenenum præsentißimum, cum exhalatione quorundam lacuum aut specuum subitam mortem adferente.

De Iudicijs.

Ad exemplorum genus, ut diximus, referuntur & iudicia, quæ Græci κρίσεις appellant. Eæ sunt sententiæ scriptorum illustrium, gentium, uirorum sapientium, aut clarorum ciuium. Ex antiquis ac celebratis poëtis magna uis iudiciorum colligitur. Item ex historiographis, ex philosophis, ex arcanis literis. Nam his rursum eadem uarietas, quæ in exemplis ostensa est. Sunt & apud Græcos, qui in his undecunque colligendis laborarunt, quorum de numero Stobæus quidam. Idem ualent sapientum apophthegmata. Cuiusmodi illa sunt celebrium

uiro

uirorum dicta, & quæ referuntur à Plutarcho. Et hoc uarium, genus est. Etenim si spectenus rem, sunt militaria, sunt philosophica: Si personas, sunt regum, sunt sapientum, sunt popularium: Si qualitatem, sunt grauiter dicta, sunt facetè dicta, sunt acutè dicta. Huc pertinent & prouerbia, uel ab autoribus sumpta, uel uulgò iactata. Nam publica gentium instituta non uideo quid ab exemplis differant. Certè oracula & responsa numinum, iudicijs subijciuntur. Veluti si Socratem probes sapientem, quòd ita Apollinis oraculo sit iudicatum.

De Sententijs.

Est sententiarum genus, non illud quidem petitum ab autoribus, sed à nobis ad præsentis rei commoditatem confictum. Eas licebit omnibus orationis partibus admiscere. Atque adeò unus locus complures sæpenumero sententias parit. Incidunt enim & in enarrando, & in mouendis affectibus, non solum in probationibus. Quinetiam sæpenumero transitiones per sententias fiunt. Quæ si in loco adhibeantur, haud mediocrem orationi copiam adiungent, neq; id sine grauitate, aut gratia. Sunt autem sententiarum uariæ formæ. Siquidem aliæ sunt καθολικαὶ: ut, Inuidentia ipsa sui supplicium est. Aliæ non placent, nisi ad rem relatæ: ut, Nihil tam populare quàm bonitas est. Aliæ quæ ad personam referantur: ut, princeps qui uult omnia scire, necesse habet multa cognoscere. Rursum alia simplex: ut, Omnia uincit amor. Alia rationem habet subiectam aut admistam: ut, In omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tamen quia plus potest, facere uidetur. Quædam duplices sunt ex partibus

bus contrarijs, nulla tamen addita ratione: ut, Obsequium amicos, ueritas odium parit. Quædam ex diuersis: Mors misera non est, aditus ad mortem miser est. Huic generi si ad utranque partem ratio subijciatur, quadripartita fuerit sententia, ad hunc modum: Qui adolescentium peccatis ignosci oportere putant, falluntur. Hæc prima sententiæ pars. Ei subnectitur ratio, propterea quòd ætas est impedimento bonis studijs. Deinde tertia pars erit: At hi sapienter cogitant, qui adolescentes maximè castigant. Et rursum additur ratio: Vt quibus uirtutibus omnem uitam tueri poßint, eas in ætate maturrima uelint comparare. Id exemplum etiam si est in rhetorica ad Herennium scripta, tamen mihi sanè non admodum arridet. At non est arduum aliud huiusmodi fingere. *Iuuentutem decet industria. Adijcitur ratio: Nam turpe sit eas dotes, quas natura ad bonas artes comparandas illis annis attribuit, in otio, fœdisq; uoluptatibus consumere. At senectutem opulentia decet. Huic quoque subijcitur ratio, quò uidelicet ætas naturæ præsidijs destitutior, exterarum rerum adminiculis utcunque fulciatur.* Item aliud: *Senectus inops, calamitosa, indocta, turpis. Nam & miserum est tum egere, cùm imbecillitas naturæ pecuniæ subsidia præcipuè requirit. Et, Turpe tum res optimas nescire, cùm nec discere decorum est, & docere pulcherrimum.* Rursum est sententia recta: ut, *Tam deest auaro quod habet, quàm quod non habet.* Est figurata: ut, *Seruare potui, perdere an poßim rogas? simplex erat, Facilius est perdere, quàm seruare.* Est communis rerum: ut, *Nocere facile est, prodesse difficilius.* Est ad personas accommodata

modata, ut iam minus appareat sententia, ut est illud M. Ciceronis: Nihil habet Cæsar, nec fortuna tua maius, quàm ut poßis, nec natura melius, quàm ut uelis seruare. Est illud etiam tacitum & quasi dißimulatum sententiæ genus apud Maronem: Et cæco carpitur igni. Explicuit enim Ouidius: Tectus magis æstuat ignis. Item in narrando: Pars maior uicit meliorem. Explicabis, si dixeris, Ferè fit, ut pars maior uincat meliorem. Iam aliud sententiæ genus, quod ἐπιφώνημα Græci, Fabius acclamationem appellat. Ea est rei narratæ uel probatæ summa acclamatio. Narratæ, ut apud Vergilium: Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Probatæ, apud M. Tullium pro Ligario: Quorum igitur impunitas Cæsar tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Neq; tamen quoduis epiphonema continuò sententia est, etiam si plerunq; est: uerum quicquid in clausula argutè additum ferit aurem, ἐπιφώνημα dici potest. Quod genus proprium est epigrammatis, ut in epigrammate, de oue lupi catulum uberibus alente: Natura haud unquam uertitur officijs. Vnde apud Martialem sæpenumero carmen epiphonemate clauditur: ut, Aut uigila aut dormi Nasidiene tibi. Item: Vis dicam quid sis, magnus es ardelio. Vtitur & Valerius Maximus frequenter hoc genere. Item Seneca suas epistolas ferè claudit epiphonemate. Neque defuerunt quibus epiphonematum usus adeò impensè placuit, ut omni loco, omni sensu clausulam acclamatoriam subijciendam existimarint. Sed ut sententiarum omnium, ita & acclamationum debet esse modus, ut ibi demum adhibeas ubi locus postul

postulat, aut certè patitur. Est Noëma sententiæ genus, quod non dicitur, sed intelligitur. Quod genus est illud dictum in quendam agentem cum sorore Talionis, quòd sibi dormienti pollicem resciderat, cùm illa fratrem sæpius à ludo gladiatorio redemisset: Eras dignus ut haberes integram manum: nam intelligitur, ut rursum in ludo depugnares. Simile est illud Hortentij, ni fallor, qui negabat se unquam cum matre aut sorore redisse in gratiam: intelligitur enim nunquam illi cum matre aut sorore incidisse dissidium. Sunt noua sententiarum genera, ex inopinato, & ex alio relatis, & ex alio translatis, ex geminatione, ex contrarijs. Quorum exempla si quis desideret, ex Quintiliano petat licebit.

De expolitione.

Cum hoc sententiarum genere, quod superius ostendimus, ex quatuor constare partibus, cognationem habere uidetur expolitio. Sic enim uocant, quoties eodem in loco diutius commoramur, & eandem sententiam alijs atq; alijs modis uariamus, simul & locupletamus: Commutatione uerborum, cùm eadem res alijs atq; alijs uerbis, alijsq; figuris, sæpius effertur. Commutatione pronuntiationis, cum alio atq; alio uultu, gestu, uoce. Commutatione tractationis, cùm quod iam sub persona nostra diximus, idem alium, sed paulò aliter dicentem facimus. Vel cùm quod sedatius est disputatum, id acrius atq; inflammatius efferimus. Verùm copiosißima expolitio septem constat partibus: Propositione, Ratione, Duplici sententia, cui ratio item duplex subijci potest, contrario, simili exemplo, conclusione. Exemplum erit

huiusm

huiusmodi: Sapiens nullum pro Republica uitabit periculum. Ideò quod sæpe fit, ut cùm pro Republica perire uoluerit, necessariò cum Republica pereat. Et quoniam sunt omnia commoda à patria accepta, nullum incommodum pro patria graue putandum est. Hæc est prima pars, qua tota res simpliciter exposita est, et rationibus confirmata: cui subditur duplex sententia, aucta totidem, aut pluribus rationibus: Ergo qui fugiunt id periculum, quod pro Republica subeundum est, stultè faciunt. Hæc est sententia, cui subnectitur ratio: Nam neq; effugere id possunt & ingrati in ciuitatem reperiuntur. Deinde additur altera sententiæ pars è contrariò: At qui patriæ pericula suo periculo propellunt, hi sapientes putandi sunt. Mox addijciuntur rationes, Cùm & eum quem debet honorem, Reipublicæ reddunt, & pro multis perire malunt, quàm cum multis. Iam adiungitur huic contrarium: Etenim uehementer est iniquum, uitam à natura acceptam per patriam cùm seruaueris, naturæ cùm cogat, reddere, patriæ cùm roget, non dare. Et cùm possis cum summa uirtute & honore pro patria interire, malle per dedecus & ignauiam uiuere: pro amicis & parentibus, ac cæteris necessarijs adire periculum cùm uelis, pro Republica, in qua & hoc, & illud sanctissimum patriæ nomen continetur, nolle in discrimen uenire. Deinde adhibetur simile: Itaque uti contemnendus est, qui nauigando se, quàm nauim mauult incolumem: ita uituperandus, qui in Reipublicæ discrimine, suæ saluti plus quàm communi consulit. Additur collatio similitudinis, à maiori: Naue fracta, multi incolumes fuerunt: ex naufragio patriæ saluus

saluus nemo potest enatare. Sub hæc exemplum annectitur: Quod mihi uidetur Decius *intellexisse, qui se deuouisse dicitur, & pro legionibus se in hostes immisisse medios.* Huic annectuntur *sententiæ*, Vnde *uitam amisit, non perdidit.* Re *enim uilissima maximam redemit.* Vitam *dedit, accepit patriam. Amisit animam, potitus est gloria, quæ cum summa laude prodita uetustate, quotidie magis enitescit.* Demum *apponitur conclusio tanquam epilogus: Quòd si pro republica debere accedere ad periculum, & ratione demonstratum est, & exemplo comprobatum, hi sapientes sunt existimandi, qui nullum pro salute patriæ periculum uitant.* Ergo *conueniet huiusmodi thematis exerceri pueros, qui ad copiam parandam instituuntur.* Quanquam *ne hoc quidem exemplum ex Herēniana rhetorica mihi magnopere probatur, nisi quòd utcunq; rationem indicat.* Potest *autem copiosius etiam tractari, si plures sententias & rationes, si plura similia, si exempla plura congeras.*

De Apologis.

Ad *fabulosorum genus proximè accedunt apologi, nisi quòd & delectant uehementius, & efficacius persuadent.* Delectant, *morum faceta quadam imitatione: faciunt fidem, quia uerum ueluti ponunt ante oculos.* Capiuntur *his præcipue rustici & imperiti, & si quis alius est, qui mores aurei seculi sapit.* Celebrantur *apologi maximè* Aesopi *nomine, qui unus è sapientum numero ob hoc ipsum est habitus.* Etiam *si* Quintilianus *ab* Hesiodo *scriptas fuisse, certè maioris cuiuspiam ingenij opus existimat.* Quo *minus mirandum, si* Menenius Agrippa *ple-*

bem Romanam à periculosissima seditione reuocauit, con ficto in id apologo de corporis humani membris aduersus uentrem conspirantibus, ut refert Tit. Liuius. Et Themistocles Atheniensibus persuasit, ne nouarent magistratus, fabula de uulpe muscis obsita. Quin liberum est cuique pro re confingere genus huiusmodi. Verum ut aptè confingas, cùm ingenio ualeas oportet, tum animantium naturas (sunt autem infinitæ uarietatis) penitus animaduersas habeas necesse est. Porrò quod ad usum attinet, significantur uerbo, quemadmodum exempla, maximè si notus sit apologus. Veluti si dicas, Si tua scripta lacerant, ac damnant imperiti, noli laborare, certè doctissimo cuique maximè probantur. Quid enim mirum, si gemmam aspernatur gallus Aesopicus? Aut si quis dicat: Nullus hostis quantumlibet impotens humilisq;, negligendus, aut contemnendus est: posteaquàm nec scarabæum impunè contempsit aquila Aesopica. Aut hoc pacto: Tuis ipsius benefactis nitere, non maiorum splendore, ne tibi usu ueniat, quod Aesopi corniculæ. Dilatantur autem præfatione commendationis. Commendamus tum autorem ipsum, tum apologorum genus: ita ut fecit Aulus Gellius in explicanda cassitæ fabula: Aesopus ille è Phrygia fabulator, &c. nam locus in promptu est. Deinde si describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quos inducis, longius immoraberis. Quandoquidem hoc iam ipsum & cum uoluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet: ueluti si scarabæi formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis stercora protrudat, atque

atque id genus alia describas. Ad eundem modum aquilam regnum in auium genus obtinere, armigeram esse Iouis, non offendi fulmine, non conniuere ad ardentißimos solis radios, pernicißimo uolatu ultra nubes ferri. Denique quæcunque uel ad scarabæorum humilitatem exaggerandam, uel aquilæ generositatem attollendam pertineant. Quod quidem argumentum nos per lusum tractauimus in prouerbijs. Atque hac in re non prætermittendum, si quid animanti cuipiam fabulis poëtarum est attributum. Quod genus è Lycaone natos lupos, ex adulescente perdicem, cycnum Apollini sacrum esse, & sub fatalem horam suauißime canere, coruum eiusdem fuisse nuncium, & ob cessationem ex albo nigrum factum. Aut si quid proditum est historijs insigniter ab his factum, uelut de aquila, quæ uirginem adamauit, apud Pliniū: de Bucephalo Alexandri Magni equo, atque item de cæteris: nam rationem duntaxat ostendimus. Deinde cum ad ipsum apologum erit uentum, fusius ac latius narrare licebit. Id fiet citra tædium, si facta quadam imitatione, quod est in hominum uita, ad fabulæ mores accommodabimus. Præterea si ad eandem rationem sermones, sententias, dictaq; affingemus. Exemplum aptißimum est apud Horat. in Saty. Rusticus urbanum murem mus paupere fertur Accepisse cauo, ueterem uetus hospes amicum, Asper & attentus quæsitis, ut tamen arctum Solueret hospitijs animum, &c. nam in promptu locus est. Est item exemplum dilatati apologi apud Apuleium de coruo & uulpe. Rursum apud Aul. Gel. de caßita auicula. Cæterum quod ἐπιμύθιον uocant, id est, apologi

interpretationem, non admodum refert initio ponas, an in fine. Quanquam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis accedat uarietas.

De Somnijs.

Affinguntur à nonnullis somnia quoque, quæ fortaßis abhibenda non sunt, nisi in ostentatione: quod genus Luciani somnium. Aut quoties ea pro ueris uisis, hortandi deterrendi'ue gratia narramus. Tale est Prodici figmentum de Hercule ambigente, utram uitæ uiam ingrederetur, uirtutis arduam, an uoluptatis procliuem. Simile de Momo qui hoc reprehendit in homine, quòd Demiurgos illi finxisset cor sinuosum, nec addidisset fenestram: in boue, quòd in summis cornibus non addidisset oculos, ut uideret, quid feriret. Huiusmodi uidetur illud diui Hieronymi, de sese flagris cæso, quòd Ciceronianus esset. Et nos item pueri in hoc genere lusimus.

De Fictis narrationibus.

Iam fictæ narrationes rerum gestarum, si persuadendi gratia pro ueris adhibeantur, quàm maximè fieri potest, ad uerisimilitudinem componantur oportet. Sunt autem ex arte rhetorica notæ partes, quibus probabilitas constat. Cuiusmodi est fabula de Memmio apud Ciceronem, & fortasse de Vulteio apud Horatium. Genus hoc uideo nonnullis nimiũ placuisse, qui uulgi credulitate freti, stultißima quædam miraculorũ ostenta pro certißimis inuexerunt Christianorum literis. Porrò quæ risus causa finguntur, quò longius absunt à uero, hòc magis demulcent animos, modo ne sint anicularum similia deliramentis, & eruditis allusionibus doctas etiam aures capere poßint.

Quo

Quo de genere sunt Luciani Veræ narrationes, & ad huius exemplum effictus Asinus Apuleij. Prætereà Icaromenippus, & reliqua Luciani pleraq;. Item argumenta ferme omnia ueteris Comœdiæ, quæ non imagine ueri, sed allusionibus & allegorijs delectant. Nam illud fictionis genus, quod ad simulachrum rerum adumbratur, haud dubium est, quin ad parabolam pertineat. Exemplum huius est apud Platonem de specu, in quo uincti quidam umbris perinde ut ipsis rebus delectantur.

De Allegorijs Theologicis.

At quoties ad pietatem adhortamur, aut dehortamur, plurimum adiumenti conferent exempla ueteris ac noui testamenti: id est, euangeliorum. Quæ per allegoriam uarie tractantur, & eadem modo ad mores hominum, modo ad corpus ecclesiæ Christo capiti connexum & cohærens, modo ad cœlestem illam communionem, rursum ad prisca nascentis fidei tempora, & ad hæc nostra possunt accommodari. Sed hisce de rebus copiosius & exactius disseremus in libello, quem instituimus de Theologicis allegorijs. Atquæ hæc ferme omnia ad exemplorum genus referuntur, in quibus sumus paulò diutius immorati, quòd ex hoc potißimum mundo copiæ supellex depromatur. Sed priusquàm ab his digrediamur, uisum est etiam nonnulla paucis admonere.

Ratio colligendi exempla.

Imprimum quemadmodum unumquodlibet horum uarie poßit accommodari per similitudinem, per contrarium, per cōparationem, per hyperbolen, per epitheton, per imaginē, per metaphoram, per allegoriam, superiori

commentario demonſtratum eſt. Nunc qua ratione fieri poßit, ut ampliſsimã horum uim in promptu, ac uelut in numerato poßimus habere, indicabimus. Conſilium quidem non perinde magnificũ ut frugiferum: quod utinam iuuenes olim ipſi fuiſſemus ſequuti (nam tum quoq; ueniebat in mentem) uideo quantum momenti literulis noſtris fuerit acceſſurum. Attamen candidi eſt ingenij non inuidere bonæ ſpei iuuenibus, quod tibi uel negarit fortuna, uel non pararit diligentia. Ergo qui deſtinauit per omne genus autorum lectione graſſari (nam id omnino ſemel in uita faciendum ei, qui uelit inter eruditos haberi) prius ſibi quàm plurimos comparabit locos. Eos ſumet partim à generibus ac partibus uitiorũ uirtutumq;, partim ab his, quæ ſunt in rebus mortalium præcipua, quæq; frequentiſsime ſolent in ſuadendo incidere: eaq; conueniet iuxta rationem affinitatis & pugnantiæ digerere. Nam & quæ inter ſe cognata ſunt, ultro admonent quid conſequatur. Et contrariorum eadem eſt memoria. Puta ſit exempli cauſa primus locus Pietas & impietas. Huic ſubijciẽtur ſpecies inter ſe cognatæ. Prima eſt pietas in Deum: Secunda in patriam: Tertia in parentes, aut in liberos, aut etiam in eos quos oportet parentum loco colere, ueluti præceptores, & quorum beneficio ſeruati ſumus. Ex aduerſo eſt impietas. Iam his cognata ſuperſtitio, adijcienda igitur. Atque hic aperit ſeſe campus latiſsimus de prodigioſis Deorum cultibus, ac uarijs diuerſarum gentium ceremonijs. Item inepta parentum in liberos indulgentia, quæ falſa eſt pietas. Sit proximus, ſi uidetur, titulus, Fides: hanc in ſpecies ſeces licebit.

Eſt

Est fiducia erga Deum, est fides humana, est fides in amicos, fides seruorum in dominos, fides in hostes. totidemq; de perfidia. Item sit titulus Beneficentia: Huic quum suas species subieceris, restat gratitudo: non illa quidem huic subiecta, neq; rursum contraria, sed adhærens, eáq; ea ueluti consequens. Hæc per omnes locos tractari possunt. primùm quid sit pietas, quomodo differat à cæteris uirtutibus, quid habeat peculiare, quibus officijs præstetur, aut uioletur, quibus rebus alatur aut corrumpatur, quid fructus homini pariat. Hic sese aperit campus exemplorum ac iudiciorum. Sed uirtutum ac uitiorum ordinem sibi quisque suo fingat arbitrio, uel è Cicerone, siue malit, è Valerio Maximo, aut ex Aristotele, aut ex diuo Thoma petat. Denique si malit, elementorum ordinem sequatur. Neque enim id magni refert: quanquàm nolim illum omnes huius generis particulas tam minutim concisas in ordines referre, uerum eas duntaxat, quæ uideantur frequenter in dicendo usu uenire. Id autem uel ex locis causarum licebit cognoscere, nempe demonstratorijs, suasorijs & iudicialibus. Quod genus ferme sunt tituli apud Valerium Maximum, & nonnulli apud Plinium. Cæterum quæ extra uitiorum ac uirtutum genera sumuntur, partim pertinent ad exempla, partim ad locos communes. Prioris generis ferme sunt huiusmodi: Insignis longæuitas, uiuida senectus, senilis iuuenta, insignis felicitas, insignis memoria, subita rerum commutatio, subita mors, mors spontanea, mors prodigiosa, partus prodigiosi, insignis eloquentia, insignis opulentia. Ex humili genere clari, uafricies ingenij, insigne corporis robur,

insignis forma, egregium ingenium in deformi corpore, atque id genus innumera alia. Quorum singulis oportebit subijcere, quæ cum his pugnant, quæque cum his habent affinitatem, ut insigni eloquentiæ opponitur insignis infantia. Finitima sunt, uocalitas, felicitas in gesticulando, histrionica, & si qua sunt huiusmodi. Posterioris autem generis sunt istiusmodi: Plurimum interest, quibus studijs puer adsuescas. Magni refert, quibuscum uiuas. Suum cuique pulchrum. Facilis offensa, reconciliatio difficilis. Tutißimum est nulli credere. Ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus. Bis dat, qui citò dat. Fortunam sui cuique mores parant. &, Lentæ regum iræ. &, Periculosa principum amicitia. &, Dulce inexpertis bellum. &, Infida societas regni. &, Optimum senectæ uiatica eruditio. Sed quid ego hæc recensere pergo, cum sint sexcenta millia? Ergo ex his ea sunt deligenda, quæ uidebuntur ad dicendum maximè commoda. Ad hunc gregem pertinent & illa comparatiua, Cœlibatus'ne felicior, an coniugium? Vita priuata, an secus? Potior monarchia, an democratia? Vita studiosorum, an idiotarum? Tum autem ex superioribus, si qua sunt, quæ uirtuti, aut uitio uidebuntur esse confinia, ea licebit suo titulo subijcere. Vt illa: Bis dat, qui citò dat. &, Nihil carius constat, quàm quod precibus emitur. &, Beneficium dando accepit, qui digno dedit. &, Nihil tam perit, quàm quod confertur in ingratum. &, Beneficij gratiam perdidit, quisquis exprobrauit. Hæc atque huiusmodi ad liberalitatis titulum referri possunt. Verum ne indigesta rerum turba pariat confusionem, profuerit titulos qui latius patent,

in aliquot ſecare partes. Liberalitatis titulum, ut exempli cauſſa loquamur, ita licebit partiri. Si ſubieceris, Beneficium promptè, citoq; datum. Beneficium aptum. Beneficium digno aut indigno collatum. Beneficium exprobratum. Beneficium mutuum. Et ſi qua iudicabuntur magis idonea. Nam nos indicandi gratia duntaxat hæc ponimus. Ergo poſteaquàm tibi titulos compararis, quot erunt ſatis, eoſq; in ordinem quem uoles, digeſſeris, deinde ſingulis ſuas partes ſubieceris, rurſum partibus addideris locos communes, ſiue ſententias, iam quicquid uſquam obuium erit in ullis autoribus, præcipue ſi ſit inſignius, mox ſuo loco annotabis, ſiue erit fabula, ſiue apologus, ſiue exemplum, ſiue caſus nouus, ſiue ſententia, ſiue lepide aut alioqui mirè dictum, ſiue parœmia, ſiue metaphora, aut parabola. Atq; ad eum modum pariter fiet, ut & altius inſideant animo quæ legeris, & adſueſcas uti lectionis opibus. Sunt enim qui plurima teneant uelut in mundo repoſita, cum in dicendo, ſcribendoq; mirè ſint inopes ac nudi. Poſtremò utcunq; poſtulat occaſio, ad manum erit dicendi ſupellex, certis ueluti nidis conſtitutis, unde quæ uoles, petas. Porrò nulla diſciplina tam ſemota eſt à rhetorica, unde non facias locos tuos locupletiores. Nam à mathematicis, quæ remotiſſimæ uidentur, ſumuntur ſimilitudines. Quandoquidem cum ſphæra undiq; ſui ſimili, cumq; tetragono quocunq; cadat pariter quatuor angulis nixo, confertur ſapiens ſuis opibus fœlix, nec aliunde pendens, & quæcunque inciderit fortunæ procella, ſua uirtute firmus & immobilis. Ut ne dicam interim, quòd Theologi myſteriorum enarrationem frequenter à mathema-

thematicis petunt, propter arcanam quandam rerum, ac numerorum analogiam. Nam à Physicis non solum parabolæ, uerumetiam exempla quædam petuntur. Parabola fuerit, si dicas, Quemadmodum fulmen summos montes frequentißimè ferit: ita summa potestas, grauißimis casibus est obnoxia. Item quemadmodum fulmen æs liquefacit, intacta cera: ita principum animus in rebelles & obsistentes sæuire debet, in cæteros uti clementia. Exemplo fuerint Elephanti pudore in abdito coëuntes, si quis etiam in coniugatis modestiam, ac uoluptatis dissimulationem desideret. Et Delphini fœtus adultos diutius comitantes, nec sinentes paruulos suos ingredi, nisi grandior aliquis ceu pædagôgus adsit & custos, si quis admoneat quanta cura seruari atque institui debeat à parentibus prima illa & lubrica puerorum ætas. Itaque studiosus ille uelut apicula diligẽs, per omnes autorum hortos uolitabit, flosculis omnibus adsultabit, undique succi nonnihil colligens, quod in suum deferat aluearium. Et quoniam tanta est in his rerum fœcunditas, ut omnia decerpi non poßint, certè præcipua deliget, & ad operis sui structuram accommodabit. Sunt autem quæ eadem non solùm ad diuersos, uerum ad contrarios usus quadrare poßint, eóq; diuersis annotanda locis. Quod genus si de insanabili cupiditate hominis auari agas, rectè accommodabis Charybdis fabulam. Rursum, si de inexplebili uentris ingluuie, aut libidine mulieris inexhausta, nimirum conueniet eadem. Item apologus Aesopi de hirco ac uulpe simul in puteum descendentibus, quadrabit uel in prospicientiam, qua fit, ut non aggrediare

nego

negocium, nisi prius apud te perpenderis, qua ratione queas explicare. Vel in fictum amicorum genus, qui quum uideantur amici commodis consulere, maximè tamen agunt suum negocium. Prætereà ex morte Socratis non solùm ducitur exemplum, *mortem non esse formidandam uiro bono, cum ille tam alacri uultu cicutam biberit: uerumetiam uirtutem inuidiæ obnoxiam, neque satis tutam esse in turba malorum.* Rursum, *inutile, uel potius perniciosum esse philosophiæ studium, nisi te ad mores communes deflexeris.* Iamq; hoc ipsum factum trahi potest & in laudem Socratis, & in uituperium. *Laudandus enim qui nulla sua culpa, sed sola inuidia damnatus, tam fortiter mortem neglexerit.* Vituperandus qui inutili philosophiæ studio, neglectuq; morum communium, amicis acerbißimum luctum, uxori liberisq; calamitatem, sibi exitium conciliarit, cum alij soleant utiles esse patriæ, suis præsidio simul & ornamento: eoq; uerè sapientis esse, relictis aliquando tetricis illis sapientiæ decretis, uulgi studijs & opinionibus accommodare sese, temporiq;, quod aiunt, seruire. Iam si partes exempli circunspicias, quot locos licebit elicere? Accusatus per inuidiam ab Anyto & Melyto perditißimis ciuibus. Locus communis est, *Veritas odium parit.* Item alter, *Insignis uirtus conciliat inuidiam.* Rursum alius, *Apud iudices plerunque plus ualet nobilitatis ratio, quàm respectus honesti.* Rursum alius, *Nihil impudentius opulentia, si cum improbis moribus copuletur.* Quid enim absurdius, quàm omni facinore dedecorosos, Socratem in ius uocare? Rursum alius locus,

Non

Non quidlibet cuiuis decorũ est. Eoq; Socrates non abiicit sese ad iudicum pedes: neq; enim conueniebat, ut qui per omnem uitam docuerit mortem nõ esse formidandam, nisi turpis esset, eum nunc ueluti ob mortis metum abiectè supplicem esse. Quæ eadem causa commouit, ut neque in iudicium declinaret, neq; in media causa exilium eligeret, neque postremò cum liceret, è carcere uellet effugere, ne ipse à seipso discrepare uideretur. Atque hæc quidem una pars est. Deinde cũ moriturus tam ociose, tamq; placide disputat, cùm non alio uultu cicutam bibit, quàm quo uinum solet, cùm mox emoriturus iocatur in Phædonem, admonens ut gallum persoluat Aesculapio: locus est, Mortem etiam optabilem esse ijs, qui sibi uitæ integrè actæ conscij sunt. Rursum alter locus, Cuiusmodi fuerit hominis uita, id morte potissimum apparere. Rursum, Constantis suiq; perpetuò similis exemplum est. Etenim cuiusmodi fuerat in omni uita Socratis uultus oratioq;, talis erat & morituro. Tertia pars est, Dum in carcere agit Socrates, interim nusquam Alcibiades, nusquam Agathon, nusquam Phædrus, sed Crito, Phædon, Simias. Atque hic locus est, In periculis demum apparere qui sint ueri amici: nam uulgares illi sibi tum consulunt, cum in officijs cõmunibus adsunt. Quarta pars est, Cum amicis de animæ immortalitate multa disputat, uxorem ac liberos, quum pauca mandasset, dimittit. Locus est, Philosophum leuiter tangi oportere uulgaribus affectibus, id quod mire congruit cum doctrina Christi. Quinta pars est, Statim à morte Socratis uersus est in accusatores, populi furor. Socrati desiderato aurea posita statua. Locus

eus erit, Vulgus temere odisse & amare. Rursum alius, Virtutem præsentem odimus, sublatam ex oculis quærimus inuidi. Rursum alius, Fucatam gloriam unà cum uita perire, uirtutis splendorem à morte maximè inclarescere. Hinc arbitror liquere in quot usus idem exemplum posit accommodari. Similiter & in parabola fiet: uelut in nauigatione, quot similia duci poterunt? Vt optimum gubernatorem tempestas, ita optimum imperatorem aduersæ res declarant. Item, Vt nemo clauum cõmittit amicißimo, sed nauigandi peritißimo: ita nemo Reipub. gubernacula mandabit ei, cui studeat maximè, sed quem maximè iudicarit idoneum. Rursum, Quemadmodum uentis nimium secundis nautæ uela contrahunt, cum parum prosperi sunt, tum latius pandunt sinus: ita quum res uehementer succedunt, temperandus est animus, ne insolescat: contrà, cùm inimica est fortuna, tum fortitudine ac spe securæ felicitatis, dilatandus ac fulciendus. Item, Quoties rectum cursum per tempestatem tenere non licet, tum obliquis flexibus eò nihilo secius, quò peruenire uelimus, contendere oportebit. Item, Quoties artem uincit tempestatis impotentia, tum ancoram iaciunt nautæ, uelis collectis: ita uesanienti multitudini nonnunquam cedendum est, donec oratione tractabilis esse incipiat. Item, Quemadmodum nauta non semper eodem modo tenet uelum, uerum nunc tollit in altum, nunc contrahit, nunc in hoc latus, nunc in illud transfert, utcunque uentorum ratio postulat: ita sapiens non in omni loco, omniq; tempore & negocio simuli uitæ tenore debet uti, sed uultum, orationem, mores præsentibus rebus accommo

commodare. Item, Sicut in magnis tempestatibus peritissimi nautæ, uel ab imperito nonnunquam admoneri sese patiuntur, quòd alijs alia soleant in his casibus in mētem uenire: ita bonus rex in magnis Reipubli. periculis, nullius consilium audire grauabitur. Item, Vt minimo periculo nauigatur eo gubernatore, qui maximis sit iactatus periculis: ita tutissimus est ciuitatis status eo principe, qui grauissimis casibus sit exercitatus. Item, Vt qui clauum regit, non satis arbitratur sese suo fungi officio, nisi circumactis oculis, quid cuique faciendum, admonuerit: ita principem non agit, nisi qui magistratuum etiam inferiorum officia moderatur, ac præstat. Item, Quemadmodum insaniat nauta, si propter odium aliquorum, quos naui uehit, nauim perire sinat, qua perdita nec ipse possit esse incolumis: ita sanæ mentis non sit, qui ob factiones, patriæ incolumitatem non tueatur, quæ nisi sit incolumis, nec ipse incolumis esse posit. Item, Vt non nisi sæuissimis tempestatibus sacrā ancoram nautæ iacere solent: ita non est, nisi in grauissimis periculis, ac rebus propè desperatis, ad extrema remedia ueniendū. Sed næ ego ineptus, qui ista persequar, cū iam uideas aliquot similitudinum millia hinc sumi posse. Nonnunquam eadē quoq; collationis pars ad diuersa trahitur. Quod genus sit, si lunæ crebras mutationes uel ad fortunæ uices accommodes, uel ad humanæ uitæ instabilitatem, uel ad stultorum inconstantiam. Quin eadem quoque sententia uarios in usus deflectitur: ut, Facundus comes in uia pro uehiculo est. Iucundior est uita, si non solus agas, sed cum lepidis ac festiuis amicis consuetudinem habeas. Rursum,

Semper

Semper bonus aliquis liber circunferendus, cuius lectione tædium discutias. Item, Si te lætus animus comitetur & bene sibi conscius, nulla pars uitæ sentiet tædium : hic optimus est uiæ comes, si læta narret : sin turpium factorum memoriam tibi refricet, tædio enecat. Eadem est prouerbiorum & apophthegmatum ratio, quorum usum ostendimus in principio Collectaneorum prouerbialium. Proinde quædam erunt eadem diuersis adscribenda locis, aut annotanda certè. Nam sat erit aliquando tribus significasse uerbis, adscriptis autorum locis unde peti possunt, præsertim si paucis exponi non queant. Sed iam quò res exemplo magis fiat perspicua, sit titulus inconstantia, aut morum inæqualitas, experiamur'que quot res ad hunc conferri poßint. Primum è poëtarum fabulis petam Mercurium uarias formas sumere solitum, ut est uafer deus, nunc apud superos, nunc apud inferos, nunc apud mortales agentem, uarijs etiam fungentem officijs, nunc Ganymedis agentem parteis, porrigendo Ioui pocula, nunc nuncia perferentem, nunc animas deducentem ad Charontem, nunc negotiatoribus ac patronis operam dantem, nunc cithara utentem, nunc uirga, galero etiam bicolore, postremò uarijs gaudentem cognominibus. Ea sunt apud Aristophanem in Pluto : dicitur enim στροφαῖος, ἐμπολαῖος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος, apud Homerum, & apud Hesiodum διάκτορος, ἀργειφόντης. Dicitur & Cyllenius, & ἐριούνιος. Petam Vertumnum deum, cui inde etiam nomen, quòd subinde uertat formam. Petam Proteum omnia uertentem sese in miracula rerum. Petam Empusam ex Aristophanis

vers. negociator. dolosus, dux bis, certamen praefectus. mercurij sunt epitheta.

phanis Ranis, id est, dæmonis genus, identidem alia atque alia specie sese offerentis. Item Morphea, quoscunque uelit uultus induere solitum. Item Circen ueneficijs ac magica uirga homines in uarias ferarum formas uertentem. Nam improbi secum non constant, sed diuersis agitantur affectibus. Petam Καιρὸν uolubilem deum, nunquam sui similem: & huic similem, si uidebitur, Rhamnusiam. Petam Iouem, nunc aquilam, nunc cygnum, nunc taurum, nunc aureum imbrem factum. Præterea Chimæram capite leonis, uentre uirgineo, cauda draconis. Ac uarium illud portentum quod fingit Horatius in ipsa statim fronte Artis poëticæ. Adducam & Ianum bifrontem, & triformem Geryonem, & Bacchum, cui poëtæ tribuũt δίμορφον, hoc est, morum leuitatem ac facilitatem. ac talem in Ranis fingit Aristophanes. Et si qua sunt alia apud illos, quæ prodigiosæ uarietatis imaginem habent. Adducam & Vlyssem, quamlibet pro tempore personam gerentem. Vnde & πολύτροπον statim in operis initio uocat Homerus. Deinde à physicis petam lunæ similitudinẽ, nunquàm eodem uultu nobis redeuntis, nunc semiplenæ, nunc plenæ, nunc emorientis, nunc renascentis, nunc pallentis, nunc rubentis, nunc albicantis, nunc antecedentis solem, nunc à tergo sequentis. Petam similitudinem cœli uerni aut autumnalis, nunc nubili, nunc sereni, nunc tranquilli, nunc uentis commoti. Petam collationem maris assiduè uicibus æstuarijs decurrentis ac recurrentis, præcipuè Euripi mira celeritate septies die ac nocte reciprocantis. Addam polypum, cuius mutabilitas etiam prouerbio locum fecit. Addam chamæleontem colorem subinde

inde mutantem. Item *pantheram ac pardum uersicoloribus maculis uariegatum, aut si quod est aliud animal huiusmodi.* Item *anguillam lubricam.* Adiungam *pueritiæ in horas mutatum ingenium.* Adijciam *mulieris peculiarem inconstantiam,* Vulgus *leui momento mobile.* Præterea *argenti uiui miram mobilitatem,* Arundinem *ad omnem auram facilè mobilem,* Foliorum *arentium, plumæ, ramentæq; leuitatemq;,* Ceræ *flexibilem, ac mollem naturam,* Somniorum *inconstantiam,* Rotæ *uolubilitatem.* Adducam *laminam, quæ summis turrium, ac templorum fastigijs solet imponi, quò uentum circumactu suo indicet.* Adducam *bilibrem, facili momento huc atq; illuc uergentem.* Adducam *opus uermiculatum, uersicoloribus tessellis miram uarietatem ostentans.* Quædam etiam ingenio finguntur. Veluti *si quis comparet inconstantis hominis animum, nunc hoc, nunc illud cogitantis, speculo rotundo in foro frequentißimo suspenso, quod huc & illuc discursante turba, figuris innumeris uarietur.* Aut *nitro, quod quemcumq; colorem subieceris, eum imitari uidetur.* Aut *pensili chalybi, quod hinc atque hinc admotis magnetibus, quorum alter alliciat ad sese, alter depellat, leui momento nunc huc, nunc illuc rapiatur, nec unquam conquiescat.* Aut *sphæræ in plano uolubili.* Iam *ex historijs mutuò sumam* Græcorum *genuinam leuitatem, quam describit* Iuuenalis. *Lubricam* Allobrogum *fidem.* Pœnos *simili morum inconstantia.* Scythas *in dies mutatis pascuis nullam certam incolentes sedem.* Virgam Moysi *subinde in aliam atque aliam uersam speciem.* Aristippum *quamuis agentem personam, ut quem omnis, ut inquit*

Flaccus, decuit color, nunc Cynico utentem pallio, nunc regia purpura. Item ἱμίλδυκον *illum, de quo meminit* Lucianus. *Catilinam uario ingenio, ex Sallustio. Annibalem ex* T. Liuio. E x Valerio Maximo, *quibus alius fuit uitæ tenor in adolescentia atq; in senectute. Rursum ex tertia* Horatij Satyra Tigellium: *Nil æquale homini fuit illi, sæpe uelut qui Currebat fugiens hostem, persæpe uelut qui Iunonis sacra ferret, &c.* E Comœdijs *exemplum sumetur muliebris inconstantiæ.* Sostrata *in* Adelphis: *Au, mi homo sanus'ne es? An hoc proferendum tibi uidetur esse uspiam? Ac paulò pòst: Ah minimè gentium, non faciam, proferam. Amantium inconstantiam, exprimet* Phædria, *è rure repentè rediens. Puerilem inconstantiam* Antipho *ex* Phormione. *Sed hoc persequi longum est.* E *tragœdijs mutuabor* Phædram *uariatis secum sententijs, nunc nolentem, nunc uolentem.* Medeam *item ante filiorum cædem diuersis agitatam affectibus. Ab* Ouidio Biblidem, Narcissum. A Marone Didonem, *iam Aenea parante discessum. Atq; hoc genus innumerabiles personas passim exhibent* Poëtæ. *Ex* Apologis *allegabo rusticum illum, qui* Satyro *admirante, eodem ex ore modò calidum modò frigidum efflabat.* Et *si qui sunt alij. nam in præsentia rationem duntaxat ostendimus.* E *prouerbijs mutuabor.* τὴν παναγαίαν ἄρτεμιν. Item, ἀνέμους πεδίον. Et, εὐμεταβολώτερος κοθόρνου. Et, ὕδρας ποικιλότερος. Et, λιβυκὸν θηρίον, *aliaq; consimilia. Nam ipsi in prouerbijs locos adiunximus, unde ista peti possint.* Et *saxum quod subinde uoluitur, non obducitur musco.* Et, *arbor quæ subinde transplantatur, non grandescit. Rursum ex* apop

apophthegmatis addam illud dictum in Ciceronem, Duabus sedere sellis. Et in eundem à Sallustio scriptum: Aliud stans, aliud sedens loquitur. Ex Homero ἀλλοπρόσαλλον. Sic enim uocat Martem incertarum partium, quiq; nunc cum his sentit, nunc cum illis. Ex Ouidio, ni fallor, Et tantum constans in leuitate sua. Ex Horatio, Leuior cortice. Et, Mutat quadrata rotundis. Et, Romæ Tybur amo, uentosus Tybure Romam. Ex Plauto, Tipula leuior. E Terentij Phormione, Volo nolo, nolo uolo: quod dictum est, non dictum est, &c. Ex Euripide, πλάγια γὰρ φρονεῖς τὰ μὲν νῦν τὰ δὲ πάλαι τὰ δ᾽ αὐτίκα. Iam apparet, opinor, quanta huius quoque generis supellex ex tot scriptoribus colligi poßit. Eadem est sententiarum ratio, quas non tantũ ab autoribus sumere, uerumetiam pro re nouas parere licet. Quibus omnibus si totidem apponas contraria, deinde subiunxeris utrinque finitima, nimirum quam immensus orationis penus futurus sit, uides. At cùm tam uarius sit usus, id quod diligentius ostendemus in opere De ratione conscribendarum epistolarum, nihil erit, quod non aliquo pacto poßis ad locupletandam orationem accommodare. Quandoquidem contraria quoque adhibentur uel per ironiam, uel per dißimile, uel per comparationem. Per ironiam, ut si quis hominem nunquam sui similem Socratem appellet, qui in omni uita semper eodem uisus est uultu. Per dißimile, ut si dicas, C. Iulium Cæsarem nullius unquam facti pœnituit: Hic nihil unquam decreuit, quod non mox resciderit. Per comparationem, si dicas, Quàm Cato ille, quem Cicero præfractum uocat, à sententia non potuit abduci: tam hic non potest in eadem retineri

neri sententia. Porrò finitima quæ sunt, facili deflexu ad uicina trahuntur. Quod genus Persianum illud: Tecum habita. Nam etsi propriè quadrat in eum qui maiora molitur, quàm pro sorte sua, tamen quia non esse sua sorte contentum, cum inconstantia cognationem habet, huc torqueri poterit, præsertim cùm Seneca scribat, Plurimum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Quin eadem simul & in laudem torqueri possunt. Vt si omnium horarum hominem, uersatilis; ac dextro ingenio laudes, ex inconstantiæ penario sumes polypum, ad speciem subiecti soli mutantem colorem. Sumes Euripum, ac negabis mare hoc esse tam uersatile, quàm huius sit ingenium. Sumes flammam stare nesciam. Sumes cœlum subinde alia facie. Sumes arundinem utcunque flauerint auræ, flectentem sese. Dices sapientis esse pro re nata, pro tempore, pro loco mutare sententiam, ac uitæ rationem. Stupida saxa ac brutam tellurem unam non moueri. Cæterum ex animantibus, ut quodque præstantißimum est, ita maximè mobile esse. In uniuersa natura, quò quicquam præclarius est, hòc à quiete longius abesse. Infima est quæ non mouetur terra. At mobilis aqua, mobilior aër, ignis hoc quoq; mobilior, cœlum quàm maximè mobile. Proinde mentem hominis, auram atq; ignem ab antiquis uocari. Contrà stultos, tardos, stupidos, lapides, plumbum. In quas res maximè cadit constantiæ uocabulum. Per huiusmodi locos pleraque, è constantiæ supellectile ad uituperandum traxeris, & ex inconstantiæ ad laudem detorseris. Verum de his, ut modo dictum est, aliàs tempestiuius. Nunc reliquas dilatandi sermonis rationes

tiones perſequamur.

De partium rhetoricarum multiplicatione.

Creſcet oratio numero partium orationis. Vt enim qui breuiſsimus eſſe ſtudet, quàm poteſt, pauciſsimis utitur partibus: ita qui dilatare cupiet, etiam legitimis illis & arte præſcriptis partibus aliquid acceſsionis curabit adiungere. Nam cùm in ſumma tria ſint oratoris officia, docere, delectare, flectere, cui placet breuitas, is uno contentus tantum docebit, quod ſit narrando & argumentando: cui copia, ſimul omnibus utetur, idq́; in omnibus orationis partibus, non ſolum in peroratione aut exordio. Rurſum qui ſtudet breuitati, poterit narratione, aut hac quoque prætermiſſa, ſi cauſæ ratio patietur, eſſe contentus ſola probatione. Atque hæc etiam ut omitti tota non poteſt, ita poteſt coarctari cohiberiq́;. Contrà, qui copiam affectabit, non modò ſex illis utetur, exordio, narratione, diuiſione, confirmatione, confutatione, peroratione, ſed & ſuo loco latius explicabit exordiorum locos: & in tota oratione: quoties cauſa præbebit opportunitatem, exordiola quædam admiſcebit, quibus fauorem, attentionem, docilitatem retineat, atq; renouet, aut tædium diſcutiat, aut quæ dicturus ſit, præmolliat. Incidunt autem huiuſmodi perſæpe. Docilitatem potiſsimum renouamus commodis tranſitionibus, quarum formulas aliquot ſuperiore commentario propoſuimus. Quod genus fuerit, Audiſtis largitione, corruptela, ſanguine, ſtupro ac fœdiſsimis artibus paratum honorem: Nunc oſtendam illud, quod turpiter eſt adeptus, turpius adminiſtraſſe. Attẽtio renouatur hiſce ferme modis: Magna ſunt hæc, ſed leuia præ his quæ

nunc dicturus sum. Et nunc ad ipsum caput rei accedo. Proinde quæso, ut hæc animis quàm maximè attentis audiatis. Et, Sed his longius fortasse sum immoratus, cætera paucis ac dilucidè expediam, si mihi, sicut antehac fecistis, aures atque animos præbere uelitis. Et, Altius paulò repetam, sed ita uerba sum facturus, ut neque sine fructu, neque sine uoluptate sitis audituri. Atque id genus alijs modis: nam bis mille pro rei natura fingi possunt. Tædium discutitur aut excluditur, hoc pacto: Rogo diligenter auscultetis. Prima fortasse fronte minutum uidetur quod tracto: uerùm si paulisper attendetis, intelligetis nimirum, sub hac specie maxima Reipublicæ pericula occultari. Et, Quæso patiamini paulisper, mox aperiam, quorsum hæc spectent. Et, Nunc rem antehac inauditam audietis. Et, Rem accipietis omnium maximè ridiculam. Porrò fauor ijsdem rationibus renouatur, quibus paratur. Insuper & argumentamur aliquoties in exordio. Siquid erit amoliendum, quod alioqui sit obfuturum reliqua disserenti. Verum id non nisi consilio ex rei circunstantijs sumpto. Narratio uehementer locupletatur schemate, quod quidam appellant sermocinationem, qua uni aut pluribus personis affingimus sermonem congruentem. Veluti quum Homerus Iliados χ. facit Priamum senem Hectorem dehortantem à prælio, post hunc Hecubam. Item Iliados ζ. Andromachen uxorem deterrentem à prælio, atque his respondentem Hectorem, mirè seruato cuiusq; personæ decoro. Neq; quicquam est admirabilius in historiarum scriptoribus: nam historicis hoc omnium suffragijs permissum est, orationem personis affingere: De Ethnicis loquor: an

idem

idem liceat Christianis, in dubio est, nisi quòd simile factum uidetur in historia Septem Machabæorum. Ac præter alios qui martyrum uitas conscripserunt, idem sibi permisisse uidetur diuus Ambrosius in uita beatæ Agnetis. Narratio, præterquàm quòd aliquando fusius explicatur, & omnibus argumentis atq; affectibus expletur, etiam crescit ἐπιδιηγήσει. Ea est, ut ostendit Fabius, repetita narratio, quoties res paucis, ac simpliciter exposita, denuo fusius & ornatius eadem enarratur. Id quod fit uel inuidiæ, uel miserationis causa. Præterea crescit item egressione subiecta. Quod ita demum permittit Fabius, si excursus ille sic adhæreat, ut sit quasi narrationis finis. Veluti si atrox fuerit circa finem narratio, prosequamur eam ueluti spiritu protinus erumpente indignatione. Atque id quidem in causis serijs ac periculosis. Cæterùm in re ad ostentationem parata nihil uetat, quò minus exposita re, in locum aliquem quàm maximè plausibilem & amœnum expatieris: quo simul & narrationis tædium abstergas, & uoluptate sermonis ad futuram probationem reddas alacriores. Hi loci cuiusmodi sint superius est demonstratum. Propositio dilatabitur primùm, si pro simplici, duplici, aut multiplici utemur, etiam si una sit satis, propterea quòd alios alia mouent. Vt, Si fecisset, præmio magis, quàm supplicio dignus erat. Aut, Res hæc nec est honesta, nec expedit, nec sine summo periculo fieri potest. Quòd si maximè sit honesta, maximè expediat, maximè sit tuta, tamen fieri non potest, ut consequamur. Deinde, si non nudam omnino, sed argumentis obiter interiectis, & affectibus accensam proferemus. Qualis est illa Cicero-

nis pro Milone. *Hæc ſicut expoſui, ita geſta ſunt Iudices Inſidiator ſuperatus, ui uicta uis, uel potius oppreſſa uirtute audacia eſt.* Deinde *miſcet affectus. Nihil dico, quid Reſpublica conſecuta ſit. nihil quid uos, nihil quid omnes boni, nihil ſanè id proſit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſeruare potuerit, quin unà* Rempublicam *uosq́; ſeruaret.* Deinde *argumenta congerit. Si id iure non poſſet, nihil habeo quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & neceßitas barbaris, & mos gentibus, feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper uim, quacunq; ope poßint à corpore, à capite, de uita ſua propulſarent: non poteſtis hoc facinus improbum iudicare, quin ſimul iudicetis omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut ueſtris ſententijs eſſe pereundum.* Mox *redit ad affectus.* Quod *ſi ita putaſſet, certè optabilius* Miloni *fuit iugulum dare* Publio Clodio, *non ſemel ab illo, neq; tum primùm petitum, quàm iugulari à uobis, quia ſe illi iugulandum non tradidiſſet.* Atq; *item in ſequentibus controuerſiam conſtituens, nam locus eſt notus, repetit ſummam argumentorum, quibus uſus fuerat in exordio.* Id *tametſi magis licuit* Ciceroni, *propterea quòd in exordio quæſtiones aliquot tractauerat: tamen idem & alibi continget uerbis commodè interiectis, maximè in enumeratione aut expoſitione, quæ eſt altera diuiſionis pars, de qua ſuprà non nihil attigimus, cùm de propoſitionibus ageremus.* Quod *genus fuerit, ſi diſſuaſurus* Ciceroni, *ne uitam ab* Antonio *accipiat, exuſtis* Philippicis, *ſic proponas.* Primùm *illud uide mi* Cicero, *num te dignum ſit, ut immortalem ingenij tui famam, tot paratam ſudorib*

dorib

doribus, quaq; tuos omnes illustrasti, ob tantulum æui, quod tam grandi longum superesse non potest, exusto pulcherrimo omnium monumento repentè aboleas. Deinde num forti uiro, quia semper omnia posthabuerit libertati, ferendum sit, ut uitam rerum omnium optimam, & in qua sunt omnia, debeat ei portento, cui quouis etiam nomine obnoxius esse nemo liber uelit. Postremò uideat, ne parum prudentis sit in re tanta fidem habere hosti perfidissimo, qui nec amicis unquam fidem seruarit. Neque perspicere, quod uel cæco appareat, nihil aliud agere uersutissimum carnificem Antonium, nisi ut totum extinguat Ciceronem. Nam simpliciter proponi poterat hoc modo: Primùm, non est tanti uita. Deinde, miserum debere uitam inimico. Postremò, decipere cupit Antonius, non seruare. Quòd si qua propositio durior uidebitur, eam oportebit, uelut exordiolo præmollire. Vt si proposueris laudare Platonis dogma de uxoribus communibus, ut hoc exempli causa sumatur, dices te non fugere, quòd rem omnium sententia absurdissimam polliceri uideris. Verùm illud orabis, ut tantisper iudicium suum differant, donec argumentorum summam audierint, nihil diffidere te, quin penitus exposita re, sint in diuersam sententiam pedibus ituri. Tantum illud cogitent, hoc quicquid est, non esse temere dictum à tanto Philosopho, quiq; cæteris in rebus ob excellentiam ingenij, diuini cognomen promeruerit. Verùm quod in formis hominum, idem in rerum iudicio usu uenire. Quasdam si procul & oscitanter aspicias, nihil uenustius, fuco uidelicet oculis imponente: sin propius ac fixius contempleris, iam quod paulò antè

mire blandiebatur oculis, maiorem in modum incipit displicere. Silenis, nisi explices, quid magis ridiculum? sin explices, quid augustius? Adeò ueritas latet in abdito, nec oportet in dijudicandis rebus populum autorem sequi, cui semper pessima pro optimis probari consueuerint. ergo sepositæ paulisper recepta illa & animis penitus infixa opinione, rem ipsam iudicio perpendant, nec prius in hanc, aut hanc partem flectant animum, quàm totum argumentorum orbem acceperint. Quædam enim fore, quæ per se stulta uideri possint. Verùm si quis inter se coniuncta perceperit, is demum uel concentum, & harmoniam sensurus est. Huiusmodi præfatiuncula pro causæ natura commodè affícta, nonnunquam expedit auditoris animum ad secuturam argumentationem præparare. Iam uerò probationes, præter eas locupletandi rationes, quas superius ostendimus, crescunt labefactatione, seu præcipitatione & asseueratione. Labefactamus autem seu præparamus duobus modis. Propositionibus. Nunc autem uoco propositiones, non quæ summam causæ complectantur, sed ueluti singularium partium collectiones, seu conclusiones, quas oratoribus mos est initio argumentorum proponere, & easdem in fine uehementius per affectus aut per epilogum repetere. De hoc genere dictum est superioribus titulis. Præterea cùm ita proponimus, ut ipsa orationis figura fidem abrogemus aut conciliemus. Cuismodi est illud Ciceronis pro Milone: Sed antequam ad eam rationem ueniam, quæ est propria nostræ quæstionis, uidentur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis & improbis iactata sunt, & in concione etiam paulò antè ab accusator

ſatoribus. Cùm inimicos & improbos nominat, iam hoc ipſo non parum fidei abrogauit aduerſariorum propoſitioni. Deinde propoſitionem ipſam per Ironiam eleuat. Negant intueri lucem fas ei, qui à ſe hominem occiſum fateatur. Nam atrocitas illa uerborum, *Negant intueri lucem fas, pro eo quod erat, puniendus eſt, cum irriſione pronuntianda eſt. Adiunguntur huiuſmodi præparationes ſingulis etiam collectionum partibus. Quandoquidem eodem in loco* Tullius *exemplis refutaturus, quod erat propoſitum, ita præparauit: In qua tandem urbe homines ſtultiſsimi hoc diſputant? deinde adiungit exemplum* M.*Horatij, cùm ſororem occidiſſet, abſoluti. His non abſimiles ſunt aſſeuerationes, quæ cùm argumenta non ſint, tamen ſæpenumero pondus habent argumenti, ſi probationibus admiſceantur: ut, Quis tam cæcus qui hoc non uideat? Quis tam impudens, ut neget?* Et *illud, Stultius eſt, quàm ut refelli debeat. Quis enim non intelligit? &c.*Et*, Perfrica faciem, & aude negare. Hæc cùm ita ſint, quæ tandem impudentia eſt, &c. Locupletantur & ſingulæ collectiones epilogis particularibus, quæ ſummam rationum paucis comprehenſam, auditori denuò ſub oculos reuocant, ut maiore cum fide concluſio ſuccedat: qua quidem in re frequens eſt* M.*Tullius, propterea quòd latius explicet argumentationis aciem. Huius generis exemplum erit illud ex oratione pro* Pompeio: *Quare uidete, num dubitandum uobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum* Republica *defenduntur. Denique creſcunt & ex-*

curſ

cursionibus per amplificationem, ut singulis probationibus suos affectus adijciamus, ad quod propriè destinata est conclusio. Quam si copiosam esse uolemus, geminam efficiemus, ut simul & per epilogum præcipua argumenta recenseantur, & affectuum omne genus per omnes locos tractetur. Eos ex Aristotele, & Quintiliano petere licebit. Quin & poëtæ in hoc genere miri sunt. Vehementiores, quos Græci πάθη uocant, suppeditant Ilias Homeri ac Tragœdiæ: moderatiores illos qui delectant potius quàm perturbant, subministrat Odyssea Homeri & Comœdiæ. Quanquam in Iliade, Græcorumq́; Tragœdijs sæpe miscentur ἤθη, sic enim Græci uocant affectus Comicos: Latinorum Tragœdia parcius hoc genere utitur. Inter affectus autem ponenda delectatio, quanquam hæc non in peroratione tantum, uerum in tota oratione, cùm res feret, debet admisceri. Porrò quid cuique iucundum sit, Aristoteles in affectuum locis diligenter prosequitur: & de facetijs M. Tullius, Quintilianus de risu scripsere, traditis iocandi rationibus. Delectatio quæ petitur è Comicis affectibus, præcipuè locum habet in narratione, uel quia rem ueluti subijciunt oculis, uel quia ab omnibus agnoscuntur. Quis enim non cum uoluptate legat, quomodo apud Homerum Andromache Hectori armato occurrit ad portam ciuitatis, qua proditurus erat in prælium: non sola, neque enim id decet pudicas matronas, sed comitabantur pedisequæ, puerum in ulnis gestans Astyanactem Hectoris filium, patri unicè charum, &, quod addit Homerus, pulchro syderi adsimilem, quo per hunc uxor expugnaret affectus mariti. Hector tacitè arrisit conspecto puero.

Andro

Andromache propius adstans dextram porrexit, ac nominatim compellauit. Dein post affictam utrique congruentem orationem, quum Hector infantem appeteret osculaturus: ille territus armorum splendore, ac crista è galeæ fastigio nutitante, clamans reflexit se in sinum nutricis. Hic risit uterque, pater & mater. At Hector sublatam è capite galeam humi deposuit, atq; ita puerum amplexus, osculatus est. Mox ei fausta precatus, tradidit matri: illa eum excepit in sinum bene olentem δακρυόεν γελάσασα, id est, lacrymabile ridens. Ea res Hectori mouit misericordiam, atq; uxorem manu sustentans consolatur, nomine eam appellans, mox reponit galeam. Illa marito obtemperans, domum se recipit: ibi muliebri fletu complentur omnia, quòd crederent eum ex eo prælio non rediturum. Itaque spirantem adhuc pro mortuo deflent. Interim non mediocrē addunt gratiam intermista epitheta κορυθαίολος ἕκτωρ. Et, οὗ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος ἕκτωρ. Et, εὐζώνοιο τιθήνης. Et, λόφον ἱππιοχαίτην. Et, πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ. Et, κόρυθα παμφανόωσαν, καὶ φίλον υἱόν. Et, ἀλόχοιο φίλης, & quod indicauimus κηώδεϊ κόλπῳ. Et, κόρυθα ἱππουριν. Hæc uirtus præcipuè in causa est, cur nemo legens Homerum saturatur, sed perpetua uoluptate ducitur. Hi sunt affectus de quibus scribit Horatius, Morataq; rectè Fabula nullius Veneris, sine pondere & arte. Valdius oblectat populum, meliusq; moratur, Quàm uersus inopes rerum, nugæq; canoræ. Sunt huiusmodi narrationes aliquot insignes apud Marc. Tullium. Veluti in Philippica secunda de Antonio: Vehebatur in essedo tribunus plebis, lictores laureati antecedebant: inter quos aperta

lectica

lectica mima portabatur, &c. nam indicasse locum satis est. Sunt in eadem oratione & aliæ, quomodo capite inuoluto ad amicam literas amatorias pertulerit: quomodo consul in Lupercalibus cucurrerit. Delectant & illa quum non actio tantum, sed agentium gestus quoq; describitur: quale est illud in Pisonem: Ita enim sunt perscriptæ scitè & literatè, ut scriba ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra perfricans, commurmuratus sit: Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται. Rursus illud: Respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentem depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. Quanquã hæc interim & ad fidem orationis faciunt, quum ea quæ uelut extra narrationis necessitatem adijciuntur, simplicitatis habent speciem. Fabius miratur narrationem M. Tullij pro Milone: Milo quum in senatu fuisset, eo die quo à Senatu dimissus est, domum uenit, calceos & uestimenta mutauit. Paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est. Sunt item & figuræ, quæ ad orationis iucunditatem pertinent, quas non magni negotij est ex artis præceptis petere, & à nobis, nisi multis uerbis, referri non poterat. Delectant & allusiones, sed agnoscentem duntaxat. Itaq; in loco sunt adhibendæ.

EPILOGVS.

Ergo cui placebit Laconica illa breuiloquentia, primum Atticorum exemplo præfationibus, & affectibus abstineat. Rem simpliciter ac summatim exponat. Argumentis non omnibus utatur, sed præcipuis duntaxat: eaq; non explicatim, sed confertim adhibeat, ut in singulis propè uerbis sit argumentatio: si quis explicare uelit, sit docuisse

contentus: ab amplificationibus, ab aſſeuerationibus, à ſimilibus, exemplis, ſententijs, epiphonematis, fabulis, apologis, alluſionibus, facetijs temperet, niſi quid horum ita erit neceſſarium, ut citra flagitium omitti non queat. Item ab omnibus figuris, quæ uel amplam, uel illuſtrem, uel acrem, uel ornatam, uel iucundam reddunt orationem, abſtineat. Rem eandem ne alijs atq; alijs formis tractet, & ita ſingulis uerbis ſignificantibus explicet, ut multò plus intelligatur, quàm audiatur, & aliud ex alio colligi poßit. Contrà qui copiam ſequitur, ſingula dilatare ſtudebit his fermè quas dixi rationibus.

Quid utrobiq; uitandum.

At caueat uterq;, ne, quod ferè fit, affectatione in finitima uitia delabatur. Breuitatis amator uideat, ne tantum hoc agat, ut pauca dicat, ſed ut optima quàm poteſt paucißimis. Et cui placet Homericum illud παῦρα μὲν, eidem placeat et hoc quod protinus ſequitur, ἀλλὰ μαλὰ λιγέως. Et cui probatur οὐ πολύμυθος, non prætermittat & hoc quod ſtatim ſubijcitur, οὐδ᾽ ἀφαμαρτοεπής. Nam nihil æquè conuenit breuiloquentiæ, quàm uerborum proprietas & elegantia. Cui ſi acceſſerit ſimplicitas, facilè uitabitur obſcuritas, uitium, quod plerunq; breuitatis ſtudium comitari conſueuit. At hìc rurſum uidendum, ne frigeſcat oratio, dum nullis affectibus inflammatur. Proinde res ita ponetur ante oculos, ut per ſe nonnullos aculeos tacitè infigat animis: tum omnia Attico lepôre condienda erunt. Illud in primis cauendum, ne breuitatis ſtudio neceſſaria dictu prætermittamus. Contrà, qui copiam petet, delectum item adhibeat oportet & uerborum, & rerum, & figurarum

rum. Ne rationes sint futiles, exempla parum idonea, sententiæ frigidæ, excursus æquo longiores, parumq; tempestiui, ne figuræ durius affectatæ. Quaproter ordinis ac dispositionis summam oportet habere rationẽ, ne rerum indigesta turba, totus sermo perturbatus sit et confusaneus. Et ubiq; tædium uarietate, iucunditate, risuq; leuandum. Varietas potißimùm petitur figuris, & ab eiusdem iucunditas. Risus ab his præceptis quæ tradidit Cicero. *Sunt autem & peculiares partiũ uarietates non negligendæ. Proinde expediet plurimas exordiorum formulas in promptu habere. Sunt et narrationis complures modi, sunt argumentationum diuersæ formæ, neq; simplex affectuum natura, sed hæc à Rhetorum præceptis petantur oportet. Admonendũ hoc quoq;, ne quouis in loco parẽ copiam affectemus. Sunt enim quædã sterilia. Verùm relictis his quæ natura copiã non admittũt, partes maximè fœcũdas ac tractabiles deligamus, nisi fortè periclitandi aut ostentandi ingenij causa, libeat aliquando ex musca, quod aiunt, elephantũ facere. Quemadmodũ* Fauorinus *febrim,* Synesius *caluitiũ, nos stultitiam* Encomio, *et ancorã* Aldinã *laudauimus in prouerbijs. Sed in exercẽdo detur uenia, si luxuriet adulescens. Cæterũ ubi non luditur, sed res seria cum periculo agitur, ibi rhetor non stultus adhibito consilio, copiæ modum ex utilitate causæ metietur.*

Peroratio.

Adiecer am exemplum thematis in arctum contracti, & eiusdem fusius explicati, quod hic non addo, ne sarcina maior uideatur accessio. Liber extat ad illustrißimum principem iuniorem Guilielmum *ducem* Cliuensem, *titulo,* De *pueris statim ac liberaliter instituendis.*

FINIS.

EPITOME LIBRI DE COPIA VERBORVM

Erasmi Roterodami, qua ratio uariandæ orationis exemplis atq; explanationibus paulò apertioribus traditur.

PRIMA VARIANDAE ORATIONIS ratio, quæ planè simplicißima est, consistit in Synonymia.

Est autem Synonymia, cùm diuersa uerba eandem omnino rem declarant, ita ut ad significationem nihil referat, hoc, an illo malis uti: ut,

Ensis,	*Domus,*	*Codex,*
Gladius,	*Aedes,*	*Liber,*
Mucro.		

	Terra,
Decor,	*Humus,*
Forma,	*Tellus,*
Pulchritudo.	*Sŏlum.*

De Synonymis Fab. Quintil. lib. 10. cap. 1.

Sunt autem, inquit, alia huius naturæ, ut idem pluribus uocibus declarent: ita ut nihil significationis, quo potius utaris, intersit, ut ensis & gladius: alia quæ etiamsi propria rerum aliquarum sint, tropicôs tamen, quasi ad eundem intellectum feruntur, ut ferrum & mucro. Hactenus Quintilianus, &c.

Synonyma Dialectici uniuoca appellant: dicuntur & hæc polyonyma. Iis uerò contraria sunt, quæ dicuntur homonyma, quæ Latini æquiuoca appellant. hæc autem una uoce multa significant, ut uinea pro machinamento belli, quo muri diruuntur, & loco uitibus consito. Aries machina bellica, & signum cœleste, & animal, Polypus piscis, & narium morbus: sic taurus, canis, acies.

Antonius Mancinellus:

Dictio multa notans dicetur homonymon esse,
Vt lens ac acies, & olympus, palma, latexq;.
Quæq; unum signant dic esse Synonyma uoces,
Vt terra, ac humus, & tellus, ensis, gladius'ue.

Est itaque Synonymorum maxima uis undecunq; è bonis autoribus contrahenda, uariáq; comparãda supellex, &, ut Fabius ait, diuitiæ quædam extruendæ, quibus ubicunq; desideratum erit, posit nobis constare uerborum copia. Neque sat erit huiusmodi uocum mundum copiosum, ac penum parasse, nisi non solum in promptu, uerum etiã in conspectu habeas, ut protinus uel non quæsita sese ostentent oculis, &c.

Fab. lib. 10. cap. 1.

VARIANDI RATIO PER Enallagen siue ἑτέρωσιν.

ἑτέρωσις, uaria eiusdem dictionis parago ge, id est, deductio, ac deriuatio.

Proxima uariandi ratio est, cùm uoce modicè deflexa uarietatis nonnihil conciliatur. Constat autem Heterosis duobus potissimum modis: scilicet,

Partis

Partis commutatione, cùm permutatur
- Verbum nomine.
- Verbum participio.
- Verbum supino.

Qualitatis nouatione, cùm mutatur
- Numerus.
- Persona.
- Genus, &c.

In hisce tribus subsequentibus rationibus non cõmutatur adhuc pars orationis.

EXEMPLA VOCIS modicè deflexæ.

Edax,	Bibax,	Bibosus,
Edo.	Bibulus.	Bibo.
Loquax,	Nugator,	Blaterator
Loquutuleius.	Nugo.	Blatero.
Fallax,	Voluptuosus,	Nauta,
Falsus.	Voluptuarius.	Nauita.
Gulo,	Vorax,	Dicax,
Gulosus.	Vorator.	Dicaculus.
Nasutus,	Tabellio,	Pauxillum.
Nasutulus.	Tabellarius.	Pauculum.

Homunculus, Homulus, Homululus, Homuncio.

HVIVS GENERIS EST CVM nomen substantiuum adiectiuo commutatur, aut contrà.

Iuxta sententiam Homeri,	Fausti literæ,
Iuxta sententiam Homericam.	Faustinæ literæ.

Vergilij est sententia, } Amorem omnia uincere.
Vergiliana est sententia,

Erasmi stylum, } timent Barbari.
Erasmicum stylum,

Macrob. lib. 5. Saturn. Homeri maiestatem, } æmulatur Vergilius.
Homericam maiestatem,

Genus hominũ } aßimilatur floribus, qui matutino tẽ
Genus humanũ } pore crescũt, uespere uerò arescunt.

AVT CONTRA ADIECTIVVM
substantiuo commutatur.

Vir mirè facundus, Vir mira facundia.
Insignitè impudens, Insignita impudentia.
Homo egregiè doctus, Homo egregia doctrina.

HIC VERBVM ACTIVVM
commutatur in paßiuum, aut contrà.

Plurimam habeo gratiam,
Plurima à me tibi habetur gratia.
Magna me tenet admiratio,
Magna teneor admiratione.
Non sic amat filium mater,
Non sic amatur à matre filius.
Literæ tuæ maximopere me delectarunt,
Tuis literis maximopere sum delectatus.
Tua epistola magno me affecit gaudio,
Ex epistola tua magno affectus sum gaudio.

Porrò hic cauendum, ne perperam uertamus: neque enim hæc conuersio seu reciprocatio procedit in quibuslibet: ut, cepi cibum, & captus sum cibo: cepi prouinciam, & captus sum prouincia: qua de re uide Vallam

lam, lib. 6. cap. 3.

Hic obserua non omnia actiua licere mutare in paßiua: ut, Incredibilem uoluptatem tuæ mihi literæ attulerunt: non autem perinde usitatè dixeris: Incredibilis uoluptas tuis ex literis mihi allata est. Magnam cepi uoluptatem: non autem, capiebatur à me uoluptas.

CONTRA PASSIVVM in actiuum.

Ex epistola tua non uulgariter exhilaratus sum,
Epistola tua non uulgariter me exhilarauit.
Eximia quadam lætitia tuæ me literæ affecerunt,
Tuis ex literis singulari sum affectus lætitia.

PRIMVS MODVS HETEROsis, ubi pars orationis mutatur.

Pars orationis tunc dicitur mutari, quum uerbũ mutatur in nomẽ, aut contrà rursum uerbum in participium, & sic de alijs.

VERBVM NOMINE COMmutatur, & contrà.

Non dubito, quin poßit.
Non est mihi dubium, quin poßit.
Non confido facturum me, Non est fiducia.
Iudicent alij, Aliorum esto iudicium.
Quid huc redisti? Quid huc reditio est? *Terent. in Eunuc.*
Desine nugari, Desine nugas.

ET CONTRA NOMEN uerbo commutatur.

Est illi mira sitis auri, Mirè sitit aurum.
Mea quidem sententia. Vt ego sentio quidem.
Iudicio Pauli melius est nubere, quàm uri, *1. Corinth. 7.*
Vt Paulus iudicat, melius est nubere, quàm uri.

Sophistarum est opinio, } *quenquam se posse uel serua-*
Sophistæ opinantur. } *re, uel perdere.*

Omnibus sapiens est, sibi uni non sapiens est.
Omnibus sapit, sibi uni non sapit.

INFINITVM VERBVM,
pro Nomine.

Est autem infinitum uerbum, quod certos numeros & personas non habet. hinc etiam inditum nomen: alia enim uerba definiunt personas, primam, secundam, & tertiam: hoc autem sine personis ac numeris est, nisi adiungas, ego, tu, ille, nos, uos, illi: ibi enim fit quasi finitum. Porrò ubi non subiungitur ille uel iste, &c. manet infinitum.

IN HIS VERBVM INFI-
nitum uice nominatiui
ponitur.

Fabius li. 9. cap. 3. *Nostrum istud uiuere triste,* Persius Saty. 1. *Nostra uita tristis.*

Virtus est uitium fugere. Horat. lib. 1. Epist. *Virtus est fuga uitiorum.*

Hic etiã pars orationis muta ta est, uerbum scilicet in nomen.

Scire tuum nihil est, Persius Saty. 1.
Velle suum cuiq; est, Idem Saty. 5.
Idem uelle & nolle ea demum uera est amicitia, Cicero.
Legere & non intelligere, negligere est.
Bonum est legere Euangelium.
Terentius in Eunuc. Extrema linea amare, non nihil est: id est, amoris.
Sic amare amor est, legere lectio, sapere sapientia, pœnitere est pœnitentia. Ego pœnitere tanti non emo, Demosthenes apud Gellium lib. 1. cap. 8.

Hic

HIC VERBVM PARticipio commutatur.

Participio pro uerbo utimur. Fab. lib. 6. cap. 3.

Amantem redama,	pro eo quod est	Redama eum qui te amat.
Promerenti benefac,		Benefac ei qui promeretur.
Tui desiderantißimus est,		Te maximè desiderat.
Nemo tui uidendi cupientior,		Nemo qui te magis uidere cupiat.
Volo datum, pro dare.		

VERBVM SVPINO MVTATVR.

Venit ereptum,	Venit repetitum depositum,	Vide ca. 61.
Venit eripere,	Venit repetere depositum,	
Venit ut eripiat.	Venit ut depositum repetat.	

VTIMVR VERBO INFINITO pro participio, seu gerundij loco.

Argenti magnum dat ferre talentum: ferre, pro ferendum: Verg. lib. 5. Aeneid.

Græcanica est autem constructio, ij enim infinitiuis pro gerundio utuntur, tametsi etiam Latini poëtæ ab hac loquendi forma non abstineant, præsertim Horatius. Exemplum igitur unum, aut alterum, ex eo ac alijs subijciam, quò dilucidior fiat res.

Et fundus nec uendibilis nec pascere firmus: id est, ad

pascendum: lib.1.Epist.ad Scæuam.

Et depugnare parati, id est, ad depugnandum. libro 2. Epist. Tempus abire tibi est, id est, abeundi: ad Florum lib. 2. Epist. Et cantare pares, & respondere parati, pro ad cantandum & respondendum: Verg. Eclo. 7.

Dederatq; comas diffundere uento, id est, ad diffundendum: idem.

Nec longus patrios labor est tibi nosse penates, id est, noscendi: Ouid. lib. 1. Metamor.

Ille etiam Thracum populis fuit autor, amorem In teneros transferre mares, pro transferendi: Ouidius lib. 10. Metamor.

Habeo uobis dicere, id est, ad dicendum: Gellius. Adeamus uisere, id est, ad uisendum: Terent. in Hecyra. Consilium cepisse homines, fortunas euertere, id est, euertendi: Cicero pro Quintio.

Sic dicitur, Da bibere, id est, ad bibendum.

Seruius in 2. Aeneid. *Sed si tantus amor casus cognoscere nostros, id est, cognoscendi: Verg. lib. 2. Aeneid.*

Paratus sum scribere, & ad scribendum. Vide Vallam lib. 1. cap. 27. &c.

NOMEN POSITUM

pro Gerundio.

Sthenelus sciens pugnæ, id est, pugnandi: Horatius lib. 1. Car. Ode 15. Fabius lib. 9. cap. 3.

Cupidus litium,	*Peritus belli,*
Cupidus litigandi.	*Peritus bellandi.*

GERUNDIUM GERUN-

diuo commutatur.

Quid

Quid uerò pulchrius, quàm si pro Gerundijs, quæ appellant, utimur Gerundiuis nominibus? ac tritum est Prisciani exemplum, Veni causa amandi uirtutem, ueni amãdæ uirtutis causa: gratia gerendi bella, gerendorum bellorum gratia: ad amplexandam uirtutem, magis quàm ad amplexandum uirtutem. Quæ una præceptio optima est, crebraq; eius apud M. Tullium, aliosq; eloquentes uiros fuit obseruatio, &c.

Augustin' Dathus in elegantijs suis precep. 9.

Est autem Gerundium uerbum participiale, quod in di uel in do uel in dum terminatur, sine certa generis & numeri terminatione, petitq; talem casum, qualem uerbum suum, à quo originem duxit. Gerundiuum autem est nomẽ adiectiuum à Gerundio formatum, eiusdem cum eo significationis, & declinatur per tria genera, & per omnes casus in utroq; numero, nec aliquem casum regit post se, sed pro suo substantiuo requirit casum sui Gerundij secum in omnibus accidentibus conuenientem.

EXEMPLA VBI GERVNDIVVM
Gerundio commutatur.

Ad congerendas pecunias inhiat,
Ad congerendum pecunias inhiat.
Eo ad salutandos fratres, Eo ad salutandum fratres.
Profectus est Spiram ad uidendos Germaniæ principes,
Profectus est Spiram ad uidendum Germanicos principes.
Causa uisendi tui, Causa uisendi te.

Pleriq; iuuenes sacras ædes uisitant ad spectandas puellas, Pleraque iuuenum pars, non ob aliud templa intrant, nisi ad spectandum puellas.

Legendo libros doctus euades,
Legendis libris doctus euades.
Non est mihi otium huius rei narrandæ,
Non est mihi otium narrandi hanc rem.
Erasmus natus est ad restaurandas bonas literas,
Erasmus natus est ad restaurandum bonas literas.
In scribendis epistolis opus est arte,
In scribendo epistolas opus est arte.

Et eo pacto uaria formari possunt exempla, pro generum, numerorum, & casuum diuersitate.

HIC INFINITVM VERBVM
Supino commutatur.

Hoc dictum oportuit, | *Hoc dicere oportuit.*
Si quid rectè curatum uelis, | *Si quid rectè curari uelis.*

SVPINVM PRO VERBO
bo positum.

Libitum est, pro libuit.
Misertum est, pro misertus sum.
Pertæsum est, pro tæduit.
Placitum est, pro placuit.
Puditum est, pro puduit.
Licitum est, pro licuit.
Pigitum est, pro piguit.
Scriptum est à Cicerone, | *Cicero scripsit.*
Dictum est à te, | *Tu dixisti.*
Nuntiatum est nobis, | *Nuntiauerunt nobis.*

ADVERBIVM NOMINE
ne commutatur.

Meliuscula est, | *Meliusculè est.*

Plurimus

Plurimus est in foro, Plurimùm est in foro.
Rarus est conuiua, Rarò est conuiua.
Multus est apud mulierem,
Multùm apud mulierem uersatur.
Perpetuus est in studio, Perputuò studet.
Continuus es in literis, Continuò incumbis literis.
Frequens est in aula,pro frequenter.
Aßiduus est in literis,pro aßiduè.
Sublime uolans,pro sublimiter. Vergilius,Transuersa tuentibus hircis,pro transuersè, Vergil.Eclog.3.
Sole recens orto,pro recenter.lib.3.Georg.
Viuite felices,id est feliciter.

ADVERBIVM ITEM in Nomen transit.

Iam cras hesternum consumpsimus,ecce aliud cras. Persius.
Hodiernus dies plurimum nobis attulit lætitiæ.
Vide Seruium in Commentar.in 5.Vergilij lib.&c.

Tantum de primo modo Heterosis,qui est ubi pars ipsa orationis mutatur, Verbum Nomine, &c.ut satis uisum ac declaratum est. sequitur nunc secundus modus Heterosis.

SECVNDVS MODVS HEterosis, ubi qualitas nouatur.

HETEROSIS NVMERI.

Vsurpatur numerus pro numero.Fit autem hæc numerorum uarietas per Synecdochē, in qua figura plurimum ualet illa numerorum libertas,ut attestatur Fabius. Vide infrà ubi de Synecdoche.

Singu

SINGVLARIS PRO *plurali.*

Romanus prælio uictor, pro Romani uictores : est autem exemplum Liuianum.

Eques maximè resistebat, pro equites resistebant : est & hoc Liuianum, ex lib. 4.

Haud secus in patrijs acer Romanus in armis, pro acres Romani: Vergil. lib. 3. Georg.

Vterumq; armato milite complent, pro armatis militibus: idem lib. 2. Aeneid.

Omnem pecuniam absumpsit, pro omnes pecunias.

Barbarus certat cum Erasmo, pro barbari certant.

Turca insectatur Christianos, pro Turcæ insectatur Chr.

PLVRALIS PRO *singulari.*

Cicero de se ipso loquitur. Dico pluraliter quod singulare est, quod singulare est, pluraliter: Fab. lib. 8. cap. 6.

Populo imposuimus, id est, imposui.

Oratores uisi sumus, id est, orator uisus sum.

Nos formulas quasdam Copiæ, ceu fontes ostendere sumus conati, pro ego Erasmus conatus sum.

Sed nos immēsum spatijs cōfecimus æquor: Verg. 2. Geor.

Hominis uultus, pro uultu.

Animi, pro animo.

PLVRATIVVM PRO SINGVLARI *in prima persona ponere, usitatissimum est apud scriptores.*

Exemplum Vergilianum ex Tityro:

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit:
Nanq; erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Ille

Ille meas errare boues, &c.

Hic de se loquens Tityrus, *nunc nos*, *nunc me ait*. Vide Vallam libro tertio, cap. 11.

ALIQVOTIES MODE-
stiæ causa.

Principes modestiæ gratia, ne soli uideantur omnia agere, & quò Tyrannidis speciem fugiant (Tyrannicum enim uidetur, potestatem cum nullo prorsus habere communem) loquuntur ferè pluraliter de se: ut, Nos Maximilianus Romanorum Imperator. Nos Philippus diuino fauore Hessorum princeps. Hinc & olim apud ueteres, si quispiam magistratu fungens, hunc in modum scripsit: Considerauimus, retulimus, statuimus: nimirum munus publicum cum suis collegis communicans, & potestatis inuidiam declinare uolens. *Vide Erasmũ in libello de conscribendis Epistolis.*

IN SECVNDA NVNQVAM,
nisi genus ipsum significans,
non personam.

Quæ uestra libido est, id est uirorum.

Penelope ad Vlyssem apud Ouidium.

Hæc ego dum stultè meditor, quæ uestra libido est,
Esse peregrino captus amore potes.

Taxat enim uirorum genus, ueluti si quis uni meretrici dicat, Vos estis pernicies adolescentum: non unam notans, sed totum ordinem: Erasmus de Conscribendis epistolis.

IN TERTIA INVIDIAE
causa mutauit Terentius.

Cùm ad uxores uentum est, tum fiunt senes. Verba

sunt Nausistratæ in Phormione Terentij, actu 5. scena ultima, ad Chremetem uirum, quem ob inuidiam in tertia persona, senes appellauit, &c.
Inexplicitosq; Platonas, Martialis de uno Platone.

HETEROSIS PERSONAE.

Variatur & persona pluribus modis, uel cùm certa pro quauis alia ponitur.

SECVNDA PERSONA *pro quauis alia.*

Quid facias? ut homo est, ita morem geras, Terentius in Adelphis.
Videas & flumina sicca, Verg. eclog. 7.
Vide Vallã lib. 5. *Deuenere locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia*, Verg. Aeneid. lib. 1.
Priusquàm incipias, consulito: ubi consulueris, maturè facto est opus, Sallustius.
Quid agas cum eo qui nihil intelligit?
Cerneres alios trepidare, alios circunspectare fugam.
Vidisses omnes obmutescere.
Nescias præstare uelint minus, an possint, Fabius libro 4. cap. 3.

PRIMA ET SECVNDA PERSONA *ponuntur pro qualibet.*

Ne mihi tum molles sub diuo capere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cùm positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta
Voluitur. Vergilius de serpente, lib. 3. Georg.
Ne'ue tibi ad solem uergant uineta cadentem.

In his

In his duobus exemplis Vergilianis, ad uniuersos sub prima & secunda persona præcipitur, id quod frequentissimum est in omni genere scribendi: ut si dicam, Stultum est laborare dum nihil proficis, idem est ac si dicerẽ, Stultum est homines laborare, dum nihil proficiunt. Si tu hic sis, aliter sentias, id est, si alij tales essent, aliter sentirent. Non sibi uni, sed omnib' præcipit, Fab. lib. 9. cap. 3.

TERTIA PERSONA NONnunquam pro prima, aut secunda usurpatur: ut,

Ait Clodius, id est, tu ais. Dicit Seruius, Negat Cicero, id est, ego nego, negat Tullius. De nobis tã quã de alio loquimur.

-Nec me meminisse pigebit Elyssæ, id est, tui, lib. 4. Aen.

Naso parum prudens artem dum tractat amandi.

Hic Ouidius in tertia persona de se loquitur tanquam de alio quopiam.

Nunquam Erasmus Gulielmi queat obliuisci. pro eo quod est, nunquam tui potero obliuisci.

Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ. In tertia persona dixit telo Camillæ, pro telo meo, Verg. 11. Aene.

Et tandem Turnum experiatur in armis. 7. Aeneid.

AD PERSONAE HETEROsim pertinet & Apostrophe, id est, conuersio.

Apostrophe est cùm per secundam personam ad aliquẽ conuertimus sermonẽ, præter reliquam narrationis compositionem, ut Verg. 2. Georg. de Italia:

Extulit hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,
Scipiadas duros bello, & te maximè Cæsar.

Hic

Hic ad Augustum per Apostrophen se conuertit, tametsi ad eum non erat sermo constitutus.

Vergilius lib. 3. Aeneid.

–Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Idem lib. 1. Aeneid.

Sin absumpta salus, & te pater optime Teucrûm
Pontus habet Libyæ.

Idem lib. 2. Aeneid.

–ec te tua plurima Pantheu
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Idem lib. 6. *–Tu quoq; magnam*
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.

Elegantißimam etiam habes Apostrophen Erasmi nostri ad Philippum Beroaldum, in uita Hieronymi.

Vergilius Parenthesin cum Apostrophe coniunxit in illo:

Lib. 8. Aene. *Haud procul inde citæ Metium in diuersa quadrigæ*
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; uiri mendacis uiscera Tullus.

Parenthesin Græci uocant, ait Fabius lib. 9. nos interpositionem dicimus, dum continuationi sermonis medius aliquis sensus interuenit. Hanc Diomedes διάλυσιν, id est, dissolutionem uocat.

HVC QVOQVE PERTINET, QVOTIES *uerbum personale impersonali commutamus: ut,*

Non te hæc pudent?
Non te horum pudet?

Dicitur

Dicitur paßim, Pontificem aduentare,
Plerique dicunt, Pontificem aduentare.
Vbi uentum est ad ædes: In Heauton.
Vbi uenimus ad ædes.
Scholasticos pœnitet inscitiæ,
Scholastici pœnitent se nihil didicisse.

HETEROSIS GENERIS.

Est nonnihil uarietatis & in generis commutatione, Fab.lib.9.cap.3.

Commutatio generis in uerbis.	*Lacrymat.*	pro *Lacrymatur.*
	Luxuriat,	pro *Luxuriatur.*
	Fluctuat,	pro *Fluctuatur.*
	Præuertere,	pro *Præuerti.*
	Præcipitat,	pro *Præcipitatur.*
	Auertit,	pro *Auertitur.*
	Malignat,	pro *Malignatur.*
	Naufragat,	pro *Naufragatur.*
	Medicare,	pro *Medicari.*

Hæc prædicta uerba ac similia, tam in terminatione actiua, quàm in paßiua proferuntur, idemq́; significant sub o, & or, &c.

Multa sunt uerba in or, quæ ab antiquis, teste Priscia. tam actiua quã passiua significatione probata inueniuntur, quæ nihilominus Priscian. ipse enumerat.

In his actiuum passiuo commutatur.	*Solebat fieri,*
	Solitum est fieri.
	Non quiuit compesci,
	Non quita est compesci.
	Desijt haberi in pretio,
	Desita est haberi in pretio.
	Causa cœpit agi,
	Causa cœpta est agi.

Vide Gelliũ lib.18.ca.13. Assentior, Assentio:
Impertio, Impertior:non impartio, autore Prisc.
Comperio, Comperior: Reuerto, Reuertor:
Fabrico, Fabricor: Alterco, Altercor:
Iurgo, Iurgor:sed posterius usitatius est.
Partio, Partior:Valla lib.5.cap.33.
Conuerto, Conuertor: Significo, Significor:
Munero, Muneror: Sacrifico, Sacrificor:
Cœno, Cœnor: Pignero, Pigneror.

Pleraq; alia recẽset Nonius Marcellus de cõtrarijs generibus uerborũ, uariè à uetustißimis Latinorũ usurpata, in qbus usus postea repudiauit alterã terminationẽ, &c.

Conspicor & conspicio.

Vbi mutatur & συζυγία, id est, cõiugatio: alterũ enim est primæ, alterum uerò tertiæ coniugationis, &c.

Illa uerò quæ refert Diomedes,

Sunt enim inusitata. Frustro: Patio: Populo: Moro: Demolio: Auxilio: Digno: atque id genus alia, priscis arbitror relinquenda, nisi in carmine inciderint: tum enim excusatius adhibebuntur, &c.

VARIATIO GENERIS in Nominibus.

Pileum, & Pileus: Hic ficus, hæc ficus.

Ficus arbor fœminini generis tantum est secundi & quarti ordinis. Ficus fructus masculino & fœminino genere, in utraq; declinatione usurpatur. Aridæ fici, Macrobius in Saturnal. ut ficus uirides apud Suetonium in Augusto. uide Vallam lib.5.cap.4.

Martialis epigrammatum lib.5.

Cùm

Cùm dixi ficus, rides quasi barbara uerba:
Et dici ficos Cæciliane iubes.
Dicemus ficus quas scimus in arbore nasci:
Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Idem lib. 7. de familia ficosa,

Cùm sint ficosi pariter iuuenesq́; senesq́;:
Res mira est, ficos non habet unus ager.

Hic barbitus,	*Hoc barbiton.*
Hic helleborus,	*Hoc helleborum.*
Hic angiportus,	*Hoc angiportum*
Hic tonitrus,	*Hoc tonitru.*
Hic baptismus,	*Hoc baptismum.*

HETEROSIS CASVS.

Et casus quoq; uariatur, quum alius pro alio ponitur.

Eius rei / *Ea res* } *uenit mihi in mentem.*

Non sum id nescius,
Non sum eius rei nescius.

Casus pro casu positus.

Vsurpatur interdum casus pro casu. Genitiuus casus ponitur nonnunquam pro nominatiuo. Tullius lib. 1. de Diuinatione: Quum illius diei mihi uenit in mentem. Genitiuus pro ablatiuo. Autor ad Herennium lib. 1. Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum ciuilem moribus, ac legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quoad eius fieri poterit: id est, quantum ab eo. Datiuus pro ablatiuo. Vergilius lib. 5. Aeneid. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit: pro à me. Accu-

ſatiuus pro nominatiuo. Verg.lib.1. Aeneid. *Vrbem quam ſtatuo, ueſtra eſt, ſubducite naues.* Vrbem *pro* urbs. *Nominatiuus pro uocatiuo.* Plin.lib.7. *Naturalis hiſtoriæ, de* Cicerone: *Salue primus omnium pater patriæ appellate.* Verg. *Nate meæ uires, mea magna potentia ſolus. Nominatiuus pro accuſatiuo.* Terent.in And. *Quæ ſeſe optauit inhoneſtè parare hìc diuitias potius quàm in patria pauper honeſtè uiuere.* Ouid.lib.13. Metamorph. *Sed enim qui retulit* Aiax Eſſe Iouis *pronepos. Plura uide apud* Nonium Marcellum *de numeris & caſibus.*

Excidit *mihi memoria huius rei, in nominatiuo.*

Hæc *res excidit mihi memoria, in ablatiuo.*

QVAEDAM ETIAM CITRA *tropum duplicem habent conſtructionem.*

Vide infrà: ubi de ſyntaxeos narratione.

Vtor *hanc rem, & utor hac re.* Abutitur *operam.* Terent. *in prolog.* And.

Egeo *tui, & egeo te.*

Diues *pecore, & diues pecoris.* Inſula *diues opum.* Verg. 2. Aeneid.

HAEC EODEM MODO DI-*uerſam habent conſtructionem.*

Dono *te libro,* Dono *tibi librum.*

Impertior *heram hoc malo,* Impertior *heræ hoc malum.*

Indiget *auxilij, uel auxilio.* Studeo *huic rei, & in hanc rem.* Ineſt *huic loco, & ineſt in hoc loco.*

Ego *ſum particeps laborum tuorum,* Sum *tibi in laboribus particeps.*

Impende *curam, uel operam, uel laborem, uel ſtudium, huic rei, & in hanc rem, & ad hanc rem.*

Tu es

Tu es natus laudi, & ad laudem.

HETEROSIS SPECIEI.

Species est, qua nomen primogenium aut deriuatum discernitur. Omne enim nomen uel primitiuum, uel deriuatiuum est. Primitiuum, quod ex se nascitur, ut mons, schola, urbs. Deriuatiuum, quod aliunde formatur, ut montanus, scholasticus, urbanus. Porrò deriuatiuorũ plures sunt species, Patronymicum, Possesiuum, Denominatiuum, Diminutiuum, Verbale: de quibus consule grammaticos.

SPECIES VARIATVR.

Quum deductitijs utimur pro primogenijs: ut,
Magnis negotijs prohibitus,
Magnitudine negotiorum prohibitus.
Cùm diminutiuis loco simplicium: ut,
Loquaculus pro loquax: Paucula pro pauca.
Cùm frequentatiuis uerbis, pro primitiuis: ut,
Dictito, pro dico: Gellius lib. 9. cap. 6. Volito, pro uolo. Iactito, pro iacto: Clamito, pro clamo.

Sunt autem primitiua uerba, quæ à nullo alio uerbo deriuantur, sed suas habent radices: ut, lego, scribo, dico, uolo. Hæc autē uerba V[illegible] lib. j. de Origine linguæ Latinæ primogenia [illegible] appellat, &c.

SPE[illegible] VARI[illegible]R.

Cùm [illegible] pro adiectiuo [illegible] pro pestilente, [illegible] Pro scelerato, scelus dicat. Pro [illegible] Pro portentoso, portentum: Pro flagitioso, [illegible]

Cum comparatiuum aut superlatiuum
[illegible] loco ponimus.

Utimur uulgò & cōparatiuis pro absolutis, ut cum se quis infirmiorē esse dixerit. Fab. lib 9. ca. 3. Videas & Vallam lib. 1. cap. 13.

Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes, Vergilius lib. 1. Aeneid.

Facundißimus, pro uehementer facundus. uide cap. 43.

Cùm patronymicum loco primogenij ponitur: ut,

Scipiadas, pro Scipionibus. Verùm hoc in carmine fortasse liceat: in oratione prosa nemo tulerit. Est enim poëta multò liberior in uerbis & luxuriantior ipso oratore, ut Quintilianus de schematis tradit.

HETEROSIS FIGURAE.

Figuræ mutatio copiam adiuuabit, quoties simplici dictione pro composita utimur, aut cōtrà: siue id tropo fiat, siue citra tropum.

Fabius lib. 9. cap. 1.

Tropus est sermo à naturali & principali significatione translatus ad aliam, ornandæ orationis gratia. Vel ut plerique grammatici finiunt, *dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est.* Figura est, sicut ipso nomine patet, *conformatio quædam orationis, remota à communi & primum se offerente ratione, &c.*

DI[illegible] ET

[illegible]

[illegible] tione

tione compositio: ut, quo de, [illegible] quis, aureum eloquendi [illegible] : [illegible] ralia pectora cogis. Auri [illegible] Nam hoc [illegible] tur, quam [illegible] cam. [illegible] hab[illegible] tur significa[illegible] [illegible] tropi [illegible] S[illegible]

Tropi dictionum,	Μεταφορὰ,	Translatio.	*De his omnibus copiosè infrà.*
	Συνεκδοχὴ,	Intellectio.	
	Μετωνυμία,	Transnominatio.	
	Ἀντωνομασία,	Permutatio nominis.	
	Ὀνοματοποιΐα,	Nominis confictio.	
	Κατάχρησις,	Abusio.	
	Μετάληψις,	Transumptio.	

Tropi orationis,
Ἀλληγορία, Inuersio.

Cui adnumerantur Aenigma, Paroemia, Ironia, &c. Dicuntur autem tropi ex eo quòd uertant orationem, unde & motus dicuntur, autore Fabio, &c.

MVTATVR FIGVRA, CVM
simplex pro composito ponitur.

Hic fit mutatio per Aphæresim,
Temnere, pro Contemnere.
Ruere, pro Eruere.
Ponere, pro Deponere.
Mittere, pro Omittere.

RVRSVM VTIMVR COMPO-
sito pro simplici: ut,

Hæc uariatio fit per prothesim.
Conscribere, pro Scribere.
Comedere, pro Edere.
Demirari, pro Mirari.
Inaudire, pro Audire.
Incognoscere, pro Cognoscere.
Consipere, pro Sapere.
Complacere, pro Placere.
Dependere, pro Pendere.
Deridiculus, pro Ridiculus.
Quandoquidē, pro Quando.

FIT ET HOC MODO,

Huiusmodi inchoatiua interpretantur per uerbum fio.
Non potest pudescere,
Non potest pudefieri.
Tempus est, ut expergiscaris,
Tempus est, ut expergefias.
Calescere, & calefieri.
Tepescere, & tepefieri.

AD HANC FORMAM FORTAS-
se referendum est illud, quoties composi-
tam dictionem simplicibus circum-
loquimur, hoc pacto:

Magna

Magnanimus uir,	*Vir magno animo.*
Pusillanimus,	*Pusillo animo.*
Relege, denuo lege.	
Viripotens uirgo,	*Virgo quæ uirum sustinere potest.*
Magnopere te rogabat,	*Magno te rogabat opere. Sic maximopere, summopere, tantopere & quantopere.*
Non animaduertit,	*Non aduertit animum.*
Malo, magis uolo.	*Nolo, non uolo.*
Non satisfacit,	*Non facit mihi satis.*
Indoctus, non doctus.	
In dies, de die in diem.	

INTERDVM VARIATVR *compositionis ratio.*

Compositum pro composito. { *Exprobrare, & opprobrare.* *Dissoluere*, *Persoluere*, *Exoluere*, *Resoluere* } *æs alienum.*

HETEROSIS TEMPORIS.

Tempus quoque non rarò commutatur, hoc est, sæpe unum tempus pro alio ponitur, ut præsens Coniunctiui pro præsenti Indicatiui, ut gererem pro gerebã, cœnarem pro cœnabam, cantarem pro cantabam. Præteritum perfectum Coniunctiui pro præsenti Indicatiui: ut, dixerim pro dixi, scripserim pro scripsi, docuerim pro docui, crediderim pro credam. Interdum præteritum perfectum

Indicatiuo pro futuro eiusdem, ad asseuerandam rem, ut non futura, sed iam esse uideatur Interdum *imperfectum Coniunctiui pro Præterito plusquã perfecto eiusdem, ut prædiceres, pro prædixisses. Præteritum plusquam perfectum Coniunctiui uel Optatiui, pro plusquam perfecto Indicatiui, & è diuerso, ut fuisset, pro fuerat, excæcaueram, pro excæcassem.* Item *plerunque in præterito plusquamperfecto Optatiui subintelligitur uerbũ debeo eiusdem temporis, ut* Cicero *pro* Sextio: *Restitisses, repugnasses, mortem pugna oppetisses, pro eo quod est, resistere, repetere, mortem pugna oppetere debuisses. Deniq; circa uerba plusquamperfecti tẽporis & imperfecti, coniunctio Si, sæpe subintelligitur: ut, Dedisses huic parco, id est, si dedisses.* Venisses *solus, aperuissem tibi, id est, si uenisses.* Id *ferè poëtæ in carmine crebrius obseruãt. de hac re uide* Vall.*lib.3.cap.50.*

Memini legere, Vide Vall.contra Rauden.

Memini legisse.

Prædiceres, pro eo quod est prædixisses, uel prædicere debuisses, Terent.*in* Andria.

Si tales animos in prælio habebitis, quales hic ostenditis, uicimus. Liu.*lib.1.*

Laurus erat, pro laurus esset.

Vicimus, pro uincemus, Præteritum pro futuro.

Salutato, pro Saluta.

Imus, uenimus, uidemus, pro iuimus, uenĩmus, uidimus, Præsens pro præterito.

Fabius *lib.9.cap.3.*

Transferuntur & tempora: Timarchides *negat esse ei periculum à securi.* Præsens *enim pro præterito positum est.* Et Vergilius: *Hoc Ithacus uelit.*

HETEROSIS MODI.

Temporis mutationi affinis est Modi uariatio.

Vicero, pro uincam, futu. Coniunct. pro futu. Indicat.

Salutabis, pro salutato, futu. Indicat. pro futu. Imperat.

Valebis, pro ualeto.

Memineris, pro memento, futu. Coniunct. pro Imper.

Oderis, pro odio habeto.

Ne crede, ne credas, Imperatiuus, pro Coniunctiuo.

Si uoles, si uolueris, optatiuus, pro Coniunctiuo.

Vbi uoles, ubi uolueris.

Cùm uacabit, cùm uacauerit, Indica. pro præter. perfe.

Quia bene natus est, quia bene natus sit, Indicatiuus, pro Coniunctiuo.

Erasmus in Similibus:

Vt insaniat qui fratris imaginem ueneretur, corpus pulset ac uerberet: ita stultum sit amare in adoptiuis nomen, uerùm fratrem abdicare, aut odisse. Hic Cōiunctiuus, pro Indicatiuo positus est, id quod Erasmo admodum familiare est: Vt insaniat, pro insanit, seu insanus est, Ita stultum sit, pro stultum est, &c.

Venari, pro uenabatur. Infinitiuus, pro præterito imperfecto Indicatiui, quod frequentißimum est apud scriptores, præcipuè autem apud historiographos. Sallustius: Milites Romani subitò perculsi timore insolito, arma capere, alij se abdere, pars territos cōfirmare: pro capiebant, abdebant, confirmabant. Terentius in Andria: Omnes omnia bona dicere, & laudare fortunas meas: id est, dicebant & laudabant. In Eunucho: Inuidere mihi, mordere clanculum, ego flocci pendere: pro inuidebant

bant, mordebant, flocci pendebam.

Coniunctiuus sæpe loco infiniti ponitur: ut, Studeas uelim, nolo legas, taceas uelim.

Coniunctiuus etiam interdum pro indicatiuo usurpatur: ut, Si pergis, abiero, pro abibo, &c.

HETEROSIS DECLINATIONIS.

In nonnullis licebit & declinationem uariare: ut,

Iugerum uocabatur, ut scribit Pli. lib. 18. quod uno iugo boum in die exarari potuisset, uideas & Quintil. li. 1. cap. 11. Val. lib. j. cap. iij.

In his uariatur declinatio, sunt enim duplicis declinationis.

Hilarius, & Hilaris.
Violens, & Violentus.
Iuger, & Iugerum.
Capo, & Capus.
Pauo, & Pauus.
Scorpio, & Scorpius.
Strabus, & Strabo.
Delphinus, & Delphin.
Comedus, & Comedo.
Senectus, & Senecta.
Pinus, & Pinea.
Contagium, & Cõtagio.
Hebdomada, æ, & Hebdomas, adis.
Elephãtus, & Elephas.

De hac re uide Marcellũ de mutata declinatione.

HIS ADNVMERANT *grammatici,*

Inermus

Duplicis ordinis,
- *Inermus*, pro *Inermis*.
- *Vnanimus*, pro *Vnanimis*.
- *Imberbus*, pro *Imberbis*.
- *Syncerus*, pro *Synceris*.
- *Procliuus*, pro *Procliuis*.
- *Infirmus*, pro *Infirmis*.
- *Effrænus*, pro *Effrænis*.
- *Biiugus*, pro *Biiugis*.
- *Imbecillus*, pro *Imbecillis*.
- *Eneruus*, pro *Eneruis*.
- *Enormus*, pro *Enormis*.
- *Incolumus*, pro *Incolumis*.

Semisomnus, quod secundum Vallam frequentius in secunda declinatione reperitur, uerùm alia indifferêter us, uel is, terminantur.

HETEROSIS CONIVGATIONIS.

Variatur & coniugatio in aliquibus: ut,

Vide Marcellum de mutata con.
- *Lauêre*, pro *Lauare*.
- *Feruêre* & *Féruere*.
- *Accersere*, & *Accersire*.
- *Lactare*, & *Lactêre*.
- *Durare*, & *Durêre*.

Lauere uerbum est 3. con. sicuti dicimus, sono sonas, & sono sonis, hinc ait ille, Littora lata sonunt, ut Prisci. scribit.

Conciliatur etiam nonnihil uarietatis, quum eadem dictio ipsce, mutatur figuris, Prothesi, Epenthesi, &c.

PROTHESI.

Prothesis est figura quædam, estq; appositio literæ uel syllabæ ad principium dictionis, teste Diomede.

Tetuli, pro Tuli, apud Terentium.

Gnato

Gnato, pro Nato.
Conscribere, pro Scribere.
Comedere, pro Edere.

Vergil. lib. 2. Aeneidos:

Arduus armatos medijs in mœnibus astans. Hic astans per Prothesim, pro stans ponitur, &c.

EPENTHESI.

Est autem Epenthesis interpositio, quum inter primam & ultimam dictionis syllabam adijcitur litera uel syllaba, ut relligio, pro religio, apud Vergilium: induperator, pro imperator, apud Iuuenalem Saty. 4. Mauortis, pro Martis: Horatius in Arte, Fingere cinctutis non exaudita Cethegis: ubi cinctutis, pro cinctis ponitur. Estq; hæc figura contraria Syncopæ: illa enim apponit, hæc autem demit. unde Mancinellus:

Syncope de medio tollit, quod Epenthesis auget.

PROPARALEPSI.

Proparalepsis, quam præassumptionem dixeris, eadem Paragoge, etsi Diomedes separat, cùm ad finem quippiam accedit, ut dicier, pro dici extulit Persius: item admittier, accingier, pro admitti, accingi.

Paragoge contraria Apocopæ, addit in ultimo syllabã aut literã, ut dominarier pro dominari: amarier, pro amari: potestur, pro potest. Verg. lib. 1. Geor. Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni, pro immisceri, &c.

APHAERESI.

Aphæresis, ubi simplex pro composito ponitur, seu ubi syllaba aut litera aufertur à principio dictionis: ut ruit, pro eruit. Vergilius 2. Aeneidos: Ruit omnia latè.

Temne

Temnere pro contemnere extulit poëta ibidem. Linquere castra, pro relinquere.

Ouidius primo Metamorph.

Pone metum, dixit, nunquàm tibi causa doloris.

Ibi pone, simplex ponitur pro composito depone. Plura exempla require superius in Heterosi figura. Est autem Aphæresis contraria Prothesi, &c.

SYNCOPE.

Syncope est ablatio de medio dictionis: ut,

Dixti, pro dixisti, Terentius.

Repostum, pro repositum, Verg. in 1. *Manet alta*

Accestis, pro accessistis. *mente repostum.*

Extinxti, pro extinxisti.

Glutisse, pro glutiuisse.

Audacter, pro audaciter.

Commorit, pro commouerit.

Ouidius: Et quoties raro duxti suspiria motu. Duxti pro duxisti, estq; hæc figura planè contraria Epenthesi.

APOCOPE.

Apocope, est abscisio, amputatio seu subtractio literæ uel syllabæ de fine dictionis, contraria Paragogæ. hine Mancinellus: Aufert Apocope finē, quem dat Paragoge.

Literæ, { *Achilli,* pro *Achillis.* Verg. / *Peculi,* pro *peculij.* / *Fac,* pro *face.* }

Syllabæ, { *Mage,* pro *magis.* / *Vin',* pro *uis'ne.* / *Sat,* pro *satis.* }

Claudite iam riuos pueri, sat prata bibere. Verg. Aegl. 3.

Metapl

Metaplasmus est transmutatio quædam recti, solitiq́; sermonis in alteram speciem, uel metri ornatus, uel necessitatis causa. Huius uerò species sunt suprà positæ figuræ, scilicet:

Prothesis, Epenthesis, Paragoge,
Aphæresis, Syncope, Apocope,

Et cætera, quæ quia non admodum ad copiam facere uidentur, prudenter impræsentiarum omittamus. Si quis autem illas uolet, requirat uel ex Donato, uel ex tabulis Petri *Mosellani, à quo sunt aptißimè digestæ.*

VARIANDI RATIO
per Antonomasiam.

Satis copiosè, ut opinor, huc usq́; de Heterosi seu Enallage dictum est, & in quibus potißimum consistat: superest, ut nunc reliquas uariandi rationes aggrediamur. Proxima uerò uariandi sermonis ratio constat Antonomasia, id est, nominis permutatione. Fit autem cùm proprium nomen mutamus, ac aliud uice nominis ponimus. Autor ad Herennium lib. 4. Pronominationem hũc *Hic cognomen pro certo nomine collocatur.* Tropum appellat: ut,
Pelides, Aeacides, pro Achille.
Romulidæ, Pro Romanis.
Priamides, Dardanidæ, pro Troianis.
Anchisiades, pro Aenea.
Pelasgi, pro Græcis.
Tirynthius, pro Hercule.
Roterodamus, pro Erasmo.
Cytherea, Cyprides, pro Venere.
Cynthia, pro Diana.

Tritonia

Tritonia,pro Pallade.
Saturnia,pro Iunone.
Cynthius,pro Apolline.
Cyllenius,pro Mercurio.
Tytides,pro Diomede.

Nonnunquam Epitheton pro nomine ipso subijcere licebit,ut Vergilius lib. 4. Aeneid.

-Thalamo quæ fixa reliquit Impius. Hic impium pro Aenea dixit Dido.

Penelope apud Ouidium in Epistolis:

O utinam tunc,cum Lacedæmona classe petebat,
Obrutus insanis esset adulter aquis. Hic per contumeliam Paridem adulterum dicit, omisso proprio nomine. Liuius Pœnum pro Annibale.

Videte nunc iudices quemadmodum Plagiosippus iste me tractauit:Ex rhetorica ad Herennium.

In Terentio sæpe senex pro persona heri. Sic Vergil. lib. 10. Aen. Tros Rutulus'ue fuat:pro Aenea,& Turno. Idem lib. 2. Aeneid. Hoc Ithacus uelit.Ithacus pro Vlysse.

Eius generis est,si quis

Poëtam,pro Homero,aut Vergilio.
Philosophum,pro Aristotele.
Saluatorem,pro Christo.
Principem mundi,pro Satana.
Principem eloquentiæ,pro Cicerone.
Apostolum,pro Paulo.
Virginem,pro Maria.
Vrbem,pro Roma.

Hæc per excellentiam dicuntur.

Quemadmodum Græci Persarum regem βασιλέα *nominant, eò quòd præcipuus inter reges sit.*

Neq; ab hoc genere abhorret, si quis,

pro	Fure,	Verrem	dicat.
	Molli,	Sardanapalum	
	Diuite,	Crœsum	
	Crudeli,	Phalaridem	

VARIANDI RATIO

per Periphrasim.

Periphrasis Latinè (tametsi inuito Fabio) circunloquutio transfertur. Est autem Periphrasis, cùm una res pluribus uerbis, quæ tamen uno aut paucioribus dici potest, designatur, & describitur. Hanc autor Rhetorices ad Herennium circuitionem nominat, &c.

Euersor	*Carthaginis,*	*Scipio.*
Euersor	*Numantiæ,*	

Scipionis prouidentia Carthaginis opes fregit, id est, Scipio Carthaginem fregit.

Horat.lib. 1. epistola 2.	*Troiani belli scriptor,*	*Homerus.*
	Mantuanus uates,	*Vergilius.*
	Venusinus poëta,	*Horatius.*
	Peripateticæ scholæ princeps,	*Aristoteles.*
	Stoicæ familiæ pater,	*Zeno.*
	Academicæ sectæ conditor,	*Plato.*
	Voluptatis assertor,	*Epicurus.*
	Romanæ eloquentiæ princeps,	*Cicero. Fab.lib.8.c.6.*
	Humani generis seruator,	*Christus.*
	Doctor gentium,	*Paulus.*
	Monstrorum domitor,	*Hercules.*

Qui

[redacted]

Fit autem Periphrasis plurimis modis: scilicet,

Etymologia.
Notatione.
Finitione.

Etymologia, est expositio unius uocabuli, per aliud. Hæc ab alijs interpretatio nominis, à Cicerone *tum ueriloquium (quod nomen tamen ipse reformidat) tum notatio appellatur, quia notam facit rem, de qua prædicatur. Hanc etiam quidam originationem uocant, eò quòd uerborum origines inuestigat.*

Etymologia, uera nominis ratio, uera nominis interpretatio, quæ à nominis origine & primæua institutione depromitur: ut,

Hæredipeta, Qui hæreditates alienas appetit.
Parasitus, Homo cibo uentriq; deditus. Parasitus dicitur, qui quæq; laudat & suffert uentris replendi gratia. Fab.li.1.ca.10.
Philosophus, Homo sapientiæ studiosus.
Grammaticus, Qui literas docet.
Asiduus, Qui dat æra, Gellius lib. 16. cap. 10.
Locuples, Qui plurima loca possidet, Gell. lib. 10. ca. 5.
Pecuniosus, Qui magnam pecudum copiam possidet.
Euangelium, Salutare nuncium.
Rhetor, Qui docet artem Rhetoricam.
Theologus, Qui de Deo loquitur.

NOTATIONE.

Constat & Notatione Periphrasis. Est autem Notatio, cùm notis quibusdam accidentium res quæpiam de-

 scribi

*ſcribitur.*Hanc autor ad Herennium ita definit: Notatio eſt, cùm alicuius natura certis deſcribitur ſignis, quæ ſicuti notæ quædam naturæ ſunt attributa. Philippus Melanchthon: Notatio eſt cum accidentium indicio aliquid deſignatur, ut ſi quis iram intelligens, animi aut bilis efferueſcẽtiam dicat, quæ pallorem uultui, ardorem oculis, tremorem membris inducat: huius rei exemplum habes apud Homerum lib.α. Iliados, &c.

Eiuſdem generis eſt & illud,

Qui digito ſcalpunt uno caput. Hoc dicto molles atq; Saty.9. effœminatos notat Iuuenalis, qui id unum cauent, ne comam ſtudioſe compoſitam perturbent.

Cubito ſe emungit ſalſamentarius. Solent enim ſalſamentarij narium muccum cubito abſtergere, nimirum manibus muria & ſalſugine oppletis.

Qui peniculo abſtergunt uulnera. Chirurgi ſunt, qui curant uulnera.

Non illibenter nomen domini agnoſcit. Ambitioſus eſt, qui gaudet uocari dominus.

FINITIONE.

De finitione Fabius lib.7.ca.4. Finitione item conſtat circuitio: ut,

Rhetorica,	Ars bene dicendi.
Philoſophia,	Studium ſapientiæ.
Ciuitas,	Ciuium conſenſio.
Vir peculator,	Qui ciuitatis ærarium compilat.
Homo tyrannus,	Qui ui leges ac ciuium libertatem opprimit.

Porrò nihil attinet, ut Phil. Melanchth. ait, Finitionem ac Notationẽ ab Etymologia ſeiungere. Nihil enim eſt Etymo

Etymologia aliud, nisi qualiscunq; uocis descriptio,&c.

VARIANDI RATIO
per Metaphoram.

Alia uero uarietatis ratio ex Metaphora nascitur, quæ Latinè trāslatio dicitur, propterea quòd uocē à genuina ac propria significatione ad nō propriam transfert,&c. De Metaphora Quintil. li. 8. ca. de Tropis.

Metaphora, Translatio à Cicerone dicitur, fitq; cum nomen aut uerbum ex proprio loco in eum transfertur, in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est: ut Video à corporeo sensu, cui proprium est, ad animi intelligentiam transfertur. Hanc putat M. Cicero tanquam stellis quibusdam orationem illuminare, planéq; lumen orationi afferre. Libro 3. ad Qu. fratrem.

Autor ad Herennium lib. 4.

Translatio est, cum uerbum in quandam rem transfertur ex alia re, quod propter similitudinem rectè uidetur posse transferri,&c.

[redacted]*ibus* Rhetor.

~~*Metaphora est, cum uox à significatione propria ad cognatam trāsfertur. Nam cum ignem uoracem dicimus, cognatā significationē notamus, raptim perdendi absumendiq;. Obserua in sacris crebras Metaphoras, ceu, iugum, messis, operarij. Item crux pro mortificatione: & cribrare, Satanas expetiuit uos, ut cribraret. Piscatores, Faciam uos piscatores hominum, & sexcenta hoc genus alia.*~~ Lucæ 22. Matth. 4.

FIT AVTEM METAPHORA
pluribus modis, ut sequitur.

Corporis gestus ad animi rem transferuntur: ut, Pollicem premere, pro fauere.

Vide Chiliadū opus statim in principio de figuris prouerbialibus.

Conuertere pollicem,pro nihil fauere.
Ringi,pro indignari.
Corrugare frontem,pro moleste ferre.
Frontem exporrigere,pro hilarescere.
Perfricare faciem, seu frontem, pro omnem pudorem deponere, nihilq́; pudere.

Contrahere
Caperare } *frontem: seuerum,tetricum seu tristem esse.*
Explicare

Contrahere } *supercilium* { *Fastidiosum esse.*
Attollere } *supercilium* { *Arrogantem esse.*
Ponere } *supercilium* { *Ab arrogātia secedere,humilē esse,minimeq́; superbū.*

Hinc & superciliosi fastuosi dicuntur,& supercilium arrogantia.

Inflare buccas , est fastuosum ac turgidum esse .Vellicare,pro criminari,mordere [redacted]

Huc pertinent quoq; & illa:

Vide Erasmum in prouerbio, Pudor i oculis.

Effrontes, pro inuerecundos dicimus, qui omnem deposuere pudorem.
Quo ore obiurgabis filium? in Phormione.
Quo ore appellabo patrem? in Heauton.
Qua fronte hæc audes facere?
Os impudens, Os durum, Os ferreum,dicimus, cum impudentiam notamus.

TRAHVNTVR METAPHORAE
à sensibus corporis ad animum, quo genere nihil est usitatius.

A' uisu

A' uisu multæ ducuntur.

Video, pro intelligo.

Perspicere, pro cognitum habere.

Suspicere, pro admirari seu uenerari,

Despicere, pro contemnere seu fastidire.

Est autem proprie despicere, deorsum aspicere, sicut suspicere sursum aspicere. Inde per translationem cum quis alium contẽnit ac parui facit, despicere dicitur, quasi infra se & ad pedes suos proiectum aspicere: quemadmodum suspicere est uenerari, quasi supra nos aspiciamus illum esse collocatum. Hæc Valla lib. 5. In his & alijs frequentibus metaphoris, quod est corporis ad animum transfertur.

Oculis ferre, pro uehementer amare, curæq; habere.

In oculis esse, id est, palàm, manifestũ, ac in propatulo esse.

Obuersari oculis, pro eo quod est recordari & in memoria, cognitioneq; esse.

Respicere, curam agere, & rationem habere.

Prospicere, in posterum consulere.

Conniuere, pro data opera dißimulare.

Cæcutire, hallucinari, pro falli iudicio.

AB OLFACTV.

Odorari, pro resciscere, ac sagaciter deprehensum atq; animaduersum cognoscere. Vide Prouerb. Odorari.

Odor, pro suspicione ac rumore. Cicero: Est nõnullus odor dictaturæ.

Olfacere apud Terentium in Adelphis, pro deprehẽdere.

Subolere, pro tacite sentire aliquid, ut Plautus in Casina, Subolet iam uxori quod ego machinor.

Nasuti, pro irrisores, qui docte norunt alios irridere.

Emunctæ naris, dicitur is qui acri est, exactoq; iudicio,

quasi purgatæ naris, & uehementer nasutus.
Muccosis naribus, Obesæ naris, dicuntur stupidiores.
Nasus, pro iudicio. Hora. Non quia nullus illis erat nasus.
Putere, pro displicere.

Huc pertinent & illa,

Olet mendacium.
Redolent Atticismum.
Olent lucernam.

Hierony. ad Pāmachum: Epistolæ tuæ olent Prophetas.

A' GVSTV DVCTAE *Metaphoræ.*

Concoquere, pro ferre & uincere molestiam.

Decoquere, pro deterere, ut apud Quintilianum: Multa decoquit ætas.

Degustare, pro experiri.

Itidem gustum rei uocamus ueluti primam illam experientiam. Et degustationem quasi specimen. Cic. ad Attic. Hominem degustes. Idem ad eundem; Et Latinus ille tuus Atticismus ex interuallo regustandus. Hinc & prouerbiū, De gustu cognosco, id est, ex minima experientia.

Saliuam primam, dicimus illum gustum, quem pueri tanquàm à nutrice imbibimus.

Palato satisfacere dicitur, quod animo placet.

Deuorare dicimur, cum rem alioqui acerbam ueluti citra sensum perferimus. Translatione sumpta ab ijs qui amara catapotia tanquam inuito palato solent absorbere. Vnde aliquoties apud Ciceronem, & Fabium deuorare tædium, absorbere molestiam. Ita dicimus, semel deuorandum est tædium grammatices.

HIS AFFINIA SVNT ILLA,

Sapiunt arrogantiam.
Sapiunt hæresim.
Μωρίας ἐγκώμιον planè ſapit Eraſmicum ingenium.
Reſipiunt iuuenile quiddam.
Nauſeare, cum tædio audire.
Euomere, dicere quod dolor non ſinebat reticere.
Expuere miſeriam ex animo.
Conſputare, pro laceſſere maledictis.
Deſpuere, pro contemnere.
Stomachari, pro indignari.

AB AVDITV.

Audire, pro obtemperare, aut credere.

À TACTV SVMPTAE Metaphoræ.

Sentire, pro intelligere.
Complecti, pro amare.
Oſculari, pro amare.
Tangere ulcus, eſt mouere dolorem, eiuſq; rei facere mentionem, quæ nos magnopere urat.
Refricare cicatricem, pro eo quod eſt dolorem temporum ſpatio lenitum renouare.
Sumpta Metaphora à corporali uulnere, quod iam coijt cicatrice obductum.
Refricare, Suffricare memoriam, pro eo quod eſt leniter renouare, ſed in malam ferè partem.
Vulnus recrudeſcere, pro eo quod eſt reintegrare animi moleſtiam.

TRANSLATIO AB IRRA-
tionali ad rationale.

Gannire, Quid ille gannit? quod uulpium est.
Rudere hominem dicimus, odiosæ ac insulsæ loquacitatis.
Blaterare,
Grunnire,
Oblatrare, pro obtrectare.
Allatrare, pro conuiciari.

Liuius: M. Porcius Cato, qui allatrare Scipionis magnitudinem solebat.

AVT CONTRA À RATIONALI ad irrationale.

Canorum	dicimus	Olorem.
Musicum		Lusciniam.
Perfidum		Vulpem.
Ambitiosum		Leonem.
Assentatorem		Canem.
Voracem		Vulturem aut lupum.
Loquacem		Graculum aut picam.
Salacem		Passerem aut hircum.

Cuiusmodi multa Vergilius tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominum Republica, id traducit ad hoc animal, lib. 4. Georg.

Magnanimosq; duces, totiusq; ex ordine gentis,
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.

Item paulò pòst:

At genus immortale manet, multosq; per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

Omnia

Omnia hæc de apibus intelligit, quæ proprie hominum sunt, &c.

AB ANIMALI AD NON *animale, aut contrà.*

Duriuſcula ac longius petita erit translatio, ſi ab animali ad inanimale traducatur, aut contrà.

At procul excelſo miratus uertice montis, Verg.

Hic animale ad inanimatum tranſtulit, cum uerticem hominis ad montem traduxit.

Exiccatus eſt uertex Carmeli, Amos 1.

Hic quoq; quod hominis eſt, ad montem tranſtulit.

Atlantis cinctum aßidue cui nubibus atris
Piniferum caput, & uento pulſatur, & imbri.

Hic quod animalium eſt, inanimato tribuit. Nam ut homines animales ſunt, ita mons non habet animam, cui membra humana aſcribantur. Caput enim, humerus, & huiuſmodi, membra hominis ſunt. Vergil. lib. 4. Aeneid.

Et nunc omnis ager, nūc omnis parturit arbos, Aeg. 3.
Omnia nunc rident, nunc formoſißimus annus, Aeg. 7.
Ridet ager, ueſtitur humus, ueſtitur & arbos, Mart. lib. 10. *Quum omnia nunc uernent ac rideant in agris: in conuiuio religioſo.*

Iratum mare. Lib. 8. Aeneid.
Indignatus Araxis.
Auidum mare. Lib. 2. Georg.
Mirantur Gargara.
Indignatum æquor.

Rebus ſenſu carentibus affectum quendam, & animos damus. Fab. lib. 9. cap. 6.

Quod genus & plura ſunt exempla, & frequentius obuia, quàm ut hic debeant referri.

Aut

AVT CONTRA, AB INanimali ad animal.

–*Si tantum pectore robur Concipis*: Ver.lib.11.Aeneid. *Hic à non animali ad animale translationem fecit. Nam ut robur animam non habet, ita Turnus cui hæc dicuntur, animam habet.*

Auferam à uobis cor lapideum.

Non enim lapis, sed homo, ꝓprie cor et animã habet, &c. Ambo florentes ætatibus: Verg.Aeglog.7.

Viridis ætas. Vernat ætas.

AB ANIMALI AD ANIMAL.

Vt si quis { *Coruum sui inequitantem* / *Pascentes apes* } *dicat.*

AB INANIMATO AD *inanimatum.*

Scatere non solum aquarũ, sed herbarũ cæterorumq; sua sponte ubertim nascentiũ. Val. lib.1.cap.27.

Vt si qs dicat,

Syluam scatere,	*quod proprium*	*Fontium.*
Odiũ suppullulascere,		*Fruticum.*
Pilos fruticare,		*Arborum.*
Barbam syluescere,		*Arborum.*
Orationem fluere,		*Fluuiorũ.*
Formam deflorere,		*Florum.*
Studium florere,		*Florum.*

Pelagus tenuere rates. Nam pelagus & rates animam non habent. In hoc autẽ facta est translatio, quia cum pelagus proprie retinere & circundare rates siue naues in telliga

telligatur, nunc rates ipsum pelagus tenere dicuntur.

Aliquando populi Romani uires, quæ malitia nocentium exaruerant, uirtute optimatum reuirescent. Hic à re inanimi ad inanimam facta est translatio, ab herbis uel arboribus ad ciuitatem. Nam herbarum & arborum est proprie arere & uirescere, &c. Ex Rheto. ad Heren.

Fluctus & undæ negotiorum.

Quoties fluctus illos ciuilium causarum paulisper uoluisset effugere.

Nos miseri turbulentißimis illis negotiorum undis sursum ac deorsum iactamur. In Antibarba.lib.

Sumpta Metaphora à nauibus quæ à uentis intempestuosis fluctuantur ac agitantur.

Eiusdem generis est,

Si quis collem uerrucam dicat, quemadmodum Cato in libro Originum. Verba Catonis hæc sunt: Maturũ censeo (inquit) si rem seruare uis, faciundum, ut quadringentos aliquos milites ad uerrucam illam ire iubeas, eamq; uti occupent, imperes, horterisq;. Porrò Quintil. hanc Metaphoram, ut humilem & sordidam notauit. Verecunda enim debet esse translatio (ut Cice. lib. 3. ad Qu. fratrem scribit) ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precario, non ui, uenisse uideatur. Idem docet autor ad Heren. lib. 4. ubi de translatione scribit, &c. Gellius lib. 3. cap. 7.

DE METAPHORA RECIPROCA.

Quædam translationes, ut inquit Donatus, sunt reciprocæ, siue communes, quas Græci ἀντιστρέφοντας uocant.

Hæc

Hæc ἀκόλουθαι ſunt, poſſunt enim conuerti:

Auriga, pro gubernatore: Gubernator pro Auriga.

Altum mare, profundum cœlum. Poſſumus enim conuertere altum cœlum, profundum mare.

Sitire agros dicimus, cũ exaruerunt longo tempore ſublatis pluuijs.

Herbæ florent, *Iuuenes pubent.*
Prata rident, *Segetes ſitiunt.*
Naues uolant, *Aues natant.*

Quædam uero non ſunt communes ſiue reciprocæ, ſed unius partis, non poſſunt enim conuerti.

ἀνακόλουθον, cũ ſequentia nõ reſpondent ſuperioribus. Eraſ. in Hiero.

Hæc ἀνακόλουθαι ſunt, unius duntaxat partis.

Vertex montis, pro cacumine: Non cacumen capitis, pro uertice.

Segetes fluctuant.
Vites germinant.
Nubes uolant.

Nonnunquam neceſſaria eſt Metaphora, ut copioſe docet Cic. lib. 3. ad Quintil. fra.

Gemmam ruſtici dicunt in uitibus. Vergil. Aeg. 7.
– Turgent in palmite gemmæ.

Gemmare uites. Columella: Cum primum gemmare incipiunt uites.

Sitire agros, *Fab. lib. 8. cap. ultimo.*
Fluctus laborare. *Luxuriare ſegetes.*
Læta ubera. *Lætas ſegetes.*
Luxurioſa frumenta.

Fit etiam ſimplici nomine Metaphora.

Durum hominem, aſperum dicimus.
Pecudem appellamus hominem uentri deditum.

Non

Non enim proprium erat, quod daremus his affectibus nomen, Fab. lib. 8.

In Epitheto etiam interdum sita est, ut quum dicimus:

Saxeum hominem.	*Ferreum scriptorem.*
Floridam ætatem.	*Vitreas undas.*
Viridem iuuentam.	*Cor lapideum.*
Voracem ignem.	*Plumbeum ingenium.*

Cicero ferreum ſcriptorem uocat durũ, & imperitum. Nam in artibus dura dicuntur, quæ parum ſunt artificiota: contrà mollia, quæ ſumma arte perfecta ſunt, &c.

Interdum in uerbo simplici.

Auolat ætas.	*Labuntur anni.*

Hic adiectione explicatur Metaphora.

Inflammat hominem cupiditate.

Incendit ira.	*Labitur errore.*

VARIANDI RATIO PER Allegoriam.

Variatur & per Allegoriam oratio, ut per Metaphoram. Nam ut in uno uerbo fit Metaphora, ita in tota oratione & multorum uerborum contextu Allegoria. Est autem Allegoria, quoties aliud uerbis, aliud sensu ostenditur, id est, aliud significatur, quàm dicitur, quale est illud: Ne detis quod sanctum est canibus. Hic aliud intelligi debet, quàm quod propria uerborum significatio poscit, nempe, ne prostituamus diuinam doctrinam, præfractè impijs, & contemnentibus Dei. Taliaq; sunt omnia ferè Pythagorica symbola, de quibus uide Erasmi nostri Chiliadas, statim in principio. Nihil igitur est aliud Allegoria, quàm multorum uerborum continua quædam Metaphora: ut, Matth. 7.

Pedem

In his aliud significatur, aliud dicitur.

Pedem conferre, pro eo quod est concertare argumentis.
Iugulum petere, pro eo quod est caput causæ aggredi.
In agendis autem causis iugulum orator dicitur petere, quando id quod potentißimum est inuadit, ac ualidißime aduersarium premit, uideturq; illum iugulare argumentis, perinde ac alij uibratis telis.

Tragulam inijcere, pro eo quod est dolos ad decipiendum struere, moliri insidias, fallaciam intendere.

Vt etiam nauem perforet, in qua ipse nauiget, id est, ciuitatem euertat, qua subuersa sibi quoque sit pereundum. Allegoria est Cicer. in Actione Miloniana.

HVIVS FREQVENS EST VSVS in sententijs prouerbialibus ac prouerbijs: ut,

Flamma fumo est proxima: quo significatur periculum mature fugiendum esse.

Vino uendibili suspensa hedera nihil esse opus: Cum significamus rei per se laudabili, nihil opus esse commẽdatione aliena: ut, Vera uirtus nullo eget præconio.

Cretizandum aduersus Cretensem: hoc est, cum mendacibus mendacijs, cum perfidis perfidia, cum subdolis ac uanis dolo utendum.

Item in sacris frequentißimus est Allegoriæ usus, de qua re uide Philip. Melanch. in institutione Rheto. Pollicitus est & Erasmus noster libellum quendam de Allegorijs Theologicis præscribere.

VARIANDI RATIO PER Catachresim.

Facit & Catachresis ad copiam sermonis. Est autem Catachresis tropus, quem nos abusionem dicimus, cùm alienis

alienis abutimur perinde ac proprijs, cùm propria deficiunt. Differunt autem inter se, autore Fabio, Abusio, & Translatio: quia Abusio est ubi nomen omnino defuit: Translatio, ubi aliud fuit. Hæc uocabulũ quod habet largitur: illa quia non habet proprium, extraneo id demonstrat nomine, quod suo nomine appellari non potest: ut, Parricida, non qui patrem, id quod propriè significat, sed qui fratrem, aut alium occidit. *Hæc nisi extrinsecus sumerẽtur suũ uocabulum non haberent, Donatus.*

Piscina in qua lauamus, nec pisces insunt, ut apud Suetonium in uita Tiberij.

Vires hominis breues sunt, abusiuè dictum est, paruæ enim dici debuit.

Consilium longum, cùm magnum dicendum sit.

Vti pauco sermone, cùm breui dicendum fuerit.

Perua statura, cùm breuis dici debeat.

Grandis oratio, cùm magna dici debeat.

Minutum animum, pro paruo.

Folia librorum, cùm arborum sint.

Facies similima lauro, cùm facies hominis sit.

Instar montis equum diuina Palladis arte Aedificant: cùm ædificare proprium ædium sit, non equorum. Verg. lib. 2. Aeneid.

Pyxides uascula sunt ex pyxo confecta, sed per abusionem dicuntur etiam pyxides, quæ ex alia materia conficiuntur. Fabius li. 8. cap. 6.

VARIATIO PER Onomatopœiam.

Accedit etiam nonnihil uarietatis ex Onomatopœia. Est uerò Onomatopœia, nominis confictio. Ea utimur, quando res incidit, quæ nomen proprium non habet, uel

si habet, non satis idoneum uidetur esse. Hanc nominationem grauem appellat autor ad Herennium.

Fabius lib. 8. cap. de tropis:

Onomatopœia, est fictio nominis, Græcis inter maximas habita uirtutes, nobis uix permittitur: inde tamen mugitus, & sibilus, & murmur uenerunt. Fit autem quando uocis confusæ nomen ad imitandum sonum effingimus, ut ouium dicimus balatum: boum mugitum: equorum hinnitum: terribilem buccinæ sonitum, taratantara. Ennius: At tuba terribili sonitu, taratantara dixit, &c.

Onomatopœiæ nominum.

Taratantara, pro cantu tubæ.
Sibilus serpentis. Hieron. contra Iouina. Hæc sunt sibila serpentis antiqui.
Murmur aquæ.
Mugitus boum.
Gemitus hominis & turturis.
Strepitus pedum.
Stridor dentium.
Bombus, quem Plinius apibus aßignat.
Ronchus stertentis sonus.
Sclopus.
Rugitus leonum.
Hinnitus equorum.
Latratus canum.
Balatus ouium.
Tinnitus, sonus, qui ex metallorum pulsatione efficitur.
Fragor à fractarum rerum sonitu dicitur.
Vagitus, uox infantium.
Bombarda à sono & tonitru nomen accepit.

De Analogia Fa. li. 1. ca. 10. Gel. lib. 2. c. 25. Capella lib. 3. de grãmatica.

Huc quoq; pertinet paragoge: id est, deductio ac deriuatio nouorum uerborum ex Analogia sumpta.

Onomatopœiæ uerborum.

Syllaturire, pro Syllæ mores imitari. Cicero ad Atticum: Syllaturit animus eius & proscripturit.

Cacaturire. Micturire. Esurire.

Et iuxta eandem Analogiam,

Dormiturire.	Scripturire.	Proſcripturire.
Dicturire.	Bellaturire.	Nupturire.

Hæc uerba ab extrema ultimi ſupini terminatione formantur, aſſumpta rio, ut mictu micturio, ſignificantq; cupiditatem, ut parturio, deſidero aut opto parere: eſurio, cupio edere, &c.

Græcari, & eadem analogia.

Iuuenari.	Poëtari.	Cornicari.
Rhetoricari.	Philoſophari.	Theologari.

Cornicari Perſius à cornice fecit.

Item:

Laureati.	Nummati.	Scutati.
Pileati.	Laruati.	Perſonati.

Laruati dicuntur furioſi, & mente capti, quaſi à laruis exterriti.

Sic & ſicceſcere, & areſcere dicimus.

VERBA ET NOMINA PER Analogiam ficta à proprijs.

Syllaturire. Philoniſſare. Pythagoriſſare. Scotiſſare.
Bacchari. Debacchari. Battologiſſare.

Ad hanc claſſem pertinent & illa:

Atticiſmus.	Battologiſmus.	Gnatoniſmus.
Phalariſmus.	Dialogiſmus.	Chriſtianiſmus.
Laconiſmus.	Platoniſmus.	Solœciſmus.
Barbariſmus.	Iudaiſmus.	Paganiſmus.
Hebraiſmus.	Monachiſmus.	

DE APPELLATIVIS ANIMATIS.

Patrizo.	Theologari.	à Græcis orta ſunt.
Matrizo.	Poëtari.	
Monachari.	Philoſophari.	
	Rhetoricari.	

A' GENTIBVS.

Græcari	Atticiſſare	Chalcidiſſare.
Cretizare	Laconiſſare	Cariſſare.
Corybantire	Siculiſſare	Romaniſſare.

A' BRVTIS ET ANIMATIS.

Vide Chiliades Eraſmi.

Caperare	Caprire	Bouinare.
Hircire	Coccyſſare	Cornicari.
Arietari	Glocitare	Vitulari.
Vulpinari	Equire	Subare.

Ariſtoteles libro 6. de natura Animal. Ita ſubare dicitur in ſuibus, quemadmodum equæ libidine ſtimulatæ dicuntur equire, &c.

Hic quoq; notandum eſt, non omnibus licere citra Analogiam noua nomina aut uerba effingere. Nam qui mediocri ſunt ingenio, non inuenire uocabula, ſed inuentis uti debebunt. Errant igitur imperiti quidam, qui ex rerum proprietate, & inutilibus, obſcuris'q; ſignificandi modis, noua rebus uocabula fingi poſſe tradunt. Fingere autem, ut atteſtatur Fabius lib. 1. & lib. 8. cap. 3. Græcis magis conceſſum eſt, qui ſonis etiam quibuſdam & affectibus non dubitauerunt nomina aptare, non alia libertate, quàm illi primi homines rebus appellationes dederunt: noſtri autem in iungendo, aut in deriuando paulum aliquid auſi, uix in hoc ſatis recipiuntur. Et idem dixit, Noua uocabula nõ ſine quodam periculo fingimus. Nam ſi recepta ſint, modicum laudis afferunt; repudiata etiam in iocos exeunt. Rurſum lib. 8. cap. de tropis: Fictio nominis Græcis inter maximas habita uirtutes, nobis uix permittitur: denique tanquam conſummata ſint omnia, nihil generare audemus ipſi

ipsi, cùm multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Et Cicero de perfecto oratore ad Brutum: Ergo ille tenuis orator, modò sit elegans, nec in faciẽdis uerbis erit audax, & transferendis uerecundus & parcus, & in priscis reliquisq; ornamentis & uerborum & sententiarum remissior. Si autem uelis fingere, à Græcis mutuabis. Hinc & Horatius in arte poëtica: Et noua fictaq; nuper habebunt Verba fidem, si Græco fonte cadant.

VARIANDI RATIO per Metalepsim.

Confinis est Abusioni Metalepsis, quæ Latinè transumptio dicitur. Ea est, ut inquit Diomedes, per translationem dictionum proprietatis dilatio, uel dictio gradatim à nomine ad propriam significationem descendens: ut, Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris. Nam nigræ intelliguntur, ex nigris tenebras habentes, & per hoc demum in præceps profundæ, &c. Verg.lib.1. Aeneid.

Metalepsis figura est, quam nos uariè translatiuam, transumptiuam, transpositiuam uocamus, ut Fabius ait in tertio. Fit autem quum aliqua dictio aliud à sua propria significatione ex his quæ præcesserunt, denotat, ut ibi:

Post aliquot mea regna uidens mirabor aristas.

Hinc per Aristas segetes, per segetes æstates, atq; ita demum annos intelligit.

Nox atra, colligitur & tenebrosa. Verg.lib.1.Aeneid.

Me quater undenos sciat impleuisse Decembres: id est, annos quadraginta. Horat.epist. ultima lib. 1.

Labores manuum tuarum mãducabis. Hic labores posuit, pro his quæ labore acquiruntur, &c. Psal.127.

Fabius in octauo.

Transumptio est, quæ ex alio tropo in aliud uelut uiam præstat, & rarißimus & improprius: Græcis tamen frequentior. Meminit & huius lib. 6. cap. de risu.

VARIATIO PER METONYMIAM.

Non mediocriter etiam auget copiam sermonis tropus, qui uocatur Metonymia, quæ etiam transmutatio dicitur à Diomede lib. 2. Autor ad Herennium uocat hanc Denominationem. Cicero & alij Rhetores Hypallagen uocant, quidam uerò transnominationem.

Metonymia,
Transmutatio,
Denominatio, } *in idem recidunt.*
Hypallage,
Transnominatio,

FIT AVTEM METONYMIA
multis modis, quos dilucidißimè hîc exequitur Erasmus.

Inuentor pro re inuenta, aut qui præsidet, pro re subiecta ponitur.

Nomina Deorũ pro rebus quibus præsunt, ponimus: ut,
Martem pro bello. Bacchum pro uino.
Neptunum pro aqua. Vulcanum pro igni.
Cererem pro pane, seu frugibus.
Venerem pro libidine, seu coitu.
Cupidinem pro amore. Musas pro literis.

Vergilius lib. 1. Aeneid.

Cererem corruptam undis expediunt.

Terent. in Eunucho:

Sine

Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Eleganter Cererem pro cibo, Bacchum pro uino, Venerem pro libidine dixit, continenter in figura persistens. nam illud ipsum uerbum, friget, Metaphoram habet. Erasmus in Chiliad.

Onerantíq; canistris Dona laboratæ Cereris,
Bacchumq; ministrant, Verg. lib. 8. Aeneid.
Implentur ueteris Bacchi. lib. 1. Aeneid.

Receptus terra Neptunus.

Classes Aquilonibus arcet. Hor. in Arte poëtica:

Vulcano dicare.

Vario Marte pugnare.

Fabius lib. 8. cap. ultimo: Vt Vulcanum pro igni uulgò audiuimus: & Vario Marte pugnatum, eruditus est sermo: & Venerem quàm coitum dixisse magis decet: ita Liberum & Cererem, pro uino & pane licentius, quàm ut fori seueritas ferat, &c.

Nihil conuenit Musis cum Marte.

Venus confert oculis & uoci.

Venus medetur oculorum hebetationi.

Venere uox reuocatur.

Venus enaruat uires, Verg. lib. 9. Aeneid.

Sic si quis in sacris literis pro lege ponat Mosen, qui est promulgator & uox legis, &c.

Aut econuerso inuentum, pro inuentore,
quod durius tamen est.

Vinum precemur, nam hic Deus præsens est: hic uinum pro Baccho uini inuentore positum est.

Continens, pro contento.

Epotos cados, pro uino, seu quod in cadis continetur, epoto. Cœlo gratißimus amnis, pro Dijs, qui cœlo continentur, Verg. libro 7. Aeneid.

Fab. lib. 8. Sicut ex eo qđ cõtinet, id quod cõtinetur, usus recipit: ut Bene moratas urbes pro ciuibus bene moratis.

Poculum epotum, pro uino epoto.

Seculum felix, pro, felicibus hominibus.

Nunc pateras libate Ioui: id est, uinum contentum in pateris, Verg. lib. 7. Aeneid.

Matth. 23. Hierusalem quæ occidis prophetas.

Sic etiam litera, pro lege.

DOMINVS REI, PRO RE IPSA, uel contentum, pro continente.

Iam proximus ardet Vcalegon: hic dominum domus pro ipsa domo posuit Verg. lib. 2. Aeneidos.

A possessore quod possidetur. Fab. in 8. Eamus ad nos: id est, ad ædes nostras: Terent. in Eunuc. non est, pater: Apud nos est, in Heaut.

Et eum dicimus hominem deuorari, cuius patrimonium consumitur.

Hunc tibi comedendum propino: id est, eius bona deuoranda trado: in Eunucho.

De sene gustarit: id est, de pecunia senis.

Crateras magnos statuunt, & uina coronãt. Non uina, sed crateras in qbus uina cõtinẽtur: Verg. li. 1. & 7. Aen.

1. Reg. 6. Dimitte arcam ire, & aspicies. Non enim, ut dicit Beda, arca, sed plaustrum quo continebatur arca, uel boues ire poterant, &c.

EX EFFICIENTE EFFECTVM significamus.

Hic

Hic melior remis: significat enim uelocitatem, sed quæ per remos fit. Verg. lib. 5. Aeneid.

VEL CONTRA', EFFECTVM *pro efficiente.*

Frigus pigrum: id est, efficiens pigritiam.

Mœstumq́; timorem Mittite: id est, qui mœstos facit, Vergilius libro 1. Aeneid.

Pallida mors æquo pulsat pede
Pauperum tabernas, Regumq́; turres.

Id quod efficit ab eo quod efficitur.

Dicitur autem pallida ab effetu, quia pallidos homines reddit. Horat. lib. 1. Car. Ode 4.

Pallentesq́; habitant morbi: id est, pallidos facientes,
Tristisq́; senectus, Verg. lib. 6. Aeneid.

Audax iuuenta. Præceps ira.
Hilaris adolescentia. Inconsultus amor.
Inuerecunda nox. Audax uinum. Segne otium.

Cruenta & tristis lex, quòd cruentas & tristes faciat conscientias, terret enim & angit hominem.

Lætum Euangelium, quia lætas facit conscientias: est enim nuntiũ gadij & pacis, annuntians remißionẽ peccatorum per CHRISTVM.

DVX PRO SVBIECTIS.

Ab Annibale cæsa sunt apud Cannas sexaginta millia.
Mahometes copiosam Christianorum turbam occidit.

Huius pugnæ meminit Liuius lib. 2. de 2. bello Pu. Eutrop. li. 3. In hoc autẽ prælio Romanorũ 40. millia peditũ cæsa sunt; equitum duo millia ducenti.

AVTOR PRO OPERE.

Vergilius uenit à bibliopolis, non Vergilius, sed Vergilij liber seu opus.

Plinius semper in manibus habendus.

Semper in sinu gestandus Cicero, hic enim uerè Latinum potest reddere.

SIMILE EST HVIC,

Cùm sacrilegiũ deprehēsum dicimus, non sacrilegum.
Et armorum scientiam habere, non artis: id est, rei militaris.

VARIANDI RATIO per Synecdochen.

Vehementer adiuuabit Copiam & Synecdoche, quam quidam intellectionē uocant. Est autem Synecdoche pleni intellectus capax, cùm plus, minus'ue pronuntiat.

Autor ad Herennium:

Intellectio est, cũ res tota parua de parte cognoscitur, aut de toto pars. Fit autem hæc hisce sequentibus modis.

CVM DE VNO PLVRES INTELligimus, id quod frequentissimè Liuius facit: ut,

Romanus prælio uictor, pro Romani uictores.
Pœnus fuit Hispanis auxilio.
Hostis habet muros, Verg. lib. 2. Aeneid.
Italus fugatus, pro Itali fugati.
Israëlita in deserto Deo seruatori, & suo duci ingratus extitit.

Huc pertinet Heterosis numeri, cùm singularis pro plurali usurpatur, aut contrà, quemadmodum superius attigimus, &c.

EX PARTE TOTVM.

Mucronem, acumen gladij, pro ipso gladio.
Puppim, posteriorem partem nauis, pro tota naui.
Tectum pro domo. Quadrupedem, pro equo.
Math. 10. *Gladium, pro bello: ut, Nõ ueni mittere pacē. sed gladium.*
Math. 5. *Tale est: Si quis percusserit te in dextram maxillam, obuerte*

uerte ei & sinistram.

AVT CONTRA' TOTVM PRO PARTE.

Ipsius ante oculos ingens à uertice pontus
In puppim ferit, id est, magna pars ponti. Non enim hic totum pelagus fuisse dicit, sed magnam partem pelagi, Vergil. lib. 1. Aeneid.

Idem: Fontem ignemq́; ferebant, id est, partem fontis & ignis, &c.

EX SPECIE GENVS.

Iracundior Adria, pro quouis mari dixit Hor. li. 3. Ode 9.

Acheloïa pocula pro quouis fluuio posuit Vergilius. de hoc uerò loco uide Macrob. lib. 5. Saturnalium. Lib. 1. Geor.

Idem: Dentesq́; Sabellicus exacuit sus: Sabellicum suem pro quouis sue posuit.

Idem: Illas ducit amor trans Gargara, transq́; sonantem Ascanium. Hic Gargara pro quolibet mõte, & Ascanium pro quolibet flumine posuit, teste Seruio. Lib. 3. Geor.

EX MATERIA REM CONFECTAM.

Ferrum, pro gladio.
Abies, pinus, pro naui.

EX PRAECEDENTIBVS SEQVENTIA.

Virgineam soluit zonam, pro deuirginauit.
Subdidit equo calcaria, id est, cucurrit.
Pallet, timet, rubet, conscius est.

CVM ALIVD EX ALIO intelligitur.

Vixerunt, pro mortui sunt, dixit Cicero de coniuratis iam supplicio affectis.

Nos quoque floruimus.

Fuimus

Fuimus Troës,lib.2.Aeneid.

Fabius libro 8. Aliud etiam ex alio intelligitur.

Ver. Aen.2. *Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.*

Vnde apparet noctem appropinquare.

Idem Aen.1. *Et iam summa procul uillarum culmina fumant:*

Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ.

Per hæc innuit noctem instare.

EX SIGNO RES SIGNATA.

Ex Rhetor. ad Herenn. *Non illæ te nuptiales tibiæ eius matrimonij commonebant? Hic omnis sanctimonia nuptiarum uno signo tibiarum colligitur. Sunt autem tibiæ nuptiarum signa, ijs enim in nuptijs & funeribus maiores nostri utebantur. Dicuntur autem hæc uerba in adulterum, à quo uiolatus alicuius sit lectus, &c.*

VARIANDI RATIO PER Aequipollentiam.

Præcipua uariandi ratio sumitur per ἰσοδυναμίαν, id est, per æquipollentiam. Ea constat negationis additione, detractione, geminatione, & uerbis contrarijs, &c.

ISODYNAMIA NEGAtionis additione.

Hic additur negatio.

Primas obtinet, id est, primum locum.
Non est in postremis.
Vir egregiè doctus:
Vir minimè indoctus:
Sine labore discis.
Nullo labore discis.
Est homo doctrina admiranda:
Est homo non contemnenda doctrina.

Nega

NEGATIONIS DETRACTIONE.

Hic aufertur negatio,
- *Nonnihil fallaciæ intendendũ est homini,*
- *Aliquid fallaciæ intendendum est homini.*
- *Homo minimè malus,*
- *Homo quiduis potius quàm malus.*

NEGATIONIS GEMINATIONE.

Hic geminatur seu duplicatur negatio,
- *Omnia fecit,*
  - *Nihil non fecit.*
- *Omnes amicos alienauit,*
  - *Neminem non alienauit.*
- *Omnibus maledicit,*
  - *Nulli non maledicit.*
- *Vincit omnes candore,*
  - *Neminem non uincit candore.*

ISODYNAMIA FIT ETIAM VERbis contrarijs, addita uel detracta negatione.

Placet,	*Accipio conditionem,*
Non displicet,	*Non recuso conditionem.*
Omnes reijcit,	*Nemini placet,*
Neminem non reijcit.	*Omnibus displicet.*

Hic autẽ animaduertendum, quæ uerba cum quibus pugnent, quæ inter se contraria sint. Assumpto autem uerbo diuerso & apposita aut adempta negatione statim nouam orationis faciem constitueris, ut iam uisum est: plura uerò hac de re uide cap. 48. & tribus sequentibus, &c.

VARIANDI RATIO
per comparatiua.

In nonnullis comparatiuis dictionibus fit hæc commutatio, translatis duntaxat partibus.

Ante

Anteponit famam pecuniæ,
Posthabet pecuniam famæ.
Minoris facit famam quàm pecuniam,
Pluris facit pecuniam, quàm famam.
Prius habet lucrum, quàm honestum,
Posterius habet honestum, quàm lucrum.
In his omnibus opponitur uerbum aut dictio contraria, & partes post uerbum rectè transponuntur.

HAEC AVTEM COPIA NASCItur, ex contrarijs, cuiusmodi sunt,

Vide ca. 45.	*Suspicit,*	*Amat,*	*Indulget.*
	Despicit,	*Odit,*	*Castigat.*
	Arridet,	*Appetit,*	*Curat.*
	Timet,	*Fastidit,*	*Negligit.*

VARIANDI RATIO PER *commutationem Relatiuorum.*

Ralatiuum est quod sine alterius adminiculo nō potest intelligi. Dialectici dicunt Relatiuum esse, quod aliquid refert, sine quo nec ipsum potest consistere: ut pater & filius, dominus & seruus. Relatiua sunt, quia nec pater esse potest, nisi habeat filium: nemo enim dicitur pater, nisi respectu filij: talis uerò respectus relatio uocatur, &c.

NOMINVM RELATIONES.

Vxor, Maritus.	*Socer, Gener.*
Nurus, Socrus.	*Pater, Filius.*
Præceptor, Discipulus.	*Dominus, Seruus.*
Nouerca, Priuignus.	*Locator, Conductor.*
Cliens, Patronus.	*Hera, Famula.*

Verbo

VERBORVM RELATIONES.

Loco, Conduco.	Nubo, Duco.
Debeo, Credo.	Doceo, Disco.
Refero, Audio.	Capio, Adfero.

EXEMPLA.

Vxor illius esse non uult, Non uult illum maritum.
Recusat illius esse socer, Recusat illum generum.
Pudet me huius nurus, Pudet me huius socrũ uideri.
Non alium patrem mihi optem,
Nullius malim esse filius.
O me felicem Erasmo præceptore,
Felicem me, qui Erasmi sum discipulus.
Caue isti locaueris agrum,
Ne committas, ut hic agrum conducat tuum.
Iandudum expectat, ut uiro nubat,
Expectat, ut se uir aliquis ducat.
Nolim tibi debere, Nolim te mihi creditorem.
Hoc me docuisti, Hoc ex te didici.
Hoc mihi retulit Erasmus, Hoc ex Erasmo audiui.
Plurimum ex ea re capies emolumenti,
Ea res plurimum tibi adferet emolumenti.
Literæ non parum ornamenti tibi conciliabunt,
Ex literis non parum ornamenti tibi accedet.
Pater filio reconciliatus est,
Filius cum patre rediit in gratiam.

VARIANDI RATIO
per amplificationem.

Auxesis est, quādo plus dicimus, quā res ipsa uidetur poscere.

Ex Auxesi, hoc est, amplificatione, *uariatur oratio, cùm amplificandæ rei gratia uerbum atrocius subiicimus*

loco

loco proprij, ut cùm dicimus:
Occisum, qui sit cæsus.
Latronem, qui sit improbus.
Occidisse, cui res acerbior acciderit.

De amplificatione videas li. 2. Cop. & in libello de cōscribendis Episto. Melanch. li. 3. Rhetor.

Exanimatum, Enectum, Cruciatum,	Dolore affectum.

Mutum qui nihil responderit.
Reuixisse, qui spem receperit.

Huc pertinent & appellationes illæ, quum

Carnificem, hominem immitem Sacrilegum, sceleratum Veneficam, malam Meretricem, impudicam	appellamus.

Præterea & illæ denominationes, quæ ab ipsa re sumuntur.

Vide Eras. in initio operis Prouerb. et cap. 56. Cop.

Scelus appellamus hominem uehementer scelestum.

Dedecus,	Dedecorosum.
Pestem,	Pestilentem.
Barathrum,	Lurconem.
Tenebras,	Tenebrionem.
Labem,	Contaminatum.
Cœnum,	Spurcum.
Quisquilias,	Contemptum.
Sterquilinium,	Impurum.
Portentum,	Portentosum.
Carcerem,	Carcere dignum.
Monstrum,	Monstrosum.
Perniciosum,	Pestem.

Pecud.

Pecudem,	Brutum.
Viperam,	Virulentum.

POSTREMO ET HAE À persona insigni sumptæ:

Atreus,	pro Crudeli.
Sardanapalus,	pro Effœminato.
Chorœbus,	pro Stupido.
Stentor,	pro Clamoso.
Irus,	pro Paupere.
Crœsus,	pro Diuite.
Aristides,	pro Iusto.
Momus,	pro Mordaci.
Thersites,	pro Deformi.

VARIANDI RATIO per Hyperbolen.

Commutat & Hyperbole orationem. Habet autem hæc quid commune cum Auxesi & Miosi: nam ubi Auxesis rem amplificauit, quæ fidem excedit, in Hyperbolen transit. Miosis cùm rem ita diminuit, ut fides abrogetur, Hyperbolen sapit.

Hyperbole, est dictio uel oratio fidem ueritatis excedens, augendi minuendi'ue gratia: hæc ab autore ad Herennium Superlatio, à Fabio Superiectio interpretatur, à quibusdam uerò Eminentia & Excessus dicitur, &c.

Hyperbole,
Superlatio,
Superiectio, } in idem recidunt.
Eminentia,
Excessus,

Autor ad Herennium:

Superlatio est oratio superans ueritatem, alicuius augendi, minuēdi'ue causa. In hoc tropo Quintilianus lib. 8. monet, modum in primis seruare oportere, ne κακοζηλίαρ uitium notatum inducat. Eius uerba hæc sunt: Sed huius quoque rei seruetur mensura quædam, quamuis est omnis Hyberbole ultra fidem, non tamē debet esse ultra modum: nec alia magis uia in κακοζηλίαρ itur, &c.

Minuendi causa:

Tardior testudine.	Leuior folio.
Vitro fragilior.	Pluma leuior.
Vento instabilior.	Breuior Pygmæo.
Vix oßibus hærent.	

Augendi causa:

Niue candidior.	Ocyor Euro.
Fulminis ocyor alis.	Vox astra ferit.
Saxa clamore rumpit.	Cœlum territat armis.
Cœlum tonat omne tumultu.	

Fit autem pluribus modis Hyperbole, de quibus uide Quintilianum, lib. 8. cap. de Tropis.

Obserua etiam in sacris multa ὑπερβολικῶς dicta esse, ut illud, Ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usq; ad abyssos, cùm uehementem tempestatem undarum intelligi uellet psalmista. Neque continuò mendacium est, quod ultra ueri fidem dicitur: sed in hoc adhibetur tropus, ut acrior & ardentior sit oratio. Ac ne quis absurdum putet, in diuinis libris Hyperboles meminisse, facit hoc non rarò Origenes, facit Chrysostomus, facit Augustinus & Hieronymus. Huius generis sunt illa: Facilius est Camelum

melum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum: cùm nihil aliud intelligi uellet, quàm esse difficilimum, ut diues obtemperet Euangelicæ doctrinæ. copiosius uideas Erasmum nostrum in Methodo ueræ Theologiæ, &c.

VARIANDI RATIO per compositionem.

Variatur oratio nonnihil & ex compositione: ea sita est in his ferme figuris: Asyndeto, Polysyndeto, Syzeugmeno, Epanalepsi, & Synonymia, &c.

Asyndeto, cùm multa sine coniunctione cohærent, Rhetores uocant articulum.

Veni, uidi, uici. Verba Cæsaris, deuicto, fugatoq; Pharnace: de quo Appi. lib. 2.

Ferte citi flammas, date tela, impellite remos, Vergil. lib. 4. Aeneid.

Iamiam erigite animos, tela sumite, obuiam ite hostibus, habetis in manibus uictoriam, Liuius.

Polysyndeto, ubi oratio multis coniunctionibus cohæret, estq; hoc schema contrarium superiori.

Tectumq;, laremq;, Armaq;, Amicleumq; canem, Cressamq; pharetram, lib. 3. Georg.

Demissum lapsi per funem, Athamasq;, Thoasq;, Pelidesq; Neoptolemus, lib. 2. Aeneid.

Syzeugmeno, quoties ad unum uerbum plures sententiæ referuntur, quarum unaquaq; desideraret illud, si solæ ponerentur, Fab. lib. 9. cap. 3. Accidit autem tribus modis:

Aut quum uerbum præponitur: ut, Deflorescit forma uel ætate, uel morbo.

Aut quum postponitur:ut, Vel morbo uel ætate forma deflorescit.

Aut quum interponitur:ut, Aut ætate forma deflorescit, aut morbo.

Hic uerbum clausulis præponitur:

Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, Cicero.

Hic uerbum subiungitur in fine:

Neque enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit: Cicero in Catilinam.

Epanalepsi, cùm per iterationem repetitur non coniunctio, sed nomen aut uerbum.

Nihil'ne te nocturnum præsidium palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munificentißimus senatus habendi locus, nihil horum ora, uultusq; mouerunt? Cicero 1. actione in Catilinam.

Synonymia, cùm multa uerba eiusdem ferè significationis eidem tribuuntur. Autor ad Herenn. uocat interpretationem. Vicit timorem audacia: Rationem superauit amentia: Libido pudorem expugnauit.

EXPERIAMVR IGITVR QVOT *rationibus eadem sententia per has figuras uariari poßit.*

Contemnit deos, contemnit homines.
Deos contemnit, homines contemnit.
Contemnit & deos, & homines.
Et deos & homines contemnit,

Deos

Deos contemnit atq; homines.

Ad hunc locum pertinent & illa:

Inediæ quàm frigoris patientior.

Lucri quàm gloriæ cupientior,

Cupientior lucri quàm gloriæ,

Lucri cupientior quàm gloriæ.

Chariorem habeo neminem: &,

Neminem habeo chariorem.

Quanquàm hæc non ita multum adferunt momenti, adiuuant tamen &c.

De quibus causis: &c. Quibus de causis.

Ob eam rem, Eam ob rem.

Ob causam tam paruulam, Tam paruulam ob causam.

Veniam ad te, quando ita uult pater,

Quando ita uult pater, ueniam.

Eiusdem rationis est, quum ex oratione simplici duplicem facimus, aut contrà.

Omnia tua mihi debes,

Quicquid habes, id omne mihi debes.

VARIANDI RATIO PER σιώταξιν, id est, constructionem.

Ex ordine siue constructione item nonnulla sermonis uarietas existit, id quod superius attigimus, eo loco ubi de Heterosi casus egimus. Sunt autem multa uerba, quæ eodem modo diuersam habent constructionem. Σιώταξις est congrua & Latina uerborum ordinatio: deducitur autem à σὺν præpositione, quæ con Latinè interpretatur, & τάσσω ordino, quasi dictionum ordinatio. Syntaxis quid.

Multum pudorem, & Multum pudoris.

Scripsit mihi,& scripsit ad me.
Diuersum seu alienum huic, & diuersum seu alienum ab hoc.
Iactat maiores suos,& iactat se de suis maioribus.
De te somniaui,te somniaui.
De te ridet,te ridet.
Tota nocte potauit,totam noctem potauit.
Romanorum summus,summus inter Romanos.
Seruitus morte durior:seruitus durior,quàm mors.
Damnatus est de repetũdis,damnatus est repetũdarum.
Natus gloriæ,natus ad gloriam.
Tuæ partes sunt,tuarum est partium.

Plura de συντάξεως *uariatione uide apud* Diomedem *lib.* 1. *cap.de* Heterosi:*& apud* Antonium Mancinellum, *qui hac de re peculiarem quendam libellum conscripsit, cui titulum indidit,* Thesaurus *uariæ constructionis.*

VARIANDI RATIO PER MVtationem *figuræ,alijs atq; alijs modis.*

Variatur oratio,quoties alio atq; alio affectu,ac uelu ti habitu profertur:Quam interim figuræ mutationem licebit appellare. Sumitur autem hoc loci figura,non pro tropo,sed pro qualicunq; forma sententiæ.

Hic per interrogationem uaria*ta est figura.*

Fab. lib.8.ca.6. *Non est miserum mori,Vsqueadeò mori miserum est?*
Nihil te uanius,An quicquam te uanius?
Nihil non cogit habendi cupiditas,
Auri sacra fames,quid non mortalia pectora cogis?
Nihil tua epistola unquam euenit gratius,

Quid

Quid epistola illa tua nobis euenit gratius?

Interrogatio notior est figura, quàm quæ hic prolixè describi debeat. Græci uocant ἐρώτημα. Multæ sunt autem interrogationis species, quas enumerat Quintilianus, lib. 9.

Hic per Ironiam commutata est
sermonis facies.

Non magnam laudem assecutus est,
Egregiam uerò laudem assecutus est.
Non ista curat populus,
Id populus curat scilicet.

Εἰρωνεία, Illusio, cùm aliud dicitur, & aliud re ipsa apparet, quæ non ex uerbis, sed uel pronuntiatione, uel persona, uel rei natura intelligitur. Helias de sacerdotibus Baal, 3. Regum 18. Clamate uoce maiori: Deus enim uester est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur.

Per admirationem uersus est
orationis color.

Vehementer amat pecuniam,
Dij boni quàm amat pecuniam?
Magnum bonum porto,
Dij boni, boni quid porto?
Epistola tua mirum in modum me exhilarauit,
Deum immortalem quàm ingens gaudium nobis è tua prouenit epistola?

Per dubitationem hic commutata est
orationis forma.

Tum Deos contemnit, tum homines,

Haud scio magis'ne Deos contemnat, an homines.

Es homo omnium improbißimus,

Adeò improbus es, ut quo nomine debeas appellari, non satis sciam.

Dubitatio, cùm quærimus, quid ex multis dicamus: ut, Siue stultitiam meam, siue fortunam causari licet. Fabius, lib.9.cap.2. Dubitatio cum simulamus quærere nos unde incipiendum, ubi desinendum, quid potißimum dicendum, an omnino dicendum sit: cuiusmodi exemplis plena sunt omnia.

Hic per adiurationem uariatus est sermo.

Nihil mihi charius aut antiquius fama,

Dispeream, si quid mihi charius fama.

Nihil mihi literis iucundius,

Emoriar, si quicquam mihi iucundius literis.

Formulæ adiurandi: Emoriar, nisi te amo. Moriar. Peream. Ita me Deus amet. Ita me Musæ bene ament. Omnes Musas iratas habeam. Omnes Deos iratos habeam. Superi parum propitij mihi sint. Dij omnia mihi malè uertant. Tellus mihi prius ima dehiscat, Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras, Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam, lib.4. Aeneid. Et item alia multa in hunc modum excogitare licebit.

Per abominationem hic commutatus est dictionis color.

Ista nunquam cogitaui,

Dij meliora, quàm ut ista cogitarim.

Vita

Vita orbabor antè, quàm tui me relinquet memoria,
Absit ut mihi breuior fuerit tui memoria, quàm uita.
Est uir insigni uanitate.

Hîc per exclamationem:

O singularem hominis uanitatem.
Est uir impurus, O hominem impurum.
Miserum me, O miserum me.

Hic per occupationem uariatus est sermo.

Non modo uirgines aliquot constuprauit, uerùm etiam Vestalem incestu polluit.
Virgines complures stuprauit, ut interim de Vestali incestu polluta sileam.

Occupatio, *schema Rhetoricum, cùm dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus, lib. 4. ad* Herennium. *Cicero*: Non dico Catilina *quàm turpiter adolescentiam egeris, quam omnibus probris contaminasti, &c.*

In hoc exemplo uariatus est orationis habitus per subiectionem.

Cùm & genere sis obscurißimo, & re nulla, nullis literis, nullo ingenio, quid est cur te adeò iactes? Quid habes, cur tam sis insolens? Natalium splendorem? Atqui genere es obscurißimo. Opes? at uel Iro *ipso pauperior es. Eruditionem? sed bonas literas nec attigisti unquam. Formam? at ipso* Thersi*te deformior es. Ingenium? at istud profectò nactus es stupidißimum. Quid igitur ista tua iactantia est, nisi mera insania?*

Subieiectio est, cùm interrogamus, aut quærimus ipsi, deinde respondemus nostræ interrogationi, hoc modo: Quæro igitur unde iste tam pecuniosus factus? amplum patrimonium relictum est. Paulus ad Romanos aptè interpellat ipse sese, cùm dixisset: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia: statim subijcit: Quid igitur dicemus? Manebimus in peccato? Nunc sibijpsi responsum subijcit: Absit, &c. Hanc, opinor, ratiocinationem Cicero dixit.

Rom. 6.

Hæc sunt quæ ad communem studiosæ iuuentutis utilitatem, ex Erasmi commentarijs de Copia excerpsimus. Accipe igitur studiosa cohors, obuijs, ut aiunt, ulnis, quicquid id est, ac Erasmo nostro gratulare, qui tibi hanc sementem fecit, ut ipse metas.

AD ERASMVM COMMENTARIORVM DE COPIA AVTOREM.

Laudibus aßiduis igitur studiosa iuuentus,
Hunc effer, tibi qui condidit istud opus.

FINIS.

INDEX CAPITVM
SEV TITVLORVM COMmentariorum De copia. Et primo, libri primi De uerborum copia.

Periculosam esse copiæ affectationem cap.1.pag.6
A' quibus inuenta, & à quibus exercitata copia cap.2.pagina 7
Autores quemadmodum luserint ostentatione copiæ cap.3.pagina 8
Quibus uitio data copia immodica cap.4.pag.9
Eiusdem artificis esse, breuiter & copiosè dicere cap.5.pagina 10
De stulte affectantibus uel breuitatem, uel copiam cap.6.pagina 10
Duplicem esse copiam cap.7.pag.11
Quas ad res conferat hæc exercitatio cap.8.pag.11
Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur cap.9.pagina 13
Prima præceptio de copia cap.10.pag.14
Prima uariandi ratio per Synonymiam cap.11.pag.17
Vocabula sordida pag.19
Inusitata pag.20
Poëtica pag.21
Prisca pag.22
Dura, Peregina pag.23
Obscœna pag.24
Nouata pag.25
Aetatum propria uocabula cap.12.pag.28

Ratio

Ratio uariandi per Enallagen, siue ἑτέρωσιν ca.13.pa.30
Variatur Numerus, Persona, Genus, Casus, Species, Figura, Tempus, Modus, Declinatio, Coniugatio pagina 32.33.34.35.& 36
Variandi ratio per Antonomasiam cap.14.pag.37
Variandi ratio per Periphrasim cap.15.pag.37
Etymologia, Notatione, Finitioneq́; facta uariatio pagina 38
Variandi ratio per Metaphoram cap.16.pag.38
Deflexio pag.eadem
Ab irrationali ad rationale pag.39
Ab animali ad non animal, aut contrà ibidem
Ab animali ad animal pag.40
Ab inanimato ad inanimatum, aut contrà pag.eadem
Metaphora reciproca cap.17.pag.40
Variandi ratio per Allegoriam cap.18.pag.41
Variandi ratio per Catachresim cap.19.pag.42
Variatio per Onomatopœiam cap.20.pag.43
Variandi ratio per Metalepsim cap.21.pag.44
Variandi ratio per Metonymiam cap.22.pag.ea.
Variandi ratio per Synecdochen cap.23.pag.46
Variandi ratio per æquipollentiam cap.24.pag.46
Variandi ratio per comparatiua cap.25.pag.47
Variandi ratio per relatiuorũ cõmutationẽ ca.26.pa.ea.
Variandi ratio per amplificationem cap.27.pag.ea.
Variandi ratio per Hyperbolen cap.28.pag.49
Variandi ratio per μείωσιν cap.29.pag.ead.
Variandi ratio per compositionem cap.30.pag.ea.
Variandi ratio per σύνταξιν, id est, constructionem capitu

pitulo 31.pag.51
Variandi ratio per mutationem figuræ uarijs modis cap. 32.pag. eadem
Experientiæ miræ in uariando cap.33.pag.53
Variandi hæc uerba, Tuæ literæ me magnopere delectarunt Ibidem
Variatio facta modis L I I I I. Item C X L I. modis ibidem
Semper dum uiuam, tui meminero, uariatur C C. modis pagina 60
Quibus modis tribuimus plura & ex æquo cap.34.pa.69
Quæ commodius copulent contraria cap.35.pag.72
Quibus modis æqualiter remouemus cap.36.pag.72
Quibus modis tribuimus inæqualiter cap.37.pag.73
Quibus modis inæqualiter remouemus cap.38.pag.ead.
Quo pacto tribuamus aut remoueamus ordine cap.39 pagina 74
Per comparatiuum eadē effertur sententia cap.40.pa.ea.
Augendi positiuum cap.41.pag.75
De uariando positiuo pag.76
Rationes minuendi positiuum cap.42.pag.77
Quibus rationibus augetur comparatiuus cap.43.pa.78
Quibus modis imminuitur comparatiuus pag.78
Quibus rationibus augemus superlatiuum cap.44.pa.ea.
Periphrasis comparatiui cap.45.pag.79
Quibus modis superlatiuum uariamus cap.46.pag.80
Varia exempla uariandi, &c. cap.83
Communis omnium gradum uariatio cap.47.pa.88.
De propositione generali cap.48.pag.92
De propositione non generali cap.49.pag.ead.

Elegantia	cap.50.pag.93
Vterq;, Neuter	pag.94
Semper, Sæpe	pag.95
De uarietate negationis	cap.51.pag.ead.
De tribus negationibus	pag.ead.
De Synonymis negandi	pag.96
Connectendi formulæ	cap.52.pag.97
Transitionum uariæ formulæ	cap.53.pag.98
A're & à persona	cap.54.pag.99
Ex more	cap.55.pag.ead.
Subornandi	cap.56.pag.100
Renouandi	cap.57.pag.ead.
Finales formulæ	cap.58.pag.ead.
Causales formulæ	cap.59.pag.101
Quòd ἐιδικῶς acceptum	cap.60.pag.102
Vt ἐιδικῶς sumptum	cap.61.pag.103
Vertũtur dignus & indignus, Decet, &c.	pag.ead.& se.
Neceßitatis uocabula	pag.104
Libertatis	pag.ead.
Statuendi	pag.105
Assentiendi	pag.ead.
Dissentiendi	pag.106
Precandi nomina & uerba	pag.ead.
Primi supini uariatio	cap.107
Diuidendi formæ	cap.62.pag.ea.
Distribuendi formæ	cap.63.pag.108
Prohibendi aut impediendi signa	cap.64.pag.ead.
Dubitandi	pag.109
Sine & citra	pag.ead.

Osten

Ostentandi	pag.ead.
Corrigendi, sanandiq;	pag.110
Blandiendi siue hortandi signa	pag.ead.
Tua causa	pag.111
Vtrum nec'ne	pag.111
Concedendi	pag.ead.
Parum abesse	pag.112
Incertitudinis indicia	pag.112
Correctionis & occupationis formulæ	cap.65.pag.113
Autores citandi formulæ	cap.66.pag.114
Variatio imperatiui modi	cap.67.pag.ead.
Variatio futuri	cap.68.pag.ead.
De periphrasi generali uerborum	cap.69.pag.115
De modo potentiali	cap.70.pag.116
Aestimandi uerba	cap.71.pag.116
Emendi formulæ, & similia	cap.72.pag.117
Discriminis formulæ	cap.63.pag.ead.
Affirmandi formulæ	cap.74.pag.118
Accusandi formulæ	cap.75.pag.119
Formulæ utilitatis	cap.76.pag.ead.
Præsagij formulæ	cap.77.pag.121
Officiendi & iuuandi formulæ	cap.78.pag.123
Functionis formulæ	cap.79.pag.ead.
Quibus modis tribuimus aliquid	cap.80.pag.124
Titulorum uariatio	cap.81.pag.ead.
Gratulandi uerba	cap.82.pag.125
Gratias agendi	cap.83.pag.ead.
Referendi beneficium	cap.84.pag.126
Originis uerba	cap.85.pag.127

Pensandi

Pensandi uerba	cap.86.pag.ead.
Aptitudinis formulæ	cap.87.pag.128
Ablegandi uerba	cap.88.pag.129
Proficiscendi uerba	cap.89.pag.ead.
Conatus	cap.90.pag.ead.
Explicandi & implicandi uerba	cap.91.pag.130
Verba finis seu propositi	cap.92.pag.131
Qua est impudentia	cap.93.pag.ead.
Quàm ut, Quàm qui	cap.94.pag.132
Bene est	cap.95.pag.ead.
Mea sententia	cap.96.ibidem
Plus & plus quàm	ibidem
Ad summum, Vt minimum	cap.96.pag.133
Morem gerendi uerba	cap.97.pag.ead.
Rogandi	cap.98.pag.134
Ignoscendi	cap.99.ibidem
Abrogandi	cap.100.pag.ead.
Ornandi uerba	cap.101.pag.ead.
Inter cœnam	cap.102
Post cœnam	cap.103.pag.ead.
Similitudinis uerba	cap.104.pag.ead.
Mutui	cap.105.pag.136
Fallendi	cap.106.pag.136
Est amicus, &c.	cap.107.pag.137
Sperandi uerba	ibidem
Ad uerbum	ibidem
Ironiæ uerba	ibidem
Extrahere diem	cap.111.pag.138
Paratum ac facile	pag.ead.

Depellen

Depellendi	*ibidem*
Agnoſcendi	*ibidem*
Ab adoleſcentia	*ibidem*
Accuratè	*pag.139*
Perficiendi	*cap.117.pag.ea.*
Committendi	*pag.139*
Amandi	*pag.ead.*
Cupiendi	*cap.120.pag.140*
Male precandi uerba	*ibidem*
Pollicendi	*ibidem*
Principatus	*cap.123.pag.141*
Ludorum uocabula	*pag.142*
Agere delectum	*cap.125.pag.ead.*
Adimendi honorem	*cap.126.pag.142*
Perſuadendi	*ibidem*
Inferendi ſeu ratiocinandi	*cap.128. pag.143*
Nil niſi	*cap.129.pag.144*
Laudandi ac uituperandi	*ibidem*
Summæ	*cap.131.pag.145*
Perdendæ operæ	*ibidem*
Fructus	*ibidem*
Impudentiæ	*cap.134.pag.145*
Affectandi uerba	*cap.135.pag.146*
Ignorandi,aut contrà	*ibidem*
Turpe eſt,& ſimilia	*ibidem*
Quin,& Vt non	*ibidem*
Id quod,quod.Ita ut,ut	*cap.139.pag.ead.*
Amplificandi uerba	*cap.140.Pag.147*
Reciproca conſtructio quorundam	*ibidem*

Non contentus	*ibidem*
Satisfaciendi uerba	*ibidem*
Impunitatis, aut contrà	*ibidem*
Suadendi, aut consulendi	*pag.148*
Prudens	*ibidem*
Causæ	*pag.149*
Dierum notatio	*ibidem*
De numeralibus	*ibidem*
Aduerbia temporis	*cap.150.pag.151*
Annumerandi	*cap.151.pag.154*
Initij ac finis	*ibidem*
Maior opinione	*cap.153.pag.155*
Contingendi uerba	*pag.156*
Refugiendi	*pag.eadem*
Officiorum uocabula	*cap.156.pag.ead.*
Studij	*pag.157*
Vitiandi	*cap.158.pag.ead.*
Solitudinis	*pag.158*
Sensus	*ibidem*
Præstandi	*ibidem*
Pœnitendi	*cap.162.pag.159*
Dißidij	*cap.163.pag.ead.*
Reconciliandi	*cap.164.pag.160*
Sapit, aut contrà	*cap.165.pag.ead.*
Excipiendi siue excludendi	*cap.166.pag.ead.*
Vt uis, aut contrà	*cap.167.pag.161*
Comperta	*cap.168.pag.ead.*
Copia	*cap.169.pag.ead.*
Indicta causa	*cap.170.pag.162*

Prosperit

Prosperitatis, aut contrà	cap.171.pag.ead.
Antiquitatis	cap.172.pag.163
Totum	cap.173.pag.eadem
Perspicuitatis	cap.174.pag.164
Nobilitatis, & contrà	cap.175.pag.ead.
Violentiæ	cap.176.pag.165
Rumoris	cap.177.pag.ead.
Exempli	cap.178.pag.ead.
Internecionis	cap.179.pag.166
Atrox	cap.180.pag.ead.
Rigoris	cap.181.pag.ead.
Ascribendi, & imputandi	cap.182.pag.ead.
Addictionis	cap.183.pag.167
Facultatis	cap.184.pag.168
Iurandi	cap.185.pag.ead.
Dictandi	cap.186.pag.169
Tempestiuè, &c.	cap.187.pag.ead.
Ante tempus	cap.188.pag.170
Post tempus	cap.189.pag.ead.
Celeritatis	cap.190.172
Anticipandi uerba	pag. ead.
Spatium loci exiguum	cap.191.pag.172
Spatium magnum loci, aut temporis	cap.192.pag.ead.
Metuendi	cap.193.pag.172
Aptitudinis, aut contrà	cap.194.pag.173
Moriendi	cap.195.pag.ead.
Mortis spontaneæ	cap.196.pag.174
Mortis adactæ	cap.197.pag.175
Propositi	cap.198.pag.175

Periculi imminentis	cap.199.pag.eadem
Facile, difficile	cap.200.pag.176
Prætextus	cap.201.pag.ead.
Temeritatis	cap.202.pag.177
Exequiarum	cap.203.pag.ead.
Consuetudinis, aut contrà	cap.204.pag.ead.
Tarditatis	cap.205.pag.ead.
Non ultra	cap.206.pag.178

FINIS CAPITVM PRIORis commentarij. *Sequentes autem tituli non sunt per capita distincti.*

COMMENTARII SECVNDI, QVI EST de Rerum copia, Index.

Prima locupletandi ratio	pag.179
Rem uniuersam luxu perdidit	pag.ead.
Cyclopædiam absoluit	pag.180
Omnibus Naturæ, Fortunæq; dotibus præditus	pag.181
Totus commaduit	pag.183
Secunda uariandi ratio	ibidem
Tertia ratio	pag.184
Quarta ratio	ibidem
Quinta ratio	pag.185
Descriptio rei	pag.186
Descriptio personæ	pag.191
Descriptio loci	pag.196
Descriptio temporis	pag.197

Egreßio

Egreßio, quæ est sexta locupletandi ratio	pag. 198
Septima ratio	pag. 200
Octaua locupletandi ratio	pag. 201
Nona dilatandi seu locupletandi ratio	pag. ead.
Decima dilatandi ratio	pag. 205
Vndecima ratio	pag. 214
Loci communes	pag. 215
Quomodo tractanda sint exempla	pag. 217
Secundus modus locupletandi exempla	pag. 218
De exemplo fabuloso	pag. 220
Tertius modus locupletandi exempla	pag. 225
De parabola	pag. 229
De imagine	pag. 232
De contentione demonstratiua	pag. 234
De iudicijs	pag. 235
De sententijs	pag. 236
De expolitione	pag. 239
De apologijs	pag. 241
De somnijs	pag. 244
De fictis narrationibus	pag. ead.
De allegorijs Theologicis	pag. 245
De ratione colligendi exempla	pag. ead.
De partium rhetoricarum multiplicatione	pag. 261
Epilogus operis	pag. 270
Quid utriq;, hoc est, tam breuitatis, quàm copiæ studioso uitandum sit	pag. 271
Peroratio	pag. 272

FINIS.

Emi hunc librum in anno domini. 1572 granatæ: cum essem ... discipulus ... Joannis latini: ...

esteli[illegible] es de ...
... comis[illegible] ...

Virtus est, placitis abstinuisse ma...
omnie ... bens statuit Jupiter l. is.
esse ... ...

Joan ...
Garrido ...
1666

Contratacion, l.1.c.2.n.9.
CONSEjO de Cruzada. Veafe Cruzada.
CONSEjO de Hazienda fobre que, y como puede ordenar a la Cafa, l.1.c 2. n.14.15.16.17.
CONSEjO Supremo de Caftilla fi puede ordenar jurifdicionalmente à la Cafa de la Contratacion, l.1 c.2. n. 8.23.
CONSEjO de Eftado jurifdicion que diò al Tribunal para proceder cõtra qualquier plata que fe faque fuera del Reino, l.1.c.2.n.25.
CONSEjO de Guerra competencias vẽcidas por razon del contravando, y cafos que no fe deven reducir à competencia, l.1.c.2 n.19.
CONSEjO de Guerra comifsion al Tribunal para proceder contra los de fu jurifdicion que extraviaflen plata, l.1. c.2.n.32.
CONSEjEROS de Indias quanto cõviene que estèn dieftros en las hiftorias de Indias, y fu Cofmographia, l.1.c.3.
... [illegible] Confejo donde fe

ta que se les entrega de su Mageſtad
bienes de difuntos,l.1.c.33.n.8.9.c.34
n.8 En que forma ſe les vẽde la plata
y oro de la Real Hazienda,l 1.c.33.n
10 y 1g.Si ſe deve vender à vno ſolo
a todos, alli.Si es mejor venderles
plata,y oro,que labrarlo de quenta d
ſu Mageſtad l 1.c.33.n.11.O pagar en
paſta.n.14.Quanto ſe deſquenta de
ñoreage, y demas derechos, l 1.c 3
n.13.
COMPRADORES de oro,y plata el dar
les 6.maravedis y medio mas en cad
marco quando tuvo principio, l.1 c
33.n.14.Con enſaye ſi ſe ſuele vende
la plata,l 1.c 33.n.15.16.En que form
ſolia hazerſe la quenta dellos en Pe
toſi,l.1.c 33.n.15 Barras de Nueva E
paña con el centro de cobre,l.1.c 33
17.El oro ſi ſe vende con enſaye,l.1.
c 33 n.18.Si pueden hazerſe embarg
en ſus caſas,l.1 c.33.n.20.Si pueden
las juſticias obligarles à que exibã ſus

CENSOS sobre la Haberia origẽ dellos, l.1.c 20 n.8.
CERTIFICACION ordinaria que devẽ traer los Maestres, l 2.c. 8. n.17.
CHANCILLERIAS si despachan para q̃ los Escrivanos del Tribunal dèn algun testimonio, que se haze, l.1.c.2.n 29.
CHICLANA si tenia permission para cargar à Indias, l 1 c.25.n.2.
CHINA, ropa della si es contravãdo para el Perù, l.1 c 14 n 6.
CHIRIMIAS en que Naos se llevan, l.2. c.2.n.35.
CIMARRONES negros quales se llamã, l.1.c.35.n.7.
CIRVJANO mayor, y Cirujanos quien los nombra, l.2.c.1.n.19.
CLERIGOS, y sus licencias, l 1 c.30 n.1. 12.y sig.
COBRE que se trae de Indias qual es el mejor; y à quien se entrega, l.1.c 13. n 13 l.2.c 23.n 17.y sig.
COCHINILLA que es, y el impuesto della l.1.c.18.n.9.

66

G
27

49